

**РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА
УНИВЕРЗИТЕТ „СВ. КИРИЛ И МЕТОДИЈ“
ВО СКОПЈЕ**

Б И Л Т Е Н

**НА
УНИВЕРЗИТЕТОТ „СВ. КИРИЛ И МЕТОДИЈ“
ВО СКОПЈЕ**

**Број 1060
Скопје, 2 септември 2013 година**

Издание на Универзитетот „Св. Кирил и Методиј“ во Скопје

ПРВИОТ БРОЈ НА БИЛТЕНОТ Е ОБЈАВЕН ВО МАЈ 1957 ГОДИНА

Уредник: Томислав БАШЕВСКИ

Лектор: Весна Илиевска-Цветановска

Бр. _____
5.8. 2013
Скопје

Предмет: Материјали за Билтенот за објавување на веб-страницата на УКиМ

Согласно член 132, став 5 од Законот за високото образование („Сл. весник на РМ“ бр. 35/2008, 103/2008, 26/2009, 83/2009, 115/2010, 17/2011, 51/2011 и 123/2012), на веб-страницата на Универзитетот „Св. Кирил и Методиј“ во Скопје, од бројот 1059 од 15 август 2013 година, ќе се објавуваат рефератите за избор во наставно-научни, научни и соработнички звања, рецензиите за подобност на темата и оспособеноста на кандидатот за вршење научна работа, прегледите на одобрените докторски дисертации, прифатените магистерски и специјалистички теми, рецензиите на учебници и учебни помагала, како и рефератите за доделување на звањето почесен професор и титулата почесен доктор на Универзитетот „Св. Кирил и Методиј“. По објавување на материјалите на веб-страницата, факултетите и институтите за своите потреби, истите треба да ги отпечатаат во материјална форма за да можат да ги достават на членовите на наставно-научниот, односно научниот совет. Поради тоа, потребно е сите материјали што се предвидени за објавување во Билтенот на Универзитетот, благовремено да ги доставувате во **електронска форма**.

Поради усогласеност и униформност на текстовите потребно е материјалите за објавување да се доставуваат како Microsoft Word 2003 документи во кои исклучиво ќе се користи системскиот фонт **Georgia**. Овој фонт содржи богато множество на кирилични (македонски, српски, руски), латинични (со различни видови на надредени знаци), грчки и други знаци. Варијанта на овој фонт со корегирани знаци во италик формата за македонските букви ‘**ђ**’, ‘**п**’, ‘**т**’, ‘**џ**’ може да се добие во компјутерскиот центар на УКиМ на барање на факултетот. Исто така, таму може да се добие софтверско решение со кое може да се испрограмира тастатурата на персонален сметач кога работи под Windows XP оперативниот систем при притискање на копчето ‘`’ во македонска поддршка да се добие знакот ‘ѐ’, а при притискање на копчето ‘~’ во македонска поддршка да се добие знакот ‘ѿ’.

Поради запазување на роковите за објавување на материјалите во Билтенот, но и на веб-страницата, ве молиме, рефератите откако ќе бидат лекторирани, да ја доставите оригиналната верзија (лекторирана со потписите), а електронската верзија да ја доставите на e-mail адресата: t.basevski@ukim.edu.mk (so mali bukvi).

Неблаговремено доставените материјали и оние кои нема да бидат напишани согласно упатството нема да бидат објавени во тој број, туку ќе бидат поместени за објавување во наредниот број од Билтенот, односно откако ќе ја добиеме бараната верзија.

Ви благодариме за соработката.

Со почит,

Проректор

Проф. д-р Коле Василевски

Изготвил:Т.Б.
Одобрил:К.М.

Содржина на Билтен број 1060 од 2 септември 2013 година

СТОМАТОЛОШКИ ФАКУЛТЕТ

1. Рецензија на учебникот **Орална медицина и патологија** од авторите **проф. д-р Мирјана Поповска, проф. д-р Златанка Белазелкоска**, пријавен на Стоматолошкиот факултет во Скопје.....7-17

ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ

1. Реферат за избор на еден наставник (во сите наставно-научни звања) за следниве научни области (дисциплини): филозофија на религијата, теории за религијата, увод во филозофијата и филозофија (општ курс) на Филозофскиот факултет во Скопје (**д-р Марија Тодоровска, д-р Марија Тодороска**).....18-32
2. Реферат за избор на еден наставник (во сите наставно-научни звања) за научните области (дисциплини): клиничка психологија и психологија на советување на Филозофскиот факултет во Скопје (**д-р Катерина Наумова**).....33-44

МАШИНСКИ ФАКУЛТЕТ

1. Преглед на прифатени теми за изработка на магистерски труд на Машинскиот факултет во Скопје (**Амед Абдурманов, Александар Ќироски, Сашо Исијановски, Симона Илиоска, Боби Костоски, Благоја Богоевски, Дарко Јосифовски, Деница Огненовска, Саша Симоновиќ, Милена Јакимоска, Агим Јусуфи Ѓорче Спировски, Леонора Ристевска**).....45

ФИЛОЛОШКИ ФАКУЛТЕТ „БЛАЖЕ КОНЕСКИ“

1. Рецензија на докторската дисертација **Деноминални атрибути во англискиот и во македонскиот јазик-контрастивна анализа** од м-р **Билјана Наумоска-Саракинска**, пријавена на Филолошкиот факултет „Блаже Конески“ во Скопје.....46-53

ФАКУЛТЕТ ЗА ЕЛЕКТРОТЕХНИКА И ИНФОРМАЦИСКИ ТЕХНОЛОГИИ

1. Рецензија на учебното помагало под наслов **Синтеза на процесни и роботски системи (збирка задачи)** од авторот **проф. д-р Елизабета Лазаревска**, пријавен на Факултетот за електротехника и информациски технологии во Скопје.....54-57

ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ

1. Рецензија на учебникот **Социологија** од авторот **д-р Илија Ацески**, пријавен на Филозофскиот факултет во Скопје.....58-67

ФАКУЛТЕТ ЗА ЕЛЕКТРОТЕХНИКА И ИНФОРМАЦИСКИ ТЕХНОЛОГИИ

1. Преглед на прифатени теми за изработка на магистерски труд на Факултетот за електротехника и информациски технологии во Скопје (**Билјана Петковиќ, Дане Крстевски, Анита Панова Илиева, Ивана Николовска, Маја Јовановска, Раде Милевски, Стивен Ночевски, Владимир Наумовски, Станка Тасева, Ристе Паланков, Габриела Цветковска, Филип Георгиев, Стојан Марков, Александар Цветковски, Драган Каевски, Дарко Милошоски, Билјана Веселиновска, Јован Алексов, Марјан Балтоски, Магдалена Секуловска, Трајче Карафиловски, Ружица Панарин, Марина Христовска, Чедомор Ивановски, Јован Стоименовски, Игор Ангеловски, Розита Петринска-Лабудовиќ, Тања Нелкоска**).....68-72

ЕКОНОМСКИ ИНСТИТУТ

1. Преглед на прифатени теми за изработка на магистерски труд на Економскиот институт во Скопје (**Јасминка Маленкова, Иван Спасовски, Марина Станојкова Арсовски, Биљана Јанева, Диона Босилковска, Катерина Трпковска**).....73

ПРИРОДНО-МАТЕМАТИЧКИ ФАКУЛТЕТ

1. Рецензија на докторската дисертација под наслов **Разработка на HPLC – методи за квантитативно определување на некои хербициди и органофосфорни инсектициди во различни матрици** од м-р **Ленче Велкоска-Марковска**, пријавена на Природно-математичкиот факултет во Скопје.....74-79
2. Рецензија на докторската дисертација под наслов **Дистрибуција на тешки метали во примероци од животната средина во околината на рудникот Алшар** од м-р **Катерина Бачева**, пријавена на Природно-математичкиот факултет во Скопје.....80-84

ФАКУЛТЕТ ЗА МУЗИЧКА УМЕТНОСТ

3. Рецензија на докторската дисертација **Потреба од индивидуализиран музикотерапевтски профил во образовниот процес за педагошко-психолошка проценка на личноста на надареното дете** од областа на музичката теорија и педагогија, изработена од м-р **Томислав Таневски**, пријавена на Факултетот за музичка уметност во Скопје.....85-91

ЕКОНОМСКИ ФАКУЛТЕТ

1. Рецензија на докторската дисертација со наслов **Современи трендови во обезбедувањето и наплатата на побарувањата во банките, со посебен осврт на банките во Република Македонија**, изработена од м-р **Валентина Ангелкоска**, пријавена на Економскиот факултетот Скопје.....92-98
2. Рецензија на докторската дисертација со наслов **Влијанието на странските кредити врз економиите на земјите во развој и транзиционите економии, со посебен осврт на Република Македонија**, изработена од м-р **Флорида Вељаноска**, пријавена на Економскиот факултетот Скопје.....99-106
3. Рецензија на докторската дисертација **Влијанието на еврото врз надворешнотрговската размена на Европската унија**, изработена од м-р **Елена Макревска Дисоска**, пријавена на Економскиот факултетот Скопје.....107-112

ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ

1. Рецензија на докторската дисертација **Вградување на родовата компонента во дефинирањето на социјалниот статус на самохраните родители: можност за унапредување на семејната политика**, изработена од м-р **Биљана Страмшак Ѓуровска**, пријавена на Филозофскиот факултет во Скопје.....113-117

ФИЛОЛОШКИ ФАКУЛТЕТ „БЛАЖЕ КОНЕСКИ“

1. Реферат за избор во звањето доцент по современ англиски јазик и применета лингвистика на Филолошкиот факултет „Блаже Конески“ во Скопје (**д-р Елена Ончевска Агер, м-р Марија Врвцоска и м-р Александра Симоновиќ**).....118-133

ФАКУЛТЕТ ЗА ИНФОРМАТИЧКИ НАУКИ И КОМПЈУТЕРСКО ИНЖЕНЕРСТВО

1. Рецензија на докторската дисертација **Модел на е-колаборативно градење на онтологија и негови примени во електронското учење** од м-р **Миле Јованов**, пријавена на Факултетот за информатички науки и компјутерско инженерство во Скопје.....134-140

ФАКУЛТЕТ ЗА ЕЛЕКТРОТЕХНИКА И ИНФОРМАЦИСКИ ТЕХНОЛОГИИ

1. Рецензија на докторската дисертација **Решенија за интеграција на мобилни целуларни мрежи и безжични мрежи со поддршка на квалитетот на сервисите**, изработена од м-р **Кире Јакимоски**, пријавена на Факултетот за електротехника и информациски технологии во Скопје.....141-145

СТОМАТОЛОШКИ ФАКУЛТЕТ

1. Рецензија на учебното помагало **Орална медицина и патологија-практикум** од авторите **Мирјана Поповска, Златанка Белазелкоска, Анета Атанасовска-Стојановска, Вера Радојкова-Николовска, Кристина Матиќ**, пријавено на Стоматолошкиот факултет во Скопје.....146-156

МЕДИЦИНСКИ ФАКУЛТЕТ

1. Рецензија на докторската дисертација **Евалуација на резултатите од хируршко лекување на повредите на артериите на долните екстремитети од огнестрелно оружје**, од м-р **Луан Јаха**, пријавена на Медицинскиот факултет во Скопје.....157-160

ЕКОНОМСКИ ИНСТИТУТ

1. Реферат за избор на асистент-истражувач во научното поле општествени науки, научно подрачје: организациони науки и управување (менаџмент), област: менаџмент во аграрот на Економскиот институт во Скопје (**Катерина Хаџи Наумова-Михајловска**).....161-166
2. Преглед на прифатени теми за изработка на магистерски труд на Економскиот институт во Скопје (**Мартин Тодоров, Ружица Мирчиќ Дорески, Марјан јанев, Зорица Цонева, Влатко Данилов**).....167
3. Реферат за избор на наставник во наставно-научно звање – доцент, во научното поле општествени науки, научно подрачје: економски науки, област: меѓународна економија на Економскиот институт во Скопје (**Искра Станчева Гигов**).....168-182

МЕДИЦИНСКИ ФАКУЛТЕТ

1. Рецензија на докторската дисертација **Клинички импликации на пролактинот кај опијатните зависници на третман со метадонска терапија на одржување**, од ас. д-р **Анета Спасовска Трајановска**, пријавена на Медицинскиот факултет во Скопје.....183-188

ПРИРОДНО-МАТЕМАТИЧКИ ФАКУЛТЕТ

1. Рецензија на докторската дисертација **Динамички системи: Лоренцов систем, решавање и анализа на неговото однесување во зависност од параметрите и примена** од м-р **Билјана Златановска**, пријавена на Природно-математичкиот факултет во Скопје.....189-195

ПРАВЕН ФАКУЛТЕТ „ЈУСТИНИЈАН ПРВИ“

1. Рецензија на ракописот **Коментар на Законот за катастар на недвижности** од авторите **д-р Родна Живковска-редовен професор, д-р Тина Пржеска-доцент, д-р Соња Димова-советник за правни работи и Неша Петрушевска-советници за правни работи на директорот на Агенцијата за катастар и недвижности**, пријавен на Правниот факултет „Јустинијан Први“ во Скопје.....196-205

ЕКОНОМСКИ ФАКУЛТЕТ

1. Рецензија на докторската дисертација **Економските ефекти на фискалната политика** од м-р **Елизабета Цамбаска**, пријавена на Економскиот факултет во Скопје.....206-213
2. Рецензија на докторската дисертација **Влијанието на секјуритизацијата врз финансиските системи на развиените и транзиционите економии во услови на глобалната финансиска криза**, од м-р **Радица Дишлиеска**, пријавена на Економскиот факултет во Скопје.....214-224

МАШИНСКИ ФАКУЛТЕТ

2. Реферат за избор на наставник во сите наставно-научни звања во научната област производно машинство, технологии и системи на Машинскиот факултет во Скопје (**д-р Глигорче Врганоски**).....225-250

РЕЦЕНЗИЈА НА
УЧЕБНИКОТ „ОРАЛНА МЕДИЦИНА И ПАТОЛОГИЈА”
ОД АВТОРИТЕ МИРЈАНА ПОПОВСКА И ЗЛАТАНКА БЕЛАЗЕЛКОСКА

Врз основа на член 19 од Правилникот за организирање на издавачката дејност на УКИМ во Скопје, Наставно-научниот совет на Стоматолошкиот факултет, на својата 8-ма редовна седница одржана на 13. 6.2013 година, донесе одлука со бр. 09-960 за формирање рецензентска комисија за пишување рецензија на учебникот „Орална медицина и патологија”, во состав:

- проф. д-р Киро Ивановски
- проф. д-р Вангел Димитровски
- проф. д-р Кочо Чакаларовски.

Во врска со оваа Одлука, во својство на рецензент го поднесувам следниов

ИЗВЕШТАЈ

Учебникот **Орална медицина и патологија** е учебник од оваа област, наменет за студентите по дентална медицина, изготвен од автори кои подолго време се занимаваат со оваа проблематика.

Автори на учебникот се: Мирјана Поповска и Златанка Белазелкоска

Тој е наменет за следниве студиски програми:

- доктори по дентална медицина;
- стручни стоматолошки сестри

Покриеност на наставниот материјал

Во учебникот се опфатени сите предвидени наставни содржини за теоретска настава.

Орална медицина и Патологија I	Доктори по дентална медицина	IV година (VII семестар)
Орална медицина и Патологија II	Доктори по дентална медицина	IV година (VIII семестар)
Орална медицина и Патологија I	Стручни стоматолошки сестри	II година (IV семестар)
Орална медицина и Патологија II	Стручни стоматолошки сестри	III година (V семестар)

Фондот на часови и ЕКТС-кредити за овие предметни програми, според студиските програми, се претставени во табелата што следува:

Студиска програма	Код	Предмет	Теоретска настава	Практична настава	ЕКТС
Доктори дентална медицина	по 4101	Орална медицина и патологија I	30	30	4,5
Доктори	по 4108	Орална	30	45	4,5

дентална медицина		медицина и патологија II			
Стручни стоматолошки сестри	ССС2110	Орална медицина и патологија I	15	75	6
Стручни стоматолошки сестри	ССС3103	Орална медицина и патологија I	15	45	4

Усогласеност со наставата

Обработената материја организирана во поглавја е, всушност, содржината на учебникот кој кореспондира со наставната програма за студентите по дентална медицина, но може да послужи и како дополнителна литература за студентите од Високата стручна школа за стручни стоматолошки сестри. Досега имаше учебник по предметот орална патологија, но заради промена на наставната програма од 2010 година се наметна потребата за усогласување на наставните единици со новата наставна програма. Имено, од учебната 2013/14 година, предметот орална медицина е двосеместрален и е организиран како орална медицина и патологија I, и орална медицина и патологија II. Од тие причини се наметна потребата за ново издание кое ќе ги апсорбира сите методски единици.

Општи податоци за учебник

Учебникот „Орална медицина и патологија“ е составен од два дела. Првиот дел е “Орална медицина и патологија I” наменет за студентите во VII семестар, а вториот дел орална медицина и патологија II, е наменет за студентите од VIII семестар. Целата материја е обработена и изложена на вкупно 401 страница А4-формат. Првиот дел, “Орална медицина и патологија I”, е приложен на 223 страници, а материјата е распределена во 9 поглавја. Вториот дел, “Орална медицина и патологија II”, е претставен на 178 страници, а методските единици се распределени во 8 поглавја. Содржи современ и модерен приод во разработка на методските единици. Целокупното градиво е распределено по логичен редослед кој го прави едноставен и достапен до студентите. Секоја наставна единица е прегледно изложена и јасно и прецизно поставена. Секое поглавје од учебникот е збогатено со шеми, табели, слики и цртежи со што наставната материја станува лесна и разбирлива за секој студент. Овој најнов и современ приод во обработката на тематските содржини го олеснува совладувањето на материјата предвидена со наставната програма.

Содржината на учебникот е следна:

Орална медицина и патологија I:

Поглавје 1. Вовед во оралната медицина

Поглавје 2. Системски болести и усната празнина

Поглавје 3. Орални заболувања поврзани со возраста

Поглавје 4. Повреди и нуспојави на оралната лигавица

Поглавје 5. Патолошки промени и воспаленија на усниците

Поглавје 6. Патолошки промени на јазикот

Поглавје 7. Патолошки состојби на непцето

Поглавје 8. Болести на плунковните жлезди

Поглавје 9. Орални заболувања што се јавуваат како последица на сексуален контакт

Содржината на делот орална медицина и патологија II следна:

Поглавје 1. Инфекции на оралната лигавица

Поглавје 2. Орални афтозни улцерации

Поглавје 3. Мукокутани булозни болести

Поглавје 4. Системски автоимуни болести

Поглавје 5. Орални алергични реакции

Поглавје 6. Преканцерозни и канцерозни состојби во усната празнина

Поглавје 7. Орални манифестации кај имунодефициенциите

Поглавје 8. Орални манифестации кај васкулитис, парапротеинемија и амилоидоза

Квантитетот и квалитетот на содржината и начинот на уредување на текстот се темелни и прецизни податоци и нема потреба од корекции, ниту дополнување или исклучување на одделни сегменти од текстот.

Бидејќи ракописот целосно го опфаќа наставниот материјал согласно со студиските програми за дентална медицина, овој ракопис се категоризира во учебник за студентите по дентална медицина. Со оглед на тоа дека одредени поглавја се совпаѓаат со дел од материјата предвидена за студиската програма за стручни стоматолошки сестри, оваа литература ја препорачувам како дополнение на основниот учебник по предметот орална хигиена.

Во учебникот, систематизираниите 9 поглавја во делот “Орална медицина и патологија I”, и 8-те поглавја од делот “Орална медицина и патологија II”, претставуваат посебни целини, кои се надоврзуваат една на друга, а сите заедно ја заокружуваат и во целост ја опфаќаат постојната програма за теоретска настава по предметот орална медицина и патологија. Методските единици се напишани на осмислен начин, надополнети со прецизни, јасни, графички и шематски прикази и многу фотографии. Сублимираното, стручно и разбирливо презентирање на материјата надополнето со богатата илустрација го прави материјалот лесно достапен за студентот, со можност за осознавање на основните принципи во оралната медицина и патологија од аспект на дијагностика, прогноза и терапија на болестите во усната празнина како интегрален дел од современата стоматологија. Заради сето ова, општата педагошка оцена за овој учебник е дека наполно соодветствува за едукација на студентите.

Овој учебник на македонски јазик не само што ќе биде од сериозна помош за студентите, тој ќе најде и своја примена кај веќе дипломираните стоматолози, како вредно помагало и потсетник во ординациите. Исто така, овој учебник можат да го кристат и студентите по медицина, со цел да ги надополнат своите знаења од областа на системските заболувања и промените во оралниот кавитет, но е наменет и за сите заинтересирани кои сакаат да имаат вредно помагало, потсетник и прирчник од оваа област.

Заклучок

Ракописот содржи материјал кој по обемот и содржината во целост одговара на наставната програма по предметот орална медицина и патологија по предметите орална медицина и патологија I и II, наменет за студентите од четврта година, т.е. VII и VIII семестар на Стоматолошкиот факултет. Тој треба да послужи како учебник за студентите на студиската програма за доктори по дентална медицина, како и за студентите на студиските програми за стручни стоматолошки сестри при Стоматолошкиот факултет во Скопје. Адаптираноста на стилот на пишување со јасност и прецизност, како и надополнувањето со бројни илустрации, табели и шеми го прават овој учебник соодветен и лесен за совладување.

Заради сето ова, чест и задоволство е да се биде рецензент на ваков учебник, кој ќе им овозможи на студентите и на сите оние на кои им претставува поле на интерес, нов поглед и полесен и интересен начин на изучување на главните постулати на оралната медицина и патологија.

Од сето горе наведено, мојот заклучок е дека овој учебник заслужува да биде позитивно рецензиран и затоа предлагам да биде објавен и отпечатен како учебник по предметите орална медицина и патологија I и II на Стоматолошкиот факултет при Универзитетот „Св. Кирил и Методиј“ во Скопје, од авторите проф. д-р Мирјана Поповска и проф. д-р Златанка Белазелкоска.

Рецензент

Проф. д-р Кочо Чакаларовски с.р.

РЕЦЕНЗИЈА НА
УЧЕБНИКОТ „ОРАЛНА МЕДИЦИНА И ПАТОЛОГИЈА”
ОД АВТОРИТЕ МИРЈАНА ПОПОВСКА И ЗЛАТАНКА БЕЛАЗЕЛКОСКА

Врз основа на член 19 од Правилникот за организирање на издавачката дејност на УКИМ во Скопје, Наставно-научниот совет на Стоматолошкиот факултет, на својата 8-ма редовна седница одржана на 13. 6.2013 година, донесе одлука со бр. 09-960 за формирање рецензентска комисија за пишување рецензија на учебникот „Орална медицина и патологија”, во состав:

- проф. д-р Киро Ивановски
- проф. д-р Вангел Димитровски
- проф. д-р Кочо Чакаларовски.

Во врска со оваа Одлука, во својство на рецензент го поднесувам следниов

ИЗВЕШТАЈ

Учебникот **Орална медицина и патологија** е учебник од оваа област, наменет за студентите по дентална медицина, изготвен од автори кои подолго време се занимаваат со оваа проблематика.

Автори на учебникот се: Мирјана Поповска и Златанка Белазелкоска

Тој е наменет за следниве студиски програми:

- доктори по дентална медицина;
- стручни стоматолошки сестри

Покриеност на наставниот материјал

Во учебникот се опфатени сите предвидени наставни содржини за теоретска настава.

Орална медицина и Патологија I	Доктори по дентална медицина	IV година (VII семестар)
Орална медицина и Патологија II	Доктори по дентална медицина	IV година (VIII семестар)
Орална медицина и Патологија I	Стручни стоматолошки сестри	II година (IV семестар)
Орална медицина и Патологија II	Стручни стоматолошки сестри	III година (V семестар)

Фондот на часови и ЕКТС-кредити за овие предметни програми, според студиските програми, се претставени во табелата што следува:

Студиска програма	Код	Предмет	Теоретска настава	Практична настава	ЕКТС
Доктори дентална	по 4101	Орална медицина	30	30	4,5

медицина		и патологија I			
Доктори дентална медицина	по 4108	Орална медицина и патологија II	30	45	4,5
Стручни стоматолошки сестри	ССС2110	Орална медицина и патологија I	15	75	6
Стручни стоматолошки сестри	ССС3103	Орална медицина и патологија I	15	45	4

Усогласеност со наставата

Обработената материја организирана во поглавја е, всушност, содржината на учебникот кој кореспондира со наставната програма за студентите по дентална медицина, но може да послужи и како дополнителна литература за студентите од Високата стручна школа за стручни стоматолошки сестри. Досега имаше учебник по предметот орална патологија, но заради промена на наставната програма од 2010 година се наметна потребата за усогласување на наставните единици со новата наставна програма. Имено, од учебната 2013/14 година, предметот орална медицина е двосеместрален и е организиран како орална медицина и патологија I, и орална медицина и патологија II. Од тие причини се наметна потреба за ново издание кое ќе ги апсорбира сите методски единици.

Општи податоци за учебник

Учебникот „Орална медицина и патологија” е составен од два дела. Првиот дел е “Орална медицина и патологија I” наменет за студентите во VII семестар, а вториот дел орална медицина и патологија II, е наменет за студентите од VIII семестар. Целата материја е обработена и изложена на вкупно 401 страница А4-формат. Првиот дел е приложен на 223 страници, а материјата е распределена во 9 поглавја. Вториот дел, пак е претставен на 178 страници, а методските единици се распределени во 8 поглавја. Содржи современ и модерен приод во разработка на методските единици. Целокупното градиво е распределено по логичен редослед кој го прави едноставен и достапен до студентите. Секоја наставна единица е прегледно изложена и јасно и прецизно поставена. Секое поглавје од учебникот е збогатено со шеми, табели, слики и цртежи со што наставната материја станува лесна и разбирлива за секој студент. Овој најнов и современ приод во обработката на тематските содржини го олеснува совладувањето на материјата предвидена со наставната програма.

Содржината на учебникот е следна:

Орална медицина и патологија I:

Поглавје 1. Вовед во оралната медицина

Поглавје 2. Системски болести и усната празнина

Поглавје 3. Орални заболувања поврзани со возраста

Поглавје 4. Повреди и нуспојави на оралната лигавица

Поглавје 5. Патолошки промени и воспаленија на усниците

Поглавје 6. Патолошки промени на јазикот

Поглавје 7. Патолошки состојби на непцето

Поглавје 8. Болести на плунковните жлезди

Поглавје 9. Орални заболувања што се јавуваат како последица на сексуален контакт

Содржината на делот орална медицина и патологија II следна:

Поглавје 1. Инфекции на оралната лигавица

Поглавје 2. Орални афтозни улцерации

Поглавје 3. Мукокутани булозни болести

Поглавје 4. Системски автоимуни болести

Поглавје 5. Орални алергични реакции

Поглавје 6. Преканцерозни и канцерозни состојби во усната празнина

Поглавје 7. Орални манифестации кај имунодефициенциите

Поглавје 8. Орални манифестации кај васкулитис, парапротеинемија и амилоидоза

Квантитетот и квалитетот на содржината и начинот на уредување на текстот се темелни и прецизни податоци и нема потреба од корекции ниту дополнување или исклучување на одделни сегменти од текстот.

Бидејќи ракописот целосно го опфаќа наставниот материјал согласно со студиските програми за дентална медицина, овој ракопис се категоризира во учебник за студентите по дентална медицина. Со оглед на тоа дека одредени поглавја се совпаѓаат со дел од материјата предвидена за студиската програма за стручни стоматолошки сестри, оваа литература ја препорачувам како дополнение на основниот учебник по предметот орална хигиена.

Во учебникот, систематизираниите 9 поглавја во делот “Орална медицина и патологија I”, и 8-те поглавја од делот “Орална медицина и патологија II”, претставуваат посебни целини, кои се надоврзуваат една на друга, а сите заедно ја заокружуваат и во целост ја опфаќаат постојната програма за теоретска настава по предметот орална медицина и патологија. Методските единици се напишани на осмислен начин, надополнети со прецизни, јасни, графички и шематски прикази и многу фотографии. Сублимираното, стручно и разбирливо презентирање на материјата надополнето со богатата илустрација го прави материјалот лесно достапен за студентот, со можност за осознавање на основните принципи во оралната медицина и патологија од аспект на дијагностика, прогноза и терапија на болестите во усната празнина како интегрален дел од современата стоматологија. Заради сето ова, општата педагошка оцена за овој учебник е дека наполно соодветствува за едукација на студентите.

Овој учебник на македонски јазик не само што ќе биде од сериозна помош за студентите, тој ќе најде и своја примена кај веќе дипломираните стоматолози, како вредно помагало и потсетник во ординациите. Исто така, овој учебник можат да го кристат и студентите по медицина, со цел да ги надополнат своите знаења од областа на системските заболувања и промените во оралниот кавитет, но е

наменет и за сите заинтересирани кои сакаат да имаат вредно помагало, потсетник и прирчник од оваа област.

Заклучок

Ракописот содржи материјал кој по обемот и содржината во целост одговара на наставната програма по предметот орална медицина и патологија по предметите орална медицина и патологија I и II, наменет за студентите од четврта година, т.е. VII и VIII семестар на Стоматолошкиот факултет. Тој треба да послужи како учебник за студентите на студиската програма за доктори по дентална медицина, како и за студентите на студиските програми за стручни стоматолошки сестри при Стоматолошкиот факултет во Скопје. Адаптираноста на стилот на пишување со јасност и прецизност, како и надополнувањето со бројни илустрации, табели и шеми го прават овој учебник соодветен и лесен за совладување.

Заради сето ова, чест и задоволство е да се биде рецензент на ваков учебник, кој ќе им овозможи на студентите и на сите оние на кои им претставува поле на интерес, нов поглед и полесен и интересен начин на изучување на главните постулати на оралната медицина и патологија.

Од сето горе наведено, мојот заклучок е дека овој учебник заслужува да биде позитивно рецензиран и затоа предлагам да биде објавен и отпечатен како учебник по предметите орална медицина и патологија I и II на Стоматолошкиот факултет при Универзитетот „Св. Кирил и Методиј“ во Скопје, од авторите проф. д-р Мирјана Поповска и проф. д-р Златанка Белазелкоска.

Рецензент
Проф. д-р Вангел Димитровски с.р.

**РЕЦЕНЗИЈА НА
УЧЕБНИКОТ „ОРАЛНА МЕДИЦИНА И ПАТОЛОГИЈА” ОД АВТОРИТЕ
МИРЈАНА ПОПОВСКА,ЗЛАТАНКА БЕЛАЗЕЛКОСКА**

Наслов	Орална медицина и патологија
Автори	Мирјана Поповска, Златанка Белазелкоска
Студиска програма	Содржините се наменети како основна литература за студентите кои ја слушаат наставата по студиската програма за доктори по дентална медицина, но може да послужи и како дополнителна литература за студиската програма за стручни стоматолошки сестри. Материјата која е обработена ќе биде корисна и за студентите од втор и трет циклус студии.
Се однесува на предметната програма	За доктори по дентална медицина и стручни стоматолошки сестри од прв циклус студии. Наставните содржини ќе послужат и за студентите од втор и трет циклус.
Покриеност на наставниот материјал	Орална медицина и патологија I - доктори по дентална медицина, IV година (VII семестар), орална медицина и патологија II- доктори по дентална медицина, IV година (VIII семестар), орална медицина и патологија I- Стручни стоматолошки сестри, II година (IV семестар), орална медицина и патологија II- стручни стоматолошки сестри, III семестар (V) година.
Семестар	Содржините може да бидат искористени и во предавањата кои се наменети за: магистерските студии по стоматологија и докторските студии-III циклус студии по стоматолошки науки.
Фонд на часови и ЕКТС	Студиска програма-доктори по дентална медицина, по предметот орална медицина и патологија I(30+30), 4,5 ЕКТС, доктори по дентална медицина, по предметот орална медицина и патологија II(30+45), 4,5 ЕКТС, стручни стоматолошки сестри предметот орална медицина и патологија I(15+75), 6 ЕКТС и кај стручни стоматолошки сестри по предметот орална медицина и патологија II(15+45).
Усогласеност со наставата	Содржината на учебникот кој кореспондира со наставната програма за студентите по дентална медицина, но може да послужи и како дополнителна литература за студентите од Високата стручна школа за стручни стоматолошки сестри.
Време и акт на назначување на рецензентите	Со Одлука бр.09-960 за одредување рецензенти за учебникот „ Орална медицина и патологија” на 8 редовна седница на Наставно-научниот совет одржана на 13. 6.2013.
Издание	Второ.
Ревидирани сегменти од претходно издание	Од старото издание ревидирани се повеќе од 50% од материјата.

Исто или слично издание на факултетот	Имаме претходно издание од 2003 година. Со промена на наставната содржина, претходниот учебник не е соодветен за изведување на наставата.
Општи податоци за учебникот	Учебникот „Орална медицина и патологија” е составен од два дела. Првиот дел е “Орална медицина и патологија I” кој е наменет за студентите во VII семестар, и “Орална медицина и патологија II” кој е наменет за студентите од VIII семестар. Целата материја е обработена и изложена на вкупно 401 страница A4-формат. Првиот дел е приложена на 223 страници, а материјата е распределена во 9 поглавја. Вториот дел, пак е претставен на 178 страници, а методските единици се распределени во 8 поглавја.
Содржина	Орална медицина и патологија I: Поглавје 1. Вовед во оралната медицина Поглавје 2. Системски болести и усната празнина Поглавје 3. Орални заболувања поврзани со возраста Поглавје 4. Повреди и нуспојави на оралната лигавица Поглавје 5. Патолошки промени и воспаленија на усниците Поглавје 6. Патолошки промени на јазикот Поглавје 7. Патолошки состојби на непцето Поглавје 8. Болести на плунковните жлезди Поглавје 9. Орални заболувања што се јавуваат како последица на сексуален контакт Содржината на делот “Орална медицина и патологија II “: Поглавје 1. Инфекции на оралната лигавица Поглавје 2. Орални афтозни улцерации Поглавје 3. Мукокутани булозни болести Поглавје 4. Системски автоимуни болести Поглавје 5. Орални алергични реакции Поглавје 6. Преканцерозни и канцерозни состојби во усната празнина Поглавје 7. Орални манифестации кај имунодефициенциите Поглавје 1. Поглавје 8. Орални манифестации кај васкулитис, парапротеинемија и амилоидоза
Предлози и корекции	Нема.
Категоризација	Учебник.
Општа педагошка оцена	Методските единици се напишани на осмислен начин, надополнети со прецизни, јасни, графички и шематски прикази што ја дообјаснува обработената материја. Сублимираното, стручно и разбирливо презентирање на наставните единици, кои се богато илустрирани, го прави материјалот лесно достапен за студентот, со можност за полесно совладување на материјата. Заради сето ова, општата педагошка оцена за овој учебник е дека наплно соодветствува за едукација на студентите од сите посочени

	студиски програми за додипломска настава.
Заклучок	Ракописот содржи материјал кој по обемот и содржината во целост одговара на наставната програма по предметот орална медицина и патологија по предметите орална медицина и патологија I и II, наменет за студентите од четврта година, т.е. VII и VIII семестар на Стоматолошкиот факултет. Тој треба да послужи како учебник за студентите на студиската програма за доктори по дентална медицина, како и за студентите на студиските програми за стручни стоматолошки сестри при Стоматолошкиот факултет во Скопје. Адаптираноста на стилот на пишување со јасност и прецизност, како и надополнувањето со бројни илустрации, табели и шеми го прават овој учебник соодветен и лесен за совладување. Заради сето ова, чест и задоволство е да се биде рецензент на ваков учебник, кој ќе им овозможи на студентите и на сите оние на кои им претставува поле на интерес, нов поглед и полесен и интересен начин на изучување на главните постулати на оралната медицина и патологија. Од сето горе наведено, мојот заклучок е дека овој учебник заслужува да биде позитивно рецензиран и затоа предлагам да биде објавен и отпечатен како учебник по предметите Орална медицина и патологија I и II на Стоматолошкиот факултет при Универзитетот „Св. Кирил и Методиј“ во Скопје, од авторите проф. д-р Мирјана Поповска и проф. д-р Златанка Белазелкоска.

Рецензент
Проф. д-р Киро Ивановски с.р.

РЕФЕРАТ

ЗА ИЗБОР НА ЕДЕН НАСТАВНИК (ВО СИТЕ НАСТАВНО-НАУЧНИ ЗВАЊА) ЗА СЛЕДНИВЕ НАУЧНИ ОБЛАСТИ (ДИСЦИПЛИНИ): **ФИЛОЗОФИЈА НА РЕЛИГИЈАТА, ТЕОРИИ ЗА РЕЛИГИЈАТА, УВОД ВО ФИЛОЗОФИЈАТА И ФИЛОЗОФИЈА (ОПШТ КУРС) НА ФИЛОЗОФСКИОТ ФАКУЛТЕТ ВО СКОПЈЕ**

Врз основа на распишаниот конкурс за избор на еден наставник (во сите наставно-научни звања), за научните области (дисциплини): филозофија на религијата, теории за религијата, увод во филозофијата и филозофија (општ курс), објавен во дневниот весник „Дневник“ од 20.6.2013 година. Наставно-научниот совет на Филозофскиот факултет во Скопје, на 40. редовна седница, одржана на 2.6.2013 година, формира рецензентска комисија, во состав: проф. д-р Љубомир Цуцуловски, проф. д-р Мирко Ѓошевски и доц. д-р Ристо Солунчев.

Врз основа на Одлуката на Наставно-научниот совет, како членови на Комисијата, имаме чест да го поднесеме следниов

ИЗВЕШТАЈ

На распишаниот конкурс се пријавиле двајца кандидати. Тоа се:

1. д-р Марија Тодоровска
2. д-р Марија Тодороска.

Од увидот во поднесените документи, Комисијата го утврди следново:

Кандидатката д-р **Марија Тодоровска** ги поднесла следниве документи:

1. Документи за завршено образование
 - Диплома за завршени додипломски студии (копија заверена на нотар)
 - Уверение за дипломирање и положени испити од прв циклус (копија заверена на нотар)
 - Диплома за завршени постдипломски магистерски студии (копија заверена на нотар)
 - Уверение за завршени постдипломски магистерски студии и положени испити (копија заверена на нотар)
 - Уверение за завршени постдипломски магистерски студии (копија заверена на нотар)
 - Уверение за одбранета докторска дисертација (копија заверена на нотар)
2. Куса биографија и CV
3. Пополнет образец кон извештајот за избор во наставно-научно, наставно-стручно и соработничко звање
4. Список на објавени научни и стручни трудови
5. По еден примерок од објавените трудови
6. Уверение за државјанство

Биографски податоци

Д-р Марија Тодоровска е родена 1987 година во Скопје, каде што го завршила основното и средното образование со одличен успех. Дипломирала на Институтот за филозофија на Филозофскиот факултет во Скопје во јули 2008 година, со просечен успех 9,98. Во учебната 2008/2009 година се запишала на двегодишните постдипломски студии на Институтот за филозофија, на групата филозофија на религија.

Ги завршила постдипломските студии со просечен успех 10.00 и одбрана на магистерскиот труд под менторство на проф. д-р Љубомир Цуцуловски, на тема *Митот како света сказна*, во мај 2010. Докторскиот труд под менторство на проф. д-р Љубомир Цуцуловски, на тема *Дијаболичната природа на светото*, го пријавила во октомври 2011 година.

Се здобила со Напреден сертификат по етика на истражување, во рамките на двегодишната програма по биоетика и етика на истражување на Јунион Греџуејт колеџ (Union Graduate College), САД и Универзитетот во Вилнус, Литванија, во мај 2013 година.

Докторската дисертација на тема „Дијаболичната природа на светото“, ја одбрала на Филозофскиот факултет, во јуни 2013 година, стекнувајќи се со научен степен доктор на филозофски науки.

Наставно-образовна дејност и други педагошки активности

Од 2008 година до 2011 година е ангажирана како демонстратор на Институтот за филозофија по предметите што ги предава проф. д-р Љубомир Цуцуловски. Тоа се следниве предмети: увод во филозофија 1 и 2, теории за религијата и филозофија на религијата. Од август 2011 година е вработена како помлад асистент по предметите увод во филозофијата и филозофија на религијата. Во последните две академски години ги држела вежбите по увод во филозофија, филозофија на религија, филозофија (општ курс), филозофска антропологија, аксиологија, логика (општ курс), филозофија на правото, социологија на здравјето и болеста и социологија на медицината. Како демонстратор по овие предмети, а потоа и како помлад асистент, д-р Марија Тодоровска покажува способност за непосреден пристап и работа со студентите, следејќи ја нивната работа (семинарски работи, есеи, прикази на прочитана литература и сл.), упатувајќи ги секогаш на потребната како класична, така и рецентна литература за темите за кои студентите се одлучиле да работат.

Учествувала на неколку меѓународни летни и зимски универзитети, школи и работилници. Учествувала со презентации на петнаесетина меѓународни конференции од областа на филозофијата и биоетиката, како и на неколку научни симпозиуми и трибини од областа на филозофијата и биоетиката во Македонија. Автор е на повеќе од десетина објавени стручни текстови од областа на филозофијата и биоетиката.

Наедно, д-р Марија Тодоровска е национален кореализатор на проектот на Германската агенција за академска размена (DAAD) за интегративна биоетика во Југоисточна Европа, со конзорциум на универзитетите во Ајштет-Инголштат, Загреб, Риека, Белград, Софија, Љубљана, Скопје и Тирана. Во рамките на овој проект поминува два месеца како гостин-истражувач на Католичкиот универзитет во Ајштет-Инголштат во 2010 година. Таа е, исто така, и национален кореализатор на Проектот за биоетичко образование во земјите од поранешна Југославија, чиј носител е Универзитетот во Риека.

Член е на младиот уредувачки одбор (junior editorial board) на хрватското интернационално научно списание *Synthesis philosophica*, како и на младиот уредувачки одбор (krug mladih urednika) на хрватското научно списание *Filozofska istraživanja*. Била член на извршниот одбор на Македонското филозофско друштво од декември 2008 до март 2011 година. Кореализатор е на Научниот колоквиум (во форма на научни семинари одржувани еднаш месечно), организирани од Институтот за филозофија и Теолошкиот факултет од оваа академска година.

За изработката на докторската дисертација била корисник на две научно-истражувачки стипендии: петнеделен престој на Источноцрковниот институт (Ostkirchliches Institut) во Регенсбург (Германија) во 2011 година, како и едномесечен престој на Понтификалниот универзитет „Грегоријана“ (Pontificia Università Gregoriana) во Рим (Италија) во 2012 година.

Во согласност со членовите 10 и 11 (пречистен текст) од Правилникот за критериумите и постапките за избор во наставно-научни, научни, наставно-стручни и соработнички звања на Универзитетот „Св. Кирил и Методиј“ во Скопје (Универзитетски гласник бр. 173, 2 август 2011), може да се констатира дека д-р Марија Тодоровска од областа **наставно-образовна дејност** остварила вкупно 61, 57 поени.

Научноистражувачка дејност

Според членовите 10 и 11 од Правилникот за критериумите и постапките за избор во наставно-научни, научни, наставно-стручни и соработнички звања на Универзитетот „Св. Кирил и Методиј“ во Скопје, членовите на Комисијата утврдија дека д-р Марија Тодоровска од областа **научноистражувачка дејност** остварила вкупно 80,5 поени. Тоа може да се констатира од Образецот кој е приложен кон

документите кои д-р Марија Тодоровска ги приложила на конкурсот. Од него, меѓу другото, може да се констатира дека во периодот од нејзиниот избор за помлад асистент (август 2011.), па досега ги објавила следниве трудови:

1. „Светот како неволја – етичките консеквенци“, *Филозофија*, март 2011, бр. 30, стр. 45-52.
2. “The Point and Purpose of Sport – a Few Considerations”, *JAHK*, vol. 2, no. 3. 2011, pp. 127-137.
3. „Интегративната биоетика и јавното здравје - меѓу науката, правото и политиката“, *Филозофија*, јуни 2011, бр. 31, стр. 45-56.
4. „Влијанието на исламската филозофија врз европската“ (“The Influence of Islamic philosophy on European philosophy”), *Collected Papers of the Fourth International Congress on “Islamic Civilisation in the Balkans”*, IRCICA-MANU, 2013 (vol. 2, во печат – број на страници непотврден).
5. “Public Health Issues and Perspectives – Between Science, Politics and Bioethics”, Walter Schweidler (Ed.): *Bioethics - Medicine - Politics. Proceedings of the 6th Southeast European Bioethics Forum, Belgrade 2010*, Academia, Sankt Augustin, 2012, pp. 31-44.
6. Тодоровска, М., „Компонентите на нуминозното во теоријата на Рудолф Ото“, Посредувања и полилози – Богословско-филозофски научен колоквиум, Универзитет „Св. Кирил и Методиј“, Православен Богословски Факултет „Свети Климент Охридски“, Скопје 2012, стр. 11-33.
7. Тодоровска, М., „Идејата за светото кај Емил Диркем, Рудолф Ото и Мирча Елијаде“, *Годишен зборник на Филозофски факултет*, vol. 65, Скопје, 2012, стр. 1-16.

Во сите објавени трудови доаѓа до јасен израз нејзината информираност, меѓутоа и промислениот и критички пристап кон темите за кои пишува. Во прилог на оваа оценка одат нејзините текстови, објавени под редните броеви 1, 4, 6 и 7. Од читањето на нејзините текстови, јасно станува дека д-р Марија Тодоровска суверено се движи низ литературата, објавена на повеќе јазици (англискиот, францускиот, рускиот, германскиот, италијанскиот...), избирајќи ги како извори токму оние текстови кои претставуваат меѓници за темите за кои пишува. Ова особено се однесува на оние текстови во кои се анализираат мислењата на оние религиолози, социолози и филозофи, кои за центар на својот интерес го земаат поимот *свето*, прашање кое било тема како на нејзиниот магистерски, така и на нејзиниот докторски труд. Без разлика што дел од текстовите се однесуваат на биоетички прашања, д-р Марија Тодоровска успева оваа релативно нова научна област да ја поврзе со нејзиниот базичен интерес: филозофија на религијата, природата на религијата, како и општите филозофски прашања и теми.

Покрај овие трудови објавени во научната и стручната периодика, д-р Марија Тодоровска во периодот од нејзиниот избор за помлад асистент ги објавила и следниве апстракти:

1. “Natural Law and Legal Positivism in Bioethical Disputes”, *Book of Abstracts*, Bioethics – Sign of a New Era (Bioethics, Medicine, Law, Media), Ohrid International Bioethics Conference, 2011.
2. “The Challenges of Bioethics in the Context of Higher Education in Macedonia”, *Book of Abstracts*, 13th Rijeka Days of Bioethics, 2011.
3. “The ‘Uncanny Valley’ and Human Identity”, *Book of Abstracts*, 10. Losinj Days of Bioethics, 2011.
4. “Sacred/Profane, Pure/Impure – Dialectical Contextualisation”, *Book of Abstracts*, The First International Interdisciplinary Conference for Young Scholars in Social Sciences and Humanities, Faculty of Philosophy, University of Novi Sad, декември 2012.

Во истиот период, д-р Марија Тодоровска учествувала на следниве меѓународни конференции:

1. Filozofski simpozium u Sremskim Karlovcima, 16-18 септември 2011, Сремски Карловци, Србија, “Знање и вера” со презентација на тема “Вера као сазнање и сазнање лишено вере”.
2. Bioethics – Sign of a New Era (Bioethics, Medicine, Law, Media), Ohrid International Bioethics Conference, Ohrid 10-12 октомври 2011, презентација на тема “Natural Law and Legal Positivism in Bioethical Disputes”.
3. II Seminarium theologicum Turnovense, теолошки факултет, универзитет Св. Климент Охридски, Велико Трново, Бугарија, 1-3 декември 2011, Божествените енергии и

Богопознанието во православната теологија, со презентација на темата “Познанието на Бога преку енергии – онтолошки преглед на филозофската мисла на св. Максим Исповедник”.

4. Презентација на тема “Research Ethics in Macedonia – First Steps of Recognition”, Network meeting, Advanced Certificate in Research Ethics Program – Alumni from Central and Eastern Europe, јули 2012, Прага, Р. Чешка.
5. Постер-презентација на тема “Practicum Project – Bioethics Undergraduate Course”, Network meeting, Advanced Certificate in Research Ethics Program – Alumni from Central and Eastern Europe, јули 2012, Прага, Р. Чешка.
6. Секциско предавање – презентација на тема “Sacred/Profane, Pure/Impure – Dialectical Contextualisation”, The First International Interdisciplinary Conference for Young Scholars in Social Sciences and Humanities, Faculty of Philosophy, University of Novi Sad, декември 2012.

Покрај тоа, учествувала во работата на повеќе симпозиуми, конференции и трибини кои немале стриктно маѓународен карактер. Помеѓу нив ги истакнуваме следниве:

1. Светски ден на филозофијата 2010 - симпозиум посветен на Артур Шопенхауер, Филозофски факултет, Скопје, 18 ноември, со презентација на темата „Светот како неволја – етички консеквенци“.
2. Светски ден на филозофијата, симпозиум на Филозофскиот факултет (300 години од раѓањето на Дејвид Хјум), 18 ноември 2011, на тема “Хјум и религијата”.
3. „Меѓу животот и смртта – проблемот на еутаназијата“, Научен симпозиум посветен на делото на Јонче Јосифовски, Филозофски факултет, Скопје, 3.5.2012.
4. „Заинтересирано (не)допаѓање – емотивизам и биоетички проблеми“, Светски ден на филозофијата, симпозиум на Филозофскиот факултет (Филозофијата на крстопат – аналитичка и/или континентална филозофија), Скопје, 15.11.2012.
5. Работилница на тема „Идејата за светото и определувањето на религиските феномени – нуминозното во теоријата на Рудолф Ото“, во рамките на Богословско-филозофскиот научен колоквиум „Посредувања и полилози“, октомври 2012 година, Скопје.
6. Учество на шест средби-работилници во рамките на Богословско-филозофскиот научен колоквиум „Посредувања и полилози“, од октомври 2012 до мај 2013 година.

Наедно, д-р Марија Тодоровска во овој период се ангажирала на повеќе планови, кои на еден или друг начин, се поврзани со нејзиното научно-наставничко усовршување, како што е членувањето во Филозофското друштво на Македонија, во редакциски одбори или како соработник и координатор во повеќе проекти. Дел од нив се следниве:

1. Член на организациониот/програмскиот одбор на меѓународната конференција Bioethics – Sign of a New Era (Bioethics, Medicine, Law, Media), Ohrid International Bioethics Conference, Охрид, 10.10.-12.10.2011.
2. Уредник на зборник на трудови за научен/стручен собир: Bioethics – Sign of a New Era (Bioethics, Medicine, Law, Media), Ohrid International Bioethics Conference, Охрид, 10.10.-12.10.2011.
3. Претседател на програмскиот одбор на Првата студентска конференција – „Метафизика“, Филозофски факултет, Скопје, 17.4.2013.
4. Член на организациониот одбор на Годишната конференција на Central and Eastern European Network of Jurisprudence, Охрид, 15.9.-18.9.2013.
5. Член на организациониот одбор на Конференцијата „2400 години од формирањето на Платоновата академија“, Филозофски факултет - Скопје, 25-25. 10. 2013.
6. Кореализатор е на Научниот колоквиум (во форма на едномесечни научни семинари), организиран од Институтот за филозофија и Теолошкиот факултет со почеток во академската 2012/2013 година.

Стручно-апликативна дејност

Покрај веќе наброените активностите (види под **Научноистражувачка дејност**), од кои поголемиот дел можат да се вбројат во стручно-апликативната дејност, кандидатката д-р Марија Тодоровска во периодот од избор за помлад асистент, па до денес, била ангажирана во бројни активности. Така, можат да се набројат и следниве елементи од нејзината ангажираност:

1. Учество во настанот „Отворен ден на Филозофски факултет“ во учебните 2009/2010, 2010/2011 и 2011/2012 година.
2. Превод на статиите: Ринчиќ, И., „Фриц Јар (1895-1953): од заборав до перспективи на европската биоетика“, темат „Биоетика: појава, предизвици, можности“, *Филозофија*, 31, 2011, стр. 33-43. – превод од хрватски; Антониќ, С., „Биоетиката и спортот“, темат „Биоетика: појава, предизвици, можности“, *Филозофија*, 31, 2011, стр. 83-94. – превод од српски; и Загорац, И., „Биоетиката и медиумите“, темат „Биоетика: појава, предизвици, можности“, *Филозофија*, 31, 2011, стр. 95-104. – превод од англиски.
3. Изготвување на научен/образовен национален проект „Врвови на светската филозофија, историја и психологија со психоанализа“, Министерство за образование и наука, април 2013.
4. Член на Извршниот одбор на Македонското филозофско друштво.
5. Секретар на Македонскиот центар за интегративна биоетика.

Според членовите 10 и 11 од Правилникот за критериумите и постапките за избор во наставно-научни, научни, наставно-стручни и соработнички звања на Универзитетот „Св. Кирил и Методиј“ во Скопје, Комисијата констатираше дека д-р Марија Тодоровска од областа стручно-апликативна дејност остварила вкупно 14,00 поени.

Членови на Комисијата

1. Проф. д-р Љубомир Цуцуловски, претседател, с.р.
2. Проф. д-р Мирко Ѓошевски, член, с.р.
3. Доц. д-р Ристо Солунчев, член, с.р.

ОБРАЗЕЦ
КОН ИЗВЕШТАЈОТ ЗА ИЗБОР ВО НАСТАВНО-НАУЧНО, НАУЧНО, НАСТАВНО-СТРУЧНО И СОРАБОТНИЧКО ЗВАЊЕ (ДОЦЕНТ)

Кандидат: Марија Илија Тодоровска

(име, татково име и презиме)

Институција: Филозофски факултет

(назив на факултет/институт)

Научна област: институт за филозофија

НАСТАВНО-ОБРАЗОВНА ДЕЈНОСТ

Ред. број	Назив на активност: Настава во школи и работилници	Поени
1.	Работилница Loi divine - (Divine law) во рамките на Летната меѓународна филозофска академија на католичкиот универзитет Eichstaett-Ingolstadt на тема Human Rights and Natural Law – an Intercultural philosophical perspective, Ајштет, Р.Германија, 22 јули 2011 – раководител.	1,5
2.	„Посредувања и полилози“, Богословско-филозофски научен колоквиум (Богословски факултет – Институт за филозофија, Филозофски факултет), 2012/2013 година, Скопје – раководител.	1.5
3.	Трибина на тема „Биоетика: појава, предизвици, можности“, Скопје, 24.6.2012 – раководител.	1.5
4.	Летен универзитет: Двомесечен курс (еквивалентен на еден семестар): руски јазик, руска литература и култура, Петрозаводский Государственный Университет, Петрозаводск, Р. Карелија, Руска Федерација, јули-август, 2007 – учесник.	1
5.	Интернационална школа за интегративна биоетика (Internazionale Sommerschule für Integrative Bioethik), Мали Лошињ, Р. Хрватска, 15-30 септември 2007 – учесник.	1
6.	Трет Биоетички Форум за Југоисточна Европа (3. Südosteuropäisches Bioethik-Forum), Мали Лошињ, Р. Хрватска, септември 2007 – учесник.	1
7.	Зимски универзитет: „Култура и технологија“, Технички Универзитет, Минхен, Р. Германија, јануари 2008 - учесник.	1
8.	Летен универзитет: Интензивен курс по руски јазик и компаративни култури, Петрозаводский Государственный Университет, Петрозаводск, Р. Карелија, Руска Федерација, јули-август, 2008 – учесник.	1
9.	Интернационална школа за интегративна биоетика (Internazionale Sommerschule für Integrative Bioethik), Мали Лошињ, Р. Хрватска, 1-15 септември 2008 – учесник.	1
10.	Четврти биоетички форум за Југоисточна Европа (4. Südosteuropäisches Bioethik-Forum), Сателитска конференција на IX светски конгрес за биоетика, Риека-Опатија, Р. Хрватска, септември 2008 – учесник.	1
11.	Летен франкофонски универзитет на мрежата OFFRES, Универзитетот Тулуз II – Le Mirail на тема: „Новите улоги на државата, насилства, право и општество“ (“Les nouvelles figures de l’état, droit, violences et société”), Тулуз, Р. Франција, 8-16 јули 2009 – учесник.	1
12.	Летен франкофонски универзитет на мрежата OFFRES, Филозофски факултет, Белградски универзитет на тема: „Јавен простор, филозофија и научна култура: поуки за демократијата“ (“Espace publique, philosophie et culture scientifique: les enjeux pour la démocratie”), Белград, Р. Србија, 13-21 јули 2010 – учесник.	1
13.	Летна меѓународна филозофска академија на католичкиот универзитет	1

	Eichstaett-Ingolstadt, на тема: Human Rights and Natural Law – an Intercultural philosophical perspective, Ајштет, Р.Германија, 17.7.2011-5.8.2011 – учесник.	
14.	Просеминар по етика на истражување со ориентациска функција за програмата Advanced Certificate in Research Ethics (Union Graduate College – Mount Sinai School of Medicine – Department of Medical History and Ethics of Vilnius University), Вилнус, Р. Литванија, 7-15 август 2011 – учесник.	1
15.	Годишен состанок на проектот на Deutscher Akademischer Austauschdienst (DAAD) , со наслов “Intergrative Bioethics in South-Eastern Europe – Internationalen Master-Studiengang ‘Integrative Bioethik’”, декември 2011.	1
16.	Capstone за програмата Advanced Certificate in Research Ethics (Union Graduate College – Mount Sinai School of Medicine – Department of Medical History and Ethics of Vilnius University), Прага, Р. Чешка, 30.6.-7.7.2012 – учесник.	1
17.	Состанок на мрежата (Network meeting) Advanced Certificate in Research Ethics Program – Alumni from Central and Eastern Europe, Прага, Р. Чешка, 2.7-4.7.2013 – учесник.	1
18.	Работилница на тема: „Идејата за светото и определувањето на религиските феномени – нуминозното во теоријата на Рудолф Ото“, во рамките на Богословско-филозофскиот научен колоквиум „Посредувања и полилози“, Скопје, октомври 2012 – учесник.	1
19.	Работилница на тема: „Умот на отците како хабитуален критериум на христијанската филозофија“, во рамките на Богословско-филозофскиот научен колоквиум „Посредувања и полилози“, Скопје, ноември 2012 – учесник.	1
20.	Работилница на тема: „Посмодерното децентрирање на субјектот и византискиот концепт ‘хипостазис’“, „Поговор – кон предговорот за граматологијата“, во рамките на Богословско-филозофскиот научен колоквиум „Посредувања и полилози“, Скопје, декември 2012 – учесник.	1
21.	Работилница на тема: „Интерпретација и објективност – случај Платон“, во рамките на Богословско-филозофскиот научен колоквиум „Посредувања и полилози“, Скопје, март 2013 – учесник.	1
22.	Работилница на тема: „Библиската теологија како aurea mediocritas во однос на егзегезата и догматиката“, во рамките на Богословско-филозофскиот научен колоквиум „Посредувања и полилози“, Скопје, април 2013 – учесник.	1
23.	Работилница на тема: „Каде е ‘научното’ во научните заклучоци и тестирања?“, во рамките на Богословско-филозофскиот научен колоквиум „Посредувања и полилози“, Скопје, мај 2013 – учесник.	1
Ред. број	Назив на активност: Одржување на теренска настава	Поени
1.	Археолошки музеј при Филозофски факултет, Скопје, мај-јуни 2012 (30 часа)	1,2
2.	Археолошки музеј при Филозофски факултет, Скопје, мај-јуни 2013 (15 часа)	0,6
3.	Вепси – култура и религија, прионежскии район, Пертозаводск, Руска Федерација, август 2008 (12 часа)	0,48
Ред. број	Назив на активност: Одржување на вежби од прв циклус студии	Поени

	$2 \cdot 15 \cdot 0,03 = 0,9$; - по предметот филозофија (општ курс), 4 вежби неделно $4 \cdot 15 \cdot 0,03 = 1,8$; - по предметот аксиологија, 2 вежби неделно – $2 \cdot 15 \cdot 0,03 = 0,9$; - по предметот логика (општ курс), 2 вежби неделно – $2 \cdot 15 \cdot 0,03 = 0,9$. Вежби одржани во летниот семестар во учебната 2012/2013 година: - по предметот филозофија на религијата, 2 вежби неделно – $2 \cdot 15 \cdot 0,03 = 0,9$; - по предметот социологија на здравје и болест, 2 вежби неделно – $2 \cdot 15 \cdot 0,03 = 0,9$; - по предметот социологија на медицината, 1 вежба неделно – $1 \cdot 15 \cdot 0,03 = 0,45$; - по предметот филозофија на правото, 1 вежба неделно – $1 \cdot 15 \cdot 0,03 = 0,45$.	
Ред. број	Назив на активност: Консултации со студенти	Поени
1.	Консултации со студенти во учебната 2008/2009: - 60 студенти во зимски семестар – $60 \cdot 0,002 = 0,12$; - 55 студенти во летен семестар – $55 \cdot 0,002 = 0,11$. Консултации со студенти во учебната 2009/2010: - 80 студенти во зимски семестар $80 \cdot 0,002 = 0,16$; - 40 студенти во летен семестар $40 \cdot 0,002 = 0,08$. Консултации со студенти во учебната 2010/2011: - 60 студенти во зимски семестар – $60 \cdot 0,002 = 0,12$; - 35 студенти во летен семестар $35 \cdot 0,002 = 0,07$. Консултации со студенти во учебната 2011/2012: - 140 студенти во зимски семестар – $140 \cdot 0,002 = 0,28$; - 155 студенти во летен семестар $155 \cdot 0,002 = 0,31$. Консултации со студенти во учебната 2012/2013: - 190 студенти во зимски семестар – $190 \cdot 0,002 = 0,38$; - 130 студенти во летен семестар $130 \cdot 0,002 = 0,26$.	1,89
Ред. број	Назив на активност: Подготовка на нов предмет	Поени
	- Подготовка на предавања за предметот увод во биоетиката за додипломски студии - Подготовка на вежби за предметот увод во биоетиката за додипломски студии	1,5
Ред. број	Назив на активност: Член на комисија за оцена или одбрана на дипломска работа	Поени
1.	Во учебната 2012/2013 учество во одбрана на 6 дипломски работи – $6 \cdot 0,1 = 0,6$	0,6
Ред. број	Назив на активност: Научно-популарна или наставно-историска статија во стручно-методско списание	Поени
1.	„Спортот како образовен проект“, <i>Православен пат, Списание на скопската епархија</i> , бр 5-7, Скопје, 2004, 37-40.	1
2.	„Опери на библиски теми“, <i>Православен пат, Списание на скопската епархија</i> , Бр 10-11, Скопје 2005, 29-34.	1
	Вкупно	61, 57

НАУЧНОИСТРАЖУВАЧКА ДЕЈНОСТ

Ред. број	Назив на активнoста: Национален координатор на меѓународен научен проект	Поени
1.	Национален координатор на меѓународниот научен проект спонзориран од Deutscher Akademischer Austauschdienst (DAAD) , со наслов “Intergrative Bioethics in South-Eastern Europe – Internationalen Master-Studiengang ‘Integrative Bioethik’”.	6
2.	Национален координатор во меѓународниот научен проект: “Regionalna skupina za bioetičku edukaciju”, Katedra za društvene i humanističke znanosti u medicini, Medicinski fakultet Rijeka, Sveuciliste u Rijeci.	6
Ред. број	Назив на активнoста: Трудoви со оригинални научни резултати, објавени во научно/стручно списание	Поени
1.	Тодоровска, М., “Поимот материја – историско-филозофска ретроспектива“, <i>Филозофија</i> , септември 2007, стр. 91-110.	4
2.	Тодоровска, М., „Етиката и политиката во Држава на Платон“, <i>Филозофија</i> , декември 2007, стр. 60-90.	4
3.	Todorovska, M., “Interpretation and Implementation of UNESCO’s ‘Declaration on Bioethics and Human Rights’”, <i>JAHR</i> , vol. 1, no. 1. 2010, pp. 51-61.	4
4.	Тодоровска, М., „Онтолошки докази за божјото постоење“, <i>Филозофија</i> , 28. мај, 2010, стр.101-136.	4
5.	Тодоровска, М., “Светот како неволја – етичките консеквенци”, <i>Филозофија</i> , март 2011, бр. 30, стр. 45-52.	4
6.	Todorovska, M., “The Point and Purpose of Sport – a Few Considerations”, <i>JAHR</i> , vol. 2, no. 3. 2011, pp. 127-137.	4
7.	Тодоровска, М., „Интегративната биоетика и јавното здравје - меѓу науката, правото и политиката“, <i>Филозофија</i> , јуни 2011, бр. 31, стр. 45-56.	4
Ред. број	Назив на активнoста: Трудoви објавени во зборник на трудови од научен/стручен собир	Поени
1.	Тодоровска, М., „Влијанието на исламската филозофија врз европската“ (“The Influence of Islamic philosophy on European philosophy”), Collected Papers of the Fourth International Congress on “Islamic Civilisation in the Balkans“, IRCICA-МАНУ, 2013 (vol. 2, во печат – број на страници непотврден).	2
2.	Todorovska, M., “Public Health Issues and Perspectives – Between Science, Politics and Bioethics”, Walter Schweidler (Ed.): <i>Bioethics – Medicine – Politics. Proceedings of the 6th Southeast European Bioethics Forum, Belgrade 2010</i> , Academia, Sankt Augustin, 2012, pp. 31-44.	2
3.	Тодоровска, М., „Компонентите на нуминозното во теоријата на Рудолф Ото“, Посредувања и полилози – Богословско-филозофски научен колоквиум, Универзитет „Св. Кирил и Методиј“, Православен богословски Факултет „Свети Климент Охридски“, Скопје 2012, стр. 11-33.	2
Ред. број	Назив на активнoста: Труд објавен во зборник на трудови на в.о. институција	Поени
1.	Тодоровска, М., „Идејата за светото кај Емил Диркем, Рудолф Ото и Мирча Елијаде“, <i>Годишен зборник на Филозофски факултет</i> , vol. 65, Скопје, 2012, стр. 1-16.	2
Ред.	Назив на активнoста: Секциско предавање на	Поени

број	научен/стручен собир со меѓународно учество	
1.	Предавање: "Sacred/Profane, Pure/Impure – Dialectical Contextualisation", The First International Interdisciplinary Conference for Young Scholars in Social Sciences and Humanities, Faculty of Philosophy, University of Novi Sad, декември 2012.	2
Ред. број	Назив на активност: Учество на научен/стручен собир со реферат	Поени
1.	Реферат: "The Social Aspects of Bioethical Violations as a Reminder of the Necessity of Joint Problem-Solving", 7. Losinj Days of Bioethics, Мали Лошињ, Р. Хрватска, 9.6.-11.6.2008 – усна презентација.	1
2.	Реферат: "Interpretation and Implementation of UNESCO's 'Declaration on Bioethics and Human Rights'", 11 th Rijeka Days of Bioethics, Ријека, Р. Хрватска, 14.5-15.5.2009 – усна презентација.	1
3.	Реферат: "Bioethical Issues in DNR Patients", 8 th Losinj Days of Bioethics, Мали Лошињ, Р. Хрватска, 17.5-20.5.2009 – усна презентација.	1
4.	Реферат: "Sense without meaning? The need of Philosophy in the Contemporary World", Brankovo kolo, Filozofski simpozij u Sremskim Karlovcima, Smisao u filozofii I smisao filozofije, Сремски Карловци, Р. Србија, 11.9-13.9.2009 – усна презентација.	1
5.	Реферат: "The Joint Efforts of the Theoretical Realm of Philosophy of Religion and of the Media, in Solving Inter-Religious and Intra-Religious Issues", Days of Franje Petric Symposium (Philosophy and Media), Црес, Р. Хрватска, 20.9-23.9.2009 – усна презентација.	1
6.	Реферат: "High stakes, high risks – bioethical issues in sports industry", 12 th Rijeka Days of Bioethics, Ријека, Р. Хрватска, 6.5-7.5.2010 – усна презентација.	1
7.	Реферат: "Authority of Law and Issues of Bioethics", 9 th Losinj Days of Bioethics, Мали Лошињ, Р. Хрватска, 16.5-19.5.2010 – усна презентација.	1
8.	Реферат: „Влијанието на исламската филозофија врз европската“, Fourth International Congress on "Islamic Civilisation in the Balkans", Скопје, 13.10.-17.10.2010 – усна презентација.	1
9.	Реферат: "Public Health Issues and Perspectives – Between Science, Politics and Bioethics". 6 th Bioethical Forum for South-Eastern Europe (6. Südosteuropäisches Bioethik-Forum: Bioethik – Medizin – Politik), Белград, Р. Србија, 4.11-7.11.2010 – усна презентација.	1
10.	Реферат: „Светот како неволја – етички консеквенци“, Светски ден на филозофијата – симпозиум посветен на Артур Шопенхауер, Филозофски факултет, Скопје, 18.11.2010 – усна презентација.	1
11.	Реферат: "Вера као сазнање и сазнање лишено вере", Filozofski simpozium u Sremskim Karlovcima, Сремски Карловци, Р. Србија, 16.9-18.9.2011 – усна презентација.	1
12.	Реферат: "Natural Law and Legal Positivism in Bioethical Disputes", Bioethics – Sign of a New Era (Bioethics, Medicine, Law, Media), Ohrid International Bioethics Conference, Охрид, 10.10.-12.10.2011 – усна презентација.	1
13.	Реферат: „Хјум и религијата“, Светски ден на филозофијата, симпозиум на Филозофскиот факултет (300 години од раѓањето на Дејвид Хјум), Скопје, 18.11.2011 – усна презентација.	1
14.	Реферат: „Познанието на Бога преку енергии – онтолошки преглед на филозофската мисла на св. Максим Исповедник“, II Seminarium	1

	theologicum Tugnovense, Теолошки факултет, Универзитет Св. Климент Охридски, Велико Трново, Р. Бугарија, 1.12.-3.12.2011 – усна презентација.	
15.	Реферат: „Меѓу животот и смртта – проблемот на еутаназијата“, Научен симпозиум посветен на делото на Јонче Јосифовски, Филозофски факултет, Скопје, 3.5.2012 – усна презентација.	1
16.	Реферат: “Research Ethics in Macedonia – First Steps of Recognition”, Network meeting, Advanced Certificate in Research Ethics Program – Alumni from Central and Eastern Europe, Прага, Р. Чешка, 2.7-4.7.2013 – усна презентација.	1
17.	Реферат: „Заинтересирано (не)допаѓање – емотивизам и биоетички проблеми“, Светски ден на филозофијата, симпозиум на Филозофскиот факултет (Филозофијата на крстопат – аналитичка и/или континентална филозофија), Скопје, 15.11.2012 – усна презентација.	1
18.	Реферат: “Practicum Project – Bioethics Undergraduate Course”, Network meeting, Advanced Certificate in Research Ethics Program – Alumni from Central and Eastern Europe, Прага, Р. Чешка, 2.7-4.7.2013 – постер.	0,5
Ред. број	Назив на активност: Апстракти објавени во зборник на конференција – меѓународна	Поени
1.	Todorovska, M. , “The Social Aspects of Bioethical Violations as a Reminder of the Necessity of Joint Problem-Solving”, <i>Book of Abstracts</i> , 7. Losinj Days of Bioethics, 2008.	1
2.	Todorovska, M. , “Interpretation and Implementation of UNESCO’s ‘Declaration on Bioethics and Human Rights’”, “Interpretation and Implementation of UNESCO’s ‘Declaration on Bioethics and Human Rights’”, <i>Book of Abstracts</i> , 11 th Rijeka Days of Bioethics, 2009.	1
3.	Todorovska, M. , “Bioethical Issues in DNR Patients”, <i>Book of Abstracts</i> , 8 th Losinj Days of Bioethics, 2009.	1
4.	Todorovska, M. , “The Joint Efforts of the Theoretical Realm of Philosophy of Religion and of the Media, in Solving Inter-Religious and Intra-Religious Issues”, <i>Book of Abstracts</i> , Days of Franje Petric Symposium (Philosophy and Media), 2009.	1
5.	Todorovska, M. , “Integrative Bioethics and Issues of Religion in Multiconfessional Societies”, <i>Book of Abstracts</i> , Bioethical Forum for South-Eastern Europe (Internationale Konferenz 5. Südosteuropäisches Bioethik-Forum: Bioethik Zwischen Religion und Säkularismus), 2009.	1
6.	Todorovska, M. , “High stakes, high risks – bioethical issues in sports industry”, <i>Book of Abstracts</i> , 12 th Rijeka Days of Bioethics, 2010.	1
7.	Todorovska, M. , “Authority of Law and Issues of Bioethics”, <i>Book of Abstracts</i> , 9 th Losinj Days of Bioethics, 2010.	1
8.	Тодоровска, М. , „Влијанието на исламската филозофија врз европската“, <i>Book of Abstracts</i> , Fourth International Congress on “Islamic Civilisation in the Balkans”, 2010.	1
9.	Todorovska, M. , “Public Health Issues and Perspectives – Between Science, Politics and Bioethics”, <i>Book of Abstracts</i> , 6 th Bioethical Forum for South-Eastern Europe (6. Südosteuropäisches Bioethik-Forum: Bioethik – Medizin – Politik), 2010.	1
10.	Todorovska, M. , “Natural Law and Legal Positivism in Bioethical Disputes”, <i>Book of Abstracts</i> , Bioethics – Sign of a New Era (Bioethics, Medicine, Law, Media), Ohrid International Bioethics Conference, 2011.	1
11.	Todorovska, M. , “The Challenges of Bioethics in the Context of Higher Education in Macedonia”, <i>Book of Abstracts</i> , 13 th Rijeka Days of Bioethics, 2011.	1

12.	Todorovska, M. , “The ‘Uncanny Valley’ and Human Identity”, <i>Book of Abstracts</i> , 10. Losinj Days of Bioethics, 2011.	1
13	Todorovska, M. , “Sacred/Profane, Pure/Impure – Dialectical Contextualisation”, <i>Book of Abstracts</i> , The First International Interdisciplinary Conference for Young Scholars in Social Sciences and Humanities, Faculty of Philosophy, University of Novi Sad, 2012.	1
	Вкупно	80,5

СТРУЧНО-АПЛИКАТИВНА ДЕЈНОСТ

Ред. број	Назив на активност: Учество на промотивни активности на факултетот/институтот	Поени
1.	Учество во настанот „Отворен ден на Филозофски факултет“ во учебните 2009/2010, 2010/2011 и 2011/2012 година.	1,5
Ред. број	Назив на активност: Превод на статија	Поени
1.	Статија: Ринчиќ, И., „Фриц Јар (1895-1953): од заборав до перспективи на европската биоетика“, темат „Биоетика: појава, предизвици, можности“, <i>Филозофија</i> , 31, 2011, стр. 33-43. – превод од хрватски.	0,5
2.	Статија: Антониќ, С., „Биоетиката и спортот“, темат „Биоетика: појава, предизвици, можности“, <i>Филозофија</i> , 31, 2011, стр. 83-94. – превод од српски.	0,5
3.	Статија: Загорац, И., „Биоетиката и медиумите“, темат „Биоетика: појава, предизвици, можности“, <i>Филозофија</i> , 31, 2011, стр. 95-104. – превод од англиски.	0,5
Ред. број	Назив на активност: Член на уредувачки одбор на научно/стручно списание	Поени
1.	Списание: <i>Filozofska istraživanja</i>	0,5
Ред. број	Назив на активност: Член на уредувачки одбор на меѓународно научно/стручно списание	Поени
1.	Списание: <i>Synthesis philosophica</i>	1
Ред. број	Назив на активност: Уредник на зборник на трудови од научен/стручен собир	Поени
1.	Научен/стручен собир: Bioethics – Sign of a New Era (Bioethics, Medicine, Law, Media), Ohrid International Bioethics Conference, Охрид, 10.10.-12.10.2011.	1
Ред. број	Назив на активност: Претседател на организационен или програмски одбор на научен/стручен собир	Поени
1.	Научен/стручен собир: Прва студентска конференција – „Метафизика“, Филозофски факултет, Скопје, 17.4.2013.	1
Ред. број	Назив на активност: Член на организационен или програмски одбор на меѓународен научен/стручен собир	Поени
1.	Научен/стручен собир: Xiieme édition de l’Université européenne d’été du réseau OFFRES – Argumentation. Droit, politique, sciences, Охрид, 16.7.-24.7.2011.	1
2.	Научен/стручен собир: Bioethics – Sign of a New Era (Bioethics, Medicine, Law, Media), Ohrid International Bioethics Conference, Охрид, 10.10.-12.10.2011.	1
3	Научен/стручен собир: Годишна конференција на Central and Eastern European Network of Jurisprudence, Охрид, 15.9.-18.9.2013.	1
Ред. број	Назив на активност: Студиски престој во странство до три месеци	Поени
1.	Гостин-истражувач на католичкиот универзитет Ајштет-Инголштад (Katholische Universität Eichstätt-Ingolstadt), Р. Германија, во рамките на	0,5

	проектот на DAAD (Deutscher Akademischer Austauschdienst) “Интегративна биоетика во Југоисточна Европа – Интегративна биоетика и религија“, јули-септември 2010.	
2.	Стипендист-истражувач на Источноцрковниот институт (Ostkirchliches Institut) во Регенсбург, Р. Германија, март-април 2011.	0,5
3.	Стипендист-истражувач на Понтификалниот Универзитет Грегоријана (Pontificia Universita Gregoriana), во Рим, Р. Италија, јануари-февруари 2012.	0,5
Ред. број	Назив на активност: Изготвување и пријавување на научен/образовен национален проект	Поени
1.	Изготвување на научен/образовен национален проект „Врвови на светската филозофија, историја и психологија со психоанализа“, Министерство за образование и наука, април 2013.	0,5
Ред. број	Назив на активност: Учество во комисији и тела на државни и други органи	Ред. Број
1.	Член на Извршниот одбор на Македонското филозофско друштво	1
2	Секретар на Македонскиот центар за интегративна биоетика	1
Ред. број	Назив на активност: Член на факултетска комисија	Поени
	Член на комисија за попис на основни средства, ситен инвентар, благајна, побарување и обврски со состојба, Филозофски факултет, Скопје, 2012.	0,5
	Вкупно	14,0

ПРОФЕСИОНАЛНИ РЕФЕРЕНЦИ НА КАНДИДАТОТ ЗА ИЗБОР ВО ЗВАЊЕ		Поени
НАСТАВНО-ОБРАЗОВНА ДЕЈНОСТ		61,57
НАУЧНОИСТРАЖУВАЧКА ДЕЈНОСТ		80,5
СТРУЧНО-УМЕТНИЧКА ДЕЈНОСТ		/
СТРУЧНО-АПЛИКАТИВНА ДЕЈНОСТ		14,0
Вкупно		156,07

Кандидатката д-р Марија Тодороска ги поднесла следниве документи:

1. *Незаверена* диплома (фотокопија) за завршен Економски факултет во Прилеп на Универзитетот „Св. Климент Охридски“ во Битола.
2. *Незаверено* уверение (фотокопија) за завршени постдипломски магистерски студии и положени испити, со кое се потврдува дека се здобила со научен степен магистер (м-р) на филозофски науки.
3. *Незаверено* уверение (фотокопија) за одбранета докторска дисертација.
4. *Кратка* Биографија

Биографски податоци

Кандидатката д-р Марија Тодороска родена е на 26.4.1971 година. Завршила Економски факултет во Прилеп, а магистрала и докторирала од областа на филозофијата на Филозофскиот факултет во Скопје. Кратко време била вработена како наставник во средно училиште. Денес е невработена.

Својата магистерска работа ја објавила како посебна книга, без да ги наведе неопходните референци: наслов, издавач, место на издавањето, како и бројот на страниците.

ЗАКЛУЧОК И ПРЕДЛОГ

Членовите на Рецензентската комисија откако ги разгледаа поднесените документи на кандидатите го заклучија следново:

Комисијата *едногласно* заклучи дека не е во можност да даде какво било мислење за стручноста на кандидатката д-р Марија Тодороска, бидејќи *не приложила*, ниту нотирала, какви било податоци кои би овозможиле да се даде мислење за нејзината оспособеност во наставно-научно звање. Нема приложени трудови, список за учество на симпозиуми, на конференции или каква било друга документација, вклучувајќи го и неопходниот Образец (Анекс 2), врз основа на кои би можела да се оцени нејзината оспособеност за наставно-образовна дејност.

Врз основа на увидот во сите поднесени документи и врз основа на условите пропишани во одредбите на Правилникот за критериумите и постапката за избор на Универзитетот „Св. Кирил и Методиј“ во Скопје, членовите на Комисијата без какво било двоумење заклучија дека кандидатката д-р Марија Тодоровска остварила 156,07 поени, кои се многу повеќе од потребните поени за избор во наставно-научното звање доцент.

Имајќи ги предвид претходните елементи, членовите на Комисијата со задоволство му предлагаат на Наставно-научниот совет на Филозофскиот факултет – Скопје да ја избере д-р Марија Тодоровска во звањето доцент за следниве научни области (дисциплини): филозофија на религијата, теории за религијата, увод во филозофијата и филозофија (општ курс).

Членови на Комисијата

- 1. Проф. д-р Љубомир Цуцуловски, претседател, с.р.**
- 2. Проф. д-р Мирко Ѓошевски, член, с.р.**
- 3. Доц. д-р Ристо Солунчев, член, с.р.**

РЕФЕРАТ

ЗА ИЗБОР НА НАСТАВНИК (ВО СИТЕ НАСТАВНО-НАУЧНИ ЗВАЊА) ЗА НАУЧНИТЕ ОБЛАСТИ (ДИСЦИПЛИНИ): КЛИНИЧКА ПСИХОЛОГИЈА И ПСИХОЛОГИЈА НА СОВЕТУВАЊЕ НА ФИЛОЗОФСКИОТ ФАКУЛТЕТ ВО СКОПЈЕ

Со одлука број 04-1460/7 од 8.7.2013 година, Наставно-научниот совет на Филозофскиот факултет во Скопје, на својата 40-та редовна седница одржана на 2.7.2013 година, формира Рецензентска комисија во состав: проф. д-р Олга Мурцева-Шкарик, проф. д-р Благоја Јанакow и проф. д-р Михајло Поповски, за избор на наставник (во сите наставно-научни звања) за научните области (дисциплини): клиничка психологија и психологија на советување. По прегледот на приложените материјали, Комисијата има чест на Наставно-научниот совет да му го поднесе следниов

ИЗВЕШТАЈ

На конкурсот објавен во весникот „Дневник“ на 14.6.2013 година за избор на наставник (во сите наставно-научни звања) за научните области (дисциплини): клиничка психологија и психологија на советување на Филозофскиот факултет во Скопје се пријави само кандидатката д-р Катерина Наумова, асистент на Институтот за психологија при Филозофскиот факултет во Скопје.

Основни биографски податоци

Катерина Наумова е родена во Скопје на 19.3.1977 година. Во 1995 година со одличен успех го завршува средното образование во гимназијата „Јосип Броз Тито“ во Скопје. Дипломирала психологија во 2000 година на Универзитетот „Св. Кирил и Методиј“ во Скопје.

Во 2008 година ги завршила постдипломските студии по клиничка психологија на Институтот за психологија при Филозофскиот факултет во Скопје, со магистерскиот труд: *Трауматските искуства, менталното здравје и квалитетот на живот кај лицата кои доживеале воени стресови*. Станува збор за прво истражување во кое се идентификуваат доживеаните трауматски искуства и долготрајните последици по менталното здравје и квалитетот на живот кај преку 600 лица кои биле директно изложени на воениот конфликт во 2001 година во Македонија.

Докторската дисертација под наслов *Лонгитудинална процена на менталното здравје и квалитетот на живот кај лица со долготраен посттравматски стрес* ја одбрала во 2013 година. Овој труд е прва проспективна студија во која во период од пет години се следени текот и промените во посттравматските последици кај над 50 лица со долготраен посттравматски стрес поврзан со воениот конфликт од 2001 година во Македонија.

Од 1999 до 2002 година д-р Наумова била вклучена во истражувачките активности на Центарот за психосоцијална и кризна акција, кој до 2000 година работел во рамките на Институтот за психологија при Филозофскиот факултет во Скопје.

Во 2001 година работела и како волонтер на Клиниката за психијатрија при Медицинскиот факултет во Скопје.

На Филозофскиот факултет во Скопје се вработила во 2002 година како помлад асистент на Институтот за психологија, за асистент била избрана во 2009 година, а реизбрана во 2012 година.

Од 1996 година, паралелно со професионалниот развој, д-р Наумова континуирано ги изучува и филозофијата и психологијата на јогата, како комплементарен метод за унапредување на менталното здравје и на квалитетот на животот. Предава во Јога-сојузот на Македонија како постар инструктор, а во март 2013 година е избрана за претседател на оваа организација.

Наставно-образовна дејност

Како соработник на Филозофскиот факултет во Скопје, во периодот од 2002 до 2006 година д-р Катерина Наумова ги изведувала вежбите на Институтот за психологија по предметите: *клиничка психологија, ментално здравје и психолошко советување*. Во 2006 година била ангажирана и за изведување на наставата по предметот *психологија на образование и воспитување* на Институтот за филозофија. Од 2007 до 2012 година ги изведувала вежбите по предметите: *клиничка психологија 1, клиничка психологија 2 и психолошко советување*, а од академската 2012/2013 по предметите: *клиничка психологија, психодијагностика, психолошко советување и психотерапија, психологија на мудроста*.

Освен во реализацијата на наставата, д-р Наумова континуирано учествувала и во подготовката на новите предмети во студиските програми од прв циклус на Институтот за психологија, од областите клиничка психологија и психологија на советување. Одржала голем број консултации со студентите и учествувала во бројни комисии за оцена и одбрана на дипломски трудови.

Д-р Катерина Наумова учествувала и на голем број едукативни школи и работилници за психолошка процена, психотерапија и други форми на психолошки интервенции, како и за унапредување на менталното здравје, меѓуетничка толеранција, комуникациски вештини итн.

Во согласност со член 10 и член 11 од Правилникот за критериумите и постапката за избор во наставно-научни, научни, наставно-стручни и соработнички звања на Универзитетот „Св. Кирил и Методиј“ во Скопје, може да се констатира дека д-р Катерина Наумова остварила 127,57 поени од областа наставно-образовна дејност.

Научноистражувачка дејност

Д-р Катерина Наумова досега учествувала во еден национален и два меѓународни научноистражувачки проекта.

Била член на истражувачкиот тим при Центарот за психосоцијална и кризна акција кој во 1999 година го спровел проектот *Психосоцијална кризна интервенција во македонски училишта под ризик*. Од 1999 до 2002 година учествувала во меѓународниот истражувачки проект *Health Behaviour in School Aged Children*, спроведен од Светската здравствена организација, а од 2004 до 2008 година учествувала во меѓународното истражување *Components, organization, costs and outcomes of health care and social interventions for people with posttraumatic stress following war and conflict in the Balkan*, проект на Европската комисија.

Д-р Наумова учествувала и во два меѓународни научни проекта. Во периодот 2002-2003 година учествувала во проект за развој на студиските програми по клиничка

психологија спроведен од Универзитетот „Лудвиг Максимилијан“ во Минхен: *Clinical Psychology at South-East European Universities - Capacity Building Network*. Од 2006 до 2008 година била учесник во проект од Темпус-програмата: *Improvement and Restructuring of the Psychology Curriculum according to the Bologna Declaration*.

Како автор или коавтор, д-р Катерина Наумова има објавено девет научни и стручни трудови, од кои еден е објавен во научно списание со меѓународен уредувачки одбор, два се објавени во монографија, а останатите во национални научни/стручни списанија и зборници на трудови. Станува збор за компетентни прегледни трудови и трудови со оригинални истражувачки наоди, во најголем дел од областа на психологијата на трауматскиот стрес.

- (2011). *Психолошка процена на посттрауматски стрес*. Годишен зборник, Скопје: Филозофски факултет.
Прегледен труд за мултимодалниот метод на процена на трауматските искуства и посттрауматските стресни реакции. Претставени се актуелни и меѓународно прифатени препораки за ефикасна процена на посттрауматското стресно растројство, особености на различни форми на дијагностички интервјуа, инструменти за самоизвестување и други мерки за надополнување на процената.
- (2010). *Посттрауматски стрес: теоретски модели, типологија и етнокултурни аспекти*. Годишен зборник, Скопје: Филозофски факултет.
Трудот ги дискутира особеностите на посттрауматскиот стрес, одделни теоретски модели за развојот и природата на посттрауматското стресно растројство, видовите посттрауматски одговори и етнокултурните аспекти на посттрауматските последици.
- (2009). *Од траума до посттрауматско стресно растројство*. Годишен зборник, Скопје: Филозофски факултет.
Во трудот е претставен развојот на концептот за посттрауматско стресно растројство (ПТСР), почнувајќи од најраните достапни историски записи, преку поими и дефиниции на посттрауматскиот одговор актуелни за време на Првата и Втората светска војна, па сè до раѓањето на оваа дијагностичка категорија во 1980 година. Опфатени се и модификациите во дефинирањето на ПТСР во последните две децении, како и критиките и ограничувањата на концептот.
- (2009). *Стигматизација на лица болни од шизофренија и на зависници од дрога и алкохол*. Ревизија за социјална политика, 2(3), 231-244 (коавтор).
Во овој труд се презентираат резултати од емпириско истражување на особеностите на стигматизацијата кај дел од студентската популација (над 220 испитаници), во однос на лица со различни нарушувања на менталното здравје, т.е. на лице болно од шизофренија, зависник од дрога и зависник од алкохол. Резултатите од истражувањето, општо земено, покажуваат дека студентите повеќе ги стигматизираат зависностите, отколку шизофренијата. Истражувањето откри дека кај студентите постојат и две спротивставени тенденции: од една страна, искажуваат подготвеност за помагање на лицата со нарушено ментално здравје, а од друга страна, кај нив постои истакната тенденција за нивно дискриминирање.
- (2008). *Долготраен посттрауматски стрес и квалитет на живот кај внатрешно раселени лица во Македонија*. Годишен зборник, Скопје: Филозофски факултет (коавтор).
Трудот е извештај од истражување на долготрајни психолошки последици и квалитет на живот кај 54 внатрешно раселени лица, четири години по нивното раселување поради воениот конфликт во 2001 година. Утврдена е висока стапка на симптоми на посттрауматско стресно растројство (особено симптоми на преплашеност) и низок

степен на задоволство од квалитетот на животот. Внатрешно раселените лица што се помалку задоволни од квалитетот на животот имаат и поистакнати посттравматски реакции.

- (2008). *Trauma and posttraumatic stress in war IDPs in Macedonia*. Psihijatrija Danas, 40(1), 15-29 (коавтор).
Во трудот се претставени наоди од истражување на трауматските искуства и посттравматските последици кај внатрешно раселени лица, четири години по нивното раселување поради воениот конфликт во 2001 година. Утврдено е висок степен на трауматизираност и широк опсег на доживевани трауматски настани. Присуство на посттравматско стресно растројство е утврдено кај речиси третина од испитаниците. Жените за разлика од мажите поинтензивно страдаат од симптомите на посттравматското стресно растројство.
- (2004). *Себепочитувањето и мотивот за постигнување*. Зборник на трудови „30 години Институт за психологија“. Скопје: Филозофски факултет (прв автор).
Трудот е извештај од истражување на поврзаноста меѓу мотивот за постигнување, како релативно стабилна диспозиција на личноста и себе-почитувањето, како став на себевреднување, кај над 130 студенти на Филозофскиот факултет.
- (2002). *Ментално и емоционално здравје на младите*. Во: Костарова-Унковска, Л., Кениг, Н. и Наумова, К. (Ур.), Зборник на текстови „Децата и нивната добросостојба“. Скопје: Центар за психосоцијална и кризна акција.
Во трудот се претставени наоди од меѓународната студија *Health Behaviour in School Aged Children*, спроведена во Македонија во 2001/2002 година. Резултатите укажуваат дека младите во Македонија не се најуспешни во тоа како се справуваат со промените во адолесцентниот период од својот развој и дека се зголемувањето на возраста се влошува нивната добросостојба.
- (2002). *Младите и „ризичното однесување“, причина (и)ли последица*. Во: Костарова-Унковска, Л., Кениг, Н. и Наумова, К. (Ур.), Зборник на текстови „Децата и нивната добросостојба“. Скопје: Центар за психосоцијална и кризна акција (коавтор).
И овој труд претставува извештај од меѓународната студија *Health Behaviour in School Aged Children*, спроведена во Македонија во 2001/2002 година. Наодите упатуваат на позитивна поврзаност меѓу возраста и различните форми на „ризично однесување“ на младите. Утврдени се полови и етнички разлики.

Иако докторската дисертација на кандидатката не се бодува како дел од научноистражувачката дејност, неопходно е во овој случај да се вклучи и нејзина оценка, зашто трудот на д-р Катерина Наумова е единствена неколкугодишна проспективна студија спроведена во Македонија во која се проучувани долготрајните психолошки последици од воена трауматизација кај цивилното население изложено на воениот конфликт од 2001 година. Во истражувањето е применет обемен инструментариум комбиниран со индивидуален клинички приод на психолошка процена, како и сложени статистички постапки за анализа на податоците. Наодите потврдуваат дека процесот на адаптација по кумулирана трауматизација е сложен и има варијабилан тек за голем дел од трауматизираниите лица. Во овој процес до одреден момент последиците се слични за сите лица изложени на приближно идентичен контекст на воена трауматизација, но од еден момент понатаму поголема улога во текот на закрепнувањето почнуваат да играат посттравматските околности, личносните предиспозиции, претходната историја на справување со стресни животни искуства, нарушеното ментално здравје, објективните и субјективните околности на животот. Со оглед на временската дистанца и општествените околности кои ја следат воената трауматизација, д-р Наумова ја нагласува потребата од интервенции на ниво на колективни траектории на посттравматска адаптација, во чиј

контекст се развиваат и менуваат индивидуалните траектории на посттрауматско закрепнување. Квалитетот на трудот во целост упатува на компетентноста на кандидатката за самостојна научноистражувачка дејност, додека многубројните добиени наоди се од значење за развојот на науката и струката во двете соодветни области.

Д-р Катерина Наумова досега учествувала на четири меѓународни научно-стручни собири со усна презентација на реферат:

- (2009). Stigma and familiarity with schizophrenia, drug addiction and alcohol addiction (коавтор). *Савремени трендови у психологији, 23-24.10.2009, Нови Сад, Србија.*
- (2009). Long-term posttraumatic stress in internally displaced persons in Macedonia (коавтор). *11th European Conference on Traumatic Stress, 15-18.6.2009, Осло, Норвешка.*
- (2007). Traumatic experiences, migration stressors and posttraumatic stress in war IDPs in Macedonia four years after the displacement (коавтор). *10th European Conference on Traumatic Stress, 6-9.6.2007, Опатија, Хрватска.*
- (2001). Children Participation and their Health (коавтор). *Health Behaviour in School Aged Children, 26-30.5.2001, Единбург, Шкотска.*

Со постер презентација на реферат учествувала уште на четири меѓународни научно-стручни собири:

- (2004). Посттрауматски стресни реакции кај внатрешно раселени лица (коавтор). *Трет конгрес на психијатрите на Република Македонија со меѓународно учество, 13-17.10.2004, Охрид, Македонија.*
- (2002). Rehabilitation Group Therapy With Breast Cancer Patients (коавтор). *III World Congress of Psychiatry, 24-29.8.2002, Јокохама, Јапонија.*
- (2000). Зачестеност на животните промени како ризик за појава на карцином на дојката (коавтор). *Втор конгрес на психијатрите од Република Македонија со меѓународно учество, 7-10.6.2000, Охрид, Македонија.*
- (2000). Јога како метод за владеење со стрес. *Втор конгрес на психијатрите од Република Македонија со меѓународно учество, 7-10.6.2000, Охрид, Македонија.*

Во согласност со член 10 и член 11 од Правилникот за критериумите и постапката за избор во наставно-научни, научни, наставно-стручни и соработнички звања на Универзитетот „Св. Кирил и Методиј“ во Скопје, може да се констатира дека д-р Катерина Наумова остварила 61,6 поени од областа научноистражувачка дејност.

Стручно-апликативна дејност

Како стручен соработник, д-р Катерина Наумова била ангажирана во два апликативни проекта: *Меѓународна програма за развој на децата*, спроведен од УНИЦЕФ во 1999 година и *Игри за разрешување на конфликти*, спроведен од Центарот за човекови права и разрешување конфликти во 2000 година.

Во 2002 година била ангажирана како уредник на монографијата *Децата и нивната добросостојба*, во издание на Центарот за психосоцијална и кризна акција.

По вработувањето на Филозофскиот факултет во Скопје во повеќе наврати учествувала во промотивни активности на Факултетот, била член на неколку факултетски комисии, била координатор за прв и втор циклус студии на Институтот за психологија,

како и член на организациониот одбор на научно-стручниот собир за одбележување 30 години Институт за психологија.

Од другите експертски активности и дејности од поширок интерес на д-р Наумова, важно е да се издвојат учествата во подготовката на *Етички кодекс на психолозите на Република Македонија* во 2006 година, подготовката и презентацијата на *Програма за советување родители на ученици во основни и во средни училишта*, на барање на Министерство за образование и наука на Република Македонија, во 2011-2012 година, и подготовката на предлог-проектот *Врвови на светската филозофија, историја и психологија со психоанализа*, на барање на Министерството за култура на Република Македонија, во 2012-2013 година.

Во согласност со член 10 и член 11 од Правилникот за критериумите и постапката за избор во наставно-научни, научни, наставно-стручни и соработнички звања на Универзитетот „Св. Кирил и Методиј“ во Скопје, може да се констатира дека д-р Катерина Наумова остварила 15,5 поени од областа стручно-апликативна дејност.

ЗАКЛУЧОК И ПРЕДЛОГ

Во согласност со член 10 и член 11 од Правилникот за критериумите и постапката за избор во наставно-научни, научни, наставно-стручни и соработнички звања на Универзитетот „Св. Кирил и Методиј“ во Скопје, д-р Катерина Наумова по сите основи остварила вкупно 204,67 поени со што неколкупати го има надминато потребниот број поени (80) за избор во звањето доцент.

Врз основа на обемот на прикажаниот професионален ангажман, научната и стручната компетентност во областите за кои се бира, како и посветеноста и исполнителноста во реализацијата на работните обврски, Комисијата со задоволство предлага д-р Катерина Наумова да биде избрана во звањето доцент за научните области (дисциплини): клиничка психологија и психологија на советување.

28. 7. 2013

Рецензентска комисија

Проф. д-р Олга Мурцева-Шкарик, с.р.

Проф. д-р Благоја Јанаков, с.р.

Проф. д-р Михајло Поповски, с.р.

ОБРАЗЕЦ
КОН ИЗВЕШТАЈОТ ЗА ИЗБОР ВО НАСТАВНО-НАУЧНО,
НАУЧНО, НАСТАВНО-СТРУЧНО И СОРАБОТНИЧКО ЗВАЊЕ

Кандидат: Катерина Јанаки Наумова

Институција: Филозофски факултет – Скопје/Институт за психологија

Научна област: клиничка психологија, психологија на советување

НАСТАВНО-ОБРАЗОВНА ДЕЈНОСТ

Ред. број	Назив на активноста	Поени
	Учесник во школи и работилници	
1.	Обука на тренери за психотраума (работилница), Скопје. Предавач: проф.д-р Деан Ајдуковиќ, Хрватска, 2011.	1
2.	Когнитивна-бихевиористичка терапија за психози (работилница), Скопје. Предавач: д-р Антонио Пинто, Италија, 2009.	1
3.	Трансакциона анализа: Техники за развој на емоционална писменост, договор, дозволи и заштита во психотерапија и советување (работилници), Скопје. Предавач: Клод Стајнер, САД, 2008	1
4.	Когнитивна-бихевиористичка терапија: Mindfulness когнитивни интервенции кај психолошки нарушувања (работилница), Скопје. Предавач: Фабрицио Дидона, Италија, 2007.	1
5.	Водеење на Меѓународно невропсихијатриско интервју (работилница) – студија CONNECT, Опатија, 2004.	1
6.	Антисуицидален договор во психотерапија на суицидални адолесценти (работилница) – проект CLIPSEE, Сараево, БиХ. Предавач: Јелена Српа, Србија, 2002.	1
7.	Контакт во психотерапијата и дијалог во психотерапијата (работилница) – проект CLIPSEE, Сараево, БиХ. Предавач: Вили Бутоло, Германија, 2002.	1
8.	Психосоцијална прва помош (семинар), Скопје. Предавачи: Деан и Марина Ајдуковиќ, Хрватска, 1999	1
9.	Унапредување на менталното здравје во училиштата (семинар), Скопје. Предавач: Маргарет Шихан, Австралија, 1999.	1

10.	<i>Детски реакции на кризни ситуации и трауматски искуства - Диференцијално-дијагностичка слика: анксиозност, депресија, тагување, лутина, насилство (семинар), Скопје. Предавач: Парамцит Џоши, САД, 1999.</i>	1
11.	<i>Поттикнување на меѓуетничка толеранција: Психолошки аспекти (летна школа), Дубровник. Предавачи: Динка Чоркало, Жељка Каменов, Интеруниверзитетски центар за постдипломски студии, Хрватска, 1998.</i>	1
Одржување на вежби од прв циклус студии		
1.	Клиничка психологија, зимски и летен семестар 2002/2003	$(4*15*0,03) + (4*15*0,03) = 3,6$
2.	Ментално здравје и психолошко советување, зимски и летен семестар 2002/2003	$(4*15*0,03) + (4*15*0,03) = 3,6$
3.	Клиничка психологија, зимски и летен семестар 2003/2004	$(4*15*0,03) + (4*15*0,03) = 3,6$
4.	Ментално здравје и психолошко советување, зимски и летен семестар 2003/2004	$(4*15*0,03) + (4*15*0,03) = 3,6$
5.	Клиничка психологија, зимски и летен семестар 2004/2005	$(4*15*0,03) + (4*15*0,03) = 3,6$
6.	Ментално здравје и психолошко советување, зимски и летен семестар 2004/2005	$(4*15*0,03) + (4*15*0,03) = 3,6$
7.	Психологија на образование и воспитување, зимски и летен семестар 2004/2005 на Институт за филозофија	$(1*15*0,03) + (1*15*0,03) = 0,9$
8.	Клиничка психологија, зимски и летен семестар 2005/2006	$(4*15*0,03) + (4*15*0,03) = 3,6$
9.	Ментално здравје и психолошко советување, зимски и летен семестар 2005/2006	$(4*15*0,03) + (4*15*0,03) = 3,6$
10.	Психологија на образование и воспитување, зимски и летен семестар 2005/2006 на Институт за филозофија	$(1*15*0,03) + (1*15*0,03) = 0,9$
11.	Клиничка психологија, зимски и летен семестар 2006/2007	$(6*15*0,03) + (6*15*0,03) = 5,4$
12.	Ментално здравје и психолошко советување, зимски и летен семестар 2006/2007	$(6*15*0,03) + (6*15*0,03) = 5,4$
13.	Клиничка психологија 1, зимски семестар 2007/2008	$(9*15*0,03) = 4,05$
14.	Клиничка психологија 2, летен семестар 2007/2008	$(9*15*0,03) = 4,05$
15.	Психолошко советување, летен семестар 2007/2008	$(6*15*0,03) = 2,7$
16.	Клиничка психологија 1, зимски семестар 2008/2009	$(9*15*0,03) = 4,05$
17.	Клиничка психологија 2, летен семестар 2008/2009	$(9*15*0,03) = 4,05$
18.	Психолошко советување, летен семестар 2008/2009	$(6*15*0,03) = 2,7$
19.	Клиничка психологија 1, зимски семестар 2009/2010	$(9*15*0,03) = 4,05$
20.	Клиничка психологија 2, летен семестар 2009/2010	$(9*15*0,03) = 4,05$
21.	Психолошко советување, летен семестар 2009/2010	$(6*15*0,03) = 2,7$

22.	Клиничка психологија 1, зимски семестар 2010/2011	$(9*15*0,03) = 4,05$
23.	Клиничка психологија 2, летен семестар 2010/2011	$(9*15*0,03) = 4,05$
24.	Психолошко советување, летен семестар 2010/2011	$(6*15*0,03) = 2,7$
25.	Клиничка психологија 1, зимски семестар 2011/2012	$(9*15*0,03) = 4,05$
26.	Клиничка психологија 2, летен семестар 2011/2012	$(9*15*0,03) = 4,05$
27.	Психолошко советување, летен семестар 2011/2012	$(6*15*0,03) = 2,7$
28.	Клиничка психологија, зимски семестар 2012/2013	$(9*15*0,03) = 4,05$
29.	Психологија на мудроста, зимски семестар 2012/2013	$(2*15*0,03) = 0,9$
30.	Психодијагностика, летен семестар 2012/2013	$(6*15*0,03) = 2,7$
31.	Психолошко советување и психотерапија, летен семестар 2012/2013	$(4*15*0,03) = 1,8$
Подготовка на нов предмет (вежби)		
32.	Клиничка психологија 1	0,5
33.	Клиничка психологија 2	0,5
34.	Психолошко советување	0,5
35.	Клиничка психологија	0,5
36.	Психодијагностика	0,5
37.	Психолошко советување и психотерапија	0,5
38.	Психологија на мудроста	0,5
39.	Консултации со студенти	$(70*0,002)*23$ семестри = 3,22
40.	Член на комисија за одбрана на дипломска работа	$50*0,1 = 5$
Вкупно		127,57

НАУЧНОИСТРАЖУВАЧКА ДЕЈНОСТ

Ред. број	Назив на активноста	Поени
1.	Учесник во национален научен проект <i>Психосоцијална кризна интервенција во македонски училишта под ризик, Центар за психосоцијална и кризна акција, 1999.</i>	3
	Учесник во меѓународен научен проект	
2.	<i>Health Behaviour in School Aged Children (HBSC), Светска здравствена организација, 1999-2002.</i>	5
3.	<i>Clinical Psychology at South-East European Universities - Capacity Building Network (CLIPSEE), Ludwig Maximilian University, 2002-2003.</i>	5
4.	<i>Components, organization, costs and outcomes of health care and social interventions for people with posttraumatic stress following war and conflict in the Balkan (CONNECT), Европска комисија, 2004-2008.</i>	5
5.	<i>Improvement and Restructuring of the Psychology Curriculum according to the Bologna Declaration, Темпус, 2006-2008</i>	5

	Дел од монографија	
6.	(2002). Ментално и емоционално здравје на младите. Во: Костарова-Унковска, Л., Кениг, Н. и Наумова, К. (Ур.) <i>Децата и нивната добросостојба</i> . Скопје: Центар за психосоцијална и кризна акција.	4
7.	(2002). Младите и „ризичното однесување”, причина (и)ли последица. Во: Костарова-Унковска, Л., Кениг, Н. и Наумова, К. (Ур.) <i>Децата и нивната добросостојба</i> . Скопје: Центар за психосоцијална и кризна акција (коавтор).	3,2
8.	Труд со оригинални научни резултати, објавен во научно/стручно списание (2009). Стигматизација на лица болни од шизофренија и на зависници од дрога и алкохол. <i>Ревизија за социјална политика</i> , 2(3), 231-244 (коавтор).	3,6
9.	Труд со оригинални научни резултати, објавен во референтно научно/стручно списание со меѓународен уредувачки одбор (2008). Trauma and posttraumatic stress in war IDPs in Macedonia. <i>Psihijatrija Danas</i> , 40(1), 15-29 (коавтор).	5,4
10.	Труд со оригинални научни/стручни резултати, објавен во зборник на трудови од научен/стручен собир (2004). Себепочитувањето и мотивот за постигнување. <i>Зборник 30 години Институт за психологија</i> . Скопје: Филозофски факултет (прв автор).	1,6
	Труд објавен во зборник на трудови на високообразовна институција	
11.	(2008). Долготраен посттрауматски стрес и квалитет на живот кај внатрешно раселени лица во Македонија. <i>Годишен зборник</i> , Скопје: Филозофски факултет (коавтор).	1,8
12.	(2009). Од траума до посттрауматско стресно растројство. <i>Годишен зборник</i> , Скопје: Филозофски факултет.	2
13.	(2010). Посттрауматски стрес: теоретски модели, типологија и етнокултурни аспекти. <i>Годишен зборник</i> , Скопје: Филозофски факултет.	2
14.	(2011). Психолошка процена на посттрауматски стрес. <i>Годишен зборник</i> , Скопје: Филозофски факултет.	2
	Учество на научен/стручен собир со реферат -усна презентација	
15.	(2001). <i>Children Participation and their Health</i> (коавтор). Меѓународен научно-стручен собир: Health Behaviour in School Aged Children, 26-30.5.2001, Единбург, Шкотска.	1
16.	(2007). <i>Traumatic experiences, migration stressors and posttraumatic stress in war IDPs in Macedonia four years after the displacement</i> (коавтор). Меѓународен научно-стручен собир: 10th European Conference on Traumatic Stress, 6-9.6.2007, Опатија, Хрватска.	1
17.	(2009). <i>Long-term posttraumatic stress in internally displaced persons in Macedonia</i> (коавтор). Меѓународен научно-стручен собир: 11th European Conference on Traumatic Stress, 15-18.6.2009, Осло, Норвешка.	1
18.	(2009). <i>Stigma and familiarity with schizophrenia, drug addiction and alcohol addiction</i> (коавтор). Меѓународен научно-стручен собир: <i>Савремени трендови у психологији</i> , 23-24.10, Нови Сад, Србија.	1
	Учество на научен/стручен собир со реферат - постер-презентација	

19.	(2000). <i>Јога како метод за владеење со стрес</i> . Меѓународен научно-стручен собир: <i>Втор конгрес на психијатрите од Република Македонија со меѓународно учество</i> , 7-10.6.2000, Охрид, Македонија.	0,5
20.	(2000). <i>Зачестеност на животните промени како ризик за појава на карцином на дојката</i> (коавтор). Меѓународен научно-стручен собир: <i>Втор конгрес на психијатрите од Република Македонија со меѓународно учество</i> , 7-10.6.2000, Охрид, Македонија.	0,5
21.	(2002). <i>Rehabilitation Group Therapy With Breast Cancer Patients</i> (коавтор). Меѓународен научно-стручен собир: <i>III World Congress of Psychiatry</i> , 24-29.8.2002, Јокохама, Јапонија.	0,5
22.	(2004). <i>Посттравматски стресни реакции кај внатрешно раселени лица</i> (коавтор). Меѓународен научно-стручен собир: <i>Трет конгрес на психијатрите на Република Македонија со меѓународно учество</i> , 13-17.10.2004, Охрид, Македонија.	0,5
Апстракт објавен во зборник на меѓународна конференција		
23.	(2000). <i>Јога како метод за владеење со стрес</i> . Меѓународен научно-стручен собир: <i>Втор конгрес на психијатрите од Република Македонија со меѓународно учество</i> , Македонија.	1
24.	(2000). <i>Зачестеност на животните промени како ризик за појава на карцином на дојката</i> (коавтор). Меѓународен научно-стручен собир: <i>Втор конгрес на психијатрите од Република Македонија со меѓународно учество</i> , Македонија.	1
25.	(2002). <i>Rehabilitation Group Therapy With Breast Cancer Patients</i> (коавтор). Меѓународен научно-стручен собир: <i>III World Congress of Psychiatry</i> , Јапонија.	1
26.	(2004). <i>Посттравматски стресни реакции кај внатрешно раселени лица</i> (коавтор). Меѓународен научно-стручен собир: <i>Трет конгрес на психијатрите на Република Македонија со меѓународно учество</i> , Македонија.	1
27.	(2007). <i>Traumatic experiences, migration stressors and posttraumatic stress in war IDPs in Macedonia four years after the displacement</i> (коавтор). Меѓународен научно-стручен собир: <i>10th European Conference on Traumatic Stress</i> , Хрватска.	1
28.	(2009). <i>Long-term posttraumatic stress in internally displaced persons in Macedonia</i> (коавтор). Меѓународен научно-стручен собир: <i>11th European Conference on Traumatic Stress</i> , Норвешка	1
29.	(2009). <i>Stigma and familiarity with schizophrenia, drug addiction and alcohol addiction</i> (коавтор). Меѓународен научно-стручен собир: <i>Савремени трендови у психологији</i> , Србија.	1
Вкупно		61,6

СТРУЧНО-АПЛИКАТИВНА ДЕЈНОСТ

Ред. број	Назив на активноста	Поени
Експертски активности		
1.	Стручен соработник во апликативниот проект <i>Меѓународна програма за развој на децата</i> , УНИЦЕФ, 1999.	1
2.	Стручен соработник во апликативниот проект <i>Игри за разрешување на конфликти</i> , Центар за човекови права и разрешување конфликти, 2000.	1
3.	Уредник на монографијата <i>Децата и нивната добросостојба</i> .	1

	Скопје: Центар за психосоцијална и кризна акција, 2002	
4.	Член на стручен тим за подготовка на предлог-проектот <i>Врвови на светската филозофија, историја и психологија со психоанализа</i> , на барање на Министерството за култура на Република Македонија, 2012-2013.	1
5.	Учество во промотивни активности на факултетот/институтот Учество во промоција на Институтот за психологија на манифестацијата Отворен ден на Филозофскиот факултет во учебните 2009/2010, 2010/2011 и 2011/2012 година	0,5*3 = 1,5

6.	Превод на статија <i>Емоции во психотерапијата</i> , во оригинал Greenberg, L. & Safran, J. (1989). Emotion in Psychotherapy. <i>American Psychologist</i> , 44 (I), 19-29.	0,5
	ДЕЈНОСТИ ОД ПОШИРОК ИНТЕРЕС	
7.	Член на организационен одбор на научен/стручен собир <i>Психологијата и другите области</i> , 2.12.2004, Скопје, Македонија	0,5
	Член на факултетска комисија	
8.	Член на Комисија за самовалуација на Институтот за психологија, 2002/2003	0,5
9.	Член на Конкурсна комисија за запишување студенти на прв циклус студии на Филозофскиот факултет во 2009/2010 и 2012/2013	0,5*2 = 1
10.	Член на Дисциплинска комисија за студенти на Филозофскиот факултет, 2012/2013	0,5
	Координатор на студиска програма	
11.	Координатор за прв циклус студии на Институтот за психологија во 2010/2011	1
12.	Координатор за втор циклус студии на Институтот за психологија во 2011/2012	1
13.	Подготовка на национални документи Етички кодекс на психолозите на Република Македонија, 2006	2
14.	Учество во изработка на национална програма од одредена област <i>Програма за советување родители на ученици во основни и во средни училишта</i> , на барање на Министерството за образование и наука на Република Македонија, 2011	3
	Вкупно	15,5

ПРОФЕСИОНАЛНИ РЕФЕРЕНЦИ НА КАНДИДАТОТ ЗА ИЗБОР ВО ЗВАЊЕ	Поени
НАСТАВНО-ОБРАЗОВНА ДЕЈНОСТ	127,57
НАУЧНО-ИСТРАЖУВАЧКА ДЕЈНОСТ	61,60
СТРУЧНО-АПЛИКАТИВНА ДЕЈНОСТ	15,50
Вкупно	204,67

Членови на Комисијата

1. Проф. д-р Олга Мурцева Шкарик, претседател, с.р.
2. Проф. д-р Благоја Јанаков, член, с.р.
3. Проф. д-р Михајло Поповски, член, с.р.

ПРЕГЛЕД

на теми за изработка на магистерски труд прифатени од Наставно-научниот совет на Машинскиот факултет во Скопје, на седницата одржана на 5.7.2013 година

Кандидат	Тема	Ментор
Амед Абдурманов	<i>Примена на нумерички методи за дизајнирање алати за пластични маси</i>	Проф. д-р Атанас Кочов
Александар Ќироски	<i>Споредбена нумеричка анализа на заварени решеткисти и полносидни носачи со различни расходи и променливо надолжно растојание помеѓу столбовите</i>	Проф. д-р Зоран Богданоски
Сашо Исијановски	<i>Алуминотермитно заварување на шини</i>	Проф. д-р Добре Рунчев
Симона Илиоска	<i>Подобрување на деловните процеси во услужни компании преку имплементација на техники за мерење на времето на вредноста</i>	Проф. д-р Валентина Гечевска
Боби Костоски	<i>Анализа на примените на статистичките методи за контрола на квалитетот во производните процеси</i>	Проф. д-р Миколај Кузиновски
Благоја Богоевски	<i>Титулирање на работни места во функција на проценка на ризик на работни места</i>	Проф. д-р Роберт Миновски
Дарко Јосифовски	<i>Креирање на систем за мерење на учиноста во функција на унапредување на процесот за развој на нови производи</i>	Проф. д-р Роберт Миновски
Деница Огненовска	<i>Испитување на ефектите од осветлувањето со ЛЕД светилки со примена на минималистичкиот пристап</i>	Проф. д-р Татјана Кандиќан
Саша Симоновиќ	<i>Примена на компјутерски можности технологии во проектирањето и програмирањето на нумерички управувани машини со повеќе оски</i>	Проф. д-р Зоран Пандилов
Милена Јаќимоска	<i>Улогата и значењето на внатрешните проверки во подобрувањето на функционирањето на системот за менаџмент на квалитетот</i>	Проф. д-р Миколај Кузиновски
Агим Јусуфи	<i>Подобрување на конкурентноста на алатниците преку имплементација на системи на снабдувачки синџири</i>	Проф. д-р Атанас Кочов
Ѓорче Спировски	<i>Зголемување на профитот во компаниите од превентивна проценка до предиктивната анализа во менаџментот</i>	Проф. д-р Ванчо Донев
Леонора Ристевска	<i>Лоцирање и минимизирање на ризиците при менаџирање на комплексни меѓународни проекти</i>	Проф. д-р Радмил Поленаковиќ

РЕЦЕНЗИЈА

НА ДОКТОРСКАТА ДИСЕРТАЦИЈА „ДЕНОМИНАЛНИ АТРИБУТИ ВО АНГЛИСКИОТ И ВО МАКЕДОНСКИОТ ЈАЗИК – КОНТРАСТИВНА АНАЛИЗА“ ОД М-Р БИЛЈАНА НАУМОСКА-САРАКИНСКА, ПРИЈАВЕНА НА ФИЛОЛОШКИОТ ФАКУЛТЕТ „БЛАЖЕ КОНЕСКИ“ ВО СКОПЈЕ

Наставно-научниот совет на Филолошкиот факултет „Блаже Конески“ во Скопје, во продолжението на својата триесет и седма редовна седница од 26.6.2013 година, избра Рецензентска комисија за оцена на докторската дисертација „Деноминални атрибути во англискиот и во македонскиот јазик – контрастивна анализа“.

Рецензентската комисија беше избрана во состав:

1. д-р Марија Јанева-Михајловска, редовен професор
2. д-р Екатерина Бабамова, редовен професор
3. д-р Славица Велева, вонреден професор
4. д-р Јованка Лазаревска-Станчевска, вонреден професор
5. д-р Димитар Пандев, редовен професор.

Откако Комисијата темелно ја проучи дисертацијата, има чест на Наставно-научниот совет да му го достави следниов

ИЗВЕШТАЈ

Приказ на трудот

Докторската дисертација „Деноминалните атрибути во англискиот и во македонскиот јазик“ од м-р Билјана Наумоска-Саракинска е изготвена во обем од 391 страници, фонт 12. Целта на оваа дисертација е детално да се проучи, да се разгледа и да се анализира еден дел од зборообразовниот процес во англискиот и во македонскиот јазик преку образување на деноминални атрибути (односно придавки) со помош на деривација, но и да се изведе споредба, со што би се согледале сличностите и разликите што постојат во двата јазика. Интересот на м-р Наумоска-Саракинска поскоро лежи во откривањето факти, отколку во создавањето теории – или поточно, во семантичките карактеристики на именките кои дозволуваат или спречуваат образување деноминални атрибути со помош на деривација, како и значењата кои се изразуваат со тие придавки.

Мотивација за изработка на трудот – т.е. причината поради која решила да се фокусира токму на овој сегмент од зборообразувачките процеси, е во збогатување на зборовниот фонд на еден јазик, бидејќи и во англискиот и во македонскиот јазик, именките и придавките спаѓаат во отворената класа зборови, што значи дека нивниот број постојано се зголемува, а притоа се и лесно подложни на промени. Оттаму, вреди да се анализираат продуктивните деноминални атрибути во англискиот и во македонскиот јазик со цел да се разгледаат и проучат начините на кои тие се образуваат – што, во крајна линија, би придонело и за подобро разбирање на нивната појава и употреба.

Материјалот во најголем дел се разгледува и обработува од синхрониска гледна точка; се разгледуваат облиците на деноминалните атрибути во современиот, стандарден, литературен англиски и македонски јазик. Во врска со варијантата на англискиот јазик што најчесто се употребува во овој труд – бидејќи англискиот јазик, за разлика од македонскиот, го говорат стотици милиони луѓе

низ светот и постојат бројни варијанти - тоа е општиот американски англиски, а причината за тоа е од практична природа: таа е варијантата која авторката на овој труд најдобро ја познава. Вреди да се спомене и тоа дека и покрај бројните варијанти на англискиот јазик кои постојат, тие во голема мера имаат релативно слични схеми, освен одредени аспекти на изговорот, каде што можат да се јават некои позначителни разлики.

Во истражувачкото ангажирање за потребите на оваа дисертација кандидатката се определи првенствено за квалитативниот метод, сметајќи го како најприкладен како инструмент за анализа и толкување, според природата на собраниот материјал. Корпусот е разновиден и составен од:

- а) примери ексцерпирани од објавени текстови од различни области, граматики, статии, итн.;
- б) бројни примери земени од родени говорители на англискиот јазик;
- в) одреден број примери кои можат да се јават во јазикот според интуицијата на авторката како билингвален говорител. Тука треба да се истакне дека кандидатката м-р Наумоска-Саракинска поседува интуиција, говорни и комуникативни способности на образован роден говорител на англискиот и македонскиот јазик. Таа е во вистинска смисла билингвален говорник на англискиот и македонскиот јазик.

Во однос на начинот на разгледување на предметот на овој докторски труд, м-р Билјана Наумоска-Саракинска се определила за употреба на теоретско-апликативниот метод.

Анализата и споредбата на сличностите, како и разгледувањето на разликите во образувањето на деноминални атрибути во англискиот и во македонскиот јазик се изведува примарно од синхрониска гледна точка – односно се разгледуваат продуктивните наставки со кои се деривираат придавски атрибути од именски основи во современиот, стандарден, литературен англиски и македонски јазик. На овој начин – со детална анализа и споредба на еден сегмент од зборообразовниот процес во англискиот и во македонскиот јазик - се согледуваат сличностите и разликите што постојат во двата јазика, но излегуваат на површина и правилата поврзани со овој начин на зборообразување.

Во врска со методологијата што се употребува во овој докторски труд, односно пристапот со кој се разгледува и обработува лингвистичкиот материјал – иако постои можност за разгледување на проблемот од различни гледни точки, сепак м-р Наумоска – Саракинска смета дека материјата најсоодветно би се третираше од гледна точка на когнитивната граматика бидејќи од перспектива на универзалната граматика, суштинската природа на јазикот е когнитивна. Имено, јазикот се сфаќа како психолошки феномен чиј примарен интерес е откривањето на врската на јазичната форма со човековиот ум – односно идејата дека начините на кои се градат и организираат лингвистичките значења произлегуваат од нашите животни искуства, како и од нашата перцепција и процесирање на тие искуства. Еден од основните постулати на когнитивните лингвисти е дека значењето е толку важно во јазикот, што заслужува – и впрочем мора да стане – примарен фокус на проучување. Тие ценат дека лингвистичките структури имаат функција да изразуваат значења, па главен предмет на интерес на лингвистичката анализа станува поврзаноста меѓу значењето и обликот. На пример, во овој труд,

м-р Наумоска-Саракинска суфиксите во македонскиот јазик ги анализира според значенските гнезда на кои припаѓаат.

Покрај когнитивниот приод, кандсидатката се служи и со приодите на контрастивна анализа, превод, како и анализа на грешки; во однос на апликативните дисциплини, појдовна точка беа вежбите, кои им беа дадени за изработка на македонски изучувачи на англискиот јазик (види Прилог 1 и Прилог 2, стр. 343–357).

Структурна поставеност на трудот

Трудот се состои од шест глави; по нив следуваат три прилога кои се дел од истражувањето, како и прегледот на користената литература, односно библиографијата.

Глава 1. Вовед, е составена од следниве наслови: *Мотивација за изработка на трудот, Предмет и цели на трудот, Структурна поставеност на трудот и Методологија на трудот*.

Глава 2. За јазикот и зборообразувањето се состои од четири главни целини, кои се однесуваат на јазикот, на лингвистиката, на зборообразувањето, како и на основните концепти во зборообразувањето. Во оваа глава е ставена нагласка врз теоретските поставки и основните концепти кои имаат значајна улога во зборообразувањето; во секоја од овие помали целини поединечно се разгледани аспектите врзани за нејзиниот предмет на интерес – образувањето деноминални атрибути. Тука се поставени основите за детален преглед и анализа на образувањето деноминални атрибути во англискиот и во македонскиот јазик, односно – се изложени теориските рамки на истражувањето, со нагласка врз појавите и поимите што играат значајна улога во јазикот и во зборообразувањето.

Во првата целина од *Глава 2 – За јазикот* – покрај другото, е објаснета и дилемата на авторката во врска со употребата на поимот (деноминални) придавки или (деноминални) атрибути. Исто така, се образложени и причините за проучување на промените во јазикот – тема што понатаму се надоврзува со прегледот на развојот на англискиот јазик, каде се разгледани разновидни проблеми, како влијанието на дијалектите во развојот на староанглискиот јазик, улогата на фонетските промени и на мешањето на култури во граматичкото упроставање, и други.

Во втората целина од *Глава 2. За лингвистиката*, вниманието е насочено кон лингвистиката. Тука е даден преглед на одредени видови лингвистички пристапи, како и подетално образложение зошто м-р Наумоска-Саракинска го избира когнитивниот пристап во изработката на оваа дисертација. Причината, меѓу другото, е во тоа што, според поставките на когнитивната лингвистика, јазикот најдобро се проучува и опишува врз основа на неговите когнитивни, искусвени и општествени контексти, кои одат многу подалеку од чисто лингвистичкиот систем; когнитивните лингвисти го гледаат јазикот како интегрален дел од сознавањето и се обидуваат да ја проучат поврзаноста на јазичната структура со предмети што постојат надвор од јазикот.

Во третата целина *Глава 2 – За зборообразувањето* – е даден преглед на развојот на зборообразувањето, како и на зборообразувачките процеси во англискиот јазик: деривација, сложување, нулта деривација, регресивна деривација, скратување и слевање. На ова место е разгледан и концептот на

јазично планирање, како и разликата меѓу примарното и секундарното зборообразување.

Во четвртата целина од *Глава 2 - Основни концепти во зборообразувањето* е приложен преглед на основните концепти значајни во зборообразувањето; притоа, тука е направен обид да се дефинира поимот *збор*, при што истиот се разгледува од неколку приоди – ортографски, фонетски/фонолошки, семантички, синтактички и граматички. Други концепти објаснети во оваа целина се морфемите, афиксите, лексемите, продуктивноста, итн.

Глава 3. Деноминални атрибути во англискиот јазик, дава детален преглед на деноминалните атрибути во англискиот јазик. Овде се разгледуваат наставките со кои се образуваат придавки врз именска основа, имено: *-able, -al, -an, -ary, (-acy) -ate, -ed, -en, -ese, -esque, -ful, -ian, -ic, -ish, -ive, -less, -like, -ly, -ous, -some, -worthy* и *-y*. Во однос на методолошкиот пристап при анализата, обработката на секоја наставка опфаќа: информации за нејзиното етимолошко потекло; ортографски напомени; објаснување за образувањето деноминални атрибути со дадената наставка; примери за илустрација со македонски преводни еквиваленти и нивна анализа; проблеми на македонските изучувачи со образување на англиските деноминални атрибути со дадената наставка; и графички приказ на најчестите македонски еквиваленти на дадената англиска наставка. На крајот следува табеларен приказ на сите наставки со кои се образуваат деноминални атрибути во англискиот јазик, како и на нивните еквиваленти во македонскиот јазик.

Интересно е да се спомене дека македонските преводни еквиваленти на наставките за образување деноминални атрибути во англискиот јазик во најголема мера се исто така наставки, а се јавуваат и други јазични елементи. Од друга страна, од сите наведени суфикси со кои се образуваат деноминални атрибути во англискиот јазик, само наставките *-less* и *-worthy* немаат суфикси за македонски преводни еквиваленти, односно македонските преводни еквиваленти на англиските придавки образувани со *-less* се образуваат со префиксите *без-* и *не-*, како и со конструкцијата *без + именка* (на пример, *tactless – нетактичен, без такт, недипломатски; toothless – без заби*), додека македонските преводни еквиваленти на англиските придавки образувани со наставката *-worthy* се образуваат описно, со конструкцијата *вреден + именка* или со конструкцијата *во исправна/возна/пловна состојба* (на пример, *applause-worthy – вреден за аплауз; road-worthy – во возна состојба*).

Во оваа глава при анализата на секоја наставка се даваат објаснувања за нејзиното етимолошко потекло. Кандидатката м-р Наумоска-Саракинска смета дека е мошне важно изучувачите да бидат свесни за етимологијата на секоја наставка поединечно, зашто англиските придавки образувани со наставки од домашно потекло (односно со наставки што станале дел од современиот англиски јазик преку средноанглискиот и староанглискиот јазик) се јавуваат почесто и се повообичаени кај говорителите, делумно и зашто најчесто се јавуваат во разговорниот стил. Од друга страна, облиците образувани со наставки од странско потекло – особено тие што навлегле во англискиот јазик преку латинскиот – најчесто се зборови што се користат во поформални и научни контексти. Поради тоа, тие се помалку вообичаени кај говорителите и може да создадат тешкотии во од-

нос на нивното образување или употреба, а нивната појава е донекаде ограничена од зачестеноста на синонимни зборови или состави.

Најголем предизвик за македонските изучувачи се дериватите образувани со наставки што не им се многу вообичаени – значи, со наставки што се почести во формалниот регистер, а не се јавуваат толку често во разговорниот стил. Во вакви случаи, изучувачите не можат да се потпрат на својата интуиција, што предизвикува образување непостоечки облици. За нив најчесто се поневообичаени наставките со странско потекло, кои станале дел од англискиот јазик преку друг јазик или јазици; впрочем, тие наставки најчесто се употребуваат во поформален регистер и специјализиран стил – литературен, технички, итн. На овој начин, со информации за етимолошкото потекло за наставките со кои се образуваат деноминални атрибути во англискиот јазик, изучувачите стануваат свесни зошто едни наставки им се потешки од други.

Глава 4. Деноминални атрибути во македонскиот јазик е конципирана на сличен начин како и претходната глава, со тоа што деталниот преглед се однесува на наставките со кои се образуваат деноминални атрибути во македонскиот јазик. Разгледани се македонските наставки: *-ав*; *-ат*; *-ен*; *-ест*; *-и* (*-ки*, *-ји*); *-ин*; *-ит*; *-(л)ив*; *-ов (-ев)*; *-овит (-евит)*; и *-ски (-шки, -чки)*. Анализата на секоја наставка содржи објаснување за образувањето деноминални атрибути со дадената наставка; македонски примери за илустрација со англиски преводни еквиваленти; преглед на проблемите со кои се соочуваат македонските изучувачи при превод на одредена наставка на англиски, како и графички и табеларен приказ на нејзините англиски еквиваленти. На крај, следува сумиран табеларен приказ на наставките со кои се образуваат деноминални атрибути во македонскиот јазик, како и нивните еквиваленти во англискиот јазик, а даден е и приказ на поделбата на наставките во семантички гнезда.

Во однос на наставките со кои се образуваат деноминални атрибути во македонскиот јазик, за попродуктивни се сметаат наставките: *-ен*, *-ин*, *-ов* и *-ски*, а за помалку продуктивни наставките: *-ат* и *-ит*. Продуктивноста на споменатите наставки – особено на наставките *-ен* и *-ски* – дозволува тие да припаѓаат на повеќе семантички гнезда, односно појмовни групи, што предизвикува појава на бројни различни преводни еквиваленти во англискиот јазик. Со тоа што припаѓаат на различни значенски гнезда, тие имаат и повеќе значења, па како резултат може да се јават проблеми кај македонските изучувачи при превод на дадените наставки во англискиот јазик.

Како што беше случајот во **Глава 3. Деноминални атрибути во англискиот јазик**, и тука вреди да се споменат неколку интересни моменти. Постојат одредени македонски придавки кои имаат суфикс што содржи повеќе семантички признаци, а секој семантички признак се преведува со различен суфикс на англиски јазик. Меѓутоа, македонските испитаници не се свесни за тоа и може да направат погрешен спој, т.е., да употребат семантички признак со несоодветен постоеен суфикс и да креираат непостоеен деноминален атрибут во англискиот јазик. Од друга страна, за останатиот број признаци на истиот суфикс, кандидатката м-р Наумоска-Саракинска не наишла на непостојни примери во корпусот на англиските преводни еквиваленти дадени од македонски испитаници. На пример, кандидатката наведува некои интересни непостојни облици кои содржат постојни суфикси, како: **elephantish* (за *слонов*), **Denmarkian* (за

дански), **beardy* (за *брадест*) и други. Од друга страна, за македонските придавки образувани со суфиксите: 1) *-ен* (со значенскиот признак ‘поседување на материјата означена со именската основа’), 2) *-ит*, 3) *-овит* (*-евит*), и 4) *-ски* (*-шки*, *-чки*) (со значенските признаци ‘материја од која е направен или составен дериватот’ и ‘значење во однос на намената’), м-р Наумоска-Саракинска не наишла на непостојни примери во корпусот на англиските преводни еквиваленти дадени од македонските испитаници.

Вреди да се спомене дека кај англиските преводни еквиваленти беше честа појавата на именка употребена во придавска функција, како кај придавките образувани со наставките: 1) *-ен* (со значенскиот признак ‘однос на припадност кон поимот посочен од основата’, на пример, *воен* – *war*) и 2) *-ски* (*-шки*, *-чки*) (со значенските признаци ‘значење во однос на намената’, на пример, *балски* – *ball* и ‘припадност кон основата’, на пример, *циркуски* – *circus*), каде не се појавуваат други облици кај преводните еквиваленти. Исто така, честа е и појавата на именка во генитив, како кај наставките: 1) *-ин* (на пример, *сестрин* – *sister's*) и 2) *-ов* (*-ев*) (на пример, *татков* – *father's*). Споменатите наставки не се единствените каде што англиските преводни еквиваленти се дадени во облик на именка во придавска функција, односно именка во генитив; има и други наставки каде што се јавуваат вакви облици, но во овие случаи тие се единствениот јазичен елемент, односно кај нив не се јавуваат еквиваленти наставки (види Табела 2. Приказ на наставките со кои се образуваат деноминални атрибути во македонскиот јазик, и нивните преводни еквиваленти, стр. 283–284, за повеќе детали во врска со ова).

Глава 5. Приказ и анализа на резултатите се состои од два дела – теориски и апликативен. Во првиот дел се разгледуваат теориските рамки за усвојување странски јазик, како и главните концепти кои заземаат значајно место во нив; исто така, е даден преглед и опис на други приоди и методи што беа употребени во овој труд. Во вториот, апликативниот дел од оваа глава, е претставен детален приказ и анализа на резултатите од вежбите кои им беа зададени на студенти од прва и од трета година. Резултатите беа прикажани за секоја наставка поединечно, дадени по ист редослед како при анализата во *Глава 3. Деноминални атрибути во англискиот јазик*; сите анализи на наставките се проследени со коментар, а најпосле се илустрирани и со графички приказ во кој точните одговори на испитаниците од прва година и од трета година беа прикажани процентуално. Вежбите што им беа зададени на испитаниците се приложени како Прилог 1 и Прилог 2.

Очекувано (и не многу изненадувачки), испитаниците од трета година најчесто имаат повисок процент на точни одговори во однос на испитаниците од прва година. Исклучок на ова се забележува кај наставките *-ary*, *-ed*, *-ic* и *-y*. Во принцип, резултатите се движат во приближно сличен дијапазон и кај испитаниците од прва, и кај оние од трета година; не се јавуваат големи скокови или разлики, со исклучок на наставката *-some*, каде разликата е двојна, односно има 34% точност кај испитаниците од прва година, а 67% кај испитаниците од трета година. Наставката *-an* бележи ист резултат и кај испитаниците од прва, и кај испитаниците од трета година.

Глава 6. Општ заклучок, прави резиме на сработеното, се даваат предлози за понатамошни истражувања, а се нудат и некои општолингвистички

заклучоци за односите меѓу деноминалните атрибути во англискиот и македонскиот јазик.

Образувањето деноминални атрибути во англискиот и во македонскиот јазик е мошне продуктивна сфера во зборообразувањето. Во англискиот јазик се јавуваат повеќе од дваесет наставки со кои може да се изведуваат придавки од именска основа, а во македонскиот јазик – повеќе од десет.

Бројот на наставки во англискиот јазик е поголем, но во македонскиот, пак, тие наставки им припаѓаат на повеќе значенски групи; затоа нивниот број, во крајна линија, е приближно еднаков, а еднакво тешки се и проблемите на изучувачите. Имено, поголемиот број наставки за образување деноминални атрибути во англискиот јазик кај македонските изучувачи може да предизвика забун и проблеми во однос на изборот на наставка; од друга страна, тоа што наставките во македонскиот јазик припаѓаат на повеќе значенски групи, кај македонските изучувачи предизвикува проблеми и тешкотии во однос на преводот, особено од македонски на англиски јазик.

Проблем се јавува и тогаш, кога некоја именска основа може да се комбинира со повеќе наставки, а најмногу грешки се јавуваат како резултат на образувањето несоодветни облици, односно облици што постојат, но не се соодветни за дадениот контекст. Значи, во овој случај, изучувачите образуваат постојни облици, но поради невнимание, тие не соодветствуваат со контекстот.

Мошне е важно да се стави поголем акцент врз зборообразувањето како дисциплина во изучувањето странски јазик – и тоа најмногу зашто зборовите се носечки столбови во еден јазик, па без нив не може да се постигне комуникација. Важно е да се обрне поголемо внимание на начинот на образување зборови од сите зборовни категории, а особено на придавките од именска основа, зашто и едните и другите спаѓаат во отворената класа зборови, која постојано се надополнува. Најважно од сè, пак, е да се развие и подигне свеста на изучувачите во однос на образувањето на деноминалните атрибути, како и на нивната практична употреба, зашто се чини дека, во некои инстанци, теоретски знаат да ги образуваат, но потоа грешат при нивната практична употреба во даден контекст.

Деноминалните атрибути во англискиот и во македонскиот јазик претставуваат богат и непресушен извор за истражување и споредување. Додека, пак, во англискиот јазик бројот на наставки со кои се образуваат атрибути – т.е. придавки врз именска основа – е поголем, во македонскиот јазик тие истовремено припаѓаат на повеќе значенски гнезда, со што се наоѓаат на исто рамниште во однос на нивната продуктивна природа.

Предлог

Од сето изложено се гледа дека кандидатката м-р Билјана Наумоска-Саракинска вложила сериозни напори да го синтетизира овој сложен лингвистички феномен во зборообразувачките процеси како во англискиот така и во македонскиот јазик, во доменот на деривацијата на деноминалните атрибути. За таа цел таа консултирала обемна современа лингвистичка литература што се гледа до цитираните ставови на бројни англисти, но исто така ја проучила и расположливата лингвистичка литература на истакнати македонисти што ја третираат оваа појава во македонскиот јазик.

Резултатите на анализата претставуваат директен придонес кон лексикографијата, зборообразувањето, морфологијата и семантиката на

англискиот и македонскиот јазик и кон контрастивната анализа на овие јазици воопшто. Индиректно тие се прилог кон општата лингвистичка теорија и кон теоријата на деноминалните атрибути.

Практичната применливост на работата на м-р Наумоска-Саракинска треба посебно да се истакне. Анализите што ги дава се од непосредна корист при преведувањето и учењето странски јазик. Примерите во опсежните табели се драгоцен материјал за изработка на речници.

Му предлагаме на Наставно-научниот совет на Филолошкиот факултет „Блаже Конески“ во Скопје да ја прифати докторската дисертација на м-р Билјана Наумоска-Саракинска и да ја допушти на усна одбрана. Скопје,

Рецензентска комисија

1. Д-р Марија Јанева-Михајловска, редовен професор, с.р.
2. Д-р Екатерина Бабамова, редовен професор, с.р.
3. Д-р Славица Велева, вонреден професор, с.р.
4. Д-р Јованка Лазаревска-Станчевска, вонреден професор, с.р.
5. Д-р Димитар Пандев, редовен професор, с.р.

РЕЦЕНЗИЈА

НА УЧЕБНОТО ПОМАГАЛО ПОД НАСЛОВ „СИНТЕЗА НА ПРОЦЕСНИ И РОБОТСКИ СИСТЕМИ (ЗБИРКА ЗАДАЧИ)“ ОД АВТОРОТ ПРОФ. Д-Р ЕЛИЗАБЕТА ЛАЗАРЕВСКА

Наставно-научниот совет на Факултетот за електротехника и информациски технологии (ФЕИТ) при Универзитетот „Св. Кирил и Методиј“ во Скопје, на својата редовна седница одржана на **28.9.2011** год., донесе Одлука заведена под број **02-2959/117**, за избор на двајца рецензенти за рецензирање на материјалот за учебно помагало под наслов **„Збирка на одбрани решени задачи од областа на синтезата на системи на автоматско управување“** од авторот проф. д-р Елизабета Лазаревска.

Со оваа Одлука за рецензенти се одредени: проф. д-р Миле Станковски и проф. д-р Стојче Десковски. Секој од рецензентите, според Одлуката, треба да напише посебна рецензија за трудот и да ја достави до Наставно-научниот совет на ФЕИТ.

По прегледот на доставениот материјал за учебно помагало под наслов **„Збирка на одбрани решени задачи од областа на синтезата на системи на автоматско управување“**, јас, проф. д-р Миле Станковски, во својство на еден од рецензентите, го поднесувам следниов

ИЗВЕШТАЈ

Поднесенiот ракопис за учебно помагало е напишан на кирилица, подготвен на компјутер и содржи 323 страници во А-4 формат со 365 слики. Материјалот е организиран во шест нумерирани наслови во кои се обработува потребната материја и литература.

Учебното помагало под наслов **„Збирка на одбрани решени задачи од областа на синтезата на системи на автоматско управување“** е подготвено за потребите на вежбите по предметот **синтеза на процесни и роботски системи** којшто го слушаат студентите на насоката компјутерско системско инженерство и автоматика – КСИА во трета година на студии, предмет кој ќе продолжи да се изведува и на новата наставна програма – компјутерско системско инженерство автоматика и роботика.

Како што е наведено во предговорот, проф. д-р Елизабета Лазаревска, како наставник по предметот **синтеза на процесни и роботски системи** го изработила ова учебно помагало како резултат на подготовките за предавања и вежби по овој предмет.

Задачите се квалитетно обработени при што, покрај дефиницијата на задачите и нивните решенија кои се целосно изведени, дадени се и неопходни објаснувања, а каде што било потребно дадени се соодветни слики и графички прикази на решенијата. Во материјалот се презентирани и кодови за имплементација на решенијата во соодветните компјутерски алатки.

За време на читањето на материјалот воочени се одредени грешки и недоследности, кои да се коригираат за да се подобри квалитетот на материјалот. Забелешките на текстот и воочените грешки веќе и се соопштени на авторката и нема да бидат внесени во овој извештај.

Според изнесеното, ова учебно помагало, покрај вежбите по предметот **синтеза на процесни и роботски системи**, може да се користи во наставата и по други предмети на ФЕИТ, како, на пример, **системи на автоматско управување и теорија на автоматско управување**, каде што исто така се решаваат одредени проблеми од синтезата на системите на управување. Освен тоа, учебното помагало може да биде

корисно и за студентите на други технички факултети на Универзитетот „Св. Кирил и Методиј“ во Скопје, како и на останатите универзитети во Република Македонија.

Со цел материјалот да биде квалитетно изработен како во стручна така и во техничка и методолошка смисла, предлагам авторката да ги погледа забелешките и предлозите кои и се претходно дадени и да ги направи соодветните корекции.

ЗАКЛУЧОК И ПРЕДЛОГ

Ракописот за учебно помагало под наслов „Збирка на одбрани решени задачи од областа на синтезата на системи на автоматско управување“ од проф. д-р Елизабета Лазаревска може да се користи во наставата на ФЕИТ по предметот **синтеза на процесни и роботски системи**, но и во наставата по други предмети на Факултетот, и во наставата по други сродни предмети на ФЕИТ, како и на други факултети на универзитетите во Република Македонија. Издавањето на ова помагало ќе биде од голема корист бидејќи постојат многу мал број на изданија од овој тип на македонски јазик, а на студентите им се скратени можностите за поефикасно совладување на предметните содржини по наведените и сродни предмети.

Имајќи го предвид изложеното, со задоволство можам да предложам доставениот материјал, по отстранувањето на дадените забелешки и по извршеното лекторирање, да се издаде како учебно помагало за студентите на насоката компјутерско системско инженерство и автоматика на ФЕИТ, како и за поширока употреба за други предмети на ФЕИТ и на други факултети на универзитетите во Република Македонија.

Рецензент

Ред. проф. д-р Миле Станковски, с.р.

РЕЦЕНЗИЈА

НА УЧЕБНОТО ПОМАГАЛО ПОД НАСЛОВ „ЗБИРКА НА ОДБРАНИ РЕШЕНИ ЗАДАЧИ ОД ОБЛАСТА НА СИНТЕЗАТА НА СИСТЕМИ НА АВТОМАТСКО УПРАВУВАЊЕ“ ОД АВТОРОТ ПРОФ. Д-Р ЕЛИЗАБЕТА ЛАЗАРЕВСКА

Наставно-научниот совет на Факултетот за електротехника и информациски технологии (ФЕИТ) при Универзитетот „Св. Кирил и Методиј“ во Скопје, на својата редовна седница одржана на **28.09.2011** год., донесе Одлука заведена под број **02-2959/117**, за избор на двајца рецензенти за рецензирање на материјалот за учебно помагало под наслов **„Збирка на одбрани решени задачи од областа на синтезата на системи на автоматско управување“** од авторот проф. д-р Елизабета Лазаревска.

Со оваа Одлука за рецензенти се одредени: проф. д-р Миле Станковски и проф. д-р Стојче Десковски. Секој од рецензентите, според Одлуката, треба да напише посебна рецензија за трудот и да ја достави до Наставно-научниот совет на ФЕИТ.

По прегледот на доставениот материјал за учебно помагало под наслов **„Збирка на одбрани решени задачи од областа на синтезата на системи на автоматско управување“**, јас, проф. д-р Стојче Десковски, во својство на еден од рецензентите, го поднесувам следниов

ИЗВЕШТАЈ

Текстот на поднесениот ракопис за учебно помагало е кириличен, подготвен на компјутер, содржи 323 нумерирани страници А-4 формат со 365 слики инкорпорирани во соодветните поглавја. Трудот има содржина во која се наведени шест нумерирани наслови во кои се обработува предметната материја и литература.

Учебното помагало под наслов **„Збирка на одбрани решени задачи од областа на синтезата на системи на автоматско управување“**, е подготвено за потребите на вежбите по предметот синтеза на процесни и роботски системи којшто го слушаат студентите на насоката компјутерско системско инженерство и автоматика – КСИА во 3. година на студии.

Авторот на трудот, проф. д-р Елизабета Лазаревска, како наставник по предметот синтеза на процесни и роботски системи го изработила ова учебно помагало како резултат на подготовките за предавања и вежби по овој предмет, како што е наведено во предговорот.

Обработката на задачите е квалитетно направена при што, покрај дефиницијата на задачите и нивните решенија кои се целосно изведени, дадени се и неопходни објаснувања, а каде што било потребно дадени се соодветни слики и графички прикази на решенијата.

При прегледот на материјалот воочени се одредени грешки со чија корекција ќе се подобри квалитетот на учебното помагало. Забелешките на текстот и воочените грешки кои се од технички и методолошки карактер се нотирани во добиениот материјал и се соопштени на авторката во посебна форма.

Материјалот за учебно помагало под наслов **„Збирка на одбрани решени задачи од областа на синтезата на системи на автоматско управување“** ги содржи следниве тематски целини: 1. Показатели на квалитетот на поведението на еден САУ; 2. Аналитичка синтеза на затворените САУ; 3. Синтеза со компензација и

компензатори; 4. Фреквентна синтеза на затворените САУ со помош на Најквистовата крива; 5. Фреквентна синтеза на затворените САУ со помош на Бодови дијаграми; 6. Синтеза со помош на геометриското место на корени). Применетите методи за синтеза на системите на автоматско управување, користени во материјалот, се базираат на описот на системите во фреквенциското подрачје, односно на презентација со преносни функции изведени со примена на Лапласовата трансформација за континуални, или z-трансформацијата за дискретни системи. Овие методи на синтеза припаѓаат на класичната теорија на управување која се базира на описот на системите во фреквенциското подрачје, односно со преносни функции. Обработени се примери од синтеза на континуални системи на автоматско управување како и примери од синтеза на дискретни системи на автоматско управување. Насловите на тематските целини, изборот на задачите и начинот на нивната обработка дава можност за поширока употреба на учебното помагало од онаа наведена во предговорот. Оваа констатација ја зголемува вредноста на материјалот за учебно помагало и ја нагласува потребата за негово издавање.

Според изнесеното, ова учебно помагало, покрај вежбите по предметот **синтеза на процесни и роботски системи**, може да се користи во наставата и по други предмети на ФЕИТ, како, на пример, **системи на автоматско управување и теорија на автоматско управување**, каде што исто така се решаваат одредени проблеми од синтезата на системите на управување. Освен тоа, учебното помагало може да биде корисно и за студентите на други технички факултети на Универзитетот „Св. Кирил и Методиј“ во Скопје, како и на останатите универзитети во Република Македонија каде што се негуваат наведените наставни дисциплини.

Поаѓајќи од ова поширока цел и од фактот дека издавањето на учебното помагало е во надлежност на Универзитетот, потребно е материјалот да биде квалитетно изработен како во стручна така и во техничка и методолошка смисла. Затоа се предлага авторката да ги погледа забелешките и предлозите кои и се претходно доставени и да ги направи потребните корекции на текстот.

ЗАКЛУЧОК И ПРЕДЛОГ

Ракописот за учебно помагало под наслов „**Збирка на одбрани решени задачи од областа на синтезата на системи на автоматско управување**“ од проф. д-р Елизабета Лазаревска може да се користи во наставата на ФЕИТ, по предметите: **синтеза на процесни и роботски системи, системи на автоматско управување, теорија на автоматско управување**, и во наставата по други сродни предмети на ФЕИТ, како и на други факултети на универзитетите во Република Македонија. Неговото издавање е корисно и потребно бидејќи литературата од овој тип на македонски јазик е оскудна или не постои, а на студентите им се ускратени можностите за поефикасно совладување на предметните содржини по наведените и сродни предмети.

Имајќи го предвид изложеното, со задоволство можам да предложам доставениот материјал под наслов „**Збирка на одбрани решени задачи од областа на синтезата на системи на автоматско управување**“ од авторот проф. д-р Елизабета Лазаревска, по отклонувањето на дадените забелешки и по извршеното лектурирање, да се издаде како учебно помагало за студентите на насоката компјутерско системско инженерство и автоматика на ФЕИТ, како и за поширока употреба за други предмети на ФЕИТ и на други факултети на универзитетите во Република Македонија.

Рецензент

Ред. проф. д-р Стојче Десковски, с.р.

РЕЦЕНЗИЈА
НА УЧЕБНИКОТ „СОЦИОЛОГИЈА“ ОД АВТОРОТ Д-Р ИЛИЈА АЦЕСКИ
ПРИЈАВЕН НА ФИЛОЗОФСКИОТ ФАКУЛТЕТ ВО СКОПЈЕ

Наставно-научниот совет на Филозофскиот факултет со одлука бр.12-1498/2 од 8.7.2013 година ме избра за рецензент на ракописот на проф. д-р Илија Ацески под наслов „Социологија“.

Изразувајќи благодарност за укажаната доверба, а по читањето на ракописот имам задоволство и чест до Наставно-научниот совет на Филозофскиот факултет при Универзитетот „Св. Кирил и Методиј“ во Скопје да го поднесам следниов

ИЗВЕШТАЈ

Општи карактеристики на трудот

Обем, содржина и структура на делото. Трудот е во обем од 896 страни, структуриран во шест дела (и 22 глави) со Предговор и библиографија преставена на начин кој овозможува на студентите (и други читатели) да се запознаат со основните прашања на социологијата, со што се комплетира пристапот кон анализата на феномените од социолошки аспект. Основната идеја на авторот на учебникот *Социологија* е да ги воведат студентите по социологија и оние што студираат други општествени науки, во проблематиката на социолошките истражувања и анализи не само со запознавање на основните категории и основни знаења, туку и пошироко. Тоа на учебникот му дава особина на водич за студентите, не само во правец на запознавање со конкретните социолошки подрачја туку и со анализите на феномените поврзани со македонското општество. Во трудот авторот на повеќе места, анализирани прашања ги поткрепува со резултати од трудови (докторски дисертации и други разни анализи) кои се посветени на феномени што се интересни и се во функција на дополнување на основните сознанија базирани врз социолошката литература. Секој дел и глава претставуваат јасно структурирана целина, со заклучоци и компетентни сознанија од домашни и од странски автори.

Трудот е поделен во шест дела и 22 глави, кои ги покриваат најголем дел од подрачјата што се дел од општата социологија.

Во првиот дел: *Поим, предмет и метод на социологијата. Теоретски перспективи во социологијата*, влегуваат главите кои се посветени на предметот, методите и развојот на социолошката мисла. Овој дел претставува една логички и мисловно заокружена целина со јасно поставени цели да го дефинира предметот на социологијата, основните методи на социолошката анализа, развојот на социологијата од почетокот на нејзиното појавување до денес, со посебен акцент на современите теории.

Во вториот дел: *Основни елементи на социјалната организација*, се разработени теми кои се поврзани со културата и нејзиното значење во развојот на човековото општество; социјалната структура и типовите на социјална структура; улогите врз основа на полот, возраста и етничката припадност;

прашањата се во сферата на односите помеѓу поединците и социјалните групи. Потоа во главата под наслов: *Социјални промени, колективно однесување и социјални движења*, анализата е посветена на феномени кои се поврзани со конфликтите, колективното однесување и граѓанското општество, со посебен акцент на состојбите во македонското општество. Авторот користи сознанија од повеќе извори кои не се само социолошки фундирани, но кои јасно говорат за феномените што се предмет на анализа. Следната глава од овој дел со наслов: *Девиијација, социјална контрола и криминал* обработува повеќе теми кои се поврзани со девијантното однесување, криминалот и деликвенцијата, со посебен акцент на теоретските аспекти, но и на нивното непосредно исполнување на примерот на македонското општество. *Третиот дел* е посветен на социјалната интеракција, групите, заедницата, масовните комуникации и новите облици на комуникација, како и феноменот на глобализацијата. Основната идеја на авторот во овој дел е да го претстави општеството како процес на постојани промени. Посебен акцент е даден на изворите на социјалните промени и нивната трансформација; процесите на социјализација и социјалната интеракција; како и на процесите на бирократизација со промените на формалната и неформалната организација. Во главата посветена на *урбаните социјални заедници*, вниманието е посветено на развојот на градот и процесите на индустријализација и промените кои ги носи тој процес, како и прашања кои се непосредно поврзани со развојот на градовите во Македонија, особено по деведесетите години на минатиот век. Вниманието на авторот е насочено и кон содржини кои директно се однесуваат на развојот на модерните градови; на проблемите на одржливиот град; прашањата што директно произлегуваат од сферата на планирањето; сегрегацијата во просторот од етнички и социоекономски аспект; последиците од поделените градови во функција на создавање на односи помеѓу поединците и заедниците кои се базираат врз толерантност и висок степен на социјална интегрираност. Во следните две глави во рамките на овој дел, авторот вниманието го насочил кон *процесите на глобализацијата*, и кон улогата и значењето на *масовните комуникации*. Феноменот на глобализацијата се посматра во сферата на промените што се случуваат на културен, економски и политички план, ризиците на глобалниот развој, феноменот на сиромаштијата и поделеноста на светот, како и на прашања што се поврзани со информатичкото општество. Промените во општеството кои се под влијание на масовните комуникации, како и примената на новите облици на комуникација како резултат на појавата и развојот на интернетот, се дел од прашањата кои со право нашле свое место во учебникот.

Во четвртиот дел: *Типови на социјална структура*. *Социјална, етничка и родова стратификација*, се опфатени теми што се однесуваат на феноменот на стратификацијата во сферата на социјалните, етничките и родовите односи. Авторот посветил најголемо внимание на социјалната стратификација, од причина што поаѓа од убедувањето дека социјалните промени, особено по деведесеттите години на дваесеттиот век, стануваат динамички и радикални во смисла на појава на нови облици на сруктурација, не само социјална, туку и во сферата на родовите односи и во сферата на етничките односи, што е видливо на примерот на македонското општество. Особено тоа е видливо во сферата на социјалната структура, социјалната исклученост и сиромаштијата. Анализата е богата со сознанија од социјалната реалност на македонското општество, но и

сознанија за општествата кои се во непосредното опкружување. Анализата се базира врз доволно разработени теоретски гледишта, кои се често спротивставени, но кои даваат доволно простор за размислување за оние кои влегуваат во сферата на социолошката наука. Главата која се однесува на етничката стратификација главно е посветена на теоретските погледи, но и на прашања кои се директно поврзани со она што се случува во современото македонско општество. Карактерот на етничките односи, прашањата на толеранцијата и односите меѓу заедниците, прашањата поврзани со национализмот и социјалната дистанца, феноменот на родната стратификација, односите меѓу половите, хомосексуалноста и односите спрема „другите“ се дел од широкиот спектар на прашања кои се дел од оваа глава.

Петтиот дел е најобеман и е посветен на прашања поврзани со системот на институции во сферата на економијата, како и системот на владеење, семејството, религијата, и образованието. Пред да презентираме дел од содржините на овој дел, потребно е да се напомене дека станува збор за анализа која во најголем дел се базира врз емпириски истражувања, но и врз солидно презентирани теоретски гледишта, од кои корисникот на оваа книга се здобива со доволно компетентни мислења и социолошки фундирани истражувања од кои формира комплетна претстава за обработените теми. Во главата посветена на економијата, акцентот е ставен на она што е социолошки релевантно, а е содржано во последиците од невработеноста и последиците кои таа ги создава во сферата на социјалните односи. Потоа, во делот каде што се обработува системот на владеење, авторот посветил големо внимание на прашања кои непосредно се поврзани со она кое како карактеристика го носи „македонскиот случај“. Авторот се труди и во тоа во голема мера успева, анализата да ја поткрепи со доволно сознанија кои доаѓаат од автори кои сериозно го анализираат македонското општество. Анализата на поодделните теми во најголем дел се надоврзува и претставува логичко продолжение од претходните излагања. Но, тоа не значи дека секој дел не може да се разгледува независно од другите, што е еден позитивен елемент и е во прилог на полесно совладување на материјалот од страна на студентите.

И, најпосле шестиот дел е посветен на прашања кои произлегуваат од сферата на демографските промени, животната средина и од сферата на здравјето на населението, кои формираат една заокружена целина, која се однесува на условите за живот.

Оригиналноста на трудот

Во подготовките на учебникот *Социологија*, авторот консултирал литература, од безмалку 600 библиографски единици, која е релевантна за социологијата, но и за области од сферата на економијата, правото, политикологијата и други научни подрачја. Авторот во голема мера успеал социолошките анализи да ги синтетизира на еден логички и доволно разбирлив начин во функцијата за која е наменет учебникот. Во тој контекст, ракописот *Социологија* има вредност и оригиналност во пристапот, се чита лесно и во исто време, може да се научат мноштво нови социолошки содржини. Ова е учебник од

кој може да се учи на еден современ начин, во смисла на совладување на содржини кои предизвикуваат интерес.

Степен на соодветност на текстот со наставните програми

Учебникот *Социологија* е наменет за студенти кои студираат на Институтот за социологија, но главно е наменет за оние студенти кои студираат на другите институти на Филозофскиот факултет, каде што предметот *социологија* е задолжителен или изборен. Нема сомнение, дека тој за нив ќе биде од голема корист во совладувањето на предвидените содржини по предметот *општа социологија*.

Методичко-дидактички вредности на учебникот

Основната намена на трудот е во функција на совладување на содржините по предметот општа социологија. Методичко – дидактичките вредности на трудот се содржани во неколку елементи, и тоа:

- сознанијата се поткрепени со релевантна литература која авторот обилно ја консултирал, и која се однесува на соодветната област;
- сознанијата и анализите ги карактеризира висок степен на систематизираност, меѓусебна поврзаност и прегледност, што е во функција на полесно совладување на содржините;
- најголемиот дел од содржините се директно поврзани карактеристиките на современото македонско општество, што сигурно дека ќе има позитивно влијание врз квалитетот и интересот на совладување на материјалот.

Мислење и предлог

Врз основа на изложениот преглед и ставовите изнесени во овој извештај, како рецензент сметам дека учебникот *Социологија*, подготвен од авторот проф. д-р Илија Ацески, треба да се објави и издаде како постојан универзитетски учебник за предметната програма по општа социологија.

Рецензент

Проф. д-р Зоран Матевски, с.р.

РЕЦЕНЗИЈА
НА УЧЕБНИКОТ „СОЦИОЛОГИЈА”
ОД Д-Р ИЛИЈА АЦЕСКИ, РЕДОВЕН ПРОФЕСОР НА ИНСТИТУТОТ ЗА СОЦИОЛОГИЈА
НА ФИЛОЗОФСКИОТ ФАКУЛТЕТ, УКИМ, СКОПЈЕ

Врз основа на одлуката бр 12-1498/2 на Наставно-научниот совет на Филозофскиот факултет во Скопје, од редовната седница одржана од 8.7.2013 година, избрана сум за рецензент на ракописот под наслов **„Социологија“** од д-р Илија Ацески, редовен професор на Институтот за социологија на Филозофскиот факултет.

Заблагодарувајќи се за укажаната доверба, со особено задоволство и чест до Наставно-научниот совет на Филозофскиот факултет при Универзитетот „Св. Кирил и Методиј“ во Скопје го поднесувам следниов

ИЗВЕШТАЈ

Предложениот труд **„Социологија“** од д-р Илија Ацески, редовен професор на Институтот за социологија на Филозофскиот факултет ги обработува основните прашања и проблеми во општата социологија. Трудот се состои од шест дела, а секој дел е структуриран во неколку глави. На секој дел му претходи вовед, а на крајот на секоја глава има резиме и прашања за дискусија. На крајот од основниот текст е списокот на литература која се состои од библиографски единици кои се користени и цитирани во трудот. Користена е обемна литература од повеќе области, од економските науки, политикологијата, правото, материјали кои се резултат на истражувања што се правени во институциите на државата, истражувачки центри, и слично, чии резултати се употребени и коректно презентирани.

Трудот е главно наменет за студентите кои предметот *социологија* го слушаат на повеќе студиски програми на Филозофскиот факултет како задолжителен или изборен предмет, како и за студентите кои студираат на другите општествени науки. Тој е изработен во согласност со темите кои се разработуваат во *општата социологија*, но може да биде од полза и за предметите кои обработуваат теми кои се поопширно застапени во книгата.

Трудот е структуриран во шест дела во чии рамки се сместени 22 глави кои обработуваат одделни теми од областа на општата социологија.

Во предговорот на трудот авторот ги изнесува и ги објаснува потребата за оправданоста на трудот и неговата релевантност.

Првиот дел од трудот под наслов **Поим, предмет и метод на социологијата. Теоретски перспективи во социологијата**, е поделен во три глави: Социологија – поим, предмет и значење, Појава и краток преглед на социолошката мисла и Методологија на социолошките истражувања.

Главата со наслов **Социологија – поим, предмет и значење** е посветена на различните теориски размислувања за поимот социологија и предметот на истражување на социологијата како наука.

Појава и краток преглед на социолошката мисла е следната глава во првиот дел од трудот во која авторот се фокусира на социолошките теории,

поточно на генезата на социологијата како наука, на класичните, модерните и посмодерните концепции во социологијата.

Во последната глава од овој дел од трудот со наслов **Методологија на социолошките истражувања**, авторот ги анализира поимите научно знаење, научен метод, квантитативни и квалитативни истражувања, цели на истражувањето, методи за собирање податоци во истражувањата, карактеристики на интервју од квалитативен тип, втемелена теорија, дизајнот на истражување. Понатаму, во оваа глава се објаснуваат спецификите на теренското истражување, дизајнот на теренското истражување, истражувачот како „метод“, набљудувањето и прибирањето податоци, анализата на содржината, фокус-групите, историско-компаративниот метод, компаративниот метод, студијата на случај, метаанализата, акциското истражување. Исто така, авторот ги разгледува етичките прашања во социјалните истражувања: Што треба да содржи еден добро подготвен извештај? Феминистичка методологија.

Вториот дел на трудот под наслов **Основни елементи на социјалната организација** се состои од три глави: Културата и општеството, Социјална структура, Социјални промени, колективно однесување и социјални движења, Девијација, Социјална контрола, Криминал.

Во главата **Културата и општеството**, авторот се задржува на две распространети гледишта за општествената организација. Првото се однесува на биолошките карактеристики на човековото однесување, а второто на културните обрасци. Понатаму, авторот го анализира поимот култура, кој се среќава не само во социологијата туку и во сродните дисциплини, пред сè во културната антропологија, но исто така, се анализираат функциите на културата, типовите на култури, елементите на културата, прашањето за идентитетот, односот на религијата и идентитетот, правилата на човековото однесување, социјалната контрола, институциите, културните облици, процесите на културализација, етноцентризам, културните универзалии. Во овој контекст, авторот ги нагласува новите концепти на разбирање на културата, како што се: детериторијализација, транскултурализација, креолизација, синкретизам и културна хибридизација.

Во главата насловена **Социјална структура** се анализираат компонентите кои се врзани за структурите на општеството и поединците. Тие се: односот на улогите и општеството, положбата и статусите на поединците, судирот на улогите, типовите социјални структури, емоциите и говорот на телото, припишаните и постигнатите улоги, улогите врз основа на полот и факторите на социјализација на половите улоги, нееднаквост и идеологијата на сексизмот, улогите во однос на возраста, сродството и расната припадност, како и постигнати улоги и позиции.

Во главата под наслов **Социјална структура, Социјални промени, колективно однесување и социјални движења** ги анализира теоретските гледишта за социјалните промени, посебно теоријата на конфликтот, како и изворите кои ја предизвикуваат социјалната промена. Во таа смисла, авторот ги нагласува поимот, видовите и теориите за колективното однесување и нивното поврзување со социјалните движења. Посебно внимание авторот посветува на прашањето за граѓанското општество и неговите карактеристики во македонскиот контекст.

Девијација, социјална контрола, криминал е насловот на последната глава од вториот дел од трудов во која се анализираат три општествени феномени кои се

заемно поврзани. Најпрво, авторот се фокусира на прашањата за девијацијата и социјална контрола, видовите на социјална контрола, видовите на девијантно поведение и процесот на стигматизација. Понатаму, го анализира односот на криминалитет, деликвенција и девијантно однесување, создавањето на исклучувачко општество, криминалот и посмодерната, како и нагласката на различните теориски сфаќања за злосторството и врзаноста со ниските класи во општеството. Авторот, во продолжение се задржува на теориите за девијантното однесување, феноменолошкиот и марксистичкиот пристап во објаснувањето на девијантноста, како и на криминалот, облиците на социопатолошки појави (самоубиство, наркоманија и дрога).

Социјална интеракција, групи, заедница, комуникации и глобализација е наслов на третиот дел од трудот, кој е поделен на четири глави: Социјализација, социјална интеракција социјални групи, Урбана социјална заедница, Светот во процес на промени: глобализација, идентитет, интеграција Култура и комуникација. Масовни медиуми.

Во главата со наслов **Социјализација, социјална интеракција социјални групи**, авторот се задржува на односот меѓу социјализацијата и општеството, и при тоа го објаснува процесот на социјализацијата и улогата на поединецот во сопствената социјализација, фазите во развојот на социјализацијата, главните фактори на социјализацијата (семејството, училиштето, врсничките групи и медиумите), теоретските пристапи во проучувањето на социјализацијата. Понатаму, авторот се фокусира на прашањето за социјалната интеракција, концепциите за разбирањето на интеракцијата и типовите на интеракција со нагласка на симболичкиот интеракционизам, и потенцира на различни ситуации на интеракцијата во простор и време. Во последниот дел од оваа глава, авторот посебно значење му дава на поимот група, поточно на поимот социјални групи, видови на групи, формална и неформална структура, модерни организации, бирократизација и организација, формална и неформална организација, власт, конфликт и должност.

Урбана социјална заедница е следната глава во овој дел од трудот, во која авторот во воведниот дел ја истакнува социјалната природа на просторот, понатаму, го анализира урбаното прашање во модерните теории, социјална и етничка сегрегација и планирање на градот, со посебна нагласка на македонската состојба која ја елаборира низ темите: Етничка динамика на населението на Скопје (1948-2002), Скопје - етнички сегрегирани град, одржлив град: како до подобар живот, Проект Скопје 2014: политичка и идентитетска интервенција во просторот на градот.

Во главата под наслов **Светот во процес на промени: глобализација, идентитет, интеграција**, авторот ги анализира процесите на глобализација, теориските концепции за глобализацијата (хиперглобалисти, скептици, трансформационисти), глобализацијата како „згуснување на светот“: плима што го потопува светот, глобално-локално/локално-глобално.

Култура и комуникација. Масовни медиуми е последната глава од третиот дел на трудов, во која авторот ги анализира масовните комуникации, поимите јавност, јавното мнение, улогата на медиумите во масовното општество, новите технологии- интернетот како нов медиум, прашањето за масовната култура, потрошувачката култура и прашањето за насилството и дискриминацијата.

Четвртиот дел од трудот **Типови на социјална структура. Социјална, етничка и родова стратификација**, авторот го разработува низ следниве глави: Типови на социјална структура. Социјална, етничка и родова стратификација, Нееднаквост, социјална стратификација, сиромаштија и социјална исклученост, Етницитет, етничка стратификација и судири и Родна стратификација.

Институционални системи економија, систем на владеење, семејство, религија и образование е петтиот дел од трудот, во кој авторот ги анализира институциите на општеството, и тоа низ главите: Труд, економски живот и слободно време, Власт, држава, политика, демократија, Семејство, Образование и Религија.

Авторот во главата со наслов **Труд, економски живот и слободно време** на почетокот го анализира поимот труд и наведува неколку концепции за него, понатаму го објаснува поимот поделба на трудот, кој го поврзува со прашањето за постиндустриската економија, прашањето за невработеноста, глобалната економија (улогата на мултинационалните компании), иднината на трудот, економиите во транзиција: социологијата и економијата – перспективи.

Власт, држава, политика, демократија е следната глава во петтиот дел од трудот во која авторот ги анализира политичките институции и процесите поврзани со нив. При тоа, најпрво ги анализира поимите моќ и власт, а потоа ги елаборира теориите за политичката моќ, државата како институција, организација на власта, држава на благосостојба, државата во земјите во транзиција, државата во ера на глобализација како и прашањето за иднината на државата- нација. Во тој контекст, авторот го анализира односот на политиката, демократијата и државата, моделите на демократијата, консоцијална демократија во македонското општество. Понатаму, авторот ги анализира прашањата за етнофедерализам, политичка култура, политички партии (политичка социјализација, партиски системи) и изборните системи.

Следната глава од овој дел од трудот е со наслов **Семејство**. Институцијата семејство авторот ја започнува со дефинирање на семејството како социолошки проблем, потоа ги теории за семејството, го анализира односот на современото општество и типовите на семејство, семејството во модерното општество, семејството во ерата на глобалните промени, семејните улоги и обврски, неконвенционални типови на семејство. Понатаму ги анализира поимите брак, љубов и развод кои се несомнено се неопходни при анализата на институцијата семејство.

Во главата со наслов **Образование**, авторот тргнува од врската помеѓу образованието и општеството како две спротивставени импликации и теоретски ориентации: првата, образованието дека е само средство за репродукција на постојната општествена структура и втората дека образованието е способно за обликување нов тип општество, односно дека тоа настапува како своевиден и значаен реформатор на современото општество. Во таа смисла, авторот понатаму ги истакнува прашањата за образованието и социјалните нееднаквости и општествените промени и образованието во Република Македонија. Овие прашања авторот ги поврзува и со насилството во училиштата со презентација на секундарни податоци.

На крајот од оваа глава авторот го анализира системот на високото образование во Македонија: имплементација на ЕКТС- системот.

Во последното поглавје посветено на институциите на општеството е главата со наслов **Религија**. Во оваа глава авторот ги објаснува аналитичките поими религија и религиски вредности, основните димензии на религијата, функциите на религијата. Понатаму ги анализира односите помеѓу религијата и идентитетот, религијата и нацијата. Осврнувајќи се на овие односи, авторот зборува за религиозните организации, верските движења, прашањето за религијата и глобализацијата. Исто така, авторот ги тематизира процесите на секуларизација и социјалните промени.

Шестиот дел од трудот со наслов **Население, екологија и социологија на здравје и болести**, авторот го разработува низ следниве глави: Население - демографија, Животна средина, еколошка криза и социјален развој и Социологија на здравје, болести и стареење.

Во главата со наслов **Население - демографија**, авторот го анализира проблемот на населението, процесите на демографска транзиција, движењето на населението, демографски карактеристики во Република Македонија, наталитетот како и популациската политика.

Животна средина, еколошка криза и социјален развој е следната глава во шестиот дел од трудот во која се анализираат прашањата за: екологијата како наука, животната средина, кризата на околината, оптималниот еколошки баланс, економскиот, демографскиот и технолошкиот развој и последиците за екосистемот, општествениот систем, еколошката свест и системот на вредности, одржливиот развој - постматеријалистички вредности, ефектите на стаклената градина - климата во Македонија. Авторот посебно значење му придава на прашањето за генетски модифицираната храна, состојбата на животната средина во Република Македонија.

Во последната глава од шестиот дел на трудот со наслов **Социологија на здравје, болести и стареење**, авторот д-р Илија Ацески го третира прашањето за здравјето и болеста од социолошка перспектива, понатаму укажува на социолошките истражувања на болестите, биомедицинските, психолошките и социолошките концепти за здравјето, социоекономските фактори како причина за заболување, животната средина како фактор на болести, и во тој контекст авторот објаснувајќи го современото, посебно го нагласува стресот како извор на болести. Понатаму, авторот се фокусира на прашањето за староста и здравјето и на крајот од оваа глава своето внимание и анализа го насочува кон состојбите, организацијата и проблемите во здравствениот систем во Република Македонија.

Трудот даден на рецензија поседува читливост и комуникативност, јаснотијата и јазичната едноставност во текстот овозможува да го освои вниманието на читателот. Секој од деловите преставува заокружена стручна и научна целина која функционално ги поврзува. Во анализата се застапени најголем дел од содржините кои влегуваат во подрачјето на општата социологија за студентите кои студираат на Институтот за социологија, но и најголем дел од содржините кои се предвидени по предметната програма по предметот социологија на останатите институти при Филозофскиот факултет. За трудот „Социологија“, во однос на

потребите на наставата по предметот социологија, можеме со право да констатираме дека ќе биде од голема помош во совладување на материјалот кој е предвиден со наставната програмата, текстот е разбирлив и логички и мисловно структуриран на начин кој ја оправдува својата намена.

Трудот е изложен на еден аргументиран начин со релевантна литература (книги, статии, резултати од научни истражувања, извештаи од истражувања изработени во разни институти и владини агенции, прилози од медиуми и материјали преземени од интернет и др.), кои се соодветни за областите и темите кои се предмет на анализа, посебно од сферата на социолошките науки, од домашни и странски автори. Посебно треба да се нагласи настојувањето на авторот, голем дел од домашната продукција на дела од областа на социологијата да бидат застапени во анализата, што на текстот му дава еден повисок степен на препознатливост и разбирливост, што дел од темите кои се анализираат добиваат своја просторно – временска димензија. Имено, станува збор за концепт на подготовка на општа социологија, кој се практикува и во други средини, што социологијата ја прави далеку подостапна за студентите и други заинтересирани кои социолошките сознанија не им се во центарот на внимание.

При подготовката на трудот, **„Социологија“**, авторот експлоатирал голем број на социјални мислителци од областа на социологијата, кои се репрезентативни за темите (прашањата, обласите) што се предмет на анализа. Станува збор за автори чии дела се од класичната социологија и дела од поново време, последните десетина години, како и голем број на социолошки истражувања и други сродни истражувања и анализи кои се поврзани со македонскиот контекст. Она што посебно треба да се нагласи е високиот степен на систематизираност на текстот и неговата читливост што секако дека ќе има позитивни ефекти да го задржи вниманието на студентите со цел поуспешно да ги совладаат содржините како на теориско, така и на емпириско ниво.

Врз основа на деталното читање на овој труд, а чии контури се дадени во оваа рецензија, трудот **„Социологија“** од авторот д-р Илија Ацески, преставува една систематична и организирана целина. Таа е петто дополнето, проширено и променето издание (скоро 2/3 претставува нов текст во однос на последното издание и збогатена со нови поглавја/теми) е коректно подготвена и е во согласност со содржините кои се реализираат по предметот социологија, кој се изучува на повеќе институти при Филозофскиот факултет.

Врз основа на претходно изнесените ставови на овој извештај, како и од внимателното проучување на целината на текстот, се здобив со уверување дека станува збор за труд кој заслужува да биде прифатен за учебник по предложениот предмет, односно трудот, **„Социологија“** да биде објавен како постојан универзитетски учебник по предметната програма по општа социологија.

Врз основа на изнесените констатации и оцени предлагам трудот **„Социологија“** да се печати.

Рецензент

Доц. д-р Марија Дракуловска Чукалевска, с.р.

Институт за социологија,

Филозофски факултет - Скопје,

РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА
Универзитет „Св. Кирил и Методиј“ - Скопје
Факултет за електротехника и информациски технологии

Преглед
на прифатени теми за изработка на магистерски трудови
од Наставно-научниот совет на Факултетот

1. Интелигентни информациона системи

ред. бр.	студент	тема на македонски јазик	тема на англиски јазик	предложен ментор
1	Билјана Петковиќ	Предвидување на карактерните црти на личноста со податочно рударење над социјалните мрежи	Personality traits prediction using data mining over social networks	доц. д-р Слободан Калајџиски

2. Проектен менаџмент

Ред. бр.	Студент	тема на македонски јазик	тема на англиски јазик	предложен ментор
1	Дане Крстевски	Анализа на метриките во проектниот менаџмент	The analysis of the metrics in project management	Проф. Вангел Фуштиќ
2	Анита Панова Илиева	Анализа на проект за автоматизација на банкарски бизнис процеси	Project analysis of banking business processes automation	Проф. д-р Атанас Илиев
3	Ивана Николовска	Идентификација, утврдување и управување со оперативните технички ризици и можности во приватниот сектор во република македонија	Identification, establishment and management of operational technical risks and opportunities in the private sector in the Republic of Macedonia	Проф. д-р Вангел Фуштиќ
4	Маја Јовановска	Методи и примена на метрики во проекти за креирање на софтвер	Methods and Metrics application in Software Developments Projects	Проф. Вангел Фуштиќ
5	Раде Милевски	Значење и примена на ергономијата при интензивна работа во затворени простории на сложени технички проекти	Meaning and use of the ergonomics during intensive work of complex technical projects in indoor offices	Проф. д-р Атанас Илиев
6	Стивен Ночевски	Компаративна анализа на подготовка на тендерска документација, тендерирање и водење на екстреман проект согласно Светска банка и националните практики	Comparative analysis of preparation of tender documentation, procurement and management of extreme project in accordance with the World Bank and national practices	Проф. д-р Вангел Фуштиќ

3. Компјутерски мрежи и Е-технологии

ред. бр.	Студент	тема на македонски јазик	тема на англиски јазик	предложен ментор
1	Владимир Наумовски	Европски платформи – мрежи за меѓусебно поврзување на централни, комерцијални и регистри на компании	European platforms-Networks for interconnection of central, commercial and company registers	Проф. д-р Аристотел Тентов

4. Електроенергетски системи

ред. бр.	студент	тема на македонски јазик	тема на англиски јазик	предложен ментор
1	Станка Тасева	Анализа на приликите во заземјувачкиот систем во ЕЕС за време на земјоспој со примена на матрична постапка	Calculation of voltages and currents in grounding system under fault conditions using matrix procedure	Проф. д-р Ристо Ачковски
2	Ристе Паланков	Влијание на заштитните јажиња врз распределбата на струите и напоните во заземјувачките системи на високонапонските преносни мрежи	Influence of ground wire performance on currents and voltages in grounding systems of high voltage power systems	Проф. д-р Ристо Ачковски
3	Габриела Цветковска	Анализа на квалитетот на напонот во дистрибутивни мрежи во услови со дистрибуирано производство на електрична енергија од обновливи извори на енергија	An Analysis of Voltage Quality Problems in Distribution Networks in Cases with Distributed Generation from Renewable Energy Sources	Вон. проф. д-р Мирко Тодоровски

5. Електроенергетика

ред. бр.	студент	тема на македонски јазик	тема на англиски јазик	предложен ментор
1	Филип Георгиев	Современи системи за контрола на енергетска потрошувачка во објекти	Modern systems for control of energy consumption in buildings	Проф. д-р Антон Чаушевски
2	Стојан Марков	Оптимизација на времетраењето и трошоците на проекти за изградба на електроенергетски објекти	Optimization of the time duration and costs of projects for construction of power system facilities	Проф. д-р Атанас Илиев

РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА
Универзитет „Св. Кирил и Методиј“ - Скопје
Факултет за електротехника и информациски технологии

Преглед
на прифатени теми за изработка на магистерски трудови
од Наставно-научниот совет на седницата одржана на 3.7.2013 год.

ред. бр.	студент	тема на македонски јазик	тема на англиски јазик	предложен ментор
1	Александар Цветкоски	Проектирање и имплементација на вградлив микрокомпјутерски систем за контрола на пристап	Design and Implementation of an Embedded Microcomputer System for Access Control	проф. д-р Љупчо Караџинов

1. Комуникациски и информациски технологии

ред. бр.	студент	тема на македонски јазик	тема на англиски јазик	предложен ментор
1	Драган Каевски	Мерење и анализа на квалитетот на сервис за говор и податоци низ мобилна мрежа	Measurements and Analysis of Quality of Service for Voice and Data in Mobile Networks	Проф. д-р Тони Јаневски
2	Дарко Милошоски	Развој на модел и апликација за заштеда на електрична енергија со користење на паметни уреди	Development of a model and application for saving energy by using smart devices	Проф. д-р Александар Ристески
3	Билјана Веселиновска	Анализа на интерактивни IPTV системи	Analysis of interactive IPTV systems	Проф. д-р Тони Јаневски
4	Јован Алексов	Анализа на OpenFlow протоколот кај веќе-постоечките мрежни архитектури	Analysis of OpenFlow protocol in already-existing networks	Проф. д-р Тони Јаневски

2. Електроенергетика

ред. бр.	студент	тема на македонски јазик	тема на англиски јазик	предложен ментор
1	Марјан Балтоски	Влијание на производните единици од обновливи извори на електроенергетската мрежа од аспект на оперативна работа на системот	Impact of generating units from Renewable Sources on the Electric Power Systems in terms of grid operation	Проф. д-р Антон Чаушевски

РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА
Универзитет „Св. Кирил и Методиј“ - Скопје
Факултет за електротехника и информациски технологии

Преглед

на прифатени теми за изработка на магистерски трудови
од Наставно-научниот совет на седницата одржана на 21.8.2013 год.

1. Проектен менаџмент

Ред. бр.	Студент	тема на македонски јазик	тема на англиски јазик	предложен ментор
1	Магдалена Секуловска	Проценка на техничките ризици на комутационата опрема во високонапонските електроенергетски постројки	Technical risks assessment of the switching equipment in high voltage substation	Проф. д-р Вангел Фуштиќ
2	Трајче Карафиловски	Менаџирање проекти со виртуелни тимови, предизвици и комуникација	Managing projects by virtual teams, challenges and communication	Проф. д-р Вангел Фуштиќ
3	Ружица Панарин	Квантитативни методи во практиката на проектниот менаџмент	Quantitative methods in the project management practice	Проф. д-р Вангел Фуштиќ

2. Обновливи извори на енергија

ред. бр.	Студент	тема на македонски јазик	тема на англиски јазик	предложен ментор
1	Марина Христовска	Ветерот како обновлив извор на електрична енергија и неговото влијание врз цената на електрична енергија со осврт на Република Македонија	Wind as a renewable source of electricity and its impact on the price of electricity with reference to the Republic of Macedonia	Проф. д-р Влатко Стоилков

3 Електроенергетика

ред. бр.	студент	тема на македонски јазик	тема на англиски јазик	предложен ментор
1	Чедомир Ивановски	Определување на очекувано производство на електрична енергија на хидроелектрани со помош на криви на траење на протек	Determination of the expected electricity generation from Hydro Power Plants by using water flow duration curves	Проф. д-р Атанас Илиев

1. Проектен менаџмент

ред. бр.	студент	тема на македонски јазик	тема на англиски јазик	предложен ментор
1	Јован Стоименовски	Планирање, развој, анализа и животен циклус на BMS во интелигентни инфраструктурни објекти како проект	Planning, development, analysis and life-cycle of BMS in smart infrastructural facilities as a project	Проф.д-р Вангел Фуштиќ

2	Игор Ангеловски	Придобивки од користењето на проектниот менаџмент при дизајн и имплементација на информациона систем во современ дата центар	Benefits of using project management when designing and implementation of information system in modern data center	Проф. д-р Атанас Илиев
3	Розита Петринска-Лабудовиќ	Планирање и развој на организациско проектено портфолио со помош на дигитална библиотека како основен проектен информациски ресурс	Planning and development of an organization's project portfolio using a digital library as a primary project information resource	Проф.д-р Вангел Фуштиќ

2. Интелигентни енергетски мрежи

ред. бр.	студент	тема на македонски јазик	тема на англиски јазик	предложен ментор
1	Тања Нелкоска	Имплементирање на методологијата на спојување пазари во моделот на тргување на пазарот на електрична енергија во Југоисточна Европа	Implementing the Methodology of Market Coupling in the Model of Trading in the South East Europe Electricity Market	Проф. д-р Властимир Гламочанин

ПРЕГЛЕД
НА ПРИФАТЕНИ ТЕМИ ЗА ИЗРАБОТКА НА МАГИСТЕРСКИ ТРУД
НА ЕКОНОМСКИОТ ИНСТИТУТ ВО СКОПЈЕ

<i>Ред. Бр.</i>	<i>Име на кандидатот</i>	<i>Наслов на темата</i>	<i>Ментор</i>
1.	Јасминка Маленкова	“Состојби и перспективи на функционирање на пензискиот систем на Република Македонија”	Д-р Климентина Попоска
2.	Иван Спасовски	“Определување на цената на капиталот на обичните акции во рамките на МБИ-10 со примена на CAPM моделот”	Д-р Климентина Попоска
3.	Марина Станојкова-Арсовски	“Развој на ревизијата и системот за јавен надзор на ревизорската професија”	Д-р Климентина Попоска
4.	Биљана Јанева	“Улогата и значењето на водството и менаџирањето врз корпоративното управување”	Д-р Васил Поповски
5.	Диона Босилковска	“Примена на проектниот менаџмент за реализација на проекти во јавните комунални претпријатија-студија на случај”	Д-р Биљана Ангелова
6.	Катерина Трпковска	“Влијание на трошоците врз финансиското работење на претпријатијата-студија на случај”	Д-р Климентина Попоска

РЕЦЕНЗИЈА

НА ДОКТОРСКАТА ДИСЕРТАЦИЈА ПОД НАСЛОВ „РАЗРАБОТКА НА HPLC - МЕТОДИ ЗА КВАНТИТАТИВНО ОПРЕДЕЛУВАЊЕ НА НЕКОИ ХЕРБИЦИДИ И ОРГАНОФОСФОРНИ ИНСЕКТИЦИДИ ВО РАЗЛИЧНИ МАТРИЦИ“ ОД М-Р ЛЕНЧЕ ВЕЛКОСКА-МАРКОВСКА, ПРИЈАВЕНА НА ПРИРОДНО-МАТЕМАТИЧКИОТ ФАКУЛТЕТ, ВО СКОПЈЕ

Со одлука на Наставно-научниот совет на Природно-математичкиот факултет бр. 07-4774/10 од 5.V 2013 год., донесена на седницата одржана на 27.VI 2013 год., определени сме за членови на Рецензентската комисија за оцена на докторската дисертација под наслов РАЗРАБОТКА НА HPLC - МЕТОДИ ЗА КВАНТИТАТИВНО ОПРЕДЕЛУВАЊЕ НА НЕКОИ ХЕРБИЦИДИ И ОРГАНОФОСФОРНИ ИНСЕКТИЦИДИ ВО РАЗЛИЧНИ МАТРИЦИ, поднесена од м-р Ленче Велкоска – Марковска, асистент на Факултетот за земјоделски науки и храна во Скопје. По прегледувањето на поднесениот труд, чест ни е на Наставно-научниот совет на Природно-математичкиот факултет да му го поднесеме следниов

ИЗВЕШТАЈ

Докторската дисертација под наслов РАЗРАБОТКА НА HPLC - МЕТОДИ ЗА КВАНТИТАТИВНО ОПРЕДЕЛУВАЊЕ НА НЕКОИ ХЕРБИЦИДИ И ОРГАНОФОСФОРНИ ИНСЕКТИЦИДИ ВО РАЗЛИЧНИ МАТРИЦИ е напишана на 250 страници и содржи 65 слики и 99 табели. Таа се состои од поглавјата: ВОВЕД (6 страници), ПРЕГЛЕД НА ЛИТЕРАТУРНИ ПОДАТОЦИ (9 страници), ТЕОРЕТСКИ ДЕЛ (22 страници), ЕКСПЕРИМЕНТАЛЕН ДЕЛ (14 страници), РЕЗУЛТАТИ И ДИСКУСИЈА (173 страници), ЗАКЛУЧОК (6 страници) и ЛИТЕРАТУРА (20 страници).

Во поглавјето ВОВЕД, м-р Ленче Велкоска – Марковска укажува на неминовната потреба за контрола на содржината на пестицидите и нивните остатоци во примероци од животната средина и храната (на пр. овошјето и зеленчукот), што е од особено значење за заштита на човековото здравје и животната средина. Исто така, кандидатката се осврнува на важноста на контролата на квалитетот на пестицидните формулации што се нудат на пазарот. Посочени се испитуваните супстанции: 2,4-D, атразин, малатион, фенитротион и паратион и образложен е нивниот избор. Аналитичките методи за определување на пестициди во многу ниски концентрации се особено потребни за спроведување мониторинг на остатоци од пестициди во примероци од храна и животна средина, како и за проучување на начинот на дејствување и движење на пестицидите во рамките на животната средина. Како најприменувани аналитички методи за определување на голем број пестициди и нивни остатоци во различни матрици наведени се гасната хроматографија (GC, Gas Chromatography) и течната хроматографија (LC, Liquid Chromatography) со употреба на различни детектори. Во литературата се сретнуваат HPLC-методи со UV-DAD, но не и за определување на остатоци од 2,4-D, атразин, малатион, фенитротион и паратион во примероци од вода и јаболков сок. Од овие причини, целта на истражувањето на оваа докторска дисертација е да се испитаат повеќе можности за разработка на нови, релативно брзи, прецизни и точни HPLC-методи со UV-DAD за квантитативно определување на активните компоненти 2,4-D и малатион во пестицидни

формулации, како и квантитативно определување на остатоци од 2,4-D, атразин, малатион, фенитротион и паратион во примероци од вода и јаболков сок со помош на реверзно-фазна и нормално-фазна течна хроматографија.

Во поглавјето ПРЕГЛЕД НА ЛИТЕРАТУРНИ ПОДАТОЦИ е даден преглед на трудови во коишто се прикажани различни хроматографски методи за определување на 2,4-D, атразин, малатион, фенитротион и паратион во различни матрици. Имено, од наведената литература може да се констатира дека за определување на испитуваните супстанции во примероци од вода, овошје, зеленчук и нивните сокови се направени бројни испитувања со примена на гасна хроматографија со масена спектрометрија (MS), пламен-јонизациски детектор (FID), детектор со електронски зафат (ECD), пламен-фотометриски детектор (FPD), азотно-фосфорен детектор (NPD), како и со помош на течна хроматографија со масена спектрометрија (LC-MS) или со тандем масена спектрометрија (LC-MS/MS), електрохемиски детектор (ECD), флуоресцентен детектор (FLD), ултравиолетов (UV) и/или детектор со низа од диоди (DAD). Посочено е дека пред да се изврши хроматографското определување на компонентите најчесто е потребна претходна подготовка на пробата, како што е екстракција или концентрирање на аналитите од пробата, што може да се изврши со примена на течно-течна екстракција (LLE), течно-фазна микроекстракција (LPME), цврсто-фазна екстракција (SPE), цврсто-фазна микроекстракција (SPME), цврсто-фазна дисперзија во матрица (MSPD), екстракција со суперкритичен флуид (SFE) или со помош на ултразвук, микробранови итн. Исто така, наведени се и референтните CIPAC - методи за определување на содржината на активните компоненти 2,4-D и малатион во пестицидни формулации.

Во поглавјето ТЕОРЕТСКИ ДЕЛ е даден преглед на испитуваните супстанции, нивната хемиска структура, начинот на дејствување, употреба и токсичност. Посебен осврт е направен на подготовка на примерокот за анализа, при што се опишани најчесто применуваните екстракциски техники кои можат да се употребат за екстракција на пестицидите од различни матрици како што се течно-течна екстракција, течно-фазна микроекстракција, цврсто-фазна екстракција, цврсто-фазна микроекстракција и цврсто-фазна екстракција во матрица.

Поглавјето ЕКСПЕРИМЕНТАЛЕН ДЕЛ содржи повеќе делови во кои се наведени користените реагенси и стандарди, како и различните примероци од вода, јаболков сок и пестицидни формулации. Подробно се опишани подготовката на основните стандардни раствори, работните стандардни раствори и проби, како и постапките за течно-течна и цврсто-фазна екстракција за разработка на методи со реверзно-фазна течна хроматографија (RP-HPLC) и нормално-фазна течна хроматографија (NP-HPLC).

Најобемен и најзначаен дел од докторската дисертација на м-р Ленче Велкоска - Марковска е поглавјето РЕЗУЛТАТИ И ДИСКУСИЈА, во кое се опфатени целокупните испитувања реализирани во рамките на дисертацијата. Тоа се состои од осум целини - потпоглавја во кои се презентирани експерименталните резултати од испитувањата, потоа пресметките и констатациите што произлегуваат од добиените резултати.

Во првото потпоглавје (Разработка на RP-HPLC методи за истовремено определување на 2,4-D, атразин, малатион, фенитротион и паратион во различни матрици) се посочени користените аналитички колони за разработката на реверзно-фазните методи, изборот на брановата должина и режимот на хроматографирање.

Во второто потпоглавје (Метод I: Колона LiChrospher 60 RP-select B (125 mm x 4 mm; 5 μ m)) се прикажани најдобрите услови за раздвојување на компонентите од интерес со примена на колоната од типот LiChrospher 60 RP-select B (125 mm x 4 mm; 5 μ m). Имено, разработен е метод I со употреба на мобилна фаза составена од ацетонитрил и вода со волуменски однос (55/45, V/V), проток на мобилна фаза од 1 mL/min, константна температура на колоната од 25 °C и UV-детекција на 220 nm и 270 nm, во времетраење од околу 7 min. Исто така извршено е определување на ефикасноста на некои органски растворувачи (дихлорометан, диетилетер, петролбензен и смеса од *n*-хексан : ацетон (4:1)) за екстракција на остатоци од 2,4-D, атразин, малатион, фенитротион и паратион во водни примероци со примена на течно-течна екстракција (LLE). Со примена на методот I е извршено раздвојување и квантитативно определување на остатоци од атразин, малатион, фенитротион и паратион во јаболков сок, квантитативно определување на остатоци од 2,4-D, атразин, малатион, фенитротион и паратион во водни примероци после извршена цврсто-фазна екстракција, како и квантитативно определување на активната супстанца 2,4-D во пестицидните формулации Моносан херби и DMA-6.

Во третото потпоглавје (Метод II: Колона LiChrospher 60 RP-select B (250 mm x 4 mm; 5 μ m)) се дадени резултатите од истражувањата извршени со употреба на аналитичката колона LiChrospher 60 RP-select B (250 mm x 4 mm; 5 μ m). Утврдено е дека оптималните услови за раздвојување на испитуваните компоненти се добиени со употреба на мобилна фаза составена од ацетонитрил и вода со волуменски однос (60/40, V/V), проток на мобилна фаза од 1 mL/min, температура на колоната од 25 °C и UV-детекција на 220 nm и 270 nm (метод II). За да се определи најефикасниот органски растворувач за екстракција на испитуваните пестициди од водни примероци и сокот од јаболко, применета е течно-течна екстракција (LLE) со употреба на следниве растворувачи: дихлорометан, диетилетер, петролбензен и смеса од *n*-хексан и ацетон (4 : 1). Со помош на разработениот метод II е извршено квантитативно определување на остатоци од испитуваните пестициди во примероци од 100 % јаболков сок, квалитативно определување на аналитите во водни примероци, како и квантитативно определување на активните супстанции во пестицидните формулации Моносан херби, DMA-6 и Етиол течни.

Во четвртото потпоглавје (Метод III: Колона Purospher STAR RP-8 e (30 mm x 4 mm; 3 μ m)) се прикажани резултатите од истражувањата спроведени на оваа кратка колона (RP-8). Оптималните услови за раздвојување на испитуваните компоненти на оваа колона со изократско елуирање се добиени со употреба на мобилна фаза составена од ацетонитрил и вода со волуменски однос (45/55, V/V), проток на мобилна фаза од 1 mL/min, температура на колоната од 25 °C и UV-детекција на 220 nm и 270 nm (метод III). За определување на ефикасноста за екстракција на остатоци од 2,4-D, атразин, малатион, фенитротион и паратион од водни примероци користени се дихлорометан, етер, петролбензен и смеса од *n*-хексан и ацетон (4 : 1). Резултатите од истражувањата потврдуваат дека разработениот метод III може да се примени за квантитативно определување на: остатоци од испитуваните пестициди во водни примероци, остатоци од атразин, малатион, фенитротион и паратион во примероци од 100 % јаболков сок, како и за

активните супстанции во пестицидните формулации Моносан херби, DMA-6 и Етиол течни.

Во **петтото потпоглавје** (Метод IV: Колона Purospher STAR RP-18 е (30 mm x 4 mm; 3 μ m)) се презентирани добиените резултати од експериментите изведени на оваа кратка колона (RP-18). Притоа се постигнати оптимални услови за раздвојување на компонентите од интерес за помалку од 6 мин. со употреба на мобилна фаза составена од ацетонитрил и вода со волуменски однос (47/53, V/V), проток на мобилна фаза од 1 mL/min, температура на колоната од 25 °C и UV-детекција на 220 nm и 270 nm. Утврдено е дека со помош на разработениот метод IV може да се изврши квантитативно определување на: остатоци од 2,4-D, атразин, малатион, фенитротрион и паратион во водни примероци, остатоци од атразин, малатион, фенитротрион и паратион во примероци од 100 % јаболков сок, како и на малатион во пестицидната формулација Етиол течни.

Резултатите од истражувањата спроведени на аналитичката колона Poroshell EC 120-C18 (50 mm x 3 mm; 2,7 μ m) се презентирани во **шестото потпоглавје** (Метод V: Колона Poroshell EC 120-C18 (50 mm x 3 mm; 2,7 μ m)). Со употреба на мобилна фаза составена од ацетонитрил и вода со волуменски однос (50/50, V/V), проток на мобилна фаза од 1 mL/min, температура на колоната од 25 °C и UV-детекција на 220 nm и 270 nm, во времетраење од 3,5 мин. разработен е методот V за квалитативно и квантитативно определување на: остатоци од 2,4-D, атразин, малатион, фенитротрион и паратион во примероци од вода, остатоци од атразин, малатион, фенитротрион и паратион во примероци од 100 % јаболков сок, како и на активните супстанции во пестицидните формулации Моносан херби, DMA-6 и Етиол течни. Во споредба со разработените методи на другите колони, кај методот V ретенциското време на испитуваните аналити е помало со што се скратува времетраењето на анализата. Со користење на методот V се намалува и волуменот (< 2 mL) од органскиот растворувач (ацетонитрил) и цената на чинење на анализата.

Во **седмото потпоглавје** (*Разработка на NP-HPLC методи за истовремено определување на малатион, фенитротрион и паратион во различни матрици*) е даден приказ на употребената аналитичка колона, температурата на колоната, изборот на брановата должина и на растворувачите од кои е составена мобилната фаза при разработката на методите со нормално-фазна течна хроматографија.

Во последното, **осмото потпоглавје** (Метод VI: Колона LiChrosorb CN (250 mm x 4 mm; 5 μ m)) се презентирани резултатите од истражувањето спроведено со помош на нормално-фазна течна хроматографија, при што е користена долга аналитичка колона со интермедијарна поларност од типот LiChrosorb CN (250 mm x 4 mm; 5 μ m). Притоа, утврдено е дека оптималните услови за раздвојување на паратион, фенитротрион и малатион при изократско елуирање се добиени со употреба на мобилна фаза составена од *n*-хексан и дихлорометан со волуменски однос (80/20, V/V), проток на мобилна фаза од 1 mL/min, температура на колоната од 25 °C и UV-детекција на 220 nm и 270 nm во времетраење од околу 6 мин. Испитувањата покажуваат дека разработениот метод VI се одликува со задоволителна точност и може да се користи при квантитативно определување на активната компонента малатион во пестицидната формулација Етиол течни. Исто така, со помош на овој метод е извршено раздвојување и определување на

остатоци од паратион, фенитротион и малатион во примероци од 100 % јаболков сок.

Преку тестирање на следниве параметри: специфичност, селективност, линеарност, прецизност, точност, лимит на детекција и лимит на квантификација, извршена е валидација на сите разработени методи. Добиените резултати од тестирањата укажуваат дека сите разработени методи ги исполнуваат критериумите за валидација на аналитички метод. За секој метод се определени: ретенциски и сепарациски фактор, резолуција, коефициенти на детерминација, релативна стандардна девијација на добиените резултати за ретенциското време, површината под хроматографските пикови, висината на пиковите, аналитичкиот принос и содржината на активните компоненти во испитуваните пестицидни формулации.

Во поглавјето **ЗАКЛУЧОК**, кандидатката накусо ги сумира најважните резултати што биле постигнати во текот на работата од каде што може да се видат главните достигнувања презентирани и во резултати и дискусија.

Во поглавјето **ЛИТЕРАТУРА** се наброени вкупно 189 референци. Поголемиот дел од нив се однесуваат на трудови од понова и оригинална научна литература што укажува на систематскиот пристап и широкото познавање на областа од страна на кандидатката.

ЗАКЛУЧОК

Врз основа на анализата на докторската дисертација под наслов **РАЗРАБОТКА НА HPLC - МЕТОДИ ЗА КВАНТИТАТИВНО ОПРЕДЕЛУВАЊЕ НА НЕКОИ ХЕРБИЦИДИ И ОРГАНОФОСФОРНИ ИНСЕКТИЦИДИ ВО РАЗЛИЧНИ МАТРИЦИ** од м-р Ленче Велкоска - Марковска, може да се заклучи дека кандидатката успешно ги реализирала поставените цели. Имено, таа развила поголем број нови, релативно брзи, прецизни и точни HPLC-методи со UV-DAD за квантитативно определување на активните компоненти 2,4-D и малатион во пестицидни формулации, како и за квантитативно определување на остатоци од 2,4-D, атразин, малатион, фенитротион и паратион во примероци од вода и јаболков сок со помош на реверзно-фазна и нормално-фазна течна хроматографија. Проблемите со кои се сретнала во текот на работата успешно ги разрешила и притоа ползувала соодветни теоретски сознанија и експериментални методи. Според тоа, цениме дека докторската дисертација на кандидатката м-р Ленче Велкоска - Марковска претставува оригинален научен труд и со него е даден значаен научен придонес во областа на аналитичката хемија, и тоа во служба на мониторинг на остатоци од пестициди во примероци од вода и храна, како и за контрола на квалитетот на пестицидни формулации, што е од особено значење за заштитата на човековото здравје и животната средина.

Овој заклучок е поткрепен со фактот дека дел од резултатите од дисертацијата се презентирани на манифестација со меѓународно учество, а прифатени за печатење се и 2 труда од проблематиката застапена во дисертацијата во списанијата: *Macedonian Journal of Chemistry and Chemical Engineering* (JCR impact factor 2013 (2011-2012)=0.821) и *Plant protection* (меѓународно списание).

Членовите на Рецензентската комисија со задоволство му препорачуваат на Наставно-научниот совет на ПМФ во Скопје да ја прифати докторската дисертација под наслов „РАЗРАБОТКА НА HPLC - МЕТОДИ ЗА КВАНТИТАТИВНО ОПРЕДЕЛУВАЊЕ НА НЕКОИ ХЕРБИЦИДИ И ОРГАНОФОСФОРНИ ИНСЕКТИЦИДИ ВО РАЗЛИЧНИ МАТРИЦИ“ од кандидатката м-р Ленче Велкоска - Марковска и да овозможи нејзина јавна одбрана.

Членови на Рецензентската комисија

1. Д-р Симка Петровска - Јовановиќ, редовен професор на ПМФ во Скопје, с.р.
2. Д-р Зоран Здравковски, редовен професор на ПМФ во Скопје, с.р.
3. Д-р Мирјана Јанкуловска, доцент на Факултетот за земјоделски науки и храна во Скопје, с.р.
4. Д-р Биљана Петановска - Илиевска, редовен професор на Факултетот за земјоделски науки и храна во Скопје, с.р.
5. Д-р Марина Стефова, редовен професор на ПМФ во Скопје, с.р.

РЕЦЕНЗИЈА

НА ДОКТОРСКАТА ДИСЕРТАЦИЈА ПОД НАСЛОВ „ДИСТРИБУЦИЈА НА ТЕШКИ МЕТАЛИ ВО ПРИМЕРОЦИ ОД ЖИВОТНАТА СРЕДИНА ВО ОКОЛИНАТА НА РУДНИКОТ АЛШАР“ ОД М-Р КАТЕРИНА БАЧЕВА, ПРИЈАВЕНА НА ПРИРОДНО- МАТЕМАТИЧКИОТ ФАКУЛТЕТ ВО СКОПЈЕ

Со одлука на Наставно-научниот совет на Природно-математичкиот факултет бр. 07-619/10 од 7.VII 2013 год., донесена на седницата одржана на 27.VI 2013 год. определени сме за членови на Рецензентската комисија за оцена на докторската дисертација под наслов ДИСТРИБУЦИЈА НА ТЕШКИ МЕТАЛИ ВО ПРИМЕРОЦИ ОД ЖИВОТНАТА СРЕДИНА ВО ОКОЛИНАТА НА РУДНИКОТ АЛШАР, поднесена од м-р Катерина Бачева. По прегледувањето на поднесениот труд, чест ни е на Наставно-научниот совет на Природно-математичкиот факултет да му го поднесеме следниов

ИЗВЕШТАЈ

Докторската дисертација под наслов ДИСТРИБУЦИЈА НА ТЕШКИ МЕТАЛИ ВО ПРИМЕРОЦИ ОД ЖИВОТНАТА СРЕДИНА ВО ОКОЛИНАТА НА РУДНИКОТ АЛШАР е напишана на 325 страници и содржи 51 слика (и 214 во прилозите) и 28 табели. Таа се состои од следниве поглавја: ВОВЕД (6 страници), АЛШАР (5 страници), СПЕКТРОМЕТРИЈА СО ИНДУКТИВНО СПРЕГНАТА ПЛАЗМА (17 страници), ЕКСПЕРИМЕНТАЛЕН ДЕЛ (19 страници), РЕЗУЛТАТИ И ДИСКУСИЈА (87 страници), ЗАКЛУЧОК (4 страници), ЛИТЕРАТУРА (6 страници) и ПРИЛОЗИ (166 страници).

Во поглавјето ВОВЕД, кандидатката укажува на проблемите со загадувањето на животната средина, со посебен осврт на загадувањето со тешки метали како резултат на рударски активности. Во ова поглавје е даден и преглед на состојбата со загадувањето со тешки метали во Република Македонија. Оттаму и целта на оваа докторска дисертација е испитување на состојбата со дистрибуцијата на тешките метали во различните медиуми на животната средина во околината на рудникот Алшар, Р. Македонија. Така, во ова поглавје е наведено дека посебно внимание ќе биде посветено на дистрибуцијата на тешките метали во почвите, водите и седиментите. Исто така, наведено е дека преку биомониторинг со мов ќе се следи и загадувањето на воздухот, како и дистрибуцијата на тешките метали од контаминирани почви во различните делови на ендемски видови растенија од овој локалитет.

Во поглавјето АЛШАР е даден детален опис на подрачјето кое е предмет на истражувања во рамките на оваа докторска дисертација: локалитетот и рудникот Алшар. Освен историскиот преглед на активностите околу овој рудник, даден е и осврт на значењето на овој локалитет од аспект на разновидноста на минералите. Нагласено е дека минералите на талиоум го прават овој рудник значаен и на светско ниво. Понатаму, во ова потпоглавје кандидатката дава опис на геолошките и минералошките карактеристики на локалитетот Алшар.

Во поглавјето СПЕКТРОМЕТРИЈА СО ИНДУКТИВНО СПРЕГНАТА ПЛАЗМА се дадени основните принципи на масената спектрометрија со индуктивно спрегната плазма (МС-ИСП) и на атомската емисиона спектрометрија со индуктивно спрегната плазма (АЕС-ИСП). Овие техники се применети за анализа на голем број елементи во испитуваните примероци. При тоа, посебно внимание е посветено на добивањето, својствата и процесите во индуктивно спрегнатата плазма, како и на принципите на работа на самиот масен спектрометар кај МС-ИСП и на оптичкиот спектрометар кај АЕС-ИСП. Во четвртото потпоглавје се опишани инструментите кои се користени за анализа на испитуваните елементи.

Поглавјето ЕКСПЕРИМЕНТАЛЕН ДЕЛ се состои од 4 потпоглавја: Мониторинг со примероци на почва, вода, речни седименти, примероци од мов како ендемски видови на растенија, Обработка на примероците, Разложување на примероците, Инструментација и Обработка на податоци и статистички анализи. Во првото потпоглавје детално е опишано земањето на примероците од почва, речни седименти, води, мов и ендемски растенија (од видот Viola, Thymus alsarensis, Centaurea leucomalla, Onobrychis degenii, Knautia caroli-rechingeri и Centaurea kavadarensis). Во второто потпоглавје е опишан начинот на обработка и подготовка, во третото е даден опис на методите за разложување на сите видови на земен примероци. Во петтото потпоглавје, пак, опишани се статистичките методи за обработка на податоците.

Најсеопфатниот дел од докторската дисертација на м-р Катерина Бачева претставува поглавјето РЕЗУЛТАТИ И ДИСКУСИЈА. Добиените резултати и дискусијата се систематизирани во седум потпоглавја. Во првото потпоглавје се презентирани резултатите од испитувањето на дистрибуцијата на 62 хемиски елементи во примероци од почва и речни седименти од околината на рудникот Алшар. Преку соодветна статистичка анализа се утврдени шест факторни групи: F1 (Rb, Ta, K, Nb, Ga, Sn, Ba, Bi, Li, Be, La-Eu, Hf, Zr, Zn, In, Pd, Ag, Pt, Mg); F2 (Tl, As, Sb, Hg); F3 (Te, S, Ag, Pt, Al, Sc, Gd-Lu, Y); F4 (Fe, Cu, V, Ge, Co, In); F5 (Pd, Zr, Hf, W, Be) и F6 (Ni, Mn, Co, Cr, Mg), овие елементни асоцијации се претставени како факторни групи (F1-F6), кои вклучуваат 82,7 % од вкупната варијабилност на обработените елементи. Во ова потпоглавје, посебно внимание е посветено на природното и антропогеното влијание на As, Sb и Tl во почвите од испитуваната област, како и нивниот транспорт од испитуваното подрачје и можното загадување на животната средина. Во ова потпоглавје, сите добиени резултати се прикажани и преку карти на дистрибуција на самите фактори како и дистрибуцијата на As, Sb и Tl во почвите од испитуваното подрачје. Исто така, даден е и приказ на застапеноста на анализираните елементи во одделните подрачја според нивната основна литологија. Утврдено е дека геохемиската асоцијација на As, Sb и Tl индицира главно природно збогатување, со исклучок на некои високи вредности за Sb кои се резултат на рударските активности во минатото. Антропогената дистрибуција на Sb исто така се рефлектира и во речните седименти од испитуваната област.

Второто потпоглавје се однесува на презентирање на резултатите од испитувањето на дистрибуцијата на елементи во траги во примероци од води и речни седименти земен од реки од локалитетот Алшар и пошироката околина,

односно од локалитетот Алшар, па сè до вливот на Црна Река во реката Вардар.

Имено, со цел да се утврди вкупната содржина на тешките метали и на елементите во траги во седиментите кои што со децении се разнесувале по речните корита од истите локациите од каде што се земени примероците од седименти, земени се и примероци од вода. Од добиените резултати е утврдено дека највисоки концентрации на As се најдени во примероците од води земени по рудничките жаловини од рудникот, додека концентрациите на Tl и Sb се пониски во однос на As. Соодветно на ова, и во примероците од седимент, содржината на As е висока (средна вредност од 110 mg kg^{-1}), додека содржините за Sb и Tl се пониски (средни вредности од $0,01 \text{ mg kg}^{-1}$ и $0,1 \text{ mg kg}^{-1}$, соодветно). Поголемиот број од испитуваните елементи, особено As, Sb и Tl во ова подрачје многу добро корелираат со средните вредности од концентрациите за примероците од вода. Од овие испитувања заклучено е дека дистрибуцијата и транспортот на As, Sb и Tl во седиментите е значителен и е очигледно резултат на рударските активности во минатото но како резултат на присутната ерозијата на рудното лежиште Алшар која траела од неговото настанување. Поради тоа, во тој временски период во долниот дел од сливот на Црна Река и Вардар во тој временски период се пренесени огромни количини на материјал богат со As, Sb и Tl.

Во третото поглавје презентирани се резултатите од определувањето на 53 елементи во примероци од мов со цел да се утврди нивната застапеност во воздухот. Со примена на мултиваријантаната кластер и R-mode факторна анализа утврдени се пет геохемиски асоцијации на елементи: F1 (Co, Cr, Fe, Sc, Li, V, Ga, Y, Ni, Mn, Al, La-Lu, Cu, Ge, Be, Bi и Hf); F2 (As, Tl, Sb и Mg); F3 (Rb, Cs и Mo); F4 (Sr, Ba, Hf, Zr, La-Lu и Bi) и F5 (Cd, Zn, Ag и Cu). Од резултатите од испитувањето на примероците од мов во околината на рудникот Алшар утврдено е дека зголеменото присуство на некои елементи во примероците мов е само од природно збогатување. Споредбата на резултатите помеѓу примероците кои се земени околу рудникот Алшар и примероците од мов од останатиот дел од испитуваната област на Алшар покажуваат дека во близина на рудникот има највисоки вредности на содржините на As, Sb и Tl. Така, утврдено е дека атмосферската депозиција на As е за 6,5 пати, а на Tl за 19 пати повисока во примероците од мов кои се земени околу рудникот Алшар во однос на останатото испитувано подрачје. Од добиените резултати е утврдено дека содржините на останатите испитувани елементи во ова подрачје се слични на нивните содржини добиени при претходните испитувања за биомониторинг со примероци од мов кои се направени на целата територија на Р. Македонија.

Една од целите при испитувањата во рамките на докторската дисертација на м-р Катерина Бачева е и проучување на однесувањето на различните елементи (со посебен осврт на As, Sb и Tl) во ендемските растенија кои растат во подрачјето на локалитетот Алшар поради зголемените содржини на овие елементи во почвите. Овие резултати се дадени во четвртото поглавје од дисертацијата. За таа цел следена е акумулацијата на As, Sb и Tl, како и на врската помеѓу акумулирањето и трансферот на овие елементи во ендемските растенија од Алшар од родот *Viola*: *Viola allchariensis* G. Beck, *Viola arsenica* G. Beck и *Viola macedonica* Boiss. & Heldr., како и ендемските видови *Thymus alsarensis* Ronn., *Centaurea leucomalla* Bornm., *Onobrychis degenii*, *Knautia caroli-rechingeri* и *Centaurea kavadaensis*. Од добиените резултати е утврдено дека примероците од *Viola* имаат способност да

акумулираат и да ги дистрибуираат тешките метали во сите делови од растението. Така, содржината на As е значително висока во коренот и семето. Содржината на Sb е многу пониска од онаа на As и Tl и нема значителна разлика помеѓу различните делови од испитуваните растенија. За разлика од Sb, содржината на Tl е висока во листовите и цветовите во сите видови на *Viola*. Резултатите од екстракциите за достапните елементи од примероци почва се извршени во H_2O , HCl и раствор од DTPA– $CaCl_2$ –TEA. Резултатите покажале дека во екстракционите раствори на почвите најдостапен е арсенот. Екстрактибилноста на Tl е слична за сите испитани примероци почва каде што растат видовите на *Viola*, додека екстрактибилноста за Sb е најмала. Од добиените резултати за дистрибуцијата на овие елементи во различните делови од растенијата пресметани се вредностите на биоаккумуляциониот фактор (BAF) и факторот на биолошкиот трансфер (BTF), при што се покажало дека овие фактори се многу мали за антимоноот, додека највисоки се за талиумот (33,8 за BAF и 3,29 за BTF) што покажува дека овие растенија имаат способност за акумулација на големи количества на Tl во различните делови од растението. Слично однесување е утврдено и кај ендемските видови *Thymus alsarensis* Ronn. и *Centaurea leucomalla* Bornm., *Onobrychis degenii*, *Knautia caroli-rechingeri* и *Centaurea kavadarensis* кои покажале висока способност за акумулирање на As и Tl кои се пренесуваат низ целото растение. Оваа способност е потврдена и со испитувањата на екстрактибилноста на овие елементи од почвите во различните медиуми за екстракција.

Во поглавјето ЗАКЛУЧОК, кандидатката накусо ги сумира основните заклучоци кои произлегуваат од резултатите од испитувањата презентирани во докторската дисертација. Во поглавјето ЛИТЕРАТУРА се наброени вкупно 103 референци. Речиси сите се трудови од оригинална научна литература за определување на тешки метали во примероци од почви, седименти и асимилација на растенија кои се изложени на високи содржини на тешки метали. Во ПРИЛОГ 1, 2, 3 и 4 дадени се 109 карти на просторна дистрибуција, како и хистограми со дистрибуција на елементите според основната лотологија во почвите, воздухот, водите и седиментите. Во ПРИЛОГ 5, приложени се објавените и прифатените трудови од докторската дисертација.

ЗАКЛУЧОК

Врз основа на анализата на докторската дисертација под наслов ДИСТРИБУЦИЈА НА ТЕШКИ МЕТАЛИ ВО ПРИМЕРОЦИ ОД ЖИВОТНАТА СРЕДИНА ВО ОКОЛИНАТА НА РУДНИКОТ АЛШАР од м-р Катерина Бачева, може да се заклучи дека таа успешно ги реализирала целите на дисертацијата, односно извршила сеопфатни испитувања на загадувањето на животната средина со тешки метали во околината на локалитетот Алшар. Утврдена е нивната застапеност во почвите, водите, седиментите и воздухот (преку биомониторинг со мов), како и нивната биоаккумуляција од страна на голем број ендемски видови растенија од овој локалитет. При тоа, применила високо софистицирани спектрометриски техники за определување на над 60 елементи (масена спектрометрија со индуктивно спрегната плазма и атомска емисиона спектрометрија со индуктивно спрегната плазма, атомска апсорпциона спектрометрија). Врз основа на добиените резултати утврдена е просторната дистрибуција на сите анализирани елементи во

различните испитувани медиуми во овој локалитет. Повеќето проблеми со кои се сретнала во текот на работата успешно ги разрешила и притоа применила соодветни експериментални методи и теориски сознанија. Заклучоците се научно издржани и имаат значаен научен придонес. За ова говори и фактот што досега 2 труда со дел од резултатите од дисертацијата се прифатени за објавување во престижни научни списанија со impact factor (*International Journal of Phytoremediation* и *Environmental Science and Pollution Research*).

Членовите на Рецензентската комисија со задоволство му препорачуваат на Наставно-научниот совет на ПМФ во Скопје да ја прифати докторската дисертација под наслов **ДИСТРИБУЦИЈА НА ТЕШКИ МЕТАЛИ ВО ПРИМЕРОЦИ ОД ЖИВОТНАТА СРЕДИНА ВО ОКОЛИНАТА НА РУДНИКОТ АЛШАР** од м-р Катерина Бачева и да овозможи нејзина јавна одбрана.

Членови на Рецензентската комисија

1. Д-р Катарина Чундева, редовен професор на Природно-математичкиот факултет во Скопје (во пензија), с.р.
2. Д-р Роберт Шајн, научен советник на Геолошкиот завод на Словенија, Љубљана, Словенија, с.р.
3. Д-р Владо Матевски, редовен професор на Природно-математичкиот факултет во Скопје, с.р.
4. Д-р Марина Стефова, редовен професор на Природно-математичкиот факултет во Скопје, с.р.
5. Д-р Трајче Стафилов, редовен професор на Природно-математичкиот факултет во Скопје, с.р.

РЕЦЕНЗИЈА

НА ДОКТОРСКАТА ДИСЕРТАЦИЈА „ПОТРЕБА ОД ИНДИВИДУАЛИЗИРАН МУЗИКОТЕРАПЕВТСКИ ПРОФИЛ ВО ОБРАЗОВНИОТ ПРОЦЕС ЗА ПЕДАГОШКО-ПСИХОЛОШКА ПРОЦЕНКА НА ЛИЧНОСТА НА НАДАРЕНОТО ДЕТЕ“ ОД ОБЛАСТА НА МУЗИЧКАТА ТЕОРИЈА И ПЕДАГОГИЈА, ИЗРАБОТЕНА ОД КАНДИДАТОТ М-Р ТОМИСЛАВ ТАНЕВСКИ, ПРИЈАВЕНА НА ФАКУЛТЕТОТ ЗА МУЗИЧКА УМЕТНОСТ ВО СКОПЈЕ

Наставно-научниот и уметнички совет на Факултетот за музичка уметност - Скопје, на својата редовна седница одржана на 4.7.2013 г., донесе одлука за формирање Комисија во состав:

- проф. д-р Томе Манчев
- проф. д-р Бојан Ортаков,
- проф. д-р Ганка Цветанова,
- проф. д-р Никола Петров и
- проф. д-р Милка Здравковска – Јанкуловска,

за оцена и одбрана на докторската дисертација од областа на музичката теорија и педагогија со наслов **„Потреба од индивидуализиран музикотерапевтски профил во образовниот процес за педагошко-психолошка проценка на личноста на надареното дете“**, од кандидатот м-р Томислав Таневски. Комисијата го разгледа трудот и го поднесува следниов

ИЗВЕШТАЈ

I. ПРИКАЗ НА СОДРЖИНАТА НА ТРУДОТ

Докторската дисертација на кандидатот м-р Томислав Таневски претставува самостојно изработен труд, презентирани на вкупно 262 страници, од кои: 200 страници основен текст; 13 страници отпаѓаат на апстракт, содржина, список на табели и графикони и кратенки; 11 страници се заклучни согледувања, препораки и употреблива вредност на истражувањето, 8 страници со 102 референци на користена литература и 30 страници прилози. Основниот текст на трудот е придружен со 13 табели и 38 графички прикази.

Целокупната материја концептски е презентирана детално во дваесет (20) наслови, кои се логички систематизирани во пет (5) поглавја.

Во **првото поглавје**, насловено како *Вовед во проблемот*, кандидатот не воведува во проблемот и предметот на научното истражување, нагласувајќи ја целта на истражувањето со придружните хипотези, варијабли и индикатори за отфрлање на нултите хипотези. Потребата од истражувањето, всушност, произлегува од долгогодишниот педагошки ангажман на авторот на овој труд во областа на музиката и музичкото творештво за деца.

Имено, како што нагласува м-р Томислав Таневски, работејќи долги години со деца од различни возрасти, со деца со посебни образовни потреби, меѓу кои се и надарените деца, на полето на вокално-инструменталната музика и детското музичко творештво, воедно практикувајќи ги и добро познавајќи ги методите на музикотерапија и резултатите и ефектите од нивната примена со мотивираност за нивно обзnanување, се судира со проблемот на непознавање на силните и слабите страни на личноста на надареното дете, особено надареното дете за музичка уметност и уметност воопшто, како и со фактот на *непостоење и непрактување* на употреба на

инструмент за педагошко-психолошка проценка на личноста на надареното дете во Република Македонија, неговите силни и слаби страни, во контекст на неговите посебни образовни потреби како надарена личност.

Уште повеќе, како што нагласува м-р Таневски, во Република Македонија *не постои инструмент* за педагошко-психолошка проценка на личноста на надареното дете кој ја користи музиката и музичките активности, како еден акт на невербална комуникација и особено во рамките на методологијата на музикотерапијата, како олеснувач во комуникацијата-препознавањето на силните и слабите страни на личноста од аспект на емоционално-социјалната интеграција во средината како посебна образовна потреба на личноста. Затоа, многу логично го претставува предметот на истражувањето - утврдување на искористливоста на музичките активности како мултисензорен медиум и препознатлива невербална комуникација при педагошко-психолошка проценка на силните и слабите страни на детската личност и, особено, емоционално-социјалниот сегмент на личноста на надареното дете, од аспект на посебните образовни потреби кај различни категории надарени деца – пред сè надарени за музичка уметност и надарени за ликовна уметност.

Зборувајќи за потребата од истражувањето, м-р Таневски ни го претставува накратко со неговите предности **ИМТАР** - *Индивидуализиран музико-терапевтски профил за проценка*, како инструмент за педагошко-психолошка проценка на силните и слабите страни на личноста на детето, кој ја користи музиката и музичките елементи низ еден осмислен музикотерапевтски протокол и како инструмент на неговото научно истражување, опширно елабориран во третото поглавје - *Дизајн на истражувачка студија*.

Како несомнена цел, кандидатот м-р Таневски ја наметнува целта на истражувањето во неговиот докторски труд, како утврдување на потреба од воведување на *Индивидуализиран музикотерапевтски профил за проценка* - **ИМТАР** на личноста на надареното дете во образовниот процес, од аспект на посебните образовни потреби, преку анализа на добиените резултати од педагошко-психолошката проценка на социјалниот сегмент на личноста на надарените деца со **ИМТАР** и резултатите од извршеното споредбено тестирање со психолошкиот тест-Профил за постигнато ниво на мотивираност - **АМР**.

М-р Таневски ја синтетизира општата хипотеза на истражувањето како употреба на музички активности во улога на инструмент за педагошко-психолошка проценка на социјалниот сегмент на личноста на надареното дете низ **ИМТАР**, кое овозможува препознавање и следење на силните и слабите страни на детската личност од аспект на посебни образовни потреби. Воедно, го презентира и моделот на тестирање на општата хипотеза преку нултите хипотези со индикаторите за нивно отфрлање, како и варијаблите во истражувањето (независните варијабли кои ги опфаќаат: музичката инструментална и вокално-инструментална импровизација, движење на музика и музичко читање на познати вокални композиции избрани според најчесто номинирана листа на композиции за адолесценти, протокол на музико-терапевтска работилница со употребена релаксациона и стимулативна музика од различен жанровски карактер со единствена хармонска, метричка и ритмичка структура според препораките на Nordoff&Robbins; зависните варијабли - препознавање и следење на силните и слабите страни на личноста преку **ИМТАР** со индикаторите за нивно постигнување).

Не сакајќи да излезе претенциозен во своето истражување, м-р Томислав Таневски ни ги посочува ограничувањата на трудот - дадени како неможност во рамките на една докторска дисертација за истражување и обработка на податоци од извршена проценка на една личност со сите подрачја на искористениот инструмент во истражувањето **ИМТАР** (содржи десет (10) подрачја за проценка на исто толку сегменти од психо-социјалниот статус на една личност), на примерок каков што е примерокот во истражувањето, од причини што тоа претставува многу обемна работа која ги надминува границите на една дисертација, поради потребата од голема систематичност и прецизност при работата, па затоа извршил избор за проценка само на *емоционално-социјалниот*

сегмент на детската личност - сепак многу битен за успешно функционирање на детето во средината.

Второто поглавје, насловено како Анализа на теоретските поставки од истражувањето, низ призмата на теоријата ја претставува анализата на кандидатот м-р Таневски на светски позната литература за експлорација на поимите:

- надареност и талентираност - со особен осврт на митовите за надареноста, надареност за уметност (музичка, ликовна), развој на музичка надареност, (не)успешноста на надарените деца во средината на живеење;

- деца со посебни образовни потреби (ПОП) и надарени деца и нивните посебни образовни потреби, како од аспект на педагошко-дидактички можности, така и од аспект на социо-емоционални проблеми и потреби;

- адолесценцијата и емоционално-социјалните потреби на децата во адолесцентниот период, со особен осврт на надарените деца;

- препознавање и идентификација на надарени деца - со осврт на историјат и постојни инструменти во светот и кај нас за педагошко-психолошка проценка на детската личност и педагошко-психолошка проценка на надареност и музичка надареност;

- методи и техники на музикотерапија низ инструменти за проценка на силни и слаби страни на детската личност - со осврт на поимот музикотерапија, методи и техники, особено техниката на музичка импровизација употребена во истражувањето како алатка за комуникација и проценка на детската личност.

Намерата на м-р Таневски во овој труд не е да прикаже обемност на анализа на литература за поимите потребни за оваа дисертација, туку со особена насоченост да не запознае со сите неопходни параметри кои се важни алки во синцирот на проблематиката на надареноста и *карактеристичните проблеми на една детска личност надарена за уметност во периодот на адолесценција*.

Елаборирајќи ја темата надареност на 27 страници, несомнен е ангажманот на м-р Таневски околу претставувањето на надареноста за уметности, особено музичката уметност, со посебен акцент на музичкиот развој на детската личност и развојот на музичката надареност, кое опфаќа 18 страници од темата надареност.

Социо-емоционалните проблеми на надарената детска личност, кандидатот м-р Таневски, ги образложува во повеќе наслови од второто поглавје, притоа сакајќи да ја потенцира важноста на социјално-емоционалната интеграција на личноста на надареното дете како една од причините за негов (не)успех и воедно да ја посочи причината за избор на проценка на социо-емоционалното подрачје на личноста на надареното дете како предмет на научното истражување. Поглавјето завршува со најзначајните видувања од теоретската анализа на материјалот од 70 страници во 50 заклучоци.

Третото поглавје, всушност, претставува есенција на докторската дисертација и е носител на Дизајнот на истражувачката студија, прикажувајќи ги притоа:

- методите на истражување;
- мерните инструменти на истражувањето;
- изборот на примерок на истражување;
- подготовката и текот на истражувањето;
- постапката за добивање на резултати и изработка на база на податоци на 53 страници.

Особено потребно е да се потцрта опширното и прецизното претставување на еден од двата инструмента на научното истражување, носителот на општата хипотеза - *Индивидуализиран музикотерапевтски профил за проценка (ИМТАР)*, кој првпат се употребува во Република

Македонија и докторската дисертација на м-р Таневски е прв “пионерски” обид за негово научно и стручно обзnanување пред јавноста.

Потцртуваме, многу уметно е претставен извршениот избор на примерокот на истражувањето со кој се реализираат активности за отфрлање на *нулта хипотеза а)*, од аспект на подеднаква застапеност на надареноста за уметност (ликовна и музичка) и возраста - периодот на рана адолесценција со просек од 12 години. Воедно, мошне прецизно е претставен извршениот избор на вториот примерок на надарени деца со присутни слаби страни во емоционално-социјалниот сегмент на личноста со кој се реализираат активности за отфрлање на *нулта хипотеза б)*, од аспект на надареност и родова застапеност.

Кандидатот м-р Таневски мошне опширно и систематски го претставил текот на истражувањето со сите неопходно извршени подготовки, воедно и постапката за добивање на резултати и изработка на база на податоци. Прибирањето на податоците е извршено со двата инструмента на истражувањето: *Индивидуализиран музикотерапевтски профил за проценка - ИМТАР* и *Профил за постигнато ниво на мотивираност - АМР*, од чии резултати се изработени три бази на податоци за потребите на истражувањето. Податоците се статистички обработувани со: постапка на анализа на варијанса (ANOVA) и post hoc Tukey HSD Test за тестирање на значајност на разлики, постапка на корелација со Pearson-ов коефициент на корелација (r) и Student-ов t test за зависни примероци за тестирање на значајност на разлики.

Четвртото поглавје, насловено Анализа и коментар на резултатите од истражувањето, е најзначајниот дел од докторската дисертација, прикажано на 46 страници. Анализата и коментарот на резултатите се конципирани во две потпоглавја, претставувајќи ги резултатите со најважните табеларни (13) и графички (38) прикази, во контекст на отфрлање на двете нулти хипотези, со што е тестирана и докажана општата хипотеза на научното истражување.

Првата база на податоци, добиена од споредбените резултати на емоционално-социјалното подрачје на **ИМТАР** и подрачјата на внатрешни способности и интерперсонални предности на **АМР** тест Јуниор форма кај примерокот на критичен случај, која е конципирана за отфрлање на *нулта хипотеза а)*, е статистички обработена низ постапка на корелација со Pearson-овиот коефициент на корелација (r) за утврдување на нивото на поврзаност на варијаблите од двата инструмента на научното истражување, при што и од табеларниот приказ и од графичкиот приказ се согледува присуство на високи вредности на Pearson-овиот коефициент на корелација ($r > 0,60$) помеѓу резултатите од споредените подрачја на **ИМТАР** и **АМР**, односно постоење на силна позитивна корелација меѓу резултатите. Со тоа е отфрлена *нултата хипотеза а)* и е докажано дека употребата на музички активности во улога на инструмент за педагошко-психолошка проценка на социјалниот сегмент на личноста на надареното дете низ **ИМТАР** овозможува препознавање на силните и слабите страни на детската личност.

За отфрлање на *нулта хипотеза б)* се формирани две бази на податоци: база на податоци добиена од резултатите од квантификационата листа за следење на прогрес на **ИМТАР** кај десетте испитаници за време на 20-те музикотерапевтски работилници и база на податоци добиена од резултатите од емоционално-социјалното подрачје на **ИМТАР** пред почетокот на музикотерапевтските работилници и по нивниот завршеток кај десетте испитаници.

Првата е статистички обработена со постапка *анализа на варијанса* (ANOVA) и post hoc Tukey HSD Test со тестирање на значајност на разлики на постигнатите резултати за прогресот на избраната вештина на воспоставување односи од емоционално-социјалното подрачје и неодвивањето на вештината поради вербално одвраќање, моторно одвраќање или немање интеракција за време на музикотерапевтската работилница.

И од табеларниот и од графичкиот приказ евидентен е прогресот на вештината на воспоставување односи кај десетте испитаници помеѓу првата и последната континуирано следена

музикотерапевтска работилница. Анализата на варијанса покажа дека постојат статистички значајни разлики помеѓу средните вредности на покажаната вештина на воспоставување на односи од квантификационата листа на **ИМТАР** во текот на дваесетте музикотерапевтски работилници (ANOVA: $F = 8,540$ $p = 0,000001$), а со Tukey HSD Test се покажани статистички значајните разлики на средните вредности на покажаната вештина на воспоставување на односи помеѓу точно утврдени музикотерапевтски работилници, така што резултатите од 1-вата, 2-рата и 3-тата работилница се значајно пониски/послаби во однос на резултатите од 10-тата до 20-тата работилница ($p =$ од 0,0147 до 0,000043), како и резултатите од 4-тата, 5-тата, 6-тата и 9-тата работилница се исто така значајно пониски/послаби во однос на резултатите покажани од 10-тата до 20-тата работилница ($p =$ од 0,0205 до 0,0013).

Од табеларниот и од графичкиот приказ на резултатите се следи опаѓање на процентот на вербално и на моторно одвраќање при реализација на вештината на воспоставување на односи од првата до дваесеттата музикотерапевтска работилница, но без статистичка значајност според Tukey HSD Test. Што се однесува до состојбата без интеракција за време на музико-терапевтските работилници, анализата на варијанса покажала дека постојат статистички значајни разлики помеѓу средните вредности на состојбата без интеракција за време на музикотерапевтските работилници според квантификационата листа на **ИМТАР** во текот на дваесетте музикотерапевтски работилници (ANOVA: $F = 3,517$ $p = 0,00005$).

Од табеларниот и од графичкиот приказ на резултатите се согледува опаѓање на процентот на состојбата без интеракција како што напредуваат музикотерапевтските работилници.

Според Tukey HSD Test, помеѓу 1-вата и 8-мата музикотерапевтска работилница разликите во средните вредности на состојбата без интеракција за време на музикотерапевтските работилници се значајни за $p = 0,0476$.

Помеѓу 1-та работилница и работилниците од број 12 до број 20, значајностите на разликите во однос на средните вредности на состојбата без интеракција за време на музикотерапевтските работилници, се движат во границите од $p = 0,0185$ до $p = 0,00007$.

Втората база на податоци конципирана за отфрлање на нултата хипотеза б) е статистички обработена со Student-ов t test за зависни примероци. И од табеларниот и од графичкиот приказ се следат разлики и прогрес во резултатите од проценката со **ИМТАР** во емоционалното и социјалното подрачје на личноста кај десетте испитаници пред отпочнувањето и по завршувањето на музикотерапевтските работилници. Анализата со Student - ов t test за зависни примероци покажала постоење на статистички значајна разлика помеѓу средните вредности на резултатите од проценката со **ИМТАР** пред отпочнување и по завршување на музикотерапевтските работилници кај децата надарени за музичка уметност и кај децата надарени за ликовна уметност во однос на емоционалното подрачје (Student - ов t test: $t = -7,057$ $p = 0,00059$). Student - овиот t test покажал постоење статистички значајна разлика и помеѓу средните вредности на резултатите од проценката со **ИМТАР** пред отпочнување и по завршување на музикотерапевтските работилници кај десетте испитаници и во однос на социјалното подрачје (Student-ов t test $t = -11,578$ $p = 0,000001$), при што разликата е поголема отколку кај емоционалното подрачје.

Постоењето на статистички значајни разлики на средните вредности на покажана вештина на воспоставување на односи и статистички значајни разлики на средните вредности на состојба без интеракција за време на музикотерапевтските работилници помеѓу првата и последната музико-терапевтска работилница, како и статистички значајна разлика помеѓу средните вредности на резултатите од проценката со **ИМТАР** пред започнувањето и по завршувањето на музикотерапевтските работилници кај децата надарени за музичка уметност и кај децата надарени за ликовна уметност во однос и на емоционалното и на социјалното подрачје од **ИМТАР**, ја отфрла нултата хипотеза б) и е докажано дека употребата на музички активности во улога на инструмент за педагошко-психолошка проценка на социјалниот сегмент на личноста на надареното дете низ **ИМТАР** овозможува следење на силните и слабите страни на личноста.

Со соодветната статистичка анализа на резултатите од истражувањето, м-р Томислав Таневски успешно ја докажа општата хипотеза дека употребата на музички активности во улога на инструмент за педагошко-психолошка проценка на социјалниот сегмент на личноста на надареното дете низ **ИМТАР** овозможува препознавање и следење на силните и слабите страни на детската личност од аспект на посебни образовни потреби.

Во **петтото поглавје** на докторската дисертација насловено како *Значење на трудот*, м-р Таневски ги изнесува заклучните согледувања од истражувањето со анализа и коментар на добиените резултати, како кратко резиме на најзначајните поенти од истражувањето. Воедно, изнесува свои препораки за натамошно продлабочување на истражувањата за можностите на *Индивидуализираниот музикотерапевтски профил за проценка* во педагошко-психолошките проценки на детската личност, како инструмент кој нуди лесно разбирливи информации, како и за неопходноста од препознавањето на силните и слабите страни на личноста на надареното дете. Истовремено и многу значајно е што м-р Таневски ја препорачува и едукацијата на наставниот кадар со методологијата на музикотерапија.

На крајот, кандидатот укажува и на употребливата вредност на трудот каде што сè може да најде примена пред сè кај многу установи и институции од образовниот систем на Република Македонија.

Во **библиографијата** се наведени 102 библиографски единици, систематизирани како латинична и кирилична библиографија за книги и за списанија. Мнозинството на библиографски единици е со понов датум (по 2000 година), со исклучок на библиографските единици од основоположниците на методологијата на музикотерапија во последните две децении пред 2000 г.

На крајот на трудот, во поглавјето **Прилози**, на 30 страници се претставени двата мерни инструмента на научното истражување – **ИМТАР-Индивидуализиран музикотерапевтски профил за проценка** и **АМР-Профил за постигнато ниво на мотивираност**, како и Прашалникот за утврдување на интерес за одреден музички жанр за децата надарени за ликовна уметност и само поединечните резултати од извршената проценка со ИМТАР (емоционално и социјално подрачје) на десетте испитаници со утврден социо-емоционален проблем, пред започнувањето и по завршувањето на дваесетте музикотерапевтски работилници. Проценката за необјавување на останатите поединечни резултати во трудот е разумна од причини што зафаќа стотина страници и би дошло до непотребно оптоварување на дисертацијата.

II. ОЦЕНА НА ТРУДОТ И ПРЕДЛОГ

Докторската дисертација на кандидатот м-р Томислав Таневски со наслов „Потреба од индивидуализиран музикотерапевтски профил во образовниот процес за педагошко-психолошка проценка на личноста на надареното дете“, несомнено претставува оригинален прилог во областа на образовните науки, со посебен акцент на музичката педагогија и практика во Република Македонија. Дисертацијата истражува една исклучително интересна, сложена и многу значајна и актуелна проблематика. Република Македонија, како земја во подем, има насупна потреба од препознавање, идентификација и поддршка на надарени млади луѓе, кои треба да бидат предводник на севкупниот развој на земјата.

Од тие причини, истражувањето на кандидатот м-р Таневски е со исклучително значење за третманот на надарените личности и препознавањето на нивните можности и проблеми.

Докторскиот труд е пишуван на разбирлив научен стил, со конкретно и јасно претставување на сите параметри од важност за истражувањето. Особено опширно и јасно е опишан инструментот **ИМТАР - Индивидуализиран музико-терапевтски профил за проценка**, кој претставува новина за нашите образовни музички кругови. Трудот е многу прецизно систематизиран низ поглавјата, а особено во анализата на теоретските поставки на истражувањето.

Мора да се нагласи дека кандидатот м-р Таневски мошне опширно и систематски го претставил текот на истражувањето со сите неопходно извршени подготовки, како и постапката за добивање на резултати и изработката на базата на податоци, почитувајќи ги основоположниците на методите и техниките на музикотерапија кои ги користи во истражувањето. Исто така, треба да се нагласи употребата на соодветни, модерни статистички анализи на податоците, со кои мошне јасно и прецизно се согледуваат резултатите од истражувањето.

Кандидатот во целост одговорил на поставените тези кои се прифатени при пријавувањето на дисертацијата во оцената на Рецензентската комисија за подобност на темата. Со целосна убеденост констатираме дека докторската дисертација со наслов „Потреба од

индивидуализиран музикотерапевтски профил во образовниот процес за педагошко-психолошка проценка на личноста на надареното дете“ од кандидатот м-р Томислав Таневски, претставува солидно изработен научноистражувачки труд.

Врз основа на изнесените оценки за содржината и квалитетите на докторската дисертација, Рецензентската комисија за оценка и одбрана на докторската дисертација му предлага на Наставно-научниот и уметнички совет на Факултетот за музичка уметност - Скопје:

1. да донесе одлука за прифаќање на позитивната рецензија за докторскиот труд на кандидатот **м-р Томислав Таневски** со наслов **„Потреба од индивидуализиран музикотерапевтски профил во образовниот процес за педагошко-психолошка проценка на личноста на надареното дете“**,
2. да одобри закажување на јавна одбрана на докторската дисертација.

Комисија,

1. Проф. д-р Томе Манчев с.р.
2. Проф. д-р Бојан Ортаков с.р
3. Проф. д-р Ганка Цветанова с.р.
4. Проф. д-р Никола Петров с.р.
5. Проф. д-р Милка Здравковска
Јанкуловска, с.р.

РЕЦЕНЗИЈА
НА ДОКТОРСКАТА ДИСЕРТАЦИЈА СО НАСЛОВ
СОВРЕМЕНИ ТРЕНДОВИ ВО ОБЕЗБЕДУВАЊЕТО И НАПЛАТАТА НА
ПОБАРУВАЊАТА ВО БАНКИТЕ, СО ПОСЕБЕН ОСВРТ НА БАНКИТЕ ВО РЕПУБЛИКА
МАКЕДОНИЈА, ИЗРАБОТЕНА ОД М-Р ВАЛЕНТИНА АНЃЕЛКОСКА, ПРИЈАВЕНА НА
ЕКОНОМСКИОТ ФАКУЛТЕТ ВО СКОПЈЕ

Со одлука на Наставно–научниот советот на Економскиот факултет при Универзитетот „Св. Кирил и Методиј“ во Скопје, донесена на седницата одржана на 19.6.2013 година, определени сме за Комисија за оцена и одбрана на докторската дисертација на тема: **Современи трендови во обезбедувањето и наплатата на побарувањата во банките, со посебен осврт на банките во Република Македонија**, изработена од м-р Валентина Анѓелкоска.

Врз основа на извршениот преглед и деталната анализа на докторската дисертација, Комисијата во состав: проф. д-р Љубе Трпески, проф. д-р Михаил Петковски, проф. д-р Горан Петревски, проф. д-р Владимир Филиповски и доц. д-р Ѓорѓи Гоцков го поднесува следниов

ИЗВЕШТАЈ

Докторската дисертација под наслов **Современи трендови во обезбедувањето и наплатата на побарувањата во банките, со посебен осврт на банките во Република Македонија**, изработена од кандидатката Валентина Анѓелкоска, претставува самостоен научен труд чиј основен текст е презентирани на вкупно 330 страници. Во него се инкорпорирани 59 слики и 17 табели, како и 147 релевантни референци на користена литература. Дополнително кон основниот текст се додадени и три прилози обработени на 14 страници, во кои се презентирани и 19 слики. Основниот текст, покрај воведот и заклучокот структурно е систематизиран во пет тематски целини (глави) според следниов редослед:

- I. Светски трендови и потреби за зајакнување на функцијата за наплата на побарувања во банките**
- II. Обезбедување на побарувања во банките во РМ**
- III. Наплата на побарувања во банките во РМ**
- IV. Поврзаност на обезбедувањето и наплатата на побарувањата и нивно влијание врз кредитниот и правниот ризик на банките**
- V. Компаративна анализа на обезбедувањето и наплатата на побарувањата во неколку банки во РМ**

Трудот започнува со **Вовед**, во кој се дадени воведни излагања во врска со проблематиката поврзана со обезбедувањето и наплатата на побарувањата во банките. Во него авторката ги разоткрива предметот и целта на истражувањето и укажува на актуелноста на истражувањето.

Во **првата глава**, насловена како *Светски трендови и потреби за зајакнување на функцијата за наплата на побарувања во банките*,

кандидатката постапно не воведува во актуелноста на проблематиката која ја обработува. Тоа го прави преку разгледување на современите актуелни случувања поврзани со светската економска криза, нејзините ефекти, како и главните организациски промени што ги предизвика кризата кај банките во светот. Ваквата анализа кандидатката ја надополнува и поткрепува со презентирање на примери на неколку банки од светот и нивното однесување и прилагодување на актуелната светска финансиска криза. Во понатамошниот дел од оваа глава е даден осврт на современите трендови во светската литература во делот на обезбедувањето и наплатата на побарувањата, како и на кредитниот ризик. Посебно се обработени причините кои доведоа до промени во функциите и структурната поставеност на банките, главно поткрепени со анализа на примери од неколку банки. Оваа глава претставува вовед во разработката на главната тема – предмет на истражување во докторската дисертација.

Во **втората глава**, насловена како *Обезбедување на побарувања во банките во РМ*, кандидатката детално ја анализира проблематиката поврзана со обезбедувањето на побарувањата (колатерал) во банките во Република Македонија, која претставува нужна претпоставка и основ за наплата на побарувањата. Тука предмет на анализа се обезбедувањата на побарувањата кои имаат за цел минимизирање на кредитниот ризик, при што предмет на посебна детална анализа се спецификите на секој различен вид обезбедување што се практикува во македонското банкарско работење. Анализата е насочена во обработка на можните опасности и проблеми кои актуелно постојат кај обезбедувањето на побарувањата на македонските банки, при што кандидатката се обидува да предложи и одредени мерки за подобрување на тековната состојба во овој сегмент од работењето на банките.

Самата глава започнува со преглед на класификацијата на побарувањата во согласност со различната законска и подзаконска регулатива, анализирани по повеќе основи за класификација на обезбедувања на побарувањата. Понатаму е даден преглед на законската рамка на секое обезбедување кое најчесто се појавува при кредитирањето со анализа на сите специфики, проблеми и предлози за подобрување и решавање на проблемите како во регулативата, така и во праксата. Направена е анализа на институциите кои се вклучени во овој процес, со посебен осврт на јавните регистри, како и на проблемите при комуникацијата со овие органи што произлегуваат од праксата и други пошироки проблеми кои имаат генеза од минатото, но и од регулативата. Исто така, во рамките на втората глава е направена анализа на клаузулите кои значајно влијаат на правата на банките во процесот на кредитирањето и наплатата на побарувањата, и тоа со осврт на клаузулите од договорите за кредит и други видови на пласмани, преку анализа на клаузулите од договорите за засновање на обезбедувањето, односно нотарските акти. Главата завршува со делот кој се однесува на истражувањето на дизајнот на системите на контрола на процесот на обезбедување на побарувањата во банките со сите негови елементи и активни учесници, потреби, подобрувања и предлози за понатамошно усовршување.

Во **третата глава**, насловена како *Наплата на побарувања во банките во РМ*, кандидатката прави многу исцрпна анализа на наплатата на

побарувањата, соодветна за обезбедените и необезбедените побарувања. Оваа анализа за наплатата на побарувањата на банките започнува со класификација на видовите на наплата која се базира на можностите што ги овозможуваат обезбедувањата на побарувањата, но и на можностите од законската регулатива. Анализирана е законската рамка преку осврт на најбитните закони според кои се врши наплатата на побарувањата на банките со осврт на можностите, слабостите, како и генезата која довела до сегашната состојба. Дадена е детална анализа на најзначајните надворешни органи и институции пред кои се водат постапките за наплата на побарувањата на банките, при што е направена детална анализа на речиси сите видови постапки кои банките ги водат за наплата на своите побарувања. Во рамките на оваа анализа се дадени битните чекори во постапките, во најголем дел со опфатено времетраење на постапките, како и проблемите во овие постапки со предлози за нивно подобрување. Исто така, направена е анализа и на слабостите и предностите во процесите на наплата на побарувањата на банките и е предложен модел за нивна ефикасна имплементација, во насока на организациска поставеност и комуникација помеѓу различните учесници во процесот во банките. Самата глава е заокружена со анализа на постапките, односно активностите на банките во делот на рана и доцна наплата на побарувањата.

Четвртата глава, насловена како *Поврзаност на обезбедувањето и наплатата на побарувањата и нивно влијание врз кредитниот и правниот ризик на банките*, ја обработува проблематиката на врската и односот помеѓу обезбедувањето на побарувањата и наплатата, како и нивниот импакт врз кредитниот и правниот ризик на банките. Анализата во оваа глава започнува со истражување на поврзаноста на обезбедувањето и наплатата на побарувањата, првенствено од аспект на ефектите кои обезбедувањето ги има врз наплатата на побарувањата. При истражување на оваа поврзаност кандидатката посебно ги анализира поодделните чекори од постапките како во Република Македонија, така и во регионот.

Исто така, во оваа глава предмет на посебна анализа се и нефункционалните побарувања и соодветните резервации за нив во случајот на банкарското работење во Република Македонија, но и пошироко во регионот. Понатаму, направена е анализа на кредитниот ризик и можностите за негово митигирање, односно на регулативата која се однесува на кредитниот ризик, со посебна компаративна анализа на важечката регулатива, но и на таа што е неодамна донесена и која треба да се применува од крајот на годината. Главата завршува со анализа на правниот и репутацискиот ризик и неговата поврзаност со кредитниот ризик.

Последната, **петта глава** е насловена како *Компаративна анализа на обезбедувањето и наплатата на побарувањата во неколку банки во РМ* и содржи емпириско истражување, односно анализа на поодделни сегменти од банкарскиот сектор во Република Македонија во делот на организациските структури, со посебен осврт на проблематиката на обезбедувањето, наплатата на побарувањата и кредитниот ризик. Воедно, направена е и анализа на организациската поставеност на релевантните организациски делови вклучени во

овие процеси на обезбедување и наплата на побарувањата. Главата започнува со анализа на организациските структури на неколку банки во Република Македонија. Понатаму, анализирани се одредени индикатори од финансиското работење на трите најголеми банки во нашата земја и тоа во делот на кредитниот ризик, обезбедувањето и наплатата на побарувањата. Емпириското истражување вклучува и анализа на податоци и индикатори за банкарскиот сектор во целина. Во контекст на анализата направена во трите банки, оваа глава опфаќа и анализа направена преку интервју за главните специфики кај трите банки во делот на инструментите за обезбедување на пласманите, како и механизмите за наплата. Исто така, направена е и анализа на организацискиот менаџмент на главните учесници во процесот на наплата на побарувањата кај трите банки, со извесни сегменти и од обезбедувањето на побарувањата. На крајот на оваа глава, врз основа на емпириското компартивно истражување, кандидатката дава сублимат на резултатите од компаративната анализа.

Докторската дисертација завршува со **заклучок** во кој се сублимираат посебните наоди од истражувачкиот труд, кои се оригинални по својот карактер, бидејќи се базираат на конкретните искуства во однос на проблематиката поврзана со обезбедувањето и наплатата на побарувањата во банкарското работење. Тука кандидатката во форма на сублимиран преглед ги идентификува и ги истакнува придонесите кои ги има оваа дисертација. Во заклучокот е даден осврт на состојбите во банкарскиот сектор во Република Македонија во делот на обезбедувањата и наплатата на побарувањата и соодветно на кредитниот ризик во овој дел, при што е извршена идентификација на главните карактеристични, но и проблематични сегменти (регулаторни и интерни во банките) со предлози и насоки за подобрување.

За изработка на дисертацијата претежно е користена најнова литература и извори од интернет, или вкупно 147 библиографски единици. Исто така, како извор на информации се користени најновите измени во законската регулатива која ја покрива областа која е предмет на истражување во оваа докторска дисертација.

Оцена и предлог

Комисијата за оцена и одбрана на докторската дисертација под наслов **Современи трендови во обезбедувањето и наплатата на побарувањата во банките, со посебен осврт на банките во Република Македонија**, изработена од кандидатката м-р Валентина Ангелкоска, констатира дека се работи за научен труд кој низ единство на теоретска, нормативна и апликативна димензија доаѓа до валидни заклучоци, кои се релевантни за оценување на трендовите во обезбедувањето и наплатата на побарувањата во банките, особено во случајот на Република Македонија.

Научно-методолошката конзистентност е нагласена карактеристика на докторската дисертација. Таа се манифестира во сите аспекти на научното истражување. Изборот на предметот и целите на истражување е направен со

сензибилитет за актуелност и дефицитарност на експлицитната проблематика во македонската научна јавност. Имено, постои недостиг од релевантна литература, која сублимирано ја прикажува и ја анализира проблематиката поврзана со трендовите во обезбедувањето и наплатата на побарувањата во банкарското работење.

Предмет на истражување во оваа докторската дисертација се современите светски трендови во обезбедувањето и наплатата на побарувањата во банките, со укажување на потребата од зајакнување на функцијата на наплатата на побарувањата и на нивното обезбедување. Даден е детален осврт на оваа многу комплексна и обемна проблематика во банкарското работење, особено во примерот на македонскиот банкарски сектор. Во оваа дисертација е направен обид да се добие целосна слика на овие сегменти преку анализа на регулативата, институциите, практиката, идентификувањето на проблемите и давање на предлози за подобрување. Имено, направена е детална анализа на различните видови обезбедувања на побарувањата, при што се лоцирани главните проблеми, но се дадени и предлози за подобрување во овие сегменти. Во делот на наплатата на побарувањата, даден е исцрпен преглед и осврт на постапките за присилна наплата, со анализа на главните нивни сегменти, при што се идентификувани актуелните проблеми и соодветно се дадени предлози за нивно подобрување, како и за подобрување на ефикасноста на наплатата на побарувањата.

Како логичка поврзаност, предмет на посебна анализа е и кредитниот ризик, можностите за негово митигирање, како и неговата поврзаност со правниот и репутациониот ризик кај банките. Во овој контекст, дисертацијата изобилува со анализа на финансиски показатели за Република Македонија, но и за регионот. Анализирани се неколку македонски банки во делот на обезбедувањето и наплатата на побарувањата, управувањето со кредитниот ризик, но со оглед на тоа што оваа дисертација дава и осврт на организациските аспекти во банките во делот на менаџирањето на овие значајни процеси, во неа е даден осврт и на организациската поставеност на банките и клучните сектори задолжени за овие процеси. Притоа, посебно и прецизно се издвоени сегментите кои не се соодветно регулирани и на кои им е потребно одредено унапредување и подобрување.

Анализата на материјата во дисертацијата е изведена на сосема релевантен и добро фундиран начин, што и овозможило на кандидатката извлекување на квалитетни сознанија и заклучоци. Притоа, евидентно е дека кандидатката поседува одлични познавања на теоријата, но и практични искуства, што ги надополнила со користење на богата аналитичко-документациона основа – релевантни книги, трудови во различни публикации, законски акти и други материјали. Пристапот во изработувањето на трудот е објективен, проблемски, аналитички, аргументиран и критички, а користените научни методи само ја зголемуваат вредноста и валидноста на сознанијата, заклучоците и насоките за иден развој.

Актуалноста на проблематиката која ја обработува кандидатката е особено голема во денешно време, имајќи ги предвид последиците од глобалната светска економска криза, која потекна од проблемите во банкарскиот сектор и која предизвика големи бранувања во наведените сегменти на банкарството и, следствено, на останатите делови од бизнисот. Случувањата и проблемите кои произлегуваат од светската економска криза ги принудуваат банките да пристапат

кон големи внатрешни реформи, во најголем дел насочени кон поефикасна наплата на своите побарувања и, соодветно, кон преземање на мерки кои значат минимизирање на кредитниот ризик. Анализата на проблематиката поврзана со обезбедувањето и наплатата на побарувањата во банкарското работење е особено научно оправдана и актуелна тема во случајот на Република Македонија.

Анализата во дисертацијата е поставена по строго логичен редослед, започнувајќи со елаборирање на современите светски трендови кои се појавија како одговор на последната светска економска криза, а кои значеа потреба од зајакнување на функцијата за наплата на побарувањата на банките. Понатака, кандидатката го продолжува истражувањето со детална елаборација на обезбедувањето на побарувањата во банкарското работење, со посебен и детален осврт на случајот на Република Македонија. Обезбедувањето, нивниот квалитет и маркетабилност, заедно со кредитната способност на клиентот, се воедно и главните параметри на кредитниот ризик. Прашањето за обезбедувањето на побарувањата е директно поврзано со наплатата на побарувањата, прашање кое кандидатката детално го истражува во натамошниот дел од докторската дисертација. Бидејќи дисертацијата претставува еден вид сублимирана анализа, кандидатката во посебен дел ја анализира поврзаноста на обезбедувањето и наплатата на побарувањата и нивното влијание врз кредитниот и правниот ризик на банките. Ваквото истражување кандидатката го заокружува со компаративна анализа на обезбедувањето и наплатата на побарувањата во неколку банки во Република Македонија, што на докторската дисертација и дава посебна аналитичка вредност.

Проблемите што се детектирани во оваа дисертација, како и предлозите за решавање на повеќе проблематични точки во овие области имаат двоен ефект: *прво*, позитивно влијаат кон максимално минимизирање на кредитниот ризик во делот на обезбедувањето и наплатата на побарувањата, и *второ*, позитивно влијаат врз стимулирањето на кредитирањето, што е од особена важноста за подинамичен развој на македонската економија.

Врз основа на погоре изнесените констатации и квалитативни особености на трудот, Комисијата за оцена и одбрана на докторската дисертација под наслов „Современи трендови во обезбедувањето и наплатата на побарувањата во банките, со посебен осврт на банките во Република Македонија“, поднесена од кандидатката м-р Валентина Ангелкоска, заклучува дека кандидатката активно владее со истражуваната материја и дека поднесениот труд ги задоволува критериумите за докторска дисертација. Со оглед на тоа, Комисијата му предлага на Наставно–научниот совет на Економскиот факултет при Универзитетот “Св. Кирил и Методиј“ во Скопје:

1. да го прифати и усвои извештајот за позитивна оцена на докторската дисертација под наслов „Современи трендови во обезбедувањето и наплатата на побарувањата во банките, со посебен осврт на банките во Република Македонија“;
2. да и дозволи на кандидатката м-р Валентина Ангелкоска јавна одбрана на докторската дисертација.

Скопје, 16.8. 2013 год.

**КОМИСИЈА ЗА ОЦЕНА И ОДБРАНА
НА ДОКТОРСКАТА ДИСЕРТАЦИЈА**

Проф. д-р Љубе Трпески, с.р.

Проф. д-р Михаил Петковски, с.р.

Проф. д-р Горан Петревски, с.р.

Проф. д-р Владимир Филиповски, с.р.

Доц. д-р Ѓорѓи Гоцков, с.р.

РЕЦЕНЗИЈА
НА ДОКТОРСКАТА ДИСЕРТАЦИЈА СО НАСЛОВ
ВЛИЈАНИЕТО НА СТРАНСКИТЕ КРЕДИТИ ВРЗ ЕКОНОМИИТЕ НА ЗЕМЈИТЕ ВО
РАЗВОЈ И ТРАНЗИЦИОНИТЕ ЕКОНОМИИ, СО ПОСЕБЕН ОСВРТ НА РЕПУБЛИКА
МАКЕДОНИЈА, ИЗРАБОТЕНА ОД М-Р ФЛОРИДА ВЕЉАНОСКА, ПРИЈАВЕНА НА
ЕКОНОМСКИОТ ФАКУЛТЕТ ВО СКОПЈЕ

Со одлука на Наставно–научниот советот на Економскиот факултет при Универзитетот „Св. Кирил и Методиј“ во Скопје, донесена на седницата одржана на 19.6.2013 година, определени сме за Комисија за оцена и одбрана на докторската дисертација на тема: **Влијанието на странските кредити врз економиите на земјите во развој и транзиционите економии, со посебен осврт на Република Македонија**, изработена од м-р Флорида Вељаноска.

Врз основа на извршениот преглед и деталната анализа на докторската дисертација, Комисијата во состав: проф. д-р Љубе Трпески, проф. д-р Михаил Петковски, проф. д-р Горан Петревски, проф. д-р Владимир Филиповски и доц. д-р Ѓорѓи Гоцков го поднесува следниов

ИЗВЕШТАЈ

I. СОДРЖИНА НА ДОКТОРСКАТА ДИСЕРТАЦИЈА

Докторската дисертација под наслов **Влијанието на странските кредити врз економиите на земјите во развој и транзиционите економии, со посебен осврт на Република Македонија**, изработена од кандидатката Флорида Вељаноска, претставува самостоен научен труд кој е презентираан на вкупно 285 страници. Во него се содржани 271 страница основен текст со инкорпориран 35 табели и 24 графикони, како и 6 страници на кои е презентирана користената литература. Основниот текст, покрај воведот и заклучните согледувања, структурно е систематизиран во четири тематски целини (глави) според следниов редослед:

- VI. Улогата и значењето на странските кредити***
- II. Мултинационалните кредитори како извори на странски кредити***
- III. Билатералните и приватните кредитори како извори на кредити***
- IV. Значење на странските банки и нивните кредити пласирани преку нивните банки ќерки во земјите во развој и транзициските економии***

Во **воведот**, кандидатката преку потенцирање на недостатокот од домашна акумулација во земјите во развој и транзиционите економии, ја нагласува потребата од користење на странските кредити. Имено, земјите во развој и транзиционите економии се соочуваат со недостаток од домашно штедење, заради што не се во состојба од внатрешни извори да обезбедат доволно средства за инвестиции, кои се потребни за остварување на подинамична стапка

на економски раст. Во такви услови, користењето на странска акумулација се наметнува како неопходна потреба. Од аспект на видот, странскиот капитал може да влезе во различни форми: странски директни инвестиции (СДИ), портфолио инвестиции, грантови и странски кредити. Со оглед на ограниченоста во обемот и намената на СДИ, портфолио инвестициите и грантовите, како неодминлива опција за надминување на јазот помеѓу расположливите и потребните финансиски ресурси во земјите во развој и транзиционите економии, се јавува користењето на странските кредити, со потекло од различни извори.

Во **првата глава**, насловена како *Улогата и значењето на странските кредити*, кандидатката прави подлабока анализа на причините заради кои земјите во развој и транзиционите економии имаат потреба од користење на странски кредити. Имено, кандидатката најпрво ги анализира причините заради кои земјите во развој и транзиционите економии се соочуваат со недостиг од домашна акумулација (штедење), за потоа да ги дефинира формите преку кои странскиот капитал може да влезе во земјите во развој и транзиционите економии. Со презентирање на ограничувањата кај останатите форми на странски капитал, кандидатката ја потенцира неопходноста од прилив на странски кредити, како опција за надминување на недостигот од финансии кај корпоративниот сектор, и особено кај јавниот сектор. Покрај тоа, кандидатката апелира на внимателност при изборот на изворот, но и намената на странските кредити, со цел да се избегнат идни проблеми при сервисирањето на долгот, односно да се избегне презадолженост и појава на надворешна неликвидност. Еден дел од оваа глава, кандидатката посветува и на анализа на потребата од странски кредити во Република Македонија, која со оглед на ниското ниво на домашно штедење, е природно упатена на користење на странски кредити.

Во **втората глава**, насловена како *Мултинационалните кредитори како извори на странски кредити*, кандидатката го анализира влијанието на кредитната поддршка со потекло од мултилатералните развојни институции врз економиите на земјите во развој и транзиционите економии. Во склоп на оваа глава е направена анализа како на институциите со глобално поле на делување, така и на институциите со регионално поле на дејствување. Со оглед на обемот на кредитна поддршка на институциите од групацијата на Светската банка во глобални рамки, разбирливо е што фокусот на анализата е ставен на Меѓународната банка за обнова и развој (МБОР), Меѓународната агенција за развој (ИДА), Меѓународната финансиска корпорација (ИФЦ) и Мултинационалната агенција за гарантирање на инвестициите (МИГА). Анализата е направена од аспект на географската и секторската дистрибуција на активностите на секоја од институциите во склоп на групацијата, и соодветно на тоа, развојните ефекти врз земјите во развој и транзиционите економии. Со оглед на фактот што работата на институциите на Светска банка во изминатиот период не е совршена, туку, напротив, е предмет на бројни критики, и е оценета од некои експерти како контроверзна, кандидатката значаен дел од главата посветува на критичкиот осврт на работата на институциите од групацијата на Светска банка. При тоа, кандидатката ги потенцира аномалиите и недореченостите во функционирањето на споменатите институции според наоѓањата на повеќе

експерти, но и според резултатите од самата анализа извршена во дисертацијата. Посебен дел во рамките на анализата на институциите од групацијата на Светска банка зазема анализата на досегашната соработка помеѓу Република Македонија и институциите на Светска банка.

Во рамките на втората глава е направена и анализа на поважните мултинационални институции со регионално поле на дејствување. Согласно со обемот и опсегот на активности на Европската инвестициона банка (ЕИБ) и Европската банка за обнова и развој (ЕБОР), разбирливо е што најголем дел од анализата на регионалните развојни банки е посветена токму на работата на овие две институции. Сепак, со оглед на фокусот на анализата во дисертацијата – земјите во развој и транзиционите економии, најзначајна регионална институција е ЕБОР, заради што е направена и најдлабока анализа на влијанието од работата на оваа институција врз економиите на земјите во развој и транзиционите економии. Посебен дел од анализата е посветен на активностите на ЕИБ и ЕБОР во Република Македонија, во изминатиот период. Со цел да се обезбеди веродостојна претстава за кредитната поддршка која им е расположлива на сите земји во развој и транзициони економии, кандидатката ја има проширено анализата и со активностите на Азиската развојна банка, Африканската развојна банка и Интер американската развојна банка.

За да се добие актуелна и комплетна слика за идната развојна поддршка која може да им биде ставена на располагање на земјите во развој и транзиционите економии, кандидатката во своето истражување ја има вклучено и најновата иницијатива на БРИКС-земјите, за формирање на нова развојна банка, која треба да биде своевиден предизвик за Бретонвудските институции. Направена е сеопфатна анализа, во која се вклучени како потенцијалната корист од неа, така и проблемите кои можат во иднина да се јават во текот на основањето и работата на новата развојна банка.

Кандидатката ја завршува главата со анализа на потребата и улогата на ЕХИМ-банките во функција на развој и поддршка на извозот во земјите во развој и транзиционите економии. Согледана е и улогата и значењето на Македонската банка за поддршка на развојот, со критички осврт на работата на банката, од аспект на лимитираноста и недостигот од капитал за остварување на позначајни развојни импликации по економскиот развој и просперитет на Република Македонија.

Во **третата глава**, насловена како *Билатералните и приватните кредитори како извори на странски кредити*, кандидатката го анализира влијанието на споменатите кредитори врз економскиот развој во земјите во развој и транзициони економии, вклучително и врз Република Македонија. Главата најпрво започнува со билатералните кредитори, при што се истражуваат реалните ефекти од овие кредити по економиите на земјите во развој и транзиционите економии. Во рамките на анализата, кандидатката упатува на бројни ограничувања кои можат да се постават при користење на билатералната кредитна поддршка, а кои ја намалуваат нејзината реалната вредност.

Во рамките на анализата на приватните кредитори, кандидатката има направено осврт на одделните видови долговни инструменти, со осврт на подобноста на секој од нив во зависност од економските перформанси и нивото на

доход кај самите земји во развој и транзициони економии. Главата завршува со анализа на динамиката на досегашната кредитна поддршка од билатерални и приватни кредитори за Република Македонија, со осврт на ефектите од неа.

Последната, **четврта** глава носи наслов *“Значење на странските банки и нивните кредити пласирани преку нивните банки ќерки во земјите во развој и транзициските економии”*, и истата ги истражува ефектите од влезот на странски банки во банкарскиот сектор во земјите во развој и транзиционите економии. Имено, последниве две децении со забрзаниот процес на глобализација и либерализација, дојде до силен наплив на СДИ во банкарските системи во земјите во развој. Овој процес доведе до промени во сопственичката структура, во смисла на доминација на странскиот капитал во банкарскиот сектор. Истражувањето на ефектите од овој влез се од круцијално значење, бидејќи станува збор за нов тренд, за кој нема доволно емпириски докази и истражувања, со кои се испитува реалниот импакт по националната економија. Од таа причина, кандидатката во рамките на главата дава детален преглед на основните придобивки, но и на сите потенцијални споредни ефекти кои може да произлезат од влезот на странските банки. Сепак, акцентот на анализата се става на кредитните линии кои се пласирани од локалните банки, а за кои се обезбедни финансиски ресурси од фондовите на матичните банки – мајки.

Со оглед на фактот што влезот и доминацијата на странските банки во банкарскиот систем е карактеристична и за Република Македонија, посебен дел од главата е посветен на анализа на сопственичката структура на банкарскиот систем во Република Македонија, како и на ефектите од влезот на странските банки по националната економија.

Во **заклучните согледувања** се сублимираат посебните наоди од истражувачкиот труд, кои се оригинални по својот карактер, бидејќи се базираат на конкретните искуства, во однос на влијанието на странските кредити врз економиите на земјите во развој и транзиционите економии, вклучително и врз економијата на Република Македонија. Кандидатката ги идентификува ефектите од работата на секој од одделните извори на странски кредити, потенцирајќи ги притоа и сите аномалии и контроверзи во функционирањето како на мултинационалните, така и на билатералните и приватните извори на кредити. Во рамките на заклучните согледувања, кандидатката дава препораки до самите земји, но и до институциите – извори на кредити во однос на зголемување на обемот на активности, и особено во однос на зголемување на глобалните акции за намалување на сиромаштијата и обезбедување на долгорочен оддржлив развој во земјите во развој и транзиционите економии.

За изработка на дисертацијата претежно е користена најнова литература и извори од интернет, или вкупно 109 библиографски единици. Од користената литература најголем дел се научни трудови, публикации и книги, како и бројни официјални домашни и странски документи, развојни програми, извештаи и статистички бази на ММФ, Светска банка, ЕБОР, ЕИБ, ЕВРОСТАТ, како и Владата на Република Македонија и нејзините министерства.

II. ОЦЕНА НА ДОКТОРСКАТА ДИСЕРТАЦИЈА

Комисијата за оцена и одбрана на докторската дисертација под наслов **Влијанието на странските кредити врз економиите на земјите во развој и транзиционите економии, со посебен осврт на Република Македонија**, изработена од кандидатката м-р Флорида Вељаноска, констатира дека се работи за научен труд кој низ единство на теоретска, нормативна и апликативна димензија доаѓа до валидни заклучоци, кои се релевантни за оценување на влијанието на странските кредити врз економиите на земјите во развој и транзиционите економии, вклучително и врз Република Македонија.

Научно-методолошката конзистентност е нагласена карактеристика на докторската дисертација. Таа се манифестира во сите аспекти на научното истражување. Изборот на предметот и целите на истражување е направен со сензибилитет за актуелност и дефицитарност на експлицитната проблематика во македонската научна јавност. Имено, постои недостиг од релевантна литература, која сублимирано ги прикажува ефектите од странските кредити, во зависност од изворот на финансирање. Исто така, кандидатката има направено детална анализа на улогата и значењето на сите релевантни развојни институции во глобални и регионални рамки, и тоа не само во поглед на кредитната, туку и на севкупната експертска и техничка поддршка, која несомнено недостасува во земјите во развој и транзиционите економии.

Актуалноста на проблематиката која ја обработува кандидатката е особено голема во денешно време, во услови кога голем број земји, па и цели економски унии се разнишани, па дури е доведен во прашање и нивниот опстанок, заради презадоженост. Актуална е и во Република Македонија, бидејќи секојдневно се водат бројни политички расправи и дебати околу оправданоста и издржаноста на проектите кои се финансираат од странски кредити, а кои потекнуваат од изворите, кои се обработени во склоп на дисертацијата.

Анализата во дисертацијата е поставена по строго логичен редослед, започнувајќи со елаборирање на причините заради кои земјите во развој и транзиционите економии, вклучително и Република Македонија имаат потреба од странски кредити. Преку потенцирање на евентуалните споредни ефекти од неразумното користење на странските кредити, кандидатката дава насоки и препораки до корисниците на странските кредити за внимателност при изборот на изворот, намената и условите на странските кредити. Понатаму, кандидатката го продолжува истражувањето со детална елаборација на мултинационалните извори на странски кредити, опфаќајќи ги притоа како развојните банки со глобално, така и развојните банки со регионално поле на делување. Ваквата анализа може да служи како база при избор на развојната институција, кај која би требало да се обратат властите на земјите во развој и транзициони економии, при обезбедување на финансиска конструкција за финансирање на конкретни проекти. Она што дава дополнителна вредност на дисертација, е фактот што кандидатката има направено сеопфатна критичка анализа на активностите на мултинационалните развојни банки. Со таа анализа се упатува на претпазливост, но служи и како еден вид приказ на сите аномалии и контроверзи во функционирањето на одделни развојни институции. Актуелноста на дисертацијата се потврдува со тоа што кандидатката не ги вклучува само

постојните развојни банки, туку се занимава и со новите иницијативи и најави, како што е случајот со иницијативата за формирање на нова развојна банка на БРИКС-земјите. Покрај општата анализа за сите земји во развој и транзициони економии, кандидатката има извршено и посебна анализа за Република Македонија и нејзината соработка со развојните институции. При тоа е потенциран не само обемот на кредитна поддршка, туку и критичниот момент кога истата е дадена. На овој начин е овозможено целосно согледување на реалната вредност и значење на одредени институции, не само за економскиот развој, туку и за стабилноста во Република Македонија.

Бидејќи дисертацијата претставува еден вид сублимирана анализа на сите извори на странски кредити, кандидатката понатаму продолжува со анализа на билатералните и приватните кредитори. Од исклучително голема вредност е фактот што многу јасно се потецирани сите ограничувања во користењето на овие извори на кредити. На овој начин кандидатката јасно ги упатува властите во земјите во развој на внимателност при реалното оценување на билатералната кредитна поддршка од одредени земји. Во случајот со приватните кредитори, кандидатката ги потенцира проблемите со кои се соочуваат поголемиот дел од земјите во развој, заради ограничениот пристап до меѓународниот финансиски пазар. Истовремено, кандидатката дава експлицитни објаснувања и ги поврзува економските перформанси кај одделните земји во развој, со видот на долговен инструмент кој е подобен од аспект на состојбите во самата земја.

Понатамошната анализа во дисертацијата ја потврдува посветеноста на кандидатката да обезбеди сеопфатна анализа на расположливите странски кредити. Од таа причина се вклучени и кредитните линии кои доаѓаат од странски фондови, но кои се канализираат во домашното стопанство преку локалните банки. Имено, станува збор за кредитните линии кои ги пласираат глобалните банки, преку своите банки-ќерки во земјите во развој и транзиционите економии, вклучително и во Република Македонија. Со оглед на силниот наплив на странски банки и измената на сопственичката структура во банкарските системи во земјите во развој, која ја предизвика тој влез, обемот на ваквите кредитни линии е голем, заради што е и големо значењето на извршената анализа во рамките на трудот.

Во Република Македонија проблематиката околу влијанието на странските кредити е недоволно обработена и елаборирана. Посебно отсуствува литература која на едно место ги обработува странските кредити со потекло од различни извори, вклучително и кредитните линии кои доаѓаат од глобалните банки, а се пласирани преку локалните филијали во земјите во развој и транзиционите економии. Токму во ова се согледува главниот научен придонес и високата релевантност на овој труд во економската наука и практика во нашата земја.

Целта на овој труд е да се даде придонес во осознавањето на вистинската потреба и значење на странските кредити во функција на обезбедување на одржлив економски раст и благосостојба во земјите во развој и транзиционите економии. Истовремено, целта на трудот е да се откријат сите споредни ефекти кои можат да се појават во случај на ненаменско и неразумно користење на странските кредити. Имајќи ја предвид ваквата цел, кандидатката м-р Флорида Вељаноска изработила сеопфатна анализа за сите расположливи извори на странски кредити, и поединечните ефекти од секој од нив. Посебна придобивка

претставува потенцирањето на сите контроверзи, аномалии и ограничувања кај секој од поодделните извори на странски кредити.

Комисијата за оцена и одбрана на докторската дисертација на кандидатката м-р Флорида Вељаноска, посебно ги потенцира следниве квалитети и придонеси на трудот, во истражувањето на оваа проблематика:

1. Трудот има солидна теоретска фундираност и методолошки е коректно обработен. Кандидатката, проучувајќи современа и релевантна литература од анализираната област, дошла до релевантни заклучоци и ставови поврзани со значајни аспекти при користењето на странските кредити во земјите во развој и транзиционите економии.
2. Трудот експлицитно ја образложува неопходноста од користење на странските кредити во земјите во развој и транзиционите економии.
3. Трудот дава сеопфатна и детална анализа на најзначајните мултинационални развојни банки со глобално и регионално поле на делување, извлекувајќи притоа аргументирани заклучоци за досегашниот придонес на секоја од елаборираните развојни институции. Од особена вредност е критичкиот осврт на работата на одделните развојни банки, со кој кандидатката успешно ги детектира сите аномалии и контроверзи во функционирањето на мултинационалните извори на кредити.
4. Трудот дава сеопфатна и детална анализа на билатералните и приватните кредитори, бидејќи претставува целосен преглед на сите бенефити, мотиви и ограничувања кои можат да се појават при одобрување и користење на кредити од обработените извори.
5. Дополнителна актуалност и вредност на трудот му дава анализата на кредитните линии одобрени преку локални банки – филијали, а од средства на глобалните банки – мајки, со што се овозможува целосна анализа на целиот расположлив странски капитал кој се влева во земјите во развој и транзиционите економии, во облик на долг.
6. Трудот е единствен, во смисла на тоа што е извршена интегрирана анализа на досегашниот прилив на странски кредити во Република Македонија од сите извори, со преглед на сите реализирани проекти, но и ефектите од нив.

Врз основа на погоре изнесените констатации и квалитативни особености на трудот, Комисијата за оцена и одбрана на докторската дисертација под наслов „Влијанието на странските кредити врз економиите на земјите во развој и транзиционите економии, со посебен осврт на Република Македонија“, поднесена од кандидатката м-р Флорида Вељаноска, заклучува дека кандидатката активно владее со истражуваната материја и дека поднесениот труд ги задоволува критериумите за докторска дисертација. Со оглед на тоа, Комисијата му предлага на Наставно–научниот совет на Економскиот факултет при Универзитетот „Св. Кирил и Методиј“ во Скопје:

3. да го прифати и усвои извештајот за позитивна оцена на докторската дисертација под наслов *Влијанието на странските кредити врз економиите на земјите во развој и транзиционите економии, со посебен осврт на Република Македонија*;

4. да и дозволи на кандидатката м-р Флорида Вељаноска јавна одбрана на докторската дисертација.

Скопје, 16.8. 2013 год.

**КОМИСИЈА ЗА ОЦЕНА И ОДБРАНА
НА ДОКТОРСКАТА ДИСЕРТАЦИЈА**

Проф. д-р Љубе Трпески, с.р.

Проф. д-р Михаил Петковски, с.р.

Проф. д-р Горан Петревски, с.р.

Проф. д-р Владимир Филиповски, с.р.

Доц. д-р Ѓорѓи Гоцков, с.р.

РЕЦЕНЗИЈА

НА ДОКТОРСКАТА ДИСЕРТАЦИЈА **ВЛИЈАНИЕТО НА ЕВРОТО ВРЗ
НАДВОРЕШНОТРГОВСКАТА РАЗМЕНА НА ЕВРОПСКАТА УНИЈА**, ИЗРАБОТЕНА ОД
КАНДИДАТКАТА **М-Р ЕЛЕНА МАКРЕВСКА ДИСОСКА**, ПРИЈАВЕНА НА ЕКОНОМСКИОТ
ФАКУЛТЕТ ВО СКОПЈЕ

Врз основа на член 120 од Законот за високото образование (Сл. весник на РМ, бр. 64/00, 113/05 и 51/07), членовите 56, 57, 58, 59, 60 и 61 од Правилникот за единствените основи за организирање постдипломски и докторски студии на Универзитетот „Св. Кирил и Методиј“ во Скопје (Универзитетски гласник бр. 7/2011) и член 39 од Правилникот за внатрешните односи и работењето на Економскиот факултет во Скопје во состав на Универзитетот „Св. Кирил и Методиј“ во Скопје, како и согласно со Одлуката бр. 0202-1512/2 од 2.7.13 година на Наставно-научниот совет на Економскиот факултет во Скопје, определени сме за Комисија за оцена и одбрана на докторската дисертација со наслов: **ВЛИЈАНИЕТО НА ЕВРОТО ВРЗ НАДВОРЕШНОТРГОВСКАТА РАЗМЕНА НА ЕВРОПСКАТА УНИЈА**, пријавена од кандидатката м-р Елена Макревска Дисоска.

По проучувањето на доставената докторска дисертација, Комисијата дава извештај за нејзината содржина, ја оценува и дава предлог за нејзина одбрана во следниов

ИЗВЕШТАЈ

I. Содржина на докторската дисертација

Докторската дисертација на тема: **ВЛИЈАНИЕТО НА ЕВРОТО ВРЗ НАДВОРЕШНОТРГОВСКАТА РАЗМЕНА НА ЕВРОПСКАТА УНИЈА**, пријавена од кандидатката м-р Елена Макревска Дисоска, е структурирана на следниов начин:

АПСТРАКТ (на македонски и на англиски јазик) *стр. I-IV*

ВОВЕД *стр. 1-13*

ГЛАВА 1. СОВРЕМЕНИ ТРЕНДОВИ ВО МЕЃУНАРОДНАТА ТРГОВСКА
РАЗМЕНА И УЧЕСТВОТО НА ЕВРОПСКАТА УНИЈА *стр. 14-51*

ГЛАВА 2. КАРАКТЕРИСТИКИ НА ЗАЕДНИЧКАТА
НАДВОРЕШНОТРГОВСКА ПОЛИТИКА НА ЕВРОПСКАТА УНИЈА
стр. 52 - 90

ГЛАВА 3. СОЗДАВАЊЕ НА ЕДИНСТВЕНА ЕВРОПСКА ВАЛУТА (ЕВРО)
стр. 91-130

ГЛАВА 4. АНАЛИЗА НА КОНКУРЕНТНОСТА НА ЕВРОПСКАТА УНИЈА

стр. 131-159

ГЛАВА 5. СВЕТСКАТА ФИНАНСИСКА КРИЗА И НЕЈЗИНОТО ВЛИЈАНИЕ ВРЗ МЕЃУНАРОДНОТО ЕКОНОМСКО ПОЗИЦИОНИРАЊЕ НА УНИЈАТА

стр. 160-182

ГЛАВА 6. АНАЛИЗА НА ОДРЖЛИВОСТА НА ЕМУ И МОЖНОСТА ЗА НОВИ ПРОШИРУВАЊА

стр. 183-206

ЗАКЛУЧОК

стр. 207-216

КОРИСТЕНА ЛИТЕРАТУРА

стр. 217-231

Во **воведот** на докторската дисертација, кандидатката м-р Елена Макревска Дисоска пишува за актуелноста на проблематиката, предметот и целите, методите и планот на научното истражување. На самиот почеток, кандидатката м-р Макревска Дисоска го посочува создавањето на монетарната унија и воведувањето на еврото како единствена валута на членките на Европската унија како едно од најголемите достигнувања на процесот на европската интеграција. Таа правилно посочува дека воведувањето на заедничката валута во економиите на земјите-членки на оваа регионална интеграција не само што им помогна да ја зацврстат водечката позиција во меѓународната трговија туку едновременно им овозможи да лансираат нова валута што може да се користи како светска девизна резерва. За само една деценија од воведувањето, оваа валута сочини 25% од вкупните светски девизни резерви, со што сериозно ја разниша доминантната меѓународна позиција на американскиот долар. Меѓутоа, економската криза од 2008 година доведе до пресврт во развојот на настаните и придонесе за губење на позициите што Унијата претходно ги стекна. Кризата недвосмислено покажа дека Унијата се соочува со проблеми врзани за иновациите, а оттука и за конкурентноста на своето производство и укажа дека постојат сериозни проблеми што можат да го урнат функционирањето на веќе воспоставениот заеднички пазар. Оттука, кандидатката смета дека проблемите во надворешнотрговскиот сектор не можат да се одделат од кризата на еврозоната и од проблемите со кои се соочува функционирањето на заедничкиот пазар. Кандидатката м-р Макревска Дисоска смета дека евидентираниите проблеми јасно укажуваат на постоењето на структурна нерамнотежа во Европската унија, па оттука и потребата за истражување и детална анализа на актуелните состојби.

Во **првата глава** на докторската дисертација насловена: „Современи трендови во меѓународната трговска размена“, кандидатката м-р Елена Макревска Дисоска најпрво ги разгледала современите трендови во меѓународната трговска размена, а потоа се осврнала на учеството на ЕУ во меѓународната трговија на стоки, при што соодветно ја анализира структурата на меѓународната трговска рамена на стоки и основните карактеристики на тековите и правците на движење на стоките од и во ЕУ. Во оваа глава кандидатката говори и за учеството на ЕУ во меѓународната трговија со услуги, во меѓународното движење на капиталот во парична форма и во трансферот на технологија и знаење и во мобилноста на работната сила.

На почетокот на **втората глава** со наслов „**Карактеристики на Заедничката надворешнотрговска политика на Европската унија**“, се претставени какрактеристиките на царинската унија и на заедничкиот пазар. Потоа, детално е анализиран системот на т. н. пирамида на преференции на Европската унија како регулаторна рамка на нејзината трговска размена со најголем број на трговски партнери во светот. Последната потточка во оваа глава ја разгледува трговската размена според принципот на најповластена нација што Унијата ја практикува само со девет трговски партнери во светот, при што посебно е анализирана трговската размена со САД и со Кина како најголеми трговски партнери со ЕУ со кои таа тргува според општоприфатениот принцип на Светската трговска организација

Третата глава, „Создавање на единствена европска валута (евро)“, започнува со кратка презентација на почетоците на европската монетарна интеграција и воспоставувањето на европскиот монетарен систем во периодот 1979-1998 година. Посебно внимание во овој дел кандидатката м-р Макревска Дисоска посветува на ползата што земјите-членки ја стекнале од приклучувањето кон европското подрачје на фиксен девизен курс, при што прави споредба со големината на трошоците што земјите морале да ги поднесат за да се приклучат кон еврвалутната зона. Најнакрај, кандидатката го поставува прашањето за тоа дали за опстанокот на еврвалутното подрачје е неопходно воспоставувањето на фискален федерализам и дали е воопшто можен опстанокот на монетарната унија без едновременно постоење на политичка унија.

Во наредната, **четврта глава** со наслов: „**Анализа на конкурентноста на Европската унија**“, кандидатката м-р Макревска Дисоска го дефинира поимот конкурентност и веднаш потоа врши анализа на релевантните показатели на конкурентноста на ЕУ. Анализата продолжува со мерење на движењата на интервалутната вредност на еврото во однос на доларот, јенот и јуанот во периодот од воведувањето на еврото до денес, а потоа прави осврт на ценовната конкурентност на еврозоната и на конкурентноста заснована на технолошки иновации. Четвртата глава завршува со анализа на стратегијата за поттикнување на економскиот раст на ЕУ.

Во **петтата глава, „Светската финансиска криза и нејзиното влијание врз меѓународното економско позиционирање на Унијата“**, се анализираат почетоците на кризата во ЕМУ, влијанието што кризата го има врз макроекономската нерамнотежа на Европската унија, како и врз вредноста на еврото и врз вкупната надворешнотрговска размена на

интеграцијата. Посебно значајно е што на крајот на оваа глава кандидатката м-р Макревска Дисоска предлага можни начини за надминување на кризата на монетарната унија.

Последната, **шеста глава**, носи наслов **„Анализа на одржливоста на ЕМУ и можноста за нови проширувања“**. Во неа кандидатката м-р Макревска Дисоска ги третира проблемите на должничката криза во ЕМУ, идните предизвици со кои неминовно ќе се соочи Европската монетарна унија, важните аспекти на креирањето на политика на раст на ЕУ, перспективата на проширувањето на ЕУ, а во овие рамки и перспективата на евроинтеграцискиот процес на земјите од Западен Балкан, како и перспективата на нашата земја.

По ова следуваат заклучните согледувања.

II. Оцена на докторската дисертација

Докторската дисертација со наслов: **ВЛИЈАНИЕТО НА ЕВРОТО ВРЗ НАДВОРЕШНОТРГОВСКАТА РАЗМЕНА НА ЕВРОПСКАТА УНИЈА**, пријавена од кандидатката м-р Елена Макревска Дисоска, претставува истражување на едно крајно невралгично прашање од посебна важност за опстанокот на најголемата регионална интеграција во светот – Европската унија. Темата е обработена на вкупно 231 страници, од кои 14 страници се преглед на користената литература. Кандидатката м-р Макревска Дисоска успеала целото истражување на оваа крајно сложена проблематика да го структурира во шест целини, димензионирани со вистинско чувство за мерка и поврзани во еден логичен след, што му овозможува на читателот веднаш да стекне комплетна претстава за актуелните состојби, можните излезни решенија и последиците од секој одделен можен избор. Темелната анализа е поткрепена со најнови статистички податоци, правилно селектирани и обработени, кои одат во прилог на извлечените констатации во текстот. Податоците се презентирани во вкупно 41 табела и 8 графици, распоредени во трудот на таков начин што значително го олеснуваат читањето на текстот и целосно се во негова функција. За поголема прегледност на почетокот на трудот, кандидатката м-р Макревска Дисоска направила посебна листа на сите табели и графици содржани во текстот со наведување на страницата на која тие се прикажани. При пишувањето на докторската дисертација е употребен коректен литературен македонски јазик и се почитувани сите академски правила на пишувањето. Наводите се приложени на крајот на секоја страница, а нивниот вкупен број во трудот изнесува 286. Кандидатката м-р Елена Макревска Дисоска консултирала најнова литература од областа, главно од англиското говорно подрачје, а за најновите случувања податоците ги користела од повеќе релевантни интернет страници.

Посебен впечаток во трудот остава критичниот и целосно непристрасниот приод на истражувачот, но и неговата слободумност, што проследено со внимателната аргуменатција на фактите не остава простор за какво и да е колебање или двоумење кај читателот за исправноста на извлечените констатации и препораки. Кандидатката м-р Макревска Дисоска јасно укажува на

фактот дека воведувањето на еврото многу повеќе придонело за зголемување на трговската размена надвор од Унијата, отколку за интензивирање на размената во рамките на единствениот пазар. Така, ако во првите четири години од воведувањето на еврото интратрговијата пораснала за 10%, извозот на големите земји-членки надвор од територијата на ЕУ во истиот период во просек бил поголем од 100%.

Но, истите ефекти не биле реализирани и во економиите на помалку развиените членки на Унијата, кои по воведувањето на еврото забрзано почнале да го зголемуваат дефицитот во тековната сметка. Ваквите движења во комбинација со зголемените фискални трошења од почетокот на кризата во 2008 година, според кандидатката м-р Макревска Дисоска, претставуваат показател што недвосмислено упатува на недоволниот раст на продуктивноста кај најголем дел од земјите-членки, што автоматски доведува до губење на конкурентските предности и на стекнатите позиции на светскиот пазар. Сето ова, според авторката, посочува на длабочината на структурните проблеми во економијата на Унијата и на недоволната кохезија меѓу нејзините членки.

Потенцирајќи го историскиот момент во кој се наоѓа Унијата, кандидатката м-р Макревска Дисоска во заклучокот на својот труд се спротивставува на стравувањата на светски познатите економисти Рубини, Кругман и Фергусон, кои тврдат дека оваа криза е повторување на Големата депресија од 1931 година и дека нејзината разрешница ќе бидат нови воени судири предизвикани од неможноста за нејзино разрешување по мирен пат. Таа е убедена дека искуствата од минатото ќе придонесат земјите-членки на ЕУ да не бидат вовлечени во едно вакво сценарио. Напротив, доколку се знае дека најголемите проблеми со кои се соочува евроинтеграцијата се: ниската флексибилност на платите во рамките на еврозоната, ниската мобилност на работната сила, непостоењето на фискални трансфери и на автоматски стабилизатори на фискалната политика, како и неусогласеноста на фискалните политики на земјите-членки, тогаш препораките за надминување на кризата и спас на еврозоната би биле:

- финансиски реформи што ќе обезбедат регулација и супервизија врз банките, со што би се спречил притисокот од националните влади за финансиска поддршка на проекти што би можеле да доведат до креирање на нови ценовни „меури“ или да доведат до понатамошно прегревање на финансиските пазари;
- фискални реформи што ќе доведат до контрола на агрегатната побарувачка и на буџетската потрошувачка, следење на фискалните долгови на земјите-членки и вистинско функционирање на монетарната унија преку воспоставување на целосна фискална унија;
- спроведување на сеопфатни структурни реформи што ќе ја поттикнат мобилноста на факторите на производство, целосно отстранување на видливите и на невидливите бариери на единствениот пазар и надминување на разликите во економската структура. Сето ова би требало да помогне за зголемување на конкурентските предности на Унијата во рамките на меѓународната економија.

Елаборацијата на препораките претставува посебен научен придонес на оваа докторска дисертација во економската теорија. На крајот, кандидатката м-р Макревска Дисоска потенцира

дека неуспехот на Унијата во надминувањето на кризата и евентуалниот распад на еврозоната неминовно ќе значи суспендирање на единствениот пазар на Европската унија, поточно нејзино целосно распаѓање, бидејќи ниту практично, ниту теоретски Унијата не би можела во овој момент од достигнатото ниво на интегрирање да се врати на почетните фази, односно повторно да стане само царинска унија.

IV. ЗАКЛУЧОК И ПРЕДЛОГ

Врз основа на проучувањето на докторската дисертација под наслов **ВЛИЈАНИЕТО НА ЕВРОТО ВРЗ НАДВОРЕШНОТРГОВСКАТА РАЗМЕНА НА ЕВРОПСКАТА УНИЈА** од кандидатката м-р Елена Мкреска Дисоска, Комисијата за оцена на докторската дисертација, како и за оспособеноста на нејзиниот подносител за научна работа, му предлага на Наставно-научниот совет на Економскиот факултет во Скопје да ги прифати следниве предлози и заклучоци:

1. да го прифати извештајот за содржината и оцената на докторскиот труд на тема **ВЛИЈАНИЕТО НА ЕВРОТО ВРЗ НАДВОРЕШНОТРГОВСКАТА РАЗМЕНА НА ЕВРОПСКАТА УНИЈА** од кандидатката м-р Елена Макревска Дисоска;
2. да определи комисија за одбрана на докторската дисертација;
3. да определи ден за јавна одбрана на докторската дисертација.

Скопје, 20.8.2013

Членови на Комисијата

1. Проф. д-р Ирена Кикеркова

2. Проф. д-р Љубе Трневски

3. Проф. д-р Љубица Костовска

4. Академик д-р Таки Фити

5. Проф. д-р Бобек Шуклев

РЕЦЕНЗИЈА

НА ДОКТОРСКАТА ДИСЕРТАЦИЈА „ВГРАДУВАЊЕТО НА РОДОВАТА КОМПОНЕНТА ВО ДЕФИНИРАЊЕТО НА СОЦИЈАЛНИОТ СТАТУС НА САМОХРАНИТЕ РОДИТЕЛИ: МОЖНОСТ ЗА УНАПРЕДУВАЊЕ НА СЕМЕЈНАТА ПОЛИТИКА”, ИЗРАБОТЕНА ОД М-Р БИЉАНА СТРАМШАК ЃУРОВСКА, ПРИЈАВЕНА НА ИНСТИТУТОТ ЗА СОЦИЈАЛНА РАБОТА И ПОЛИТИКА „МАЈКА ТЕРЕЗА” НА ФИЛОЗОФСКИОТ ФАКУЛТЕТ ВО СКОПЈЕ

Наставно-научниот совет на Филозофскиот факултет во Скопје, на својата 39. редовна седница одржана на 31.v 2013 година, донесе одлука за формирање Комисија за оцена на докторската дисертација под наслов: „Вградувањето на родовата компонента во дефинирањето на социјалниот статус на самохраните родители: можност за унапредување на семејната политика”, поднесена од м-р Биљана Страмшак Ѓуровска, во состав: проф. д-р Слободанка Марковска, проф. д-р Марија Донева, проф. д-р Димитар Трајковски, проф. д-р Маја Геровска Митев и проф. д-р Сузана Борнарова.

Комисијата се заблагодарува за укажаната доверба и откако го прегледа докторскиот труд, на Наставно-научниот совет му го поднесува следниов

ИЗВЕШТАЈ

Докторската дисертација „Вградувањето на родовата компонента во дефинирањето на социјалниот статус на самохраните родители: можност за унапредување на семејната политика” е презентирана на 255 страници компјутерски обработен текст и содржи: листа на кратенки, вовед, теоретски дел структуриран во четири поглавја, истражувачки дел, заклучок со препораки, библиографија и прилози.

Во *воведот* на својата докторска дисертација, кандидатката м-р Биљана Страмшак Ѓуровска наведува дека изборот на темата е мотивиран од сознанието дека проблемот на самохраните родители досега не бил предмет на подлабоки истражувања во нашата средина и дека променетиот општествен контекст во Република Македонија ја наметнува потребата од вградување на родовата компонента во дефинирањето на нивниот социјален статус. Тоа би дало придонес не само во научното истражување, туку и при креирањето на законодавството со цел да се унапреди семејната политика што би имплицирало подобрување на нивниот општествен статус.

Во теоретскиот дел на трудот кој содржи четири поглавја, кандидатката ги анализира родовите аспекти коишто се значајни за социјалниот статус на самохраните родители, како и за семејната политика во однос на заштитата на оваа категорија граѓани.

Во првото поглавје, *Родовите димензии на родителството*, презентирана е родова анализа на историските и современите концепти на родителството. Критички промислувајќи ги релевантните трудови од областа на родовата теорија, м-р Биљана Страмшак Ѓуровска акцентот го става на родовите улоги и идентитети на родителите истакнувајќи ја врската меѓу родот како социјална конструкција и двете субјективни доживувања на родителството, мајчинството и татковството. Заклучокот е дека родовите идентити и улоги на родителите не важат универзално, тие се создаваат и варираат во зависност од времето, културниот и социјалниот контекст и во таа насока се подложни на трансформации и промени. Осврнувајќи се на родителството во современиот контекст, кандидатката констатира дека и покрај промените што се случуваат во семејствата (вработеност на обата родител, промени во ставовите за унапредување на рамноправноста меѓу мажите и жените) во родовите идентитети и улоги на родителите, сепак, истражуваат влијанијата на патријархалната традиција.

Содржините во второто поглавје под наслов *Самохрани родители* се структурирани во седум поднаслови кои зафаќаат различни аспекти на проблемот со цел да се даде продлабочена елаборација на оваа категорија лица. Опфатени се повеќе аспекти на проблемот во однос на неговото дефинирање, разновидноста на термилолошките изрази присутни во литературата, историјата и причините за нивната појава, начините на стекнување статус на самохран родител, изложеноста на сиромаштија и стигматизација, како и традиционалните концепти наспроти современата социјална реалност.

Причините за тешкотиите во дефинирањето на поимот, кандидатката ги открива пред сè во традиционалното поимање на бракот и семејството, но и на општествената положба на жената. Поради недостиг на дефиниција во македонското законодавство, од мноштвото дефиниции во консултираната литература, за потребите на овој труд, м-р Биљана Стрампак Ѓуровска како најсоодветна ја користи дефиницијата на Касеј и Малдонадо: Самохран родител (мајка или татко) е родител кој сам се грижи за дете/деца до 18-годишна возраст, и не живее со партнер или со другиот родител на детето.

Независно од начинот на дефинирање, кандидатката констатира дека дури и денес семејствата на самохраните родители се третираат како најраширен вид на нарушување на традиционалниот образец на родителството (нуклеарно семејство на пар со дете или деца), иако истовремено не го надминуваат традиционално воспоставениот образец на асиметрични улоги и положбата на мајката и таткото. И во овој трансформиран вид на семејство се одржува асиметријата на родово родителски улоги, бидејќи во најголемиот број случаи станува збор за мајка со дете. Семејствата на самохраните мајки се доживувале или дефинирале како девијантни форми со негативни културни вредности, или како индикатори за криза во семејството. Поддржувањето на брачно двородителско семејство на материјален и идеолошки начин, и притисокот на традицијата, ги акцентираат проблемите на стигматизација и сиромаштија на семејствата на самохраните мајки, како значајни родови прашања. Поради тоа, кандидатката сугерира дека современиот начин на живот неминовно наметнува преиспитување на специфичните родови улоги на мајките и татковците. И покрај очигледниот напредок на планот на третирањето на жените и на нивната целокупна општествена положба, сепак, се покажува дека одговорноста за целокупната биолошка и социјална репродукција на општеството сè повеќе се движи кон жената – мајка, а таткото останува и понатаму исклучен од овие трансформации.

Во третото поглавје, *Родовите аспекти на семејната политика* се разработени различни подрачја на семејната политика, од аспект на нејзино дефинирање, цели, историски развој, профили на семејна политика според улогата на хранител од познатата британска авторка Џејн Луис, како и родови прашања од аспект на семејната политика.

Кандидатката ги потенцира општествените промени кои го поставиле прашањето на функционалната организација на односот меѓу вработувањето и семејниот ангажман, односно меѓу производството и семејната репродукција, со што се актуализираат низа прашања за семејната политика. Притоа наведува дека една од најважните цели на семејната политика е овозможување на изедначување на работните и родителските обврски, особено на мајките кои традиционално се примарни во грижата и одгледувањето на децата, истакнувајќи дека државните интервенции во насока на промовирање на вработување на мајките ја зголемуваат економската активност на жените, но по цена на проширување на други димензии на родовата нееднаквост.

Во ова поглавје, критички се промислени и некои модели на семејни политики на источноевропските земји при што се укажува дека и покрај обидот за обезбедување родова еднаквост, сепак сè уште постојат значителни разлики меѓу мажите и жените, особено на пазарот на трудот, со разлики во платата согласно со полот, со достапност на подобро платени и повисоки позиции само за мажите, како и со недостаток на препознавање на неплатениот труд. Кандидатката е на мислење дека многу мал акцент се става на политики кои на жените би им овозможиле комбинирање на професионалните и родителските задачи.

Иако насловот на четвртото поглавје е *Самохраните родители во правната регулатива и семејната политика во Република Македонија*, кандидатката се соочи со парадоксална ситуација на дефинирани бројни права и услуги за оваа категорија на граѓани во законската и подзаконската регулатива, наспроти недостигот на јасна дефиниција на поимот, што го остава отворено прашањето за кого точно тие се однесуваат.

Анализирајќи го родителското право во РМ, м-р Стрампак Ѓуровска укажува дека законските одредби што се однесуваат на правата и должностите во одгледувањето на децата се само декларативни, без јасна спецификација на заеднички должности и обврски на родителите. Кандидатката истакнува дека законодавецот не ја дефинира концепцијата на односите меѓу половите во контекст на семејството и го избегнува мешањето во приватниот однос меѓу брачните партнери во однос на поделбата на домашниот труд, одговорностите и грижата за децата. Исто така, се заклучува дека не постојат ни препораки за социјалната и културната концепција на брачните и родителските должности.

Понатаму во трудот е направена родова анализа на правата на самохраните родители согласно со Законот за социјалната заштита, со критички осврт на нивната рестриктивност и неусогласеност на законските и подзаконските акти.

Истовремено, согласно со најшироката дефиниција дека семејната политика го опфаќа сето она што Владата го прави за семејството, во ова поглавје кандидатката ги разгледува правата и услугите што државата со законската и подзаконската регулатива ги нуди на семејството (особено на самохраните родители), од аспект на социјалната и семејната заштита, пензиското и инвалидското осигурување, работните односи, здравствената и детската заштита.

Согласно со предметот на овој труд, во овој дел е разгледано и прашањето за родовата рамноправност во Република Македонија и меѓународните документи кои го регулираат прашањето за еднаквите можности на мажите и жените.

Врз основа на севкупната анализа, м-р Биљана Страмшак Ѓуровска заклучува дека националното законодавство од областа на семејната политика, стратешките документи, воспоставената родова машинерија на централно и локално ниво, механизмите за постапување во случај на дискриминација, како и неформалниот систем на превенција и заштита од страна на невладиниот сектор, претставуваат една сеопфатна рамка која дејствува во насока на заштита и промовирање на правата на жената, како и намалување на социјалната исклученост. Но, фактичката состојба и положбата на жената во семејниот и општествениот живот укажуваат на потребата од натамошно дејствување во насока на систематска превенција и информирање, со силна родова димензија во сите области. Според кандидатката, потребно е преземање на дополнителни активности и мерки за намалување на сиромаштијата и ризикот од социјална исклученост, активности за олеснување на пристапот до системот на социјална заштита, како и зголемување на степенот на имплементација на законските одредби и зголемување на бројот на сервиси за упатување, достапни до женската популација.

Во вториот дел од докторскиот труд насловен како *Истражувачки дел*, се презентирани резултатите од емпириското истражување чија главна цел е да одговори на прашањето дали семејната политика во РМ е родово сензитивна и дали може да ги задоволи потребите на самохраните родители. Истражувањето е спроведено на територијата на цела РМ и е во функција на расветлување на родовата димензија на статусот на самохраните родители. Во трудот се поставени една општа и три поединечни хипотези. Општата хипотеза гласи:

Семејната политика во Република Македонија не е родово сензитивна и не може да ги задоволи потребите на самохраните родители.

Од оваа општа хипотеза произлегуваат три поединечни хипотези: *Законската регулатива од областа на семејната политика во Република Македонија не е сензитивна за родовиот и социјалниот статус на самохраните родители; Стручните работници во системот на социјалната заштита во Република Македонија не се родово сензитивни за потребите на самохраните родители и Родовата несензитивност на законската регулатива и дискриминаторскиот став на потесната и пошироката заедница се пречки за задоволување на потребите на самохраните родители.*

Поради потребата од подлабока анализа на истражувачкото прашање и постојните претпоставки кои требаше да се истражат, во докторската дисертација е применет пристапот на триангулација, како комбинација на квалитативниот и квантитативниот метод. Како техники за собирање на податоци беа применети интервју, анкетен прашалник и квалитативна анализа на содржина. При обработка на податоците во истражувањето се користени дискриптивни техники (аритметичка средина, фреквенција и процент), анализа на заемните влијанија меѓу испитуваните појави со хи-квадрат тест на нулта хипотеза и коефициент на корелација.

Во недостиг на прецизна дефиниција за самохран родител во македонското законодавство, при определувањето на примерокот за ова истражување се опфатени сите актери кои имаат некаква улога во заштитата на самохраните родители и на децата од еднородителските семејства. Достапниот примерок во истражувањето го сочинуваат: советници од Министерството за труд и

социјална политика, градоначалници, претседател на Семеен суд, при Основен суд – Скопје 1, директори на сите центри за социјална работа во РМ, стручни работници од одделенијата за парични давања и од одделенијата за брак и семејство во секој центар за социјална работа, директорка на ЈУ Дом за доенчиња и мали деца – Битола, претседателки на активни здруженија на самохрани родители, и самохрани родители, членови на активните здруженија, по случаен избор кои сакаа да учествуваат во истражувањето.

Врз основа на добиените резултати од истражувањето, м-р Биљана Страмшак Ѓуровска заклучува дека се потврдни и главната и поединечните хипотези, односно дека семејната политика во Република Македонија не е родово сензитивна и не може да ги задоволи потребите на самохраните родители.

Во делот *Заклучок и препораки*, м-р Биљана Страмшак Ѓуровска ги сумира теориските сознанија и резултати од истражувањето и од родова перспектива нуди низа препораки кои би го унапредиле статусот на самохраните родители и би ја унапредиле семејната политика. Аргументирајќи дека истражувачките резултати ја потврдуваат неопходноста за приспособување на законодавството во однос на потребите на самохраните родители, таа ја нагласува потребата за законско регулирање на посебни права, за комплетна анализа на законодавството за заштита на оваа категорија на граѓани, и за преземање на искуства од другите земји. Се нагласува и можноста за поконкретни заложби на сите учесници во креирањето на политиките, за проширување и/или дополнување и на подзаконската регулатива за граѓаните кои се наоѓаат во овој ризик.

Резултатите од истражувањето, според м-р Биљана Страмшак Ѓуровска, исто така ја наметнуваат потребата за вградување на родовата димензија во законодавството од областа на социјалната заштита, и за признавање на различните потреби на мажите и жените. Тоа се дополнува со потребата за родово сензибилизација на професионалните работници и стручните лица од различни институции и организации (во доменот на социјалната работа и заштита, невладиниот сектор), единиците на локална самоуправа, како и судските службеници, во однос на зајакнување на нивните капацитети за препознавање на рефлексите на законските одредби врз различните потреби на мажите и жените како корисници на социјални услуги.

Приложената *Библиографија* содржи 158 библиографски единици, од светски и домашни автори. Кандидатката користела изворни текстови, студии, статии, меѓународни конвенции, законски акти, национални акциски планови и стратегии, на англиски и на македонски јазик. На крајот на докторската дисертација се презентирани 9 прилози, односно прашалниците кои биле користени за различните целни групи во емпириското истражување.

ОЦЕНА И ЗАКЛУЧОК

Докторската дисертација на кандидатката м-р Биљана Страмшак Ѓуровска претставува извонреден научен труд кој и во методолошка и во содржинска смисла ги задоволува академските стандарди на едно теориско и емпириско истражување. Избирајќи за предмет на елаборација значајна тема којашто досега не била на ваков начин актуализирана во доменот на социјалната политика и родовите истражувања во нашиот општествен контекст, кандидатката со нагласена мотивираност и со одлично познавање на проблематиката, ја докажува својата основна теза дека вградувањето на родовата компонента во дефинирањето на социјалниот статус за самохраните родители навистина може да придонесе за унапредување на семејната политика.

Во таа смисла, докторската дисертација на Биљана Страмшак Ѓуровска претставува вистински теоретски придонес во расправата за едно суштествено прашање од доменот на родовата и социјалната проблематика. Тоа се потврдува и со фактот што кандидатката не само што критички ги промислува проблемските целини кои се релевантни за предметот на нејзиниот докторски труд, туку и со тоа што нејзините наоди се поткрепени и со емпириско истражување.

ПРЕДЛОГ

Врз основа на анализата на сите делови на дисертацијата и врз основа на оваа оценка и заклучок, членовите на Комисијата имаат чест и задоволство да му предложат на Наставно-научниот совет на Филозофскиот факултет во Скопје да го прифати овој извештај и да го закаже

денот за одбрана на докторската дисертација „Вградувањето на родовата компонента во дефинирањето на социјалниот статус на самохраните родители: можност за унапредување на семејната политика”, поднесена од м-р Биљана Страмшак Ѓуровска.

Скопје,
26. 8. 2013

КОМИСИЈА

1. Проф.д-р Слободанка Марковска, с.р.
2. Проф. д-р Мариа Донева, с.р.
3. Проф. д-р Димитар Трајковски, с.р.
4. Проф. д-р Маја Геровска Митев, с.р.
5. Проф. д-р Сузана Борнарова, с.р.

РЕФЕРАТ

ЗА ИЗБОР ВО ЗВАЊЕТО *ДОЦЕНТ* ПО СОВРЕМЕН АНГЛИСКИ ЈАЗИК И ПРИМЕНЕТА ЛИНГВИСТИКА НА ФИЛОЛОШКИОТ ФАКУЛТЕТ „БЛАЖЕ КОНЕСКИ“ ВО СКОПЈЕ

На својата 37. редовна седница одржана на 24.6.2013 година, Наставно-научниот совет на Филолошкиот факултет „Блаже Конески“ во Скопје избра Рецензентска комисија во врска со пријавата на д-р Елена Ончевска Агер за избор во звањето *доцент* по современ англиски јазик и применета лингвистика.

По разгледувањето на целокупната документација поднесена на конкурсот, Рецензентската комисија во состав: д-р Екатерина Бабамова, редовен професор, д-р Марија Јанева-Михајловска, редовен професор и д-р Анжела Николовска, вонреден професор, има чест да го поднесе следниов

ИЗВЕШТАЈ

На конкурсот за избор на еден наставник по современ англиски јазик и применета лингвистика, објавен во дневниот весник „Нова Македонија“ на 16.5.2013, се пријавиле: д-р Елена Ончевска Агер, м-р Марија Врвцоска и м-р Александра Симоновиќ. Според одредбите од Правилникот за критериумите за избор во наставно-научни звања на Универзитетот „Св. Кирил и Методиј“, еден од основните услови за избор во најниското наставно-научно звање - доцент - неопходно е кандидатот да има научен степен - доктор на науки од научната област во која се избира (чл. 11), во случајов, доктор на филолошки науки. Според тоа, Комисијата констатира дека кандидатите м-р Марија Врвцоска и м-р Александра Симоновиќ не ги исполнуваат условите за избор на наставник по современ англиски јазик и применета лингвистика. Во понатамошниот текст од извештајот ќе ја рецензираме работата на кандидатката д-р Елена Ончевска Агер.

1. Биографски податоци

Елена Ончевска Агер е родена на 3 март 1981 година во Скопје. Додипломските студии ги завршила на Катедрата за англиски јазик и книжевност (наставна насока) при Филолошкиот факултет „Блаже Конески“ во Скопје. Како еден од шесте студенти со највисок среден успех (9,80) во рамките на редовните рокови во завршната година на

студии (2003/2004) на Универзитетот „Св. Кирил и Методиј“ во Скопје, таа ја добила наградата „Франц Манинг“.

За време на студиите и особено потоа, Ончевска Агер активно била вклучена во наставата по англиски и италијански како странски јазици, и тоа во приватните училишта „Центар за странски јазици“ и „Аузонија“, соодветно – двете од Скопје. Од 2004 година започнала да работи како лектор по современ англиски јазик на Катедрата за англиски јазик и книжевност при Филолошкиот факултет „Блаже Конески“ во Скопје.

Образованието го продолжила во учебната 2007/2008 година на Факултетот за образование при Универзитетот во Лидз, Велика Британија, како Чивнинг-стипендист на британската влада. За време на оваа нејзина образовна етапа, таа се концентрирала на следните конкретни аспекти од областа настава по англиски како немајчин јазик: усвојување немајчин јазик (со фокус на читање, пишување, зборување и слушање), усвојување граматички и вокабуларни содржини при изучувањето немајчин јазик, подготвување и приспособување наставни материјали, следење и оценување, осмислување и подготвување наставни програми, како и професионален развој на наставниците. Во нејзината магистерска дисертација ги обработила ставовите на наставник и неговите студенти во врска со употребата на драмски импровизации во наставата по англиски како немајчин јазик. Ончевска Агер ги завршила постдипломските студии со пофалба за исклучителен успех (*Cum Laude*) и се стекнала со титулата магистер во областа настава по англиски како немајчин јазик (*MA in TESOL*). Во 2009 таа е избрана во звањето виш лектор по современ англиски јазик на Катедрата за англиски јазик и книжевност. Во март 2013 успешно ја одбрани докторската дисертација со наслов „Динамика на односите во студентските групи во наставата по англиски како странски јазик на академско ниво“. Оваа дисертација најдиректно ја профилира Елена Ончевска Агер како истражувач во областа на применетата лингвистика, особено во високото образование.

Од самите почетоци на нејзината кариера, Ончевска Агер интензивно соработува со Британскиот совет – Македонија, и тоа како асистент (а подоцна и координатор) на проектот за настава по англиски јазик, член на проектот *Writing University*, асистент на мировниот проект на Британскиот совет, обучувач на наставници и оценувач за испитите на Кембриџ и IELTS.

Ончевска Агер зела учество во над 30 прилики за професионална надградба во земјата и во странство и забележала 17 настапи на национални и интернационални конференции, семинари и работилници на теми поврзани со наставата и професионалната надградба на наставниците. На почетокот на својата кариера објавувала написи во весникот на асоцијацијата на наставници од Македонија, ЕЛТАМ, за подоцна да објавува статии во рамките на Годишниот Зборник на Филолошкиот факултет. За време на изработката на нејзината докторска дисертација, објавила статии во изданијата *Voices* и *Teacher Training and Education* на интернационалната асоцијација на наставници по англиски јазик, IATEFL, како и во списанието за професионална надградба на наставниците по англиски јазик, *Teacher Trainer Journal*.

2. Наставно-образовна дејност

Д-р Елена Ончевска Агер одржува лекторска настава по предметот современ англиски јазик во прва, втора и трета година од додипломските студии на Катедрата за англиски јазик и книжевност при Филолошкиот факултет „Блаже Конески“ во Скопје, и тоа со почеток од зимскиот семестар на академската 2003/2004 година.

Освен лекторска настава, таа е ангажирана и како обучувач на наставници од страна на Британскиот совет – Македонија во рамките на националниот семинар за обука на обучувачи на наставници по англиски како немајчин јазик од Р. Македонија, *Thinking Anew*. Ончевска Агер е ангажирана како обучувач на наставници и во рамките на два онлајн-курсеви на Британскиот совет, и тоа *English for Teaching* и *Primary Essentials*.

Ончевска Агер учествувала на бројни школи и работилници во земјата и во странство.

3. Научноистражувачка дејност

Д-р Елена Ончевска Агер учествувала во неколку национални научни проекти:

- *Активно учење во големи студентски групи* – проект наменет за професионална надградба на универзитетскиот кадар на државните универзитети во Р. Македонија и спонзориран од Македонско-американската алумни-асоцијација (МААА), Скопје (2010 година);
- *Peacekeeping English Project* – наставен проект наменет за подобрување на јазичните компетенции по англиски јазик на припадниците на армијата на Р. Македонија, а во организација на Британскиот совет – Македонија (2004 година);

- *ELT Project*– проект наменет за наставниците по англиски јазик во Р. Македонија, организиран од Британскиот совет – Македонија (2003 и 2004 година).

Од нејзините трудови, објавени во научни/стручни списанија, ги издвојуваме:

- “Becoming a Teacher Trainer: Going Organic”, Teacher Training and Education (IATEFL), ISSN: 1026-4396, стр. 9-10, преземено на 21.11.2012 од <http://edition.pagesuite-professional.co.uk/launch.aspx?eid=9b3f005d-473f-4631-a668-2d4e13803db1> (2012 година);
- “My first trainer training seminar: Reflection on styles of participation”, The Teacher Trainer Journal, 26 (2): 6 (2012 година);
- „Talkback: Oncevska vs Tennant on authenticity”, IATEFL Voices, број 221 (ISSN 1814-3830) (2011 година);
- “A gradual shift of focus: Product to process via dialogue journals”, IATEFL Voices, број 218 (ISSN 1814-3830) (2011 година).

Ончевска Агер објавила повеќе статии во Зборникот на Филолошкиот факултет „Блаже Конески“, и тоа на следните теми поврзани со методиката на настава по англиски јазик во лекторски контекст: проектна работа, наставни програми, работа во групи, фокус на процес (наспрема продукт) во лекторската настава, драмски импровизации, академско писмено изразување итн.

Таа учествувала со реферати на научни и стручни собири, главно во рамките на проектот *Активно учење во големи студентски групи*. Коавтор е и на прирачникот „Активно учење во големи студентски групи“, наменет за наставниот кадар на државните университети во Р. Македонија. Д-р Ончевска Агер одржала секциски предавања на домашни научни и стручни собири:

- “Helping Students to Develop Effective Written Arguments“, работилница на интернационалната конференција на ЕЛТАМ, насловена Continuing Professional Development – Opportunities and Challenges (соработка со м-р Мира Бекар), Педагошки факултет „Св. Климент Охридски“ – Скопје (2012 година);

- “Assessing the Reliability of Sources and the Relevance of Student Arguments“, работилница во рамките на националниот Семинар по академско пишување (соработка со м-р Мира Беќар), Филолошки факултет „Блаже Конески“– Скопје (2012 година);

но и на научни и стручни собири со меѓународно учество:

- “From Knowing the Way to Walking it: Teachers’ Beliefs“, презентација на 47. Интернационална конференција на IATEFL во Ливерпул (Велика Британија) (2013 година);
- “Using Picture Stories for English Language Learning“, презентација на интернационалната веб-конференција Story Sharing Web Conference, организирана од Британски совет – Турција (2013 година);
- “Researching Linguistic and Professional Contexts: Student Voices“, презентација на интернационалната конференција „Јазични и културни проникнувања низ преведувањето и толкувањето“, Филолошки факултет „Блаже Конески“– Скопје (2012 година);
- “Affect and Dramatic Improvisations in a University Context“, презентација на 44. Интернационална конференција на IATEFL во Харогејт (Велика Британија) (2010 година);
- “Dramatic Improvisations in a University Teaching Context“, презентација на Интернационалната конференција на ELTAM-IATEFL, Скопје (2008 година);
- “A Teacher and His University Undergraduate Students’ Attitudes to Using Drama Techniques for English Language Learning“, презентација на Конференцијата за настава по англиски јазик за странски говорители, Факултет за образование, Универзитет во Лидз, Велика Британија (2008 година);
- “Academic Writing: From Student Learning to Teacher Learning“, презентација на Интернационалната конференција за настава по странски јазици на Универзитетот во Сабанчи, Истанбул (2007 година);
- “Using Peer Review in the ESL Writing Class“, презентација на Интернационалната конференција на ELTAM, Охрид (2006 година);

- “Using Newspapers in the Classroom“, презентација на интернационалната конференција на ELTAM, Охрид (2004 година).

4. Стручно-апликативна дејност

Д-р Ончевска Агер учествувала во промотивни активности на Филолошкиот факултет „Блаже Конески“ и се јавува како член на Комисијата за прераспределба на кабинети при Филолошкиот факултет „Блаже Конески“ (2010) и на Централната комисија за распоред на Филолошкиот факултет „Блаже Конески“ (2009).

Ончевска Агер била член на организацискиот одбор на серијата научни собири на тема академско пишување во периодот од 2004 до 2012 година, организирани од страна на Филолошкиот факултет и Британскиот совет – Македонија, а во рамките на проектот *Writing University*. Таа организирала и две студентски конференции за промовирање на истражувачките вештини кај студентите, и тоа: *Researching Linguistic and Professional Contexts: Student Voices* (2011) и *Адаптирање на англиската лексика во македонскиот јазик во говорот на политичарите и медиумите* (2010).

Во 2003 година таа ја освоила наградата „Франц Манинг“, како еден од шесте најуспешни студенти во завршната година на студии на Универзитетот „Св. Кирил и Методиј“, а во 1996 го освоила третото место на републичкиот натпревар од областа на латинскиот јазик, доделена од Сојузот на друштвото за странски јазици и книжевности при СРМ.

Како стипендист на британската влада според програмата „Чивнинг“, таа остварила студиски престој во Велика Британија во текот на академската 2007/2008 година и се стекнала со научниот степен магистер во областа на настава по англиски јазик за странски говорители на Факултетот за образование при Универзитетот во Лидз.

Прилог: Образец со листа на поени за избор во наставно-научно звање.

ЗАКЛУЧОК И ПРЕДЛОГ

Од прегледот на наставните, научноистражувачките и стручно-апликативните активности на д-р Елена Ончевска Агер заклучуваме дека таа се профилира во наставник кој континуирано следи повеќе потесни наставни и истражувачки интереси и активно придонесува во локалната и меѓународната професионална заедница. Врз основа на изнесените аргументи, како и врз основа на освоените 247,8 поени според Образецот за

избор во наставно-научно, научно, наставно-стручно и соработничко звање (во прилог), Рецензентската комисија констатира дека д-р Елена Ончевска Агер ги исполнува условите за избор во звањето за кое конкурира. Според тоа, ни претставува чест и задоволство да му препорачаме на Наставно-научниот совет на Филолошкиот факултет „Блаже Конески“ во Скопје да ја избере д-р Елена Ончевска Агер во звањето *доцент* по современ англиски јазик и применета лингвистика.

Скопје, 10.8.2013

Рецензентска комисија

1. Д-р Екатерина Бабамова, редовен професор, с.р.
3. Д-р Марија Јанева-Михајловска, редовен професор, с.р.
3. Д-р Анжела Николовска, вонреден професор, с.р.

ОБРАЗЕЦ
КОН ИЗВЕШТАЈОТ ЗА ИЗБОР ВО НАСТАВНО-НАУЧНО, НАУЧНО, НАСТАВНО-СТРУЧНО И
СОРАБОТНИЧКО ЗВАЊЕ

Кандидат: Елена Владимир Ончевска Агер

(име, татково име и презиме)

Институција: Филолошки факултет „Блаже Конески“ – Скопје

(назив на факултетот/институтот)

Научна област: современ англиски јазик и применета лингвистика
НАСТАВНО-ОБРАЗОВНА ДЕЈНОСТ

Ред. број	Назив на активност:	Поени
	Одржување лекторска настава (прв циклус студии)	
1	Лекторски вежби по современ англиски јазик I (0+8) на Филолошкиот факултет „Блаже Конески“ во Скопје Зимски семестар 2004 (8 часа x 15 недели)	4,8
2	Лекторски вежби по современ англиски јазик I (0+8) на Филолошкиот факултет „Блаже Конески“ во Скопје Летен семестар 2005 (8 часа x 15 недели)	4,8
3	Лекторски вежби по современ англиски јазик 1 (0+6) на Филолошкиот факултет „Блаже Конески“ во Скопје Зимски семестар 2005 (6 часа x 15 недели)	3,6
4	Лекторски вежби по современ англиски јазик II (0+8) на Филолошкиот факултет „Блаже Конески“ во Скопје Зимски семестар 2005 (8 часа x 15 недели)	4,8
5	Лекторски вежби по современ англиски јазик 1 (0+6) на Филолошкиот факултет „Блаже Конески“ во Скопје Летен семестар 2006 (6 часа x 15 недели)	3,6
6	Лекторски вежби по современ англиски јазик II (0+8) на Филолошкиот факултет „Блаже Конески“ во Скопје Летен семестар 2006 (8 часа x 15 недели)	4,8
7	Лекторски вежби по современ англиски јазик 3 (0+12) на Филолошкиот факултет „Блаже Конески“ во Скопје Зимски семестар 2006 (12 часа x 15 недели)	7,2
8	Лекторски вежби по современ англиски јазик III (0+2) на Филолошкиот факултет „Блаже Конески“ во Скопје Зимски семестар 2006 (2 часа x 15 недели)	1,2
9	Лекторски вежби по современ англиски јазик 4 (0+12) на Филолошкиот факултет „Блаже Конески“ во Скопје Летен семестар 2007 (12 часа x 15 недели)	7,2
10	Лекторски вежби по современ англиски јазик III (0+2) на Филолошкиот факултет „Блаже Конески“ во Скопје Летен семестар 2007 (2 часа x 15 недели)	1,2
11	Лекторски вежби по современ англиски јазик 3 (0+12) на Филолошкиот факултет „Блаже Конески“ во Скопје Зимски семестар 2008 (12 часа x 15 недели)	7,2
12	Лекторски вежби по современ англиски јазик 5 (0+2) на Филолошкиот факултет „Блаже Конески“ во Скопје	1,2

28	Лекторски вежби по современ англиски јазик 5 (0+2) на Филолошкиот факултет „Блаже Конески“ во Скопје Зимски семестар 2012 (2 часа x 15 недели)	1,2
29	Лекторски вежби по современ англиски јазик 4 (0+12) на Филолошкиот факултет „Блаже Конески“ во Скопје Летен семестар 2013 (12 часа x 15 недели)	7,2
30	Лекторски вежби по современ англиски јазик 6 (0+2) на Филолошкиот факултет „Блаже Конески“ во Скопје Летен семестар 2013 (2 часа x 15 недели)	1,2
	Консултации со студенти	
31	Консултации со студенти на Филолошкиот факултет „Блаже Конески“ во Скопје во академската година 2004/2005 (2 семестри x 40 студенти)	0,2
32	Консултации со студенти на Филолошкиот факултет „Блаже Конески“ во Скопје во академските 2005/6, 2006/7, 2008/9, 2009/10, 2010/11, 2011/12 и 2012/13 (14 семестри x 100 студенти)	2,8
	Пакет материјали за одреден предмет	
33	Пакет материјали за современ англиски 3	1
34	Пакет материјали за современ англиски 4	1
35	Пакет материјали за современ англиски 5 (Пишување)	1
36	Пакет материјали за современ англиски 6 (Пишување)	1
	Настава во школи и работилници (раководител)	
37	Модератор на онлајн-курсот за обука на наставници English for Teaching, во рамките на проектот Pro-ELT на Британскиот совет – Малезија (2013 година)	1,5
38	Модератор на онлајн-курсот за обука на наставници Primary Essentials на Британскиот Совет (2013 година)	1,5
39	Обучувач во рамките на Thinking Anew, национален семинар за обука на 19 обучувачи на наставници по англиски како странски јазик од Р. Македонија, одржан во соработка со Адриан Тенант, Британски совет – Македонија (2012 година)	1,5
40	Наставник во рамките на Project-Based Learning: Reflections on an Online Course, работилница во Американското катче, Скопје (2009 година)	1,5
41	Наставник во рамките на How to Teach Writing, работилница за професори по англиски јазик од основни и средни училишта, ELTAM, Велес (2009 година)	1,5
	Настава во школи и работилници (учесник)	
42	Researching Professional Talk, претконференциски семинар на 47. Интернационална конференција на IATEFL во Ливерпул (Велика Британија) со проф. Стив Волш и проф. Стив Ман (2013 година)	1
43	Семинар за вклучување на изучувачите со посебни потреби во наставата по англиски јазик (Special Needs Training for Teachers of English), Британски совет – Македонија, Скопје (2013 година)	1
44	Онлајн-конференција на Macmillan Education Methodology Day	1

	with Scott Thornbury, Adrian Underhill and Pete Sharma (2012 година)	
45	Онлајн-курс E-moderator Essentials за подготовка на обучувачи кои ќе ги одржуваат курсевите TeachingEnglish на Британскиот совет за наставници по англиски како странски јазик во светот (2011-2012 година)	1
46	Обука за употреба на интерактивна табла во наставата, Филолошки факултет „Блаже Конески“ – Скопје (2011 година)	1
47	Open Access Week 2011, предавање за можностите за публикување во контекст на Open Access во Р. Македонија и во странство, Филолошки факултет „Блаже Конески“ – Скопје (2011 година)	1
48	Летна школа (<i>British Council Trainer Training Summer School</i>) за обучување обучувачи на наставници од поширокиот европски регион во организација на Британскиот совет Турција – Улудаг, Турција (2010 година)	1
49	Онлајн курс за обука на наставници по Современ англиски јазик за организирање проектна работа на час (<i>Developing EFL Literacy Through Project-Based Learning</i>), спонзориран од Американската амбасада во Скопје, Р. Македонија, Универзитет во Орегон – САД (2010 година)	1
50	Конференција на IATEFL (Learner Autonomy SIG) Autonomy in Language Learning: Beyond the Bandwagon? – Универзитет во Нотингам, Велика Британија (2008 година)	1
51	Семинар за академско пишување организиран во рамките на проектот Writing University, Филолошки факултет „Блаже Конески“ – Скопје (ноември 2006 година)	1
52	Конференција на IATEFL за употреба на драмски техники во наставата по англиски јазик Interact 2006 – Виена, Австрија (2006 година)	1
53	Семинар за академско пишување организиран во рамките на проектот Writing University, Британски совет – Македонија, Скопје (март 2006 година)	1
54	Семинар на USAID за настава по англиски јазик за нематични факултети English for Specific Purposes Course Development – Универзитет на Југоисточна Европа, Тетово (2005 година)	1
55	Семинар за академско пишување организиран во рамките на проектот Writing University, Филолошки факултет „Блаже Конески“ – Скопје (2005 година)	1
56	Регионална конференција на ELTA World of Classroom: Creativity and Culture, Белград (2005 година)	1
57	Семинар за академско пишување организиран во рамките на проектот Writing University, Хотел Арка – Скопје (2004 година)	1
58	Летна школа Storyworld Drama на Британскиот совет – Македонија, Охрид (2004 година)	1
59	Семинар за раководење со проекти Project Management Training на Британскиот совет – Македонија, Скопје (2004 година)	1
60	Размена на искуства со загрепскиот Центар за самостојно учење (Self-Access Centre), Британски совет – Македонија (2004 година)	1

61	Семинар за употреба на софтвер за изработка на јазични вежби во рамките на проект на Британскиот совет – Македонија, Охрид (2004 година)	1
62	Семинар за млади професори Finding Yourself as a Teacher – Загреб (2003 година)	1
63	Летна школа Madcap Drama in ELT на Британскиот совет – Македонија, Охрид (2003 година)	1
Вкупно		163,7

НАУЧНОИСТРАЖУВАЧКА ДЕЈНОСТ

Ред. број	Назив на активност:	Поени
	Учесник во национален научен проект	
1	Член на тимот кој го организира проектот <i>Активно учење во големи студентски групи</i> – проект наменет за професионална надградба на универзитетскиот кадар на државните университети во Р. Македонија и спонзориран од Македонско-американската алуumni-асоцијација (MAAA), Скопје (2010 година)	3
2	Асистент на наставниот проект за армијата, организиран од Британскиот совет – Македонија (<i>Peacekeeping English Project</i>), а наменет за подобрување на јазичните компетенции по англиски јазик на припадниците на Армијата на Р. Македонија (2004 година)	3
3	Асистент на проектот за настава по англиски јазик на Британскиот совет – Македонија (<i>ELT Project</i>), наменет за наставниците по англиски јазик во Р. Македонија (2003-2004 година) и координатор на проектот (2004 година)	3
	Трудови со оригинални научни резултати, објавени во научно/стручно списание	
4	“Becoming a Teacher Trainer: Going Organic”, Teacher Training and Education (IATEFL), ISSN: 1026-4396, стр. 9-10, преземено на 21.11.2012 од http://edition.pagesuite-professional.co.uk/launch.aspx?cid=9b3f005d-473f-4631-a668-2d4e13803db1 (2012 година)	4
5	“My first trainer training seminar: Reflection on styles of participation”, The Teacher Trainer Journal, 26 (2): 6 (2012 година)	4
6	„Talkback: Oncevaska vs Tennant on authenticity”, IATEFL Voices, број 221 (ISSN 1814-3830) (2011 година)	4
7	“A gradual shift of focus: product to process via dialogue journals”, IATEFL Voices, број 218 (ISSN 1814-3830) (2011 година)	4
	Трудови објавени во зборник на трудови на в.о. институција	
8	„Очудување на наставата по современ англиски јазик преку проектна работа“, Годишен зборник на Филолошкиот факултет	2

	„Блаже Конески“ во Скопје, Книга 38 (2012 година, во печат)	
9	„Наставните програми на лекторите по Современ англиски јазик: содржини и ставови“, Годишен зборник на Филолошкиот факултет „Блаже Конески“ во Скопје, Книга 37 (2011 година)	2
10	„Англиски како странски јазик низ работа во групи: „невидливи“ аспекти во лекторската настава“, Годишен зборник на Филолошкиот факултет „Блаже Конески“ во Скопје, Книга 36 (2010 година)	2
11	„Воведување елементи на процес во наставна програма со фокус на продукт“, Зборник во чест на проф. д-р Лилјана Минова – Ѓуркова по повод 70 години од раѓањето, Филолошки факултет, Катедра за македонски јазик и јужнословенски јазици (2009 година)	2
12	„Драмски импровизации во лекторската настава по современ англиски јазик“, Годишен зборник на Филолошкиот факултет „Блаже Конески“ во Скопје, Книга 35 (2009 година)	2
13	„Академско писмено изразување: стекнување знаења и вештини кај студентите – усовршување на наставниот кадар“, Годишен зборник на Филолошкиот факултет „Блаже Конески“ во Скопје, Книга 33 (2007 година)	2
	Труд со оригинални научни/стручни резултати, објавен во зборник на трудови од научен/стручен собир	
14	“Academic Writing: From Student Learning to Teacher Learning“, Зборник на интернационална конференција за настава по странски јазици на Универзитетот во Сабанчи, Истанбул http://www.sabanciuniv.edu/do/eng/?/SLConf2007/proceedings.html (2007 година)	1,6
	Учесник на научен/стручен собир со реферат (усна презентација)	
15	„Европската јазична рамка во македонскиот законски контекст: опис и анализа на одбраните нивоа преку тестот ИЕЛТС“, Советување за академската примена на измените на Законот за високо образование, во доменот на меѓународните дипломи по англиски јазик, Филолошки факултет „Блаже Конески“ – Скопје (2013 година)	1
16	„Активно учење во големи студентски групи низ проектна работа“, семинар на Економскиот факултет во Скопје (2010 година)	1
17	„Активно учење во големи студентски групи низ проекти: невозможност или предизвик?“, семинар на Факултетот за туризам и угостителство во Охрид (2010 година)	1
18	„Активно учење во големи студентски групи: невозможност или предизвик?“, семинар на Педагошкиот факултет во Штип (2010 година)	1
	Секциско предавање на научен/стручен собир	
19	“Helping Students to Develop Effective Written Arguments“,	1

	работилница на интернационалната конференција на ЕЛТАМ насловена Continuing Professional Development – Opportunities and Challenges (соработка со м-р Мира Бекар), Педагошки факултет „Св. Климент Охридски“ – Скопје (2012 година)	
20	“Assessing the Reliability of Sources and the Relevance of Student Arguments“, работилница во рамките на националниот Семинар по академско пишување (соработка со м-р Мира Бекар), Филолошки факултет „Блаже Конески“ – Скопје (2012 година)	1
	Секциско предавање на научен/стручен собир со меѓународно учество	
21	“From Knowing the Way to Walking it: Teachers’ Beliefs“, презентација на 47. Интернационална конференција на IATEFL во Ливерпул (Велика Британија) (2013 година)	2
22	“Using Picture Stories for English Language Learning“, презентација на интернационалната веб-конференција Story Sharing Web Conference, организирана од Британски совет – Турција (2013 година)	2
23	“Researching Linguistic and Professional Contexts: Student Voices“, презентација на интернационалната конференција „Јазични и културни проникнувања низ преведувањето и толкувањето“, Филолошки факултет „Блаже Конески“ – Скопје (2012 година)	2
24	“Affect and Dramatic Improvisations in a University Context“, презентација на 44. Интернационална конференција на IATEFL во Харогет (Велика Британија) (2010 година)	2
25	“Dramatic Improvisations in a University Teaching Context“, презентација на интернационалната конференција на ELTAM-IATEFL, Скопје (2008 година)	2
26	“A Teacher and His University Undergraduate Students’ Attitudes to Using Drama Techniques for English Language Learning“, презентација на конференцијата за настава по англиски јазик за странски говорители, Факултет за образование, Универзитет во Лидз, Велика Британија (2008 година)	2
27	“Academic Writing: From Student Learning to Teacher Learning“, презентација на интернационалната конференција за настава по странски јазици на Универзитетот во Сабанчи, Истанбул (2007 година)	2
28	“Using Peer Review in the ESL Writing Class“, презентација на интернационалната конференција на ELTAM, Охрид (2006 година)	2
29	“Using Newspapers in the Classroom“, презентација на интернационалната конференција на ELTAM, Охрид (2004 година)	2
	Дел од монографија	
30	Коавтор на прирачникот „Активно учење во големи студентски групи“ наменет за наставниот кадар на државните университети во Р. Македонија, а издаден во рамките на проектот „Активно	4

	учење во големи студентски групи“, Скопје: МагнаСкен (ISBN 978-9989-57-722-2)	
	Вкупно	66,6

СТРУЧНО-АПЛИКАТИВНА ДЕЈНОСТ

Ред. број	Назив на активноста:	Поени
	Учество во промотивни активности на факултетот или институтот	
1	Учество во промотивни активности на Филолошкиот факултет „Блаже Конески“ пред учениците во државното средно училиште „Ѓорѓи Димитров“ во Скопје (2012 година)	0,5
2	Лекторирање трудови на англиски/македонски јазик	
3	Лектура на македонскиот превод на расказ од Бил Броуди (Британски совет – Македонија)	0,5
Дејности од поширок интерес		
4	Член на организациски или програмски одбор на научен/стручен собир	
5	Член на организацискиот и програмскиот одбор на Семинарот по академско пишување, организиран од Британски совет – Македонија и Филолошки факултет „Блаже Конески“ – Скопје (2012 година)	0,5
6	Член на организацискиот одбор на Семинарот за академско пишување организиран во рамките на проектот Writing University, Филолошки факултет „Блаже Конески“ – Скопје (6-11 ноември 2006 година)	0,5
7	Член на организацискиот одбор на Семинарот за академско пишување организиран во рамките на проектот Writing University, Британски совет – Македонија, Скопје (20-22 март 2006 година)	0,5
8	Член на организацискиот одбор на Семинарот за академско пишување организиран во рамките на проектот Writing University, Филолошки факултет „Блаже Конески“ – Скопје (2005 година)	0,5
9	Член на организацискиот одбор на Семинарот за академско пишување организиран во рамките на проектот Writing University, Хотел Арка – Скопје (2004 година)	0,5
	Член на организациски или програмски одбор на меѓународен научен/стручен собир	
10	Член на организациониот одбор за Симпозиумот по повод 60 години постоење на Филолошкиот факултет „Блаже Конески“ во Скопје и 85 години од раѓањето на академик Блаже Конески – Скопје и Небрегово (2006 година)	1
	Претседател на организационен или програмски одбор на научен/стручен собир	

11	Организатор на студентската конференција за студентско истражување “Researching Linguistic and Professional Contexts: Student Voices”, во соработка со проф. Анета Дучевска од Катедрата за македонски јазик, Филолошки факултет „Блаже Конески“, Скопје (2011)	1
12	Организатор на студентската конференција за студентско истражување „Адаптирање на англиската лексика во македонскиот јазик во говорот на политичарите и медиумите“, во соработка со Бобан Карапејовски (лектор), Филолошки факултет „Блаже Конески“, Скопје (2010)	1
	Награда за научни постигнувања од струкова организација	
13	Награда „Франц Манинг“, како еден од шесте најуспешни студенти во завршната година на студии на Универзитетот „Св. Кирил и Методиј“ (2003 година)	3
	Државна награда за научни постигнувања	
14	Освоено трето место на Републичкиот натпревар од областа на латинскиот јазик, доделена од Сојузот на друштвото за странски јазици и книжевности при СРМ (1996 година)	5
	Член на факултетска комисија	
15	Член на Комисијата за прераспределба на кабинети, Филолошки факултет „Блаже Конески“ – Скопје (2010)	0,5
16	Член на Централната комисија за распоред, Филолошкиот факултет „Блаже Конески“ – Скопје (2009)	0,5
	Студиски престој во странство повеќе од 6 месеци	
17	Студиски престој од една академска година (2007/2008) на Факултетот за образование при Универзитетот во Лидз, Велика Британија	2
	Вкупно	17,5

ПРОФЕСИОНАЛНИ РЕФЕРЕНЦИ НА КАНДИДАТОТ ЗА ИЗБОР ВО ЗВАЊЕ	Поени
НАСТАВНО-ОБРАЗОВНА ДЕЈНОСТ	163,7
НАУЧНОИСТРАЖУВАЧКА ДЕЈНОСТ	66,6
СТРУЧНО-УМЕТНИЧКА ДЕЈНОСТ	
СТРУЧНО-АПЛИКАТИВНА ДЕЈНОСТ	17,5
Вкупно	247,8

Рецензентска комисија

1. Д-р Екатерина Бабамова, редовен професор, с.р.
2. Д-р Марија Јанева-Михајловска, редовен професор, с.
3. Д-р Анжела Николовска, вонреден професор, с.р.

РЕЦЕНЗИЈА

НА ДОКТОРСКАТА ДИСЕРТАЦИЈА „МОДЕЛ НА Е-КОЛАБОРАТИВНО ГРАДЕЊЕ НА ОНТОЛОГИЈА И НЕГОВИ ПРИМЕНИ ВО ЕЛЕКТРОНСКОТО УЧЕЊЕ“ ОД М-Р МИЛЕ ЈОВАНОВ, ПРИЈАВЕНА НА ФАКУЛТЕТОТ ЗА ИНФОРМАТИЧКИ НАУКИ И КОМПЈУТЕРСКО ИНЖЕНЕРСТВО ВО СКОПЈЕ

Наставно-научниот совет на Факултетот за информатички науки и компјутерско инженерство при Универзитетот „Св. Кирил и Методиј“ во Скопје, со одлука број 02-863/1 од својата седница одржана на 17.6.2013 година, нè избра за рецензенти за оцена на докторската дисертација под наслов МОДЕЛ НА Е-КОЛАБОРАТИВНО ГРАДЕЊЕ НА ОНТОЛОГИЈА И НЕГОВИ ПРИМЕНИ ВО ЕЛЕКТРОНСКОТО УЧЕЊЕ, поднесена од м-р Миле Јованов, магистер на информатички науки, вработен како асистент на Факултетот за информатички науки и компјутерско инженерство при Универзитетот „Св. Кирил и Методиј“ во Скопје. По прегледувањето на дисертацијата го поднесуваме следниов

ИЗВЕШТАЈ

1. КОМПОЗИЦИЈА НА ДИСЕРТАЦИЈАТА

Докторската дисертација на м-р Миле Јованов претставува самостоен научен труд од областа на електронското учење, колаборацијата и колаборативното учење и онтологиите кај семантичкиот веб, кој ги надградува истражувањата на кандидатот спроведени во неговиот магистерски труд „Семантички веб-технологии во електронско тестирање“. Авторот, анализирајќи го проблемот на поверодостојна проверка на знаења за даден домен, преку избегнување на проблемот на знаење на прашањата од множеството прашања наспроти вистинското познавање на даден домен, предлага модел на нова колаборативна наставна активност која ќе креира влезна онтологија за предложениот модел за автоматско креирање на прашањата, презентираан претходно.

Во трудот, авторот презентира нов оригинален модел на онлајн наставна активност која вклучува колаборативна изградба на онтологија за даден домен. Во трудот се воведуваат два нови принципа за автоматска пресметка на оценка за дадена наставна активност врз база на постигнувања, која ќе претставува квалитативна и квантитативна оценка на залагањето на студентот, и пресметка на рејтинг на студентот, што е оценка генерално на квалитетот на придонесот на студентот, како мерка потребна во предложениот модел. Докторската дисертација е изложена на 90 страници и неколку дополнителни прилози. Во неа се презентирани 25 графикони и слики, како и 7 табели. Пописот на литературата содржи 71 библиографска единица, од кои 17 научни трудови објавени од авторот во рецензирани меѓународни конференции и списанија во периодот на работата на оваа докторска дисертација.

Содржината на докторската дисертација е композирана во Вовед и седум глави.

Кусиот преглед и воведот во областа, описот на проблемот, целта на истражувањето на трудот, како и прегледот на содржината и главните резултати се дадени во воведот (1 – 10 страница).

Во првата глава (11 – 33 страница), во 5 подглави, е даден преглед на концептите и дефинициите поврзани со истражувањето.

Во втората глава (34 – 40 страница), во 5 подглави, е презентирана состојбата со последните истражувања и дадени се дел од постигнатите резултати од авторот со успешна имплементација на (е-)колаборација во процесите на наставните активности и подготовките за натпреварите по информатика.

Во третата глава (41 – 53 страница), во 3 подглави, е претставен моделот за е-колаборативна активност за градење онтологија, презентирани се два нови пристапи за автоматска пресметка на оценка и рејтинг на студент при учество во активноста и дадена е анализа на истите.

Во четвртата глава (54 – 60 страница), во 3 подглави, се опишува реализираната алатка базирана на новопредложениот модел, нејзините функционалности, реализацијата во Moodle и процесот на реализација.

Во петтата глава (61 – 64 страница), во 4 подглави, се презентираат спроведените експерименти и е даден опис на методологијата за евалуација.

Во шестата глава (65 – 80 страница), во 3 подглави, се презентираат согледувањата во однос на предложениот модел, на реализираната алатка и на резултантната онтологија.

Заклучокот, како седма глава (81 – 84 страница), ги сумира резултатите и ја покажува оправданоста и корисноста на примена на предложениот модел на онлајн-колаборативна активност во рамките на еден наставен курс. Во оваа глава се дадени и насоки за понатамошна работа.

Прегледот на референции на користени трудови и литература содржи 71 единица, статии објавени во врвни научни списанија од областа на истражување, како и монографии, интернет-адреси и презентации од врвни научни конференции (85-90 страница).

На крајот на трудот се дадени и додатоци. Додатоците даваат пошироки објаснувања за некои од споменатите концепти (допис на методологијата за развој на онтологија, OWL како јазик за претставување на онтологија структурата на еден OWL-онтолошки документ), претставуваат материјал – детален прирачник за запознавање на професорите со новопредложената активност и презентираат детали од архитектурата на реализираната алатка.

2. ПРЕГЛЕД НА СОДРЖИНАТА НА ДЕЛОВИТЕ

Докторската дисертацијата е изложена преку вовед и шест глави.

Во Глава 1, во трудот се презентирани поврзаните истражувања и се дадени дефиниции во областите кои се опфатени со темата на трудот ((е)колаборација, е-колаборативно учење, онтологија, онтологија кај семантички веб, елементи на онтологија преку OWL-примери, е-учење и системи за управување со содржини за учење: Moodle, МЕНДО, е-тестирање.

Во Глава 2 се наведени поврзаните истражувања за примена на онтологија во е-тестирање, како и колаборативно градење онтологија. Тука е презентирана и мотивацијата за работата од трудот. Во продолжение се дадени некои постигнати резултати од страна на кандидатот, презентирани во научни трудови, кои се поврзани со примената на колаборација и е-колаборација во учењето и во електронските системи за учење и менаџирање на натпревари по информатика.

Во Глава 3 се претставува нов оригинален модел на е-колаборативна активност за градење онтологија во е-учењето. Тука се покажува потребата за две различни мерки за оценување на студентите и нивно рангирање врз база на рејтинг. Исто така, понудени се и нови методи кои можат да се користат за автоматско оценување и автоматска пресметка на рејтинг, за одредени наставни активности. Тие се неопходен дел од предложениот модел и неговата реализација. На крајот се презентираат добрите својства на предложените методи за оцена и рејтинг.

Во Глава 4 се прикажува СОВ-алатката која преставува веб-базирана реализација на предложениот модел. Алатката е реализирана како модул за Moodle и може да биде вклучена во постојната архитектура на Moodle, за потоа да се користи за спроведување на активност „Онтологија“ за потребите на одреден курс реализиран (или поддржан) со Moodle. Во продолжение на Глава 4 се претставува нејзината структура и, исто така, се објаснува процесот на реализација со вклучување на студенти за нејзино тестирање. На крајот се укажува дека произведената алатка може лесно да се додаде на секоја инсталација Moodle од страна на Moodle-администратор.

Во Глава 5 се опишуваат спроведените експерименти изведени во текот на двегодишен период во рамките на наставата на две последователни изведувања на курсот Компјутери. Во продолжение на Глава 5 се опишува методологијата за спроведување на евалуацијата.

Глава 6 претставува опсежна анализа на добиените резултати од фазата на тестирање на алатката и од изведените експерименти презентирани преку повеќе табели и графикони. Во оваа

глава се прикажуваат согледувањата и изведените заклучоци во однос на предложениот модел на активност, изготвената алатка и продуцираната онтологија како исход од активноста.

Заклучокот, како седма глава, ги сумира резултатите, преку наведување на изведените заклучоци во однос на предложената активност, реализираната алатка и добиената онтологија и ја покажува оправданоста и корисноста на примена на предложениот модел на онлајн-колаборативна активност во рамките на еден наставен курс. На крајот на оваа глава се даваат насоки за понатамошна работа.

3. ОЦЕНА НА ТРУДОТ

Во трудот, како продолжување на истражувањето на кандидатот на можностите за експлоатација на онтологијата во процесот на електронско учење, се разгледува проблемот на креирање на онтолошки документ. Основната цел на истражувањето е нов модел за колаборативно креирање на документ кој би се искористил како влезен документ за моделот за автоматско генерирање на прашања за електронско тестирање.

Основната придобивка на истражувањата во трудот е понудениот нов модел кој овозможува надгледувано колаборативно градење на онтолошки документ, како дел од процесот на е-учење. Тој се дефинира, по истражувањето на постојните можности за колаборативна изградба на онтологија како и можностите кои се понудени од системите за менаџирање со учење во однос на имплементирање на нови активности.

Понатаму се разгледуваат можностите кои ги нуди моделот за негова примена во е-учењето како активност, односно се истражува можноста за оценување на учениците вклучени во активноста. Воведените мерки за успешното оценување на партиципиентите во градењето на онтологијата за одреден домен овозможуваат две работи: поттик за учество во активноста и релевантна оценка на знаењето на учесникот преку оценката за активноста, како и рангирање на квалитетот на придонесот од учесниците преку дефинираниот рејтинг за секој од нив.

Според дефинираниот модел се пристапува кон креирање на софтверско решение, алатката СОВ. Софтверското решение се користи за спроведување на експерименти за оценка на успешноста на моделот како активност.

Во продолжение се оценуваат перформансите кои ги нуди понудениот модел како активност во е-учењето и се оценува квалитетот кој може да го понуди оваа активност во совладувањето на наставните цели.

Од анализата на овој труд може да се идентификуваат повеќе главни придонеси:

- **Дефинирање на нов модел за колаборативна изградба на онтологија**

Авторот изведува анализа на постојни модели за колаборативна изградба на онтологија, како и можностите кои се понудени од системите за менаџирање со учење и изградува нов модел на колаборативна изградба на онтологија (Jovanov, 2013-1).

- **Дефинирање на нова наставна активност во е-учењето со примена на моделот за колаборативна изградба на онтологија.**

Врз основа на изградениот модел за колаборативна изградба на онтологија, авторот дефинира нов модел за наставна активност во е-учењето (Jovanov, 2013-1).

- **Евалуација на новиот модел и новата наставна активност со практична имплементација во наставен курс**

По спроведувањето на експерименти во период подолг од 2 години, утврдени се следниве заклучоци (Jovanov, 2013-1):

Анализата на моделот доведува до заклучок дека студентите земаат активно учество во активноста уште повеќе од очекуваниот интерес за следење на курсот. Активноста е интересна за студентите и таа нуди можности на студентите да можат да го искажат стекнатото знаење. Студентите лесно го усвојуваат процесот на градење на онтологија уште на почетокот и главно продуцираат внесови кои ги следат правилата за градење на онтологија. Исто така, тие брзо го

приспособуваат своето размислување во насока на онтолошки внесови и многу подлабоко резонираат за врските помеѓу нештата од дадениот домен, со секоја следна подактивност.

Осврнувајќи се на индивидуалните постигнувања на студентите, при споредба на резултатите добиени од оваа активност и финалните поени на студентите на курсот, добиената Пирсонова корелација констатира значајна зависност помеѓу двете. Тоа наведува на заклучок дека оценката во предложената активност може да биде сметана како значаен индикатор за знаењето на студентот во областа, бидејќи чесно го оценува разбирањето на студентот за наставниот материјал.

Предложениот модел на активност ја збогатува листата на активности кои можат да се вклучат во курсот, и тој може да се употреби во одржувањето на некој курс со цел да им помогне на студентите при совладување на темите на курсот и постигнување на наставните цели, преку онлајн-колаборација на нов и иновативен начин.

- ***Дефинирање на нов пристап за автоматско оценување на студентите***

Со цел да се овозможи автоматско оценување, во трудот се презентирани два нови пристапа, еден за оценување на студентите во активноста на курсот, и друг за пресметка на рејтингот на студентот (едната која зависи и од квантитетот, и од квалитетот на студентскиот внес, додека другата се фокусира на квалитетот (исправноста) на внесот). Иако се изработени за специфична колаборативна активност, којашто ги има презентираниите опции, методот за оценување може да биде широко искористен во сите активности вклучени во системите за менаџирање со содржини за учење кои поддржуваат (имаат потреба од) автоматизирано оценување. Во трудот се утврдува потребата од дополнителна мерка за утврдување на рејтинг на студентот. Таа е различна од оценката и е корисна за рангирање на студентите кај дадени активности. На крајот е покажана потребата од две различни мерки за постигнувањата на студентот во некој посебен тип на активности (Jovanov, 2011-3).

- ***Развиена алатка за спроведување на новата наставна активност, како нов модул за најпопуларниот систем за менаџирање со учење Moodle***

Развиената алатка се претставува во Jovanov, 2013-2. Детали околу можностите кои ги нуди Moodle за проширување со дополнителен модул и детали од структурата на алатката се дадени во Jovanov, 2013-5. Со спроведените експерименти се испитуваат и карактеристиките на продуцираната алатката. Тие потврдуваат дека алатката е корисна, добро прифатена од страна на студентите и во целост го поддржува спроведувањето на предложената активност. Конкретно дадената алатка може да се користи од страна на секој професор кој користи Moodle во својот курс, со што е даден придонес во проширување и подобрување на системот со отворен код Moodle, кој е најкористен систем за спроведување на е-курсеви во светот.

- ***Примена на изградената онтологија од доменот на даден наставен курс за автоматска продукција на прашања***

Како резултат од активноста се добива завршен онтолошки документ за доменот на курсот. Анализата на продуцираните онтолошки документи и во двата експеримента покажува дека тие можат да се користат како влез во алатката за автоматско генерирање на прашања (Jovanov, 2010-1) со цел да се создадат прашања за е-тестирање на студентите на испити (Jovanov, 2013-4). Резултатите од е-тестирањето спроведено во Експеримент 2 го потврдуваат тоа.

- ***Поширока примена на моделот за е-колаборација и придонеси во повеќе сродни процеси***

Е-колаборација се применува за подобрување на постигнувањата на надарените ученици на меѓународните натпревари во програмирање преку креирање на систем за менаџирање со натпревари МЕНДО. За системот во Kostadinov, 2010 се наведува дека е сеопфатен и супериорен систем од аспект на повеќе функционалности во споредба со другите постојни системи. Во Jovanov, 2011-1 се предложени повеќе можности за колаборација меѓу натпреварувачите и системот кои нудат и поттикнуваат колаборативно совладување на одредени содржини. Голем дел од постигнатите резултати се презентирани во Jovanov, 2012-1 и Jovanov, 2013-3, како ефикасен систем за колаборативно учење и надградба, врз основа на што се постигнуваат зголемени резултати на македонската екипа на меѓународните натпревари по информатика.

Развиен е нов модел кој вклучува техники за колаборација помеѓу човек и компјутер во насока на подобро оценување на програмски решенија на зададени програмерски проблеми. Врз база на постигнатите резултати презентирани во Stankov, 2013-1 и Stankov, 2013-2, утврден е нов модел, што нуди начин, за зададено големо множество од решенија, преку искористување на информации од првично одлично оценети решенија (од човек или од систем кој работи врз основа на тест-примери) да се утврди кои се уште неоценети решенија (или лошо оценети од системот) треба да се прегледаат рачно. Новиот систем претставува колаборација помеѓу човек-прегледувач и софтвер со кластерирачки методи од податочно рударење (Stankov, 2013-3).

Примената е прикажана со градење на модел за колаборација помеѓу образовни, истражувачки и културни институции преку проекти од областа на дигиталната презентација на македонското национално наследство. Во Jovanov, 2011-2, Jovanov, 2012-2, Jovanov, 2013-6, Jovanov, 2010-2 се даваат повеќе резултати од колаборација помеѓу образованието, културните институции во Република Македонија и Центарот за дигитизација на националното наследство преку продуцирање огромно количество на веб-страници, видеоемисии, цртани филмови и видеооптови како дигитизацијата на македонското национално наследство (изградени со колаборативен труд на тимови од студенти).

Објавени трудови од истражувањата во периодот на оваа дисертација:

- Jovanov, M.,** Gusev, M., Kirandzhiska, V., Martinovikj, D., (2013-4) "The on-line Collaborative Activity for Building Ontology: The Use of Output Ontology in e-testing", IEEE International Conference on Interactive Collaborative Learning 2013, Kazan, Rusia (accepted paper to be published in IEEE conference proceedings)
- Jovanov, M.,** Kostadinov, B., Stankov, E., Mihova, M., Gusev, M., (2013-3), "State Competitions in Informatics and the Supporting Online Learning and Contest Management System with Collaboration and Personalization Features MENDO", Journal Olympiads in Informatics, ISSN 1822-7732, Vol. 7, 42-54, 2013
- Jovanov, M.,** Gusev, M., Martinovikj, D., (2013-2), "COB: Online educational tool for collaborative ontology building," in Proc. of 36 International Convention on Information and Communication Technology, Electronics and Microelectronics: MIPRO 2013, IEEE Conference proceedings, ISBN 978-1-4673-2577-6, 2013, pp. 934-939.
- Jovanov, M.,** Gusev, M., Martinovikj, D., (2013-1), "A New Model of on-line Collaborative Activity for Building Ontology in e-Learning," in Proceedings of The IEEE Eurocon 2013 Conference, 2013, pp 25-31.
- Jovanov, M.,** Mihova, M., Stankov, E., Micev, M., (2012-2) „Promotion of Macedonian Traditional Folk Songs Through Modern Music Videos“, XI Nacionalna konferencija: Nove tehnologije i standardi: digitalizacija nacionalne bastine, Belgrade, September, 2012 (accepted paper to be published in Review of the National Center for Digitization, Publisher: Faculty of Mathematics, Belgrade)
- Jovanov, M.,** Stankov, E., Kostadinov, B., Ackovska, N, (2012-1), "Progress of Competitions in Informatics: A Success Story", in Proc. of the Ninth conference on informatics and information technology: *CiiT2012*, Faculty for Computer Science and Engineering, UKIM, Skopje, 2012, Bitola, Macedonia, 347-351.
- Jovanov, M.,** Gusev, M., (2011-3), "Grading and rating of students in new on-line collaborative activity," in Proc. of 4th International Conference of Education, Research and Innovations (ICERI2011), IAETD publications, 2011, ISBN 978-84-615-3324-4, pp. 1976-1981.
- Jovanov, M.,** Mihova, M., (2011-2), "CDNH Web Portal Extension for Video Projects Presentation", in Proc. of the Eighth conference on informatics and information technology: *CiiT2011*, FNSM, Institute of informatics, UKIM, Skopje, Bitola, Macedonia, ISBN 978-9989-668-90-6, 2011, pp. 138-140.
- Jovanov, M.,** Gusev, M., (2011-1), "On-line feedback: a human - computer ecolaboration example," in Proc. of the Eighth conference on informatics and information technology: *CiiT2011*, 2011, pp. 187-189.
- Jovanov, M.,** Mihova, M., Ackovska, N, Markovski, S., (2010-2) "Redesign of the CDNH Portal", in Proc. of the 7th International Conference for Informatics and Information Technology, *CiiT 2010*, UKIM FNSM, Institute of informatics, Skopje, ISBN 978-9989-668-88-3, pp. 133-136.

- Jovanov, M.**, Gusev, M., (2010-1), "Performance evaluation of a new approach for automatic question production," ICT Innovations 2009, (eds. Davcev, Marx Gomez) ISBN 978-3-642-10780-1, Springer Verlag, 2010, pp.275-283
- Kostadinov, B., **Jovanov, M.**, Stankov, E. (2010): „A New Design of a System for Contest Management and Grading in Informatics Competitions“, Web proceedings, ICT Innovations 2010, (ed. M. Gusev), ISSN 1857-7288, pp.87-96.
- Stankov, E., **Jovanov, M.**, Madevska-Bogdanova, A., (2013-1), "Source Code Similarity Detection by Using Data Mining Methods", in Proc. of the 35th International Conference on Information Technology Interfaces, Cavtat/Dubrovnik, Croatia, June 24-27, 2013. University Computing Centre, 2013, pp. 257-262
- Stankov, E., **Jovanov, M.**, Bojchevski, A., Madevska-Bogdanova, A., (2013-2), "EMAx: Software for C++ Source Code Analysis", Journal Olympiads in Informatics, ISSN 1822-7732, Vol. 7, 123-131, 2013
- Stankov, E., **Jovanov, M.**, Madevska-Bogdanova, A., Gusev, M., (2013-3), "A New Model for Student Source Code Assessment with Human - Computer Collaboration", CIT. Journal of Computing and Information Technology (invited paper)
- Jovanov, M.**, Gusev, M., Martinovikj, D., Spasovski, S., (2013-5), "Moodle Implementation of Activity for On-line Collaborative Ontology Building", Proc. of the 10th Conference on Informatics and Information Technology: *CiT2013*, FCSE UKIM, Skopje, 2013, Bitola, Macedonia, (in print)
- Jovanov, M.**, Mihova, M., Karas, N., (2013-6), "Promotion of Macedonian National Heritage Through Android Mobile Application", The ninth SEEDI international conference Digitization of Cultural and Scientific heritage, Zagreb, Croatia, May, 2013 (invited paper to be published in Journal of Literature and Art Studies, Publisher: David Publishing Company, Libertyville, IL, USA.)

Врз основа на деталниот преглед и анализа на приложениот труд, Комисијата го донесува следниов

4. ЗАКЛУЧОК И ПРЕДЛОГ

Кандидатот м-р Миле Јованов подготви квалитетен, обемен и оригинален научно истражувачки труд од областа на електронското и колаборативно учење. Докторската дисертација „**Модел на е-колаборативно градење на онтологија и негови примени во електронското учење**“ претставува значаен придонес заради воведувањето нов модел за колаборативно градење онтологији, потврдувањето и докажувањето на концептот за моделот, изработката на алатка за предложениот модел во отворен код која се надградува на еден од најприменуваните софтверски пакети за управување со учење – Moodle, воведувањето методологија за оцена и евалуација на предложениот модел и неговата применливост, експериментирање според воведената методологија и анализа на резултатите со соодветни научни заклучоци за применливоста на моделот.

Авторот употребил научен пристап за истражувачката проблематика, воведува нов модел, имплементира практична реализација, воведува методологија за истражување и спроведува повеќе експерименти со кои ја потврдува применливоста на моделот и изведува повеќе релевантни заклучоци, со што има придонес во научната и истражувачката мисла од областа на информатичките науки и технологии.

Од овие причини, Комисијата со задоволство заклучува дека докторската дисертација на м-р Миле Јованов претставува успешен, оригинален научен труд и

му предлага на Наставно-научниот совет на Факултетот за информатички науки и компјутерско инженерство при Универзитетот „Св. Кирил и Методиј“ во Скопје, да го прифати овој извештај и да закаже јавна усна одбрана на дисертацијата.

Рецензентска комисија

1. Д-р Марија Михова, вонреден професор на Универзитетот „Св. Кирил и Методиј“, Факултет за информатички науки и компјутерско инженерство - Скопје, с.р.
2. Д-р Марјан Гушев, редовен професор на Универзитетот „Св. Кирил и Методиј“, Факултет за информатички науки и компјутерско инженерство - Скопје, с.р.
3. Д-р Ана Мадевска Богданова, вонреден професор на Универзитетот „Св. Кирил и Методиј“, Факултет за информатички науки и компјутерско инженерство - Скопје, с.р.
4. Д-р Гоце Арменски, доцент на Универзитетот „Св. Кирил и Методиј“, Факултет за информатички науки и компјутерско инженерство - Скопје, с.р.
5. Д-р Иван Чорбев, доцент на Универзитетот „Св. Кирил и Методиј“, Факултет за информатички науки и компјутерско инженерство - Скопје, с.р.

РЕЦЕНЗИЈА
НА ДОКТОРСКАТА ДИСЕРТАЦИЈА „РЕШЕНИЈА ЗА ИНТЕГРАЦИЈА НА МОБИЛНИ
ЦЕЛУЛАРНИ МРЕЖИ И БЕЗЖИЧНИ МРЕЖИ СО ПОДДРШКА НА КВАЛИТЕТОТ НА
СЕРВИСИТЕ”, ИЗРАБОТЕНА ОД М-Р КИРЕ ЈАКИМОСКИ, ПРИЈАВЕНА НА
ФАКУЛТЕТОТ ЗА ЕЛЕКТРОТЕХНИКА И ИНФОРМАЦИСКИ ТЕХНОЛОГИИ ВО
СКОПЈЕ

Со одлука на Наставно-научниот совет на Факултетот за електротехника и информациски технологии во Скопје, донесена на седницата одржана на 3.7.2013 година, одредени сме за членови на Комисијата за оцена и одбрана на докторската дисертација на кандидатот м-р Кире Јаќимоски, со наслов „Решенија за интеграција на мобилни целуларни мрежи и безжични мрежи со поддршка на квалитетот на сервисите”.

По извршениот преглед на докторската дисертација, до Наставно-научниот совет на Факултетот за електротехника и информациски технологии во Скопје, го поднесуваме следниов

ИЗВЕШТАЈ

1. Општи податоци за докторската дисертација

Докторската дисертација со наслов „Решенија за интеграција на мобилни целуларни мрежи и безжични мрежи со поддршка на квалитетот на сервисите”, од м-р Кире Јаќимоски, е изложена во 8 поглавја. Заедно со библиографијата, дисертацијата се состои од 206 страници. Дисертацијата содржи список на референци кои биле користени при изработката на дисертацијата, како и референци на кои кандидатот се јавува како автор.

2. Предмет на докторската дисертација

Мобилните и безжичните уреди со повеќекратен пристап, како и мобилните и безжичните мрежи кои се препокриваат една со друга станаа реалност во телекомуникацискиот свет. Во хетерогената безжична и мобилна околина многу е битно да се обезбеди QoS (Quality of Service – квалитет на сервиси) поддршка и непрекинати хендовери помеѓу различните радиопристапни мрежи, што е особено потребно за сервисите во реално време. Во овој контекст, предмет на оваа дисертација е добивање на решенија за интегрирање на мобилните и безжичните мрежи и за подобрување на квалитетот на сервисите кај нив. Дисертацијата во почетокот прави анализа на перформансите на алгоритмите за пакетско опслужување на целуларните мобилни мрежи и на WiMAX-безжичните метрополитен мрежи. Понатаму, дисертацијата обезбедува QoS-анализа на вертикалните хендовери за VoIP и видеосообраќај во хетерогена безжична околина. Предмет на дисертацијата е и подобрувањето на квалитетот на сервисите кај мобилните и безжичните хетерогени мрежи со дизајнирање на алгоритми за одлучување за вертикални хендовери и избор на радиопристапна технологија, придружено со нумеричка анализа. Покрај тоа, во дисертацијата се дадени и важни дискусии и заклучоци за подобрување на QoS кај хетерогените мобилни и безжични мрежи.

3. Анализа на трудот

Во првата глава од дисертацијата е направена оптимизација помеѓу податочниот проток помеѓу корисниците и базните станици и рамноправноста при опслужувањето на корисниците. На почетокот се разгледани најновите достигнувања во областа на пакетското опслужување во HSPA-мрежите. Потоа, со компаративски метод, направена е детална анализа на влијанијата на клучните параметри врз перформансите на пакетските опслужувачи во HSPA. Направени се опсежни симулации со различни сценарија и прикажани се резултати за влијанието на бројот на корисници, радиусот на клетката и пропагациската околина на повеќе различни групи на алгоритми за пакетско опслужување во HSDPA. Резултатите се изразени во податочен проток, рамноправност при опслужувањето на корисниците и задоцнување на пакетите.

Во втората глава најпрвин детално е прикажана поврзаноста на перформансите на ertPS сервисната класа со перформансите на останатите четири сервисни класи со анализирање на

направени симулациски сценарија. Во овој контекст се прикажани важни резултати за QoS на ertPS сервисната класа и за влијанијата на сообраќајното оптоварување помеѓу сервисните класи кај IEEE 802.16 стандардот. Во понатамошниот тек на втората глава предложена е uplink шема за распределување на пакетите базирана на приоритет за IEEE 802.16 стандардот, при што предложеното решение е имплементирано со симулациска алатка и споредено со друг постоен механизам за uplink-распределба, со што се добиваат подобри QoS- перформанси кај сервисните класи.

Во третата глава од дисертацијата е опфатена симулациска студија на перформансите на вертикалните хендови изразени со времетраењето на вертикалниот хендовер и податочната брзина помеѓу UMTS, IEEE 802.16 и IEEE 802.11 пристапните мрежи. Притоа, во овој дел е прикажано влијанието на брзината на движење на мобилните корисници и типот на сообраќај во реално време. Претставен е оригинален метод за анализирање на перформансите на вертикалниот хендовер, при што се извлечени важни заклучоци и дискусии по анализата на симулациските резултати.

Четвртата глава од дисертацијата ги одредува параметрите кои имаат најголемо влијание на перформансите изразени со латентноста на вертикалниот хендовер, пакетските загуби и податочниот проток. Дадени се резултати од симулациски анализи и добиени се заклучоци како да се намали латентноста на вертикалниот хендовер, како и другите битни перформанси при користење на VoIP и видеосообраќај кај хетерогените мобилни и безжични мрежи.

Во петтата глава е направена детална анализа на метриците за евалуација на перформансите за вертикалните хендови со различни видеопотоци во реално време во хетерогено безжично сценарио, со посебно внимание на вертикалните хендови помеѓу UMTS и WiMAX-мрежите. Во понатамошниот дел на оваа глава од дисертацијата е даден преглед и опис на оптимизацијата на Link Going Down-настанот користејќи математичка анализа и развиен е израз за оптимизирање на иницирањето на овој настан согласно со брзината на мобилниот јазол при WLAN/WiMAX-вертикални хендови.

Во шестата глава е дизајниран алгоритам за одлучување за вертикални хендови кој одлучува согласно со брзината на мобилниот терминал дали да иницира или не вертикални хендови од WiMAX кон некоја WLAN-пристапна точка. Направена е евалуација на неговите перформанси и презентирани се подобрувањата кои ги дава при опслужувањето на хетерогените мобилни и безжични мрежи, користејќи го стандардот 802.21 и неговата симулациска подлога. Во понатамошниот дел на шестата глава алгоритмот е проширен со вклучување на уште еден фактор при одлучувањето за вертикални хендови, т.е. приоритетот на сесијата. Предложениот алгоритам е имплементиран и интегриран со стандардот IEEE 802.21 преку модифицирање на NIST- симулацискиот пакет за 802.21. Добиените симулациски резултати прикажуваат дека предложениот алгоритам ги намалува неопходните процедури за вертикален хендовер кон WLAN-мрежата во услови на комплексни симулациски сценарија со различни брзини на движење и различни типови на сообраќај на мобилните корисници.

Седмата глава од дисертацијата предлага алгоритми за избор на радиопристапна технологија и одлучување за вертикални хендови помеѓу WWAN, WMAN и WLAN-мрежите, базирани на оптоварувањето на мрежите, брзината на мобилните корисници, пропусниот опсег и приоритетот на сесиите на мобилните корисници. Развиена е аналитичка рамка со Маркови вериги со што се одредени сите можни состојби на мобилните терминали опремени со три различни интерфејси за трите различни мрежи. Притоа, употребен е и симулацискиот пакет 802.21 како подлога за имплементирање на алгоритмите. Предложените алгоритми покажуваат намалување на непотребни вертикални хендови, оптимизирање на оптоварувањето кај трите различни пристапни мрежи, како и подобрување на распределбата на дојдовните протоци на новите повици и на повиците од вертикален хендовер и на веројатноста на блокирање на вертикалните хендови.

Заклучокот од придонесите на докторската дисертација во седумте глави се резимирани во осмата глава од дисертацијата.

4. Верификација на докторската дисертација

Резултатите од истражувањата на проблематиката од докторската дисертација, м-р Кире Јакимоски успешно ги објавил во меѓународни списанија и на меѓународни конференции. Во врска со дисертацијата објавени се следниве трудови:

Меѓународни списанија:

[1] T. Janevski, **K. Jakimoski**, “Comparative Analysis of Packet Scheduling Schemes for HSDPA Cellular Networks”, Pages 2-5, Telfor Journal (ISSN 1821-3251), Vol. 1, No. 1, 2009.

[2] Toni Janevski and **Kire Jakimoski**, “Improving Vertical Handovers for Real-Time Video Traffic between UMTS and WiMAX Networks”, International Journal of Research and Reviews in Next Generation Networks, Vol. 1, No 1, March 2011, United Kingdom.

[3] **K. Jakimoski**, T. Janevski, “Vertical Handover Decision Algorithm from WiMAX to WLAN based on the Mobile Node’s Speed and the Session’s Priority”, International Journal of Advanced Science and Technology, Vol. 49, December, 2012.

[4] **Kire Jakimoski**, Toni Janevski, “Improvement of the QoS for WiMAX Service Classes”, Tem Journal, Vol. 2, No. 2, pp. 107-114, May 2013.

[5] **K. Jakimoski**, T. Janevski, “Priority Based Uplink Scheduling Scheme for WiMAX Service Classes”, International Journal of Information Technology and Computer Science (IJITCS), Vol. 5, No. 8, pp. 66-74, July 2013.

[6] **K. Jakimoski**, T. Janevski, “Vertical Handover Decision Algorithm from WWAN to WMAN or WLAN Environments”, International Journal of Advanced Science and Technology, Vol. 56, July 2013.

Меѓународни конференции:

[7] T. Janevski, **K. Jakimoski**, “Comparative Analysis of Packet Scheduling Schemes for HSDPA Cellular Networks”, 16-th Telecommunications forum TELFOR 2008, Serbia, Belgrade, November 25-27, 2008.

[8] **K. Jakimoski**, T. Janevski, “QoS Analysis of Packet Scheduling Algorithms for HSDPA Mobile Networks”, IWT 2009, International Workshop on Telecommunications, Sao Paulo – Brazil, February 16th – 19th 2009.

[9] **K. Jakimoski**, T. Janevski, “Performances of Vertical Handovers for Multimedia Traffic between WLAN, WiMAX and 3G Mobile Networks”, ICST MobiMedia 2009, 5th International Mobile Multimedia Communications Conference, London, United Kingdom, 7th – 9th. 09. 2009.

[10] **K. Jakimoski**, T. Janevski, “Throughput Behaviour During Vertical Handovers between Heterogeneous Wireless Networks”, Ninth National Conference with International Participation – ETAI 2009, Ohrid, Republic of Macedonia, 26-29. 09. 2009.

[11] **K. Jakimoski**, T. Janevski, “Performance Analysis of ertPS Traffic in IEEE 802.16e Standard”, 9th International Conference on Telecommunications in Modern Satellite, Cable and Broadcasting Services, Serbia, Nis, October 7-9, 2009.

[12] T. Janevski, **K. Jakimoski**, “Packet Scheduling for HSDPA Mobile Networks”, GMC 2009, Global Mobile Congress, China B3G and 4G Mobile Summit, Shanghai – China, October 14-14, 2009.

[13] T. Janevski, **K. Jakimoski**, “Scheduling Optimization in HSDPA Networks Simulating Maximum Terminal Capabilities”, 17th Telecommunications forum TELFOR 2009, Serbia, Belgrade, November 24-26, 2009.

[14] **K. Jakimoski**, T. Janevski, “Analysis of Voice over IP during Vertical Handovers in Heterogeneous Wireless and Mobile Networks”, 7-th International Conference for Informatics and Information Technology (CIIT2010), Bitola, Macedonia, February 24-27, 2010.

[15] **K. Jakimoski**, T. Janevski, “Cross-Layer Optimization in Heterogeneous Wireless and Mobile Networks”, Scientific – Professional Symposium INFOTEH, JAHORINA 2010, march 17-19, 2010.

- [16] **K. Jakimoski**, T. Janevski, "QoS Challenges of Real Time Traffic during UMTS/WiMAX/WLAN Vertical Handovers", 18-th Telecommunications forum TELFOR 2010, Serbia, Belgrade, November 23-25, 2010.
- [17] **Kire Jakimoski**, Toni Janevski, "Improving the VoIP Performances during Vertical Handovers between WLAN and WiMAX", 10th International Conference on Telecommunications in Modern Satellite, Cable and Broadcasting Services, Serbia, Nis, Ocboter 5-8, 2011.
- [18] **K. Jakimoski**, T. Janevski, "Improving the Vertical Handover Latency for VoIP between WLAN and WiMAX Networks", 19-th Telecommunications forum TELFOR 2011.
- [19] **K. Jakimoski**, T. Janevski, "Mobility Sensitive Admission Control Algorithm for WiMAX-WLAN Vertical Handovers", ICT Innovations 2012, Ohrid, Macedonia, September 12-15, 2012.
- [20] T. Janevski, **K. Jakimoski**, "Mobility-based Traffic Offload from WiMAX to WLAN", IEEE SCVT 2012, 19-th IEEE Symposium on Communications and Vehicular Technology in the Benelux, Eindhoven, November 16, 2012.
- [21] T. Janevski, **K. Jakimoski**, "Mobility Sensitive Algorithm for Vertical Handovers from WiMAX to WLAN", 20-th Telecommunications forum TELFOR 2012, Serbia, Belgrade, November 20-22, 2012.
- [22] **K. Jakimoski**, T. Janevski, "Performance Analysis of the Real Time Service Classes in Mobile WiMAX", CIIT 2013, Bitola, 18-21 April 2013.

Книга објавена од меѓународна издавачка куќа:

- [23] **K. Jakimoski**, T. Janevski, "Quality of Service in Heterogeneous Mobile and Wireless Networks", LAP LAMBERT Academic Publishing, 17 July, 2013.

5. Оригинални придонеси на дисертацијата

Како финални придонеси од докторската дисертација може да се издвојат следниве:

- Спроведени се решенија за добивање на што пооптимален однос меѓу податочниот проток меѓу корисниците и базните станици и рамноправноста при опслужувањето на корисниците кај мобилните целуларни мрежи со HSDPA.
- Направена е анализа на перформансите на сервисните класи кај WiMAX- безжичните метрополитен мрежи со посебен акцент на етPS-сообраќајот и меѓусебното влијание со другите сервисни класи изразени со податочна брзина, пакетско задоцнување и цитер.
- Предложена е uplink-шема за распределување на сервисните класи базирана на нивниот приоритет, направена е нејзина споредба со друг сличен механизам и добиени се подобрувања на перформансите изразени со просечна податочна брзина, просечно задоцнување и просечен цитер.
- Развиена е шема за опслужување и рутирање на пакетите во хетерогено сценарио на мобилни и безжични мрежи со помош на стандардот IEEE 802.21. Добиени се подобрувања на преносот на говор преку IP преку безжичните мрежи IEEE 802.11 и IEEE 802.16, интегрирани со мобилните целуларни мрежи, т.е. UMTS.
- Развиени се алгоритми за одлучување за вертикален хендовер помеѓу различните мобилни и безжични технологии во рамките на хетерогена околина креирана со помош на стандардот 802.21.
- Оптимизирани се метриците на перформансите за време на вертикалните хендовери меѓу UMTS и WiMAX кои се користат за да се измерат ефектите на вертикалниот хендовер врз перформансите на мобилниот терминал.
- Намалена е латентноста на вертикалниот хендовер меѓу WLAN и WiMAX- мрежите земајќи ја предвид брзината на мобилниот терминал со оптимизирање на Link Going Down-настанот кај стандардот 802.21.
- Предложени се и евалуирани алгоритми за одлучување за вертикален хендовер и избор на радиопристапна технологија помеѓу WWAN, WMAN и WLAN-мрежите базирани на повеќе параметри, добиени се подобрувања на QoS-параметрите и оптимизирање на оптоварувањето кај хетерогените мобилни и безжични мрежи.

- Развиена е аналитичка структура со помош на Маркови вериги со која се одредени сите можни состојби на мобилните терминали опремени со три интерфејси за WWAN, WMAN и WLAN-технологиите и направена е нумеричка анализа на предложените алгоритми за одлучување за вертикален хендовер и избор на радиопристапна технологија.

Заклучок и предлог

Врз основа на претходно изнесеното, Комисијата заклучи дека во докторската дисертација „Решенија за интеграција на мобилни целуларни мрежи и безжични мрежи со поддршка на квалитетот на сервисите“, на кандидатот м-р Ќире Јаќимоски, е даден значаен научен придонес во областа на интеграцијата на хетерогени мобилни и безжични мрежи и подобрување на квалитетот на сервисите, особено за сообраќајот во реално време. Предложените нови решенија и иновации во оваа докторска теза даваат значаен придонес за идните генерации хетерогени мобилни и безжични мрежи, каде што корисниците ќе имаат потреба од непрекината услуга, а задоволството на корисниците од различните сервис во хетерогена безжична и мобилна средина ќе биде примарна цел.

Со постигнатите резултати кандидатот м-р Ќире Јаќимоски покажал длабоко познавање на проблематиката на дисертацијата и истражувачки дух и иницијатива, што резултира во значителен научен придонес во областа на хетерогените мобилни и безжични мрежи и телекомуникациите воопшто. Резултатите од работата на докторската дисертација се публикувани во дваесет и два научни труда, од кои шест во меѓународни списанија и шеснаесет на меѓународни конференции. Освен тоа, кандидатот м-р Ќире Јаќимоски, за време на изработката на докторската дисертација, објави и книга на англиски јазик со издавачката куќа LAP LAMBERT Academic Publishing. Врз основа на погоре изложеното, Комисијата има чест и задоволство да му предложи на Наставно – научниот совет на Факултетот за електротехника и информациски технологии во Скопје да го прифати овој извештај и на кандидатот м-р Ќире Јаќимоски да му одобри јавна одбрана на докторската дисертација „Решенија за интеграција на мобилни целуларни мрежи и безжични мрежи со поддршка на квалитетот на сервисите“.

К о м и с и ј а

1. Проф. д-р Лилјана Гавриловска, претседател, с.р.
2. Проф. д-р Тони Јаневски, ментор, с.р.
3. Проф. Борис Спасеновски, член, с.р.
4. Проф. д-р Борислав Поповски, член, с.р.
5. Проф. д-р Александар Ристески, член, с.р.

РЕЦЕНЗИЈА
НА УЧЕБНОТО ПОМАГАЛО
„ОРАЛНА МЕДИЦИНА И ПАТОЛОГИЈА-ПРАКТИКУМ”
ОД АВТОРИТЕ МИРЈАНА ПОПОВСКА, ЗЛАТАНКА БЕЛАЗЕЛКОСКА,
АНЕТА АТАНАСОВСКА-СТОЈАНОВСКА, ВЕРА РАДОЈКОВА –НИКОЛОВСКА
И КРИСТИНА МИТИЌ

Врз основа на член 19 од Правилникот за организирање на издавачката дејност на УКИМ во Скопје, Наставно-научниот совет на Стоматолошкиот факултет, на својата 9-а редовна седница одржана на 3.7.2013 година, донесе Одлука бр. 08-1127 за формирање рецензентска комисија за пишување рецензија на учебното помагало „Орална медицина и патологија-практикум”, во состав:

- проф. д-р Киро Ивановски
- проф. д-р Вангел Димитровски
- проф. д-р Кочо Чакаларовски.

Во врска со оваа Одлука, во својство на рецензент го поднесувам следниов

ИЗВЕШТАЈ

“Орална медицина и патологија-практикум” е учебно помагало од оваа област наменет за студентите по дентална медицина, изготвен од автори кои подолго време се занимаваат со оваа проблематика.

Автори на учебникот се: Мирјана Поповска, Златанка Белазелкоска, Анета Атанасовска-Стојановска, Вера Радојкова-Николовска и Кристина Митиќ.

Тој е наменет за изведување на практичната настава за следниве студиски програми:

- доктори по дентална медицина;
- стручни стоматолошки сестри.

Покриеност на наставниот материјал

Во учебникот се опфатени сите предвидени наставни содржини за практична настава.

Орална медицина и патологија I	Доктори по дентална медицина	IV година (VII семестар)
Орална медицина и патологија II	Доктори по дентална медицина	IV година (VIII семестар)

Орална медицина и патологија I	Стручни сестри	стоматолошки	II година (IV семестар)
Орална медицина и патологија II	Стручни сестри	стоматолошки	III година (V семестар)

Фондот на часови и ЕКТС-кредити за овие предметни програми, според студиските програми, се претставени во табелата што следува:

Студиска програма	Код	Предмет	Теоретска настава	Практична настава	ЕКТС
Доктори дентална медицина	по 4101	Орална медицина и патологија I	30	30	4,5
Доктори дентална медицина	по 4108	Орална медицина и патологија II	30	45	4,5
Стручни стоматолошки сестри	ССС2110	Орална медицина и патологија I	15	75	6
Стручни стоматолошки сестри	ССС3102	Орална медицина и патологија I	15	45	4

Усогласеност со наставата

Обработената материја организирана во поглавја, всушност, е содржината на учебникот кој кореспондира со наставната програма за студентите по дентална медицина, наменета за практичната настава, но може да послужи и како дополнителна литература за студентите од Високата стручна школа за стручни стоматолошки сестри. Досега имаше учебник по предметот орална патологија, но заради промена на наставната програма од 2010 година се појави потреба за усогласување на наставните единици со новата наставна програма. Имено, од учебната 2013/14 година предметот орална медицина е двосеместрален и е организиран како орална медицина и патологија I, и орална

медицина и патологија II. Во ова ново издание се обработени методските единици според предвидената програма.

Општи податоци за учебникот

Учебното помагало „Орална медицина и патологија-практикум” е составен од два дела. Првиот дел е „Орална медицина и патологија I”, кој е наменет за студентите во VII семестар, и „Орална медицина и патологија II”, кој е наменет за студентите од VIII семестар. Наставните содржини се осмислени и обработени со цел да се олесни изведувањето на практичната настава. Целата материја, вклучувајќи ги и содржините е обработена и изложена на вкупно 298 страници A4-формат. Содржините од областа на Орална медицина и патологија I се приложени на 135 страници, а материјата е распределена во 10 поглавја оформени во облик на вежби наменети за практична настава. Вториот дел „Орална медицина и патологија II” е претставена на 140 страници, а методските единици се идентично распределени во 10 единици-вежби. Приодот во разработката на методските единици е современ, прецизен и концизен со што е олеснето совладувањето на апликативниот практичен дел на оваа комплексна материја. Целокупното градиво е распределено по логичен редослед кој го прави едноставен и достапен до студентите. Секоја наставна единица оформена како вежба е прегледно изложена и јасно и прецизно поставена. Всушност секоја вежба е организирана преку две, односно три тематски целини, во зависност од тоа дали се работи за практичната настава по предметот орална медицина и патологија I или орална медицина и патологија II: воведно предавање, работа на час и приказ на случај. Секоја вежба е збогатена со шеми, табели, слики и цртежи со што наставната материја станува лесна и разбирлива за секој студент. Овој најнов и современ приод во обработка на тематските содржини го олеснува совладувањето на материјата предвидена со наставната програма.

Содржината на учебникот е следна:

Орална медицина и патологија I-практикум:

Вежба 1. Анатомија на усната празнина

Вежба 2. Хистологија на усната празнина

Вежба 3. Орална флора

Вежба 4. Орален имунитет

Вежба 5. Оштетување и заздравување на оралните меки ткива

Вежба 6. Патологија на оралната лигавица

Вежба 7. Приод и анамнеза

Вежба 8. Клинички преглед

Вежба 9. Понатамошни дијагностички постапки

Вежба 10. Развој на диференцијалната дијагноза

Содржината на делот **Орална медицина и патологија II-практикум** е следна:

Вежба 1. Орални генодерматози, Наследни и развојни аномалии на устата

Вежба 2. Орални заболувања поврзани со возраста

Вежба 3. Орални болести како последица на системски нарушувања

Вежба 4. Улцеративни промени на оралната лигавица

Вежба 5. Светли белузлави промени – кандидомикотични афекции на устата

Вежба 6. Везико-булозни афекции

Вежба 7. Везико-булозни афекции

Вежба 8. Црвени и пигментирани промени во усната празнина

Вежба 9. Светли белузлави промени на усната празнина – преканцерозни лезии

Вежба 10. Заболувања на плунковните жлезди

Квантитетот и квалитетот на содржината и начинот на уредување на текстот се темелни и прецизни податоци и нема потреба од корекции, ниту дополнување или исклучување на одделни сегменти од текстот.

Бидејќи ракописот целосно го опфаќа наставниот материјал согласно со студиските програми за дентална медицина, овој ракопис се категоризира во учебник за студентите по дентална медицина. Со оглед на тоа дека одредени поглавја се совпаѓаат со дел од материјата предвидена за студиската програма за стручни стоматолошки сестри, оваа литература ја препорачувам како дополнение на основниот учебник по предметот орална медицина и патологија за оваа студиска програма.

Во учебникот, систематизираниите 10 вежби во делот Орална медицина и патологија I-практикум, и исто толку распределените тематски целини по предметот орална медицина и патологија II претставуваат посебни единици, кои се надоврзуваат една на друга, а сите заедно ја заокружуваат и во целост ја опфаќаат постојната програма за практичната настава по предметот орална медицина и патологија. Методските единици се напишани на осмислен начин, надополнети со прецизни, јасни, графички и шематски прикази и многу фотографии. Сублимираното, стручно и разбирливо презентирање на материјата надополнето со богатата илустрација го прави материјалот лесно достапен за студентот, со можност за осознавање на основните принципи во оралната медицина и патологија од аспект на дијагностика, прогноза и терапија на болестите во усната празнина како интегрален дел од современата стоматологија. Заради

сето ова, општата педагошка оцена за овој учебник е дека напoлно соодветствува за едукација на студентите.

Овој учебник на македонски јазик не само што ќе биде од сериозна помош за студентите, тој ќе најде и своја примена кај веќе дипломираните стоматолози, како вредно помагало и потсетник во ординациите. Исто така, тој може да биде користен и од студентите по медицина, со цел да ги надополнат своите знаења од областа на системските заболувања и промените во оралниот кавитет, но е наменет и за сите заинтересирани кои сакаат да имаат вредно помагало, потсетник и прирачник од оваа област.

Заклучок

Ракописот содржи материјал кој по обемот и содржината во целост одговара за изведување практична настава по предметите орална медицина и патологија I и II, наменет за студентите од четврта година, т.е. VII и VIII семестар на Стоматолошкиот факултет. Тој треба да послужи како учебник за студентите на студиската програма за доктори по дентална медицина. Како дополнителна литература може да биде применуван и кај студентите на студиските програми за стручни стоматолошки сестри при Стоматолошкиот факултет во Скопје. Адаптираноста на стилот на пишување со јасност и прецизност, како и надополнувањето со бројни илустрации, табели и шеми го прават ова помагало соодветно и лесно за совладување.

Заради сето ова, чест и задоволство е да се биде рецензент на ваков учебник.

Од сето горенаведено, мојот заклучок е дека ова учебно помагало заслужува да биде позитивно рецензирано и затоа предлагам да биде објавен и отпечатен како практикум по предметите орална медицина и патологија I и II на Стоматолошкиот факултет при Универзитетот „Св. Кирил и Методиј“ во Скопје од авторите проф. д-р Мирјана Поповска, проф. д-р Златанка Белазелкоска, проф. д-р Анета Атанасовска-Стојановска, ас. д-р Вера Радојкова-Николовска и ас. д-р Кристина Митиќ.

Рецензент

Проф. д-р Кочо Чакаларовски с.р.

**РЕЦЕНЗИЈА НА
УЧЕБНОТО ПОМАГАЛО „ОРАЛНА МЕДИЦИНА И ПАТОЛОГИЈА-ПРАКТИКУМ”
ОД АВТОРИТЕ МИРЈАНА ПОПОВСКА, ЗЛАТАНКА БЕЛАЗЕЛКОСКА,
АНЕТА АТАНАСОВСКА-СТОЈАНОВСКА, ВЕРА РАДОЈКОВА-НИКОЛОВСКА
И КРИСТИНА МИТИЌ**

Наслов	Орална медицина и патологија-практикум
Автори	Мирјана Поповска, Златанка Белазелкоска, Анета Атанасовска-Стојановска, Вера Радојкова-Николовска, Кристина Митиќ
Студиска програма	Содржините се наменети како основна литература за изведување практична настава за студентите кои ја слушаат наставата по студиската програма за доктори по дентална медицина, но може да послужи и како дополнителна литература за студиската програма за стручни стоматолошки сестри.
Се однесува на предметната програма	За доктори по дентална медицина и стручни стоматолошки сестри од прв циклус студии.
Покриеност на наставниот материјал	Орална медицина и патологија I - доктори по дентална медицина, IV година (VII семестар), орална медицина и патологија II- доктори по дентална медицина, IV година (VIII семестар), орална медицина и патологија I- стручни стоматолошки сестри, II година (IV семестар), орална медицина и патологија II- стручни стоматолошки сестри, III година (V семестар).
Семестар	Одредени сегменти можат да бидат дополние на содржините од предавањата кои се наменети за: II и III циклус студии по стоматологија.
Фонд на часови и ЕКТС	Студиска програма-доктори по дентална медицина, по предметот орална медицина и патологија I (30+30), 4,5 ЕКТС, доктори по дентална медицина, по предметот орална медицина и патологија II(30+45), 4,5 ЕКТС, стручни стоматолошки сестри по предметот орална медицина и патологија I (15+75), 6 ЕКТС и стручни стоматолошки сестри, по предметот орална медицина и патологија II(15+45).
Усогласеност со наставата	Содржината на учебното помагало кореспондира со наставната програма за студентите по дентална медицина, но може да послужи и како дополнителна литература за студентите од Високата стручна школа за стручни стоматолошки сестри.
Време и акт на назначување на рецензентите	Со Одлука бр.08-1127 за одредување рецензенти за учебникот „Орална медицина и патологија” на 9-а редовна седница на Наставно-научниот совет одржана на 3.7.2013.
Издание	Второ
Ревидирани	Од старото издание ревидирани се повеќе од 50% од

сегменти од претходно издание	материјата.
Исто или слично издание на Факултетот	Имаме претходно издание од 2006 година. Со промена на наставната содржина, претходниот практикум не е соодветен за изведување на наставата.
Општи податоци за учебникот	Ракописот „Орална медицина и патологија” е составен од два дела. Првиот дел е насловен „Орална медицина и патологија I” кој е наменет за студентите во VII семестар, а вториот дел „Орална медицина и патологија II”, кој е наменет за студентите од VIII семестар. Целата материја е обработена и изложена на вкупно 298 страници А4-формат вклучувајќи ги и содржините. Содржините од првиот дел „Орална медицина и патологија I” се приложена на 135 страници, а материјата е распределена во 10 вежби. Вториот дел „Орална медицина и патологија II” е претставен на 140 страници, а методските единици се распределени во идентичен број осмислени вежби, т.е. 10.
Содржина	Орална медицина и патологија I-практикум: Вежба 1. Анатомија на усната празнина Вежба 2. Хистологија на усната празнина Вежба 3. Орална флора Вежба 4. Орален имунитет Вежба 5. Оштетување и заздравување на оралните меки ткива Вежба 6. Патологија на оралната лигавица Вежба 7. Приод и анамнеза Вежба 8. Клинички преглед Вежба 9. Понатамошни дијагностички постапки Вежба 10. Развој на диференцијалната дијагноза Содржината на делот Орална медицина и патологија II-практикум е следна: Вежба 1. Орални генодерматози, наследни и развојни аномалии на устата Вежба 2. Орални заболувања поврзани со возраста Вежба 3. Орални болести како последица на системски нарушувања Вежба 4. Улцеративни промени на оралната лигавица Вежба 5. Светли белузлави промени – кандидомикотични афекции на устата Вежба 6. Везико-булозни афекции Вежба 7. Везико-булозни афекции Вежба 8. Црвени и пигментирани промени во усната празнина Вежба 9. Светли белузлави промени на усната празнина – преканцерозни лезии

	Вежба 10. Заболувања на плунковните жлезди
Предлози и корекции	Нема
Категоризација	Учебно помагало
Општа педагошка оцена	Методските единици се напишани на осмислен начин, надополнети со прецизни, јасни, графички и шематски прикази што ја дообјаснува обработената материја. Сублимираното, стручно и разбирливо презентирање на наставните единици, кои се богато илустрирани, го прави материјалот лесно достапен за студентот, со можност за полесно совладување на материјата. Заради сето ова, општата педагошка оцена за овој учебник е дека наполно соодветствува за едукација на студентите од сите посочени студиски програми за додипломска настава.
Заклучок	Ракописот содржи материјал кој по обемот и содржината во целост одговара на наставната програма по предметот орална медицина и патологија по предметите орална медицина и патологија I и II наменет за студентите од четврта година, т.е. VII и VIII семестар на Стоматолошкиот факултет за изведување практична настава. Тој треба да послужи како учебник за студентите на студиската програма за доктори по дентална медицина, како и за студентите на студиските програми за стручни стоматолошки сестри при Стоматолошкиот факултет во Скопје. Адаптираноста на стилот на пишување со јасност и прецизност, како и надополнувањето со бројни илустрации, табели и шеми го прават овој практикум соодветен и лесен за совладување. Од сето горенаведено, мојот заклучок е дека овој учебник заслужува да биде позитивно рецензиран и затоа предлагам да биде објавен и отпечатен како практикум по предметите орална медицина и патологија I и II на Стоматолошкиот факултет при Универзитетот „Св. Кирил и Методиј“ во Скопје од авторите проф. д-р Мирјана Поповска, проф. д-р Златанка Белазелкоска, проф. д-р Анета Атанасовска-Стојановска, ас. д-р Вера Радојкова-Николовска и ас. д-р Кристина Митиќ.

Рецензент
Проф. д-р Вангел Димитровски с.р.

**РЕЦЕНЗИЈА НА
УЧЕБНОТО ПОМАГАЛО „ОРАЛНА МЕДИЦИНА И ПАТОЛОГИЈА-ПРАКТИКУМ”
ОД АВТОРИТЕ МИРЈАНА ПОПОВСКА, ЗЛАТАНКА БЕЛАЗЕЛКОСКА,
АНЕТА АТАНАСОВСКА-СТОЈАНОВСКА, ВЕРА РАДОЈКОВА-НИКОЛОВСКА
И КРИСТИНА МИТИЌ**

Наслов	Орална медицина и патологија-практикум
Автори	Мирјана Поповска, Златанка Белазелкоска, Анета Атанасовска-Стојановска, Вера Радојкова-Николовска, Кристина Митиќ
Студиска програма	Содржините се наменети како основна литература за изведување практична настава за студентите кои ја слушаат наставата по студиската програма за доктори по дентална медицина, но може да послужи и како дополнителна литература за студиската програма за стручни стоматолошки сестри.
Се однесува на предметната програма	За доктори по дентална медицина и стручни стоматолошки сестри од прв циклус студии.
Покриеност на наставниот материјал	Орална медицина и патологија I - доктори по дентална медицина, IV година (VII семестар), орална медицина и патологија II- доктори по дентална медицина, IV година (VIII семестар), орална медицина и патологија I- стручни стоматолошки сестри, II година (IV семестар), орална медицина и патологија II- стручни стоматолошки сестри, III година (V семестар).
Семестар	Одредени сегменти можат да бидат дополние на содржините од предавањата кои се наменети за: II и III циклус студии по стоматологија.
Фонд на часови и ЕКТС	Студиска програма-доктори по дентална медицина, по предметот орална медицина и патологија I (30+30), 4,5 ЕКТС, доктори по дентална медицина, по предметот орална медицина и патологија II(30+45), 4,5 ЕКТС, стручни стоматолошки сестри по предметот орална медицина и патологија I (15+75), 6 ЕКТС и стручни стоматолошки сестри, по предметот орална медицина и патологија II(15+45).
Усогласеност со наставата	Содржината на учебното помагало кореспондира со наставната програма за студентите по дентална медицина, но може да послужи и како дополнителна литература за студентите од Високата стручна школа за стручни стоматолошки сестри.
Време и акт на назначување на рецензентите	Со Одлука бр.08-1127 за одредување рецензенти за учебникот „Орална медицина и патологија” на 9-а редовна седница на Наставно-научниот совет одржана на 3.7.2013.
Издание	Второ
Ревидирани	Од старото издание ревидирани се повеќе од 50% од

сегменти од претходно издание	материјата.
Исто или слично издание на Факултетот	Имаме претходно издание од 2006 година. Со промена на наставната содржина, претходниот практикум не е соодветен за изведување на наставата.
Општи податоци за учебникот	Ракописот „Орална медицина и патологија” е составен од два дела. Првиот дел е насловен „Орална медицина и патологија I” кој е наменет за студентите во VII семестар, а вториот дел „Орална медицина и патологија II”, кој е наменет за студентите од VIII семестар. Целата материја е обработена и изложена на вкупно 298 страници А4-формат вклучувајќи ги и содржините. Содржините од првиот дел „Орална медицина и патологија I” се приложена на 135 страници, а материјата е распределена во 10 вежби. Вториот дел „Орална медицина и патологија II” е претставен на 140 страници, а методските единици се распределени во идентичен број осмислени вежби, т.е. 10.
Содржина	Орална медицина и патологија I-практикум: Вежба 1. Анатомија на усната празнина Вежба 2. Хистологија на усната празнина Вежба 3. Орална флора Вежба 4. Орален имунитет Вежба 5. Оштетување и заздравување на оралните меки ткива Вежба 6. Патологија на оралната лигавица Вежба 7. Приод и анамнеза Вежба 8. Клинички преглед Вежба 9. Понатамошни дијагностички постапки Вежба 10. Развој на диференцијалната дијагноза Содржината на делот Орална медицина и патологија II-практикум е следна: Вежба 1. Орални генодерматози, наследни и развојни аномалии на устата Вежба 2. Орални заболувања поврзани со возраста Вежба 3. Орални болести како последица на системски нарушувања Вежба 4. Улцеративни промени на оралната лигавица Вежба 5. Светли белузлави промени – кандидомикотични афекции на устата Вежба 6. Везико-булозни афекции Вежба 7. Везико-булозни афекции Вежба 8. Црвени и пигментирани промени во усната празнина Вежба 9. Светли белузлави промени на усната празнина – преканцерозни лезии

	Вежба 10. Заболувања на плунковните жлезди
Предлози и корекции	Нема
Категоризација	Учебно помагало
Општа педагошка оцена	Методските единици се напишани на осмислен начин, надополнети со прецизни, јасни, графички и шематски прикази што ја дообјаснува обработената материја. Сублимираното, стручно и разбирливо презентирање на наставните единици, кои се богато илустрирани, го прави материјалот лесно достапен за студентот, со можност за полесно совладување на материјата. Заради сето ова, општата педагошка оцена за овој учебник е дека наполно соодветствува за едукација на студентите од сите посочени студиски програми за додипломска настава.
Заклучок	Ракописот содржи материјал кој по обемот и содржината во целост одговара на наставната програма по предметот орална медицина и патологија по предметите орална медицина и патологија I и II наменет за студентите од четврта година, т.е. VII и VIII семестар на Стоматолошкиот факултет за изведување практична настава. Тој треба да послужи како учебник за студентите на студиската програма за доктори по дентална медицина, како и за студентите на студиските програми за стручни стоматолошки сестри при Стоматолошкиот факултет во Скопје. Адаптираноста на стилот на пишување со јасност и прецизност, како и надополнувањето со бројни илустрации, табели и шеми го прават овој практикум соодветен и лесен за совладување. Од сето горенаведено, мојот заклучок е дека овој учебник заслужува да биде позитивно рецензиран и затоа предлагам да биде објавен и отпечатен како практикум по предметите орална медицина и патологија I и II на Стоматолошкиот факултет при Универзитетот „Св. Кирил и Методиј“ во Скопје од авторите проф. д-р Мирјана Поповска, проф. д-р Златанка Белазелкоска, проф. д-р Анета Атанасовска-Стојановска, ас. д-р Вера Радојкова-Николовска и ас. д-р Кристина Митиќ.

Рецензент
Проф. д-р Киро Ивановски с.р.

РЕЦЕНЗИЈА

НА ДОКТОРСКАТА ДИСЕРТАЦИЈА “ ЕВАЛУАЦИЈА НА РЕЗУЛТАТИТЕ ОД ХИРУРШКО ЛЕКУВАЊЕ НА ПОВРЕДИТЕ НА АРТЕРИИТЕ НА ДОЛНИТЕ ЕКСТРЕМИТЕТИ ОД ОГНОСТРЕЛНО ОРУЖЈЕ “ ОД М-Р ЛУАН ЈАХА, ПРИЈАВЕНА НА МЕДИЦИНСКИОТ ФАКУЛТЕТ ВО СКОПЈЕ

Наставно научниот совет на Медицинскиот факултет во Скопје, на својата VII редовна седница одржана на 23.5.2013 година, а по предлог на Научниот одбор на Медицинскиот факултет, во согласност со Законот за високото образование на Република Македонија, за оцена на докторскиот труд на д-р Луан Јаха, специјалист - хирург, под наслов: ЕВАЛУАЦИЈА НА РЕЗУЛТАТИТЕ ОД ХИРУРШКО ЛЕКУВАЊЕ НА ПОВРЕДИТЕ НА АРТЕРИИТЕ НА ДОЛНИТЕ ЕКСТРЕМИТЕТИ ОД ОГНОСТРЕЛНО ОРУЖЈЕ, ја определи рецензентската комисија во состав:

1. проф. д-р Горан Кондов
2. проф. д-р Зоран Спировски
3. проф. д-р Билјана Јаневска

По детална анализа на докторската дисертација, Комисијата го поднесува следниов

ИЗВЕШТАЈ

Докторската дисертација под наслов „Евалуација на резултатите од хируршко лекување на повреди на артериите на долните екстремитети предизвикани од огнено оружје“, од м-р. сци. д-р Луан М. Јаха, представува оригинална научна студија од областа на васкуларната хирургија и трауматологија на повредите на артериите на долните екстремитети предизвикани од огнено оружје.

Доставениот труд содржи 129 странци и ги содржи сите поглавја неопходни за една научно истраживачка студија: Апстракт на македонски и на англиски јазик, Вовед, Цели на студијата, Материјал и методи, Резултати, Дискусија, Заклучоци и Литература. Во текстот се вклучени и 9 слики, 31 табела и 29 графикони, а литературата содржи 161 референца.

Воведот е поделен на пет поглавја. Во првото поглавје, *Историски податоци*, авторот дава преглед на развојот на хируршката практика во лечењето на повредите на крвните садови, посебно предизвикани од огнено оружје. Во второто поглавје, *Епидемиологија*, авторот дава податоци за инциденцата на повредите на крвните садови на долните екстремитети во мирнодопски и воени услови. Во третото поглавје, *Клиничка слика*, авторот објаснува за клиничката слика на овие повреди и нејзината дијагностичка важност. Клиничките знаци ги дели на сигурни и несигурни знаци на повредите со детално нивно објаснување. Во четвртото поглавје, *Дијагностички испитувања*, објаснува за дијагностичките процедури за откривање на повредите на крвните садови и нивната важност. Посебно внимание обрнува на артериографијата, колор-доплерот, комјутеризираната томографија и магнетната резонанција. Поголавјето *Лекување*, пак објаснува давање за современите модалитети на лекување на повредите на крвните садови со огнено оружје. По деталниот опис на општите принципи на лекување на повредите, тој го објаснува начинот на хируршката експлорација и лекување на повредените крвни садови. Понатаму објаснува за значењето на непосредното следење на параметрите за успешна реконструкција како и на се уште дискутабилното прашање за фасциотомија. Постоперативното лекување и неговото значење исто така се дел на студијата.

Целите на оваа докторска дисертација беа:

1. да се анализира влијанието на употребените хируршки техники врз резултатите од хируршкото лекување на повредите на артериите на долните екстремитети предизвикани од огнено оружје, односно резултатите од лекување кога за реконструкција се применети

лигатура, латерален шев, терминотерминална анастомоза, интерпозиции на реверзен венски графт и интерпозиции на синтетички графт од дакрон или ПТФЕ;

2. да се утврдат првичните и подоцнежните компликации на применетите методи на хируршко лекување на артериите на долните екстремитети предизвикани од огнено оружје, времето на нивното настанување, начинот на кој се дијагностицирани и на кој начин се лекувани, како и да се споредат методите;
3. да се анализира улогата на адјувантните методи на лекување, односно фасциотомијата и интралуминалниот шант во резултатот од лекување на повредите на артериите на долните екстремитети предизвикани од огнено оружје;
4. врз основа на добиените резултати да се утврди во која ситуација, која хируршка техника е најпогодна.

Материјал и методи. Ова е комбинирана, дел проспективна, а дел ретроспективна студија извршена во Универзитетскиот клинички центар во Приштина, Република Косово. Студијата покрива период од десет години, три се однесуваат на проспективната компонента, а три на ретроспективната компонента.

Проспективната компонента на студијата е дизајнирана така што ги вклучува сите пациенти со повреди на артериите на долните екстремитети предизвикани од огнено оружје кои во Клиничкиот универзитетски центар беа лекувани хируршки. Предмет на анализата се демографските карактеристики на повредите, анатомската дистрибуција на повредите, етиологијата и патофизиологијата на повредите, придруженоста од други повреди на структурите или на органите, клиничката слика при приемот, дијагностичката обработка, начинот на лекување и појавените компликации.

Ретроспективната компонента на студијата ги претставува резултатите од тригодишното искуство на Универзитетскиот клинички центар на Косово со артериски повреди на екстремитетите предизвикани од огнено оружје. Елементите на анализата се исти како и во проспективниот дел, со таа разлика што овој период ја направи можна и проценката на хируршките компликации на повредите на артериите на долните екстремитети. Критериумите за вклучување и исклучување во студијата се прецизно објаснети.

Добиените **резултати** од истражувањето детално се прикажани со слики, како и графички и табеларно. Во студијата се вклучени 284 пациенти со повреди на крвните садови, од кои 85 се предизвикани од огнено оружје.

Мажи на возраст од 20 до 39 години се значително најчестите во студијата. Просечното време од повредата на крвните садови на долните екстремитети со огнено оружје до оперативниот зафат изнесува 115 минути, со минимум 40 до максимум од 210 минути.

Во повеќето случаи, дијагнозата е направена само врз основа на клиничката слика. Крварењето е најчестата клиничка презентација кај пациентите со повреда на артериите на долните екстремитети. Процентуалната разлика помеѓу застапеноста на крварењето и исхемијата и хематомот е статистички сигнификантна. Сепак, најголем број од пациентите биле хемодинамски стабилни.

Повредите на артерија феморалис суперфициалис и здружените повреди со фрактура, повредата на нерв или повредата на вена се исто така статистички значително најчести во студијата.

Сите пациенти со васкуларни повреди предизвикани од огнено оружје биле третирани хируршки. Артериска реконструкција која во најголем процент се користена кај повредите на долните екстремитети е венскиот графт со 60,7%, потоа следува ТТ-анастомозата со 23,2%, и лигатура, латерален шев и синтетски графт, секој со 5,4%. Процентуалната разлика е статистички сигнификантна помеѓу реконструкцијата со интерпозиција на вена и останатите реконструкции за $p < 0.05$.

Кај применета интерпозиција на вена се користеле кај 76,5% контралатерална вена сафена магна и кај 23,5% ипсилатерална вена сафена магна. Шант е поставен кај двајца пациенти со повреда на долните екстремитети-времето во просек на поставување на двата шанта е 55 мин. Фасциотомија била направена во само 12,3% од пациентите, и тоа профилатичка во повеќето случаи (71,4%).

Тераписката фасциотомија во просек трае $32,5 \pm 3,5$ мин., додека профилатичката кај ТТ-анастомозите трае $18,3 \pm 2,9$ мин., а кај интерпозиција на вена 20 мин.

Во обемната **дискусија** концизно се објаснети добиените резултати и нивното значење во контекст на темата. Коментирајќи ги резултатите од сопственото истражување, авторот истовремено ги споредува со веќе објавените резултати во литературата од оваа област.

Заклучоците се таксативно наведени и произлегуваат од поставените цели на истражувањето и добиените резултати. Сумирани се во 8 точки, поставени во логичен и концизен редослед и се без двоумење од клиничка и научна вредност. Според резултатите може да се заклучи дека:

1. Резултатите од реконструкција на артерија на долни екстремитети со термино-терминална анастомоза се посупериорни во однос на резултатите од лечење со интерпозиција на графт. Причина е тоа што за реконструкција е доволна само една анастомоза, а луменот на артериите во анастомоза е сличен.
2. Рани и доцни хируршки компликации се поретки во групата во која реконструкција е направена со термино-терминална анастомоза отколку кај групите кај кои реконструкција е направена со интерпозиција на графт.
3. Резултатите од реконструкцијата со интерпозиција на вена се подобри од резултатите на реконструкцијата направена со интерпозиција на синтетички графт. Причина за тоа е фактот дека автологниот материјал е поприватлив и помалку подложен на компликации во однос на синтетичкиот.
4. Супериорноста на вена над синтетички графт е докажана по сите параметри во студијата – крварење, тромбоза на графтоот, инфекција, развој на стеноза, псевдоаневризма и аневризматска дилатација.
5. Единствена предност на синтетичкиот графт во однос на вена е во пократкото време потребно за реконструкција, што во одделни ситуации може да биде поважно од опасноста од инфекција.
6. Фасциотомијата, како адјувантна терапија кај повреди на поплитеалната артерија, комбинирани повреди на артерија и вена на ист екстремитет, кога времето на исхемија е подолго од 4 до 6 часа, кога повредата на крвниот сад е здружена со шок, во случај на комбинирана повреда на скелетот и крвните садови, во случај на краш повреда, како и по лигатура на поголеми вени и артерии на екстремитетите, а особено на поплитеалната артерија, значајно се придонесува за поволен исход на лечењето.
7. Фасциотомија направена во исто време со реконструкција на артерија (конкомитантна) е подобра од фасциотомија направена по развој на синдром на компартмент (тераписка).
8. Привремениот интралуминален шант се покажа како значајно адјувантно средство во случаи на комплексни трауми на екстремитетите и повреди на артериите здружени со повреди на пооддалечени органи, односно кога општата состојба на повредениот е витално загрозувано, со шантот се добива потребното време за решавање на проблемите на повредениот, кои се опасни по неговиот живот, без да го загрози самиот екстремитет.

Оцена на докторската дисертација

Комисијата оценува дека докторската дисертација под наслов „Евалуација на резултатите од хируршко лекување на повреди на артерии на долните екстремитети предизвикани од огнено оружје“ е актуелна, оригинална и има апликативна вредност. Докторската дисертација ги задоволува сите критериуми за самостојна научна работа и дава научен придонес во полето на

васкуларната хирургија, особено на дијагностиката и третманот на хируршкото лекување на повредите на артериите на долните екстремитети предизвикани од огнено оружје. Целите на докторската дисертација се комплетно исполнети, добиените резултати се претставени и анализирани соодветно, и споредени се со податоците од најсовремените публикувани резултати од набљудувањата и научните студии.

Заклучок

Комисијата има чест да му предложи на Наставно-научниот совет на Медицинскиот факултет во Скопје, да даде термин за јавна одбрана на докторската дисертација од м-р д-р Љуан Јаха со наслов: „Евалуација на резултатите од хируршко лекување на повреди на артериите на долните екстремитети предизвикани од огнено оружје”.

РЕЦЕНЗЕНТСКА КОМИСИЈА

- 1. Проф. д-р Горан Кондов с.р.**
- 2. Проф. д-р Зоран Спировски с.р.**
- 3. Проф. д-р Биљана Јаневска с.р.**

РЕФЕРАТ
ЗА ИЗБОР НА АСИСТЕНТ-ИСТРАЖУВАЧ ВО НАУЧНОТО ПОЛЕ ОПШТЕСТВЕНИ
НАУКИ, НАУЧНО ПОДРАЧЈЕ: ОРГАНИЗАЦИОНИ НАУКИ И УПРАВУВАЊЕ
(МЕНАџМЕНТ), ОБЛАСТ: МЕНАџМЕНТ ВО АГРАРОТ ВО ЕКОНОМСКИОТ ИНСТИТУТ
ВО СКОПЈЕ

Советот на Економскиот институт во Скопје, со одлука донесена на седницата одржана на 3.7.2013 година, нè определи за членови на Рецензентската комисија за избор на еден асистент-истражувач за истражување на проблемите од научното поле општествени науки, во научното подрачје организациони науки и управување (менаџмент), област: менаџмент во аграрот.

На конкурсот објавен во весникот „Вечер“ од 18.6.2013 година за избор на еден асистент-истражувач за истражување на проблемите од областа на менаџмент во аграрот се пријави еден кандидат: м-р Катерина Хаџи Наумова-Михајловска.

Врз основа на приложената документација, за кандидатката м-р Катерина Хаџи Наумова-Михајловска, го поднесуваме следниов

ИЗВЕШТАЈ

Пријавениот кандидат, м-р Катерина Хаџи Наумова-Михајловска, целосно ги исполнува конкурсните услови за избор на асистент-истражувач во научното поле општествени науки, подрачје: организациони науки и управување (менаџмент), област: менаџмент во аграрот и поради тоа во продолжение подетално ќе бидат презентирани биографските податоци и постигнатите резултати.

I. Биографски податоци за кандидатката Катерина Хаџи Наумова-Михајловска

Кандидатката м-р Катерина Хаџи Наумова-Михајловска е родена на 16.7.1979 година во Скопје. Средно образование завршила во гимназијата „Раде Јовчевски-Корчагин“ во Скопје, а во 2003 година дипломирала на Земјоделскиот факултет при Универзитетот „Св. Кирил и Методиј“ во Скопје, насока: сточарство.

Во учебната 2007/2008 година се запишала на постдипломските студии на Економскиот институт во Скопје, насока: агробизнис. Испитите ги положила со среден успех 8,87. Во мај 2010 година успешно го одбрала магистерскиот труд на тема: „Инструментите на маркетинг миксот во функција на органското производство“ и се стекнала со звањето магистер на економски науки од областа на агробизнисот.

Во ноември 2011 година на Економски институт - Скопје при Универзитет „Св. Кирил и Методиј“ ја пријавила докторската дисертација под наслов: „Можности и перспективи за примена на целосното управување со квалитет во здруженијата на производители на органски производи во Република Македонија“.

Во Економскиот институт во Скопје м-р Катерина Хаџи Наумова-Михајловска е вработена од 15.6.2007 година, како помлад асистент-истражувач од областа на агробизнисот. Досега активно била вклучена во реализацијата на

програмата за работа на Економскиот институт и учествувала во изработката на повеќе проекти. Од учебната 2009/2010 година ангажирана е како асистент на постдипломските студии на Економскиот институт во Скопје на насоката агробизнис и на насоката претприемништво.

Таа солидно ги владее англискиот, францускиот и српскиот јазик и одлично ги користи Microsoft Office - алатките (Word, Excel, Power Point) и интернет.

II. Преглед и оцена на научната работа на кандидатката Катерина Хаџи Наумова-Михајловска

Кандидатката Катерина Хаџи Наумова-Михајловска, во периодот од вработувањето како помлад асистент-истражувач до денес, има објавено одреден број научни трудови и статии во научни и во стручни списанија, а одделни трудови се презентирани на домашни и на меѓународни конференции. Воедно учествувала во изработката на научноистражувачки проекти во рамките на работната програма на Економскиот институт во Скопје, но и надвор од него. Исто така, активно учествувала на конференции, семинари и работилници во земјата и во странство, кои се наведени во продолжение.

Конференции и научни собири:

1. Научен собир: "Претприемништво, иновации и конкурентност", Економски институт-Скопје, Факултет за бизнис администрација-ЈИЕ Тетово, Агенција за промоција на претприемништвото во Република Македонија, 25 јануари 2008 година, Скопје.
2. Меѓународен научен собир: „Дваесет години самостојност на Република Македонија“, МАНУ, Скопје, 23-25 ноември, 2011
3. Меѓународна конференција: „Регионалната трговска интеграција во земјите од Југоисточна Европа: Придобивки и предизвици“, Економски институт-Скопје, 12.12.2011
4. Научна конференција: Предизвиците на науката во економија базирана на знаење-состојби и перспективи, Економски институт-Скопје, 30.5.2012
5. Конференција: Унапредување на политиките во областа на истражувањата во општествените науки во Република Македонија, Регионална програма за поддршка на истражувањата (РППИ) во Западен Балкан, 14.5.2013, Скопје.

Семинари - работилници:

1. Семинар за промоција на концептот "Образование за возрасни", Агенција за поддршка на претприемништвото, Проект за развој на претприемништвото, конкурентноста и иноваторството, Министерство за економија и Министерство за образование и наука, Економски институт-Скопје, 2008 година.
2. Тркалезна маса на тема: „Стручна обука во земјоделско-прехранбениот сектор и руралниот развој во Македонија“, Тело за управување со ИПАРД при Министерството за земјоделство, шумарство и водостопанство, Проект за

поддршка на подготовките за ИПАРД финансиран од ЕУ, Скопје, 2010 година.

3. Обука: „Финаниска писменост и управување со долгови“, ФОСИМ, Скопје, септември 2010 година.
4. Обука: „Напредни алатки за управување со личните финансии“, Фондација „Евроцентар“, април 2013 година.

Проекти:

1. “Научната дијаспора од Република Македонија”, УКИМ, Економски институт-Скопје, 2011-2012
2. “Формирање на претприемничка лабораторија на Економскиот институт во Скопје при Универзитетот „Св. Кирил и Методиј“ во Скопје, 2012/2013 година

Објавени трудови:

1. Статија: "Договори во фармерството (contract farming)-механизам на координација меѓу фармерите и агробизнис фирмите“, Економски развој, Година 10, бр.2, Економски институт-Скопје, 2008.
2. Реферат: „Семејниот бизнис во агропретприемништвото“, Научен собир: „Претпримеништво-иновации и конкурентност“, Економски институт-Скопје, Факултет за бизнис администрација-ЈИЕ Тетово, Агенција за промоција на претприемништвото во Република Македонија, Скопје, 2008.
3. Магистерски труд: „Инструментите на маркетинг - миксот во функција на органското производство“, Економски институт-Скопје, 2010.
4. Статија: „Улогата на маркетинг миксот во органското производство“, Економски развој, Година 12, бр.1-2, Економски институт-Скопје, 2010.
5. Статија: Natasa Daniloska, Ph.D., Katerina Hadzi Naumova-Mihajlovska, M.Sc. ‘Contribution of Organic Agriculture to a Sustainable Regional Development of the Balkans’, Economic development, Journal of Institute of Economics-Skopje, No.1-3/2011 .
6. Статија: Conditions and perspective of organic production in Republic of Macedonia Economic development, Journal of Institute of Economics-Skopje, No.1/2012.
7. Реферат: Perspectives for further development of organic production in Republic of Macedonia: Creating a knowledge system, Научна конференција: Предизвиците на науката во економија базирана на знаење, состојби и перспективи“, Скопје, мај 2012.

Приказ и оцена на поважните трудови поднесени за рецензија

1. Статија: *„Улогата на маркетинг миксот во органското производство“*

Органското земјоделство во Република Македонија има голем потенцијал заради екстензивното традиционално земјоделство, главно во планинските области со навистина погодни еколошки предуслови за одржлив развој на органското производство. Но, за поинтензивен развој потребно е да се стави акцент и врз субјективните фактори, како што се маркетингот и менаџментот. Овие фактори може да влијаат поттикнувачки или ограничувачки, во зависност

од степенот и начинот на нивната примена. Маркетингот на органските производи е процес на планирање на производството, формирање на цена, промоција и продажба на производите со цел да се задоволат потребите, желбите и барањата на потрошувачите, од една страна, и остварување на оптимален профит и заштита на животната средина од друга страна.

Во трудот е анализирана состојбата со застапеноста на инструментите на маркетинг - миксот во работењето на стопанските субјекти-производители на органски производи, е преку емпириско истражување, односно анкетирање на производители кои произведуваат органско јапонско јаболко во Валандово. Врз основа на спроведеното истражување се констатира дека кај стопанските субјекти-производители на органски производи е присутно суштинско непознавање на маркетингот и неговите принципи. Тие најчесто маркетингот го поистоветуваат со промоција, а и многу малку ги познаваат останатите елементи на маркетинг - миксот. Покрај суштинското непознавање на маркетингот, постојат и други фактори кои ја ограничуваат примената на маркетингот, и тоа: ниската култура на трудот, нерегулираноста на пазарот, ниската куповна моќ на потрошувачите, неинформираноста на потрошувачите за предностите на органските производи и слично. Бидејќи органското производство е на својот почеток, во трудот промотивните активности и дистрибуцијата се потенцираат како примарни активности во спроведувањето на маркетинг - стратегијата. Создавањето на национални кампањи е исто така пример со кој купувачите ќе се запознаат со значењето од купувањето на домашните производи, особено органските, бидејќи тие не само што претставуваат здрава храна, туку и здрава околина, правилно искористување на природните ресурси и зачувување на биодиверзитетот. На крајот во трудот се посочува дека постигнувањето на целите на маркетингот на органски производи се постигнува со правилна примена и комбинација на инструментите на маркетинг - миксот. Оптималното комбинирање на инструментите на маркетинг - миксот подразбира познавање на трошоците на секој инструмент посебно како и ефектите кои можат да се очекуваат од него.

2. *Статуса: Conditions and perspective of organic production in Republic of Macedonia (Состојби и перспективи на органското производство во Република Македонија)*

Земјоделството во Република Македонија е традиционално семеен бизнис во кој се запазени локалните знаења и традиции, па оттука Република Македонија има одлични услови за развој на органското производство пред сè, бидејќи тоа е признаено како начин на производство на храна кој води кон одржлив развој, ги исполнува општествените очекувања кога станува збор за одржливото и еколошкото управување со природните услови и развој на руралните средини. Во трудот е анализирана актуелната состојба со органското производство во Република Македонија. Презентираните сознанија во трудот укажуваат дека пазарот на органски производи во Република Македонија е ниско развиен, производителите се во неможност да произведат доволни количини за извоз или преработка на производите, а од друга страна постои незаинтересираност за преработка на производите поради високата цена на сертификациите и малите количини за преработка. Од друга страна, државата

нуди високи субвенции за производство на органски производи и податоците покажуваат дека бројот на оператори континуирано расте како и површината под органско производство. Оттука, во трудот се потенцира дека е потребно поврзување на сите учесници во органското производство во форма на внатрешен менаџмент систем на контрола на квалитетот кој ќе овозможи постојана поддршка при започнувањето и спроведувањето на органско производство.

3. Перспекта: „Perspectives for further development of organic production in Republic of Macedonia: Creating a knowledge system“ (Перспективи за понатамошен развој на органското производство во Република Македонија: Креирање систем на знаења)

Органското производство во Република Македонија е еден од најбрзо растечките агробизнис - сектори со двоен годишен раст на земјиште под органско производство и број на оператори-производители на органски производи. Најголемиот дел од успехот е постигнат со визија на поединци и локални земјоделски групи кои оперираат со поддршка на Владата. Во трудот се презентирани податоци со актуелната состојба во поглед на развојот на органското производство во Република Македонија врз основа на кои се понудени препораки за понатамошен развој на органскиот сектор во Република Македонија. Овие препораки се однесуваат на „создавање на систем на знаења“ (*knowledge system*) за сите учесници-субјекти во органскиот сектор, особено производителите на органски производи во форма на модел „ОИКЗ-организација, информација, одлучување и знаење“ (OIKD-Organization, Information, Decision, Knowledge). Тој укажува дека е потребен систематски приод кој ќе овозможи полесен пристап до информации и обуки, и на тој начин зголемување на знаењето за производителите во процесот на спроведување на органско производство-„од нива до трпеза“.

III. Оцена на исполнетоста на условите за избор во соработничко звање и предлог на Комисијата

Врз основа на претходно изнесените биографски податоци и изнесените информации за научната активност на пријавената кандидатка за избор на еден асистент истражувач во научното поле општествени науки, подрачје организациони науки и управување (менаџмент), област: менаџмент во аграрот, Комисијата констатира дека пријавената кандидатка Катерина Хаџи Наумова-Михајловскаа ги исполнуваат општите услови за избор во ова звање. Притоа, Комисијата го констатира следново:

1. Кандидатката Катерина Хаџи Наумова-Михајловска има научен степен магистер на науки од подрачјето кое се избира.
2. Кандидатката Катерина Хаџи Наумова-Михајловска има звање асистент истражувач од научната област за која се избира.
3. Во периодот од изборот за асистент истражувач - до денес, кандидатката продолжила активно да работи со истражувања од областа на менаџмент во аграрот кое се потврдува со пријавата на нејзината докторска дисертација на тема: „Можности и перспективи за примена на целосното управување со квалитет во здруженијата на производители на органски производи во Република Македонија“.

4. Јасно се воочува дека кандидатката Катерина Хаџи Наумова-Михајловска има изготвено повеќе трудови од значење за развојот на науката и структурата во соодветната област, објавени во научни списанија во земјата и во странство и во други публикации, од кои поголемиот број се самостојни во кои се гледа нејзиниот конструктивен и сериозен приод во работата.
5. За одбележување е и активноста во наставно-образовниот процес од втор циклус на студии при Економскиот институт во Скопје, каде што со својата посветена работа придонесува за благовремена реализација на образовните активности во рамките на студиските програми по агробизнис и претприемништво.

Врз основа на изнесеното во извештајот, а во согласност со Законот за научно-истражувачката дејност, Рецензентската комисија заклучува дека кандидатката м-р Катерина Хаџи Наумова-Михајловска во целост ги исполнува законските основи и предвидените услови според конкурсот за избор во соработничко звање во научното поле општествени науки, подрачје: организациони науки и управување (менаџмент), област: менаџмент во аграрот. Оттаму, Комисијата му предлага на Научниот совет на Економскиот институт во Скопје да ја избере м-р Катерина Хаџи Наумова-Михајловска во звањето асистент - истражувач во научното поле општествени науки, подрачје: организациони науки и управување (менаџмент), област: менаџмент во аграрот.

Скопје, 2013 година

Рецензентска комисија

1. Д-р Ѓорѓи Ѓорѓески с.р

2. Д-р Татјана Петковска с.р

3. Д-р Наташа Данилоска с.р

**ПРЕГЛЕД
НА ПРИФАТЕНИ ТЕМИ ЗА ИЗРАБОТКА НА МАГИСТЕРСКИ ТРУДОВИ
ВО ЕКОНОМСКИОТ ИНСТИТУТ-СКОПЈЕ**

<i>Red. br.</i>	Име на кандидат	Наслов на темата	Ментор
1.	Мартин Тодоров	“Значењето на современите менаџмент практики за развој на прехранбената индустрија”	Д-р Васил Поповски
2.	Ружица Мирчиќ Дорески	“Применети менаџмент практики за обезбедување на TQM во фармацевтската индустрија”	Д-р Васил Поповски
3.	Марјан Јанев	“Примена на современи менаџмент практики во користење на обновливи извори на енергија”	Д-р Васил Поповски
4.	Зорица Цонева	“Задолженоста на домаќинствата и нејзините импликации врз финансиската стабилност на Република Македонија”	Д-р Биљана Ангелова
5.	Влатко Данилов	“Компаративна анализа на програмско буџетирање наспроти буџетирање по учинок – состојби во Република Македонија”	Д-р Биљана Ангелова

РЕФЕРАТ

**ЗА ИЗБОР НА НАСТАВНИК ВО НАСТАВНО-НАУЧНО ЗВАЊЕ - ДОЦЕНТ, ВО
НАУЧНОТО ПОЛЕ ОПШТЕСТВЕНИ НАУКИ, НАУЧНО ПОДРАЧЈЕ: ЕКОНОМСКИ
НАУКИ, ОБЛАСТ: МЕЃУНАРОДНА ЕКОНОМИЈА НА ЕКОНОМСКИОТ ИНСТИТУТ ВО
СКОПЈЕ**

Со Одлука на Научниот совет бр. 02-1605/1 од 29.8.2013 година на Економскиот институт во Скопје, определени сме за членови на Рецензентската комисија за избор на еден наставник во научното поле општествени науки, научно подрачје: економски науки, област: меѓународна економија на Економскиот институт во Скопје. Комисијата е во состав: д-р Силвана Мојсовска редовен професор, д-р Татјана Петковска, редовен професор и д-р Верица Јанеска, редовен професор.

На објавениот конкурс во весниците „Вечер“ и „Коха“ од 21.8.2013 година за избор на наставник/доцент во горенаведената област, со валидна пријава и квалификации, согласно со општите услови предвидени со закон, како и со посебните услови во Законот за високото образование Правилникот за критериумите и постапката за избор во наставно-научни, научни, наставно-стручни и соработнички звања на Универзитетот „Св. Кирил и Методиј“ во Скопје и другите акти на Универзитетот кои се однесуваат на изборот во наставно-научни звања, се пријави кандидатката д-р Искра Станчева-Гигов, асистент-истражувач во Економскиот институт во Скопје. Покрај оваа кандидатка, на конкурсот се пријави и д-р Марина Илиевска (Величкова) за која Комисијата утврди, согласно со поднесената пријава и приложената документација, дека кандидатката има докторат од областа на финансите, менаџмент на осигурување, со што не го исполнува условот пропишан во објавениот конкурс за соодветно образование од областа на меѓународната економија.

Врз основа на горенаведеното, Комисијата пристапи кон разгледување само на пријавата и приложената документација на кандидатката д-р Искра Станчева-Гигов и го поднесува следниов

ИЗВЕШТАЈ

Биографски податоци

Искра Станчева-Гигов е родена на 24.10.1977 година во Скопје, каде што завршила основно и средно училиште со одличен успех. Во учебната 1996/97 година се запишала на Економскиот факултет во Скопје, на секторот деловна (бизнис) економија на насоката финансиско-сметководствен менаџмент. Студиите ги завршила во 2001 година, со просечна оценка 8,3, со што се здобила со звањето дипломиран економист.

Во учебната 2003/04 година се запишала на постдипломските студии при Економскиот институт во Скопје, на насоката меѓународна економија. Предвидените испити ги положила во април 2006 година со просечна оценка 9,14. Магистрирала на 27.10.2006 година на тема под наслов: **Можности и проблеми на регионалната економска интеграција на земјите од Југоисточна Европа**, со што се здобила со академското звање магистер на економски науки. Во јули 2009 година, на Економскиот институт во Скопје ја пријавила докторската дисертација под наслов: **Влијанието на надворешната трговија врз економскиот раст во Република Македонија**. По успешната јавна одбрана на докторската дисертација, со одлука на Комисијата за

оцена и одбрана (09-1382/2) на 25.7.2013 година, таа се стекнала со научен степен - доктор на економски науки.

Од септември 2002 година е вработена во Економскиот институт во Скопје како помлад асистент-истражувач на проблематиката економски односи со странство (Одлука на Советот на Економскиот институт бр. 02-770/2 од 1.9.2002 година). Со стекнувањето на научниот степен магистер во 2007 година, кандидатката се здобила со звањето асистент-истражувач (Одлука на Советот на Економскиот институт бр. 02-320/1 од 27.2.2007 година). Со усогласувањето на систематизацијата на Економскиот институт во Скопје во 2010 година, согласно со класификацијата на научноистражувачките подрачја, полиња и области според Меѓународната Фраскатијева класификација, нејзиното звање е преименувано во асистент-истражувач во научното подрачје економски науки и научната област меѓународна економија.

Од вработувањето до денес е активно вклучена во реализацијата на научноистражувачката програма на Економскиот институт и учествувала во изработката на повеќе проекти, студии и економски анализи, првенствено од областа на меѓународната економија. Освен тоа, кандидатката има учествувано на голем број научни собири, обуки, конференции, семинари и работилници. Во делот на наставно-образовната дејност, Искра Станчева-Гигов е ангажирана како асистент на постдипломските студии организирани во Економскиот институт во Скопје. Одлично го владее англискиот јазик, а се служи и со италијанскиот јазик.

Научноистражувачка активност

Кандидатката има објавено научни трудови и статии во научни и во стручни списанија, а дел од нив ги презентирала на домашни и на меѓународни конференции и семинари. Исто така, таа учествувала во изработката на научноистражувачки проекти во рамките на работната програма на Институтот, но и надвор од него.

а) Изработени и објавени трудови

1. **Докторска дисертација:** Влијанието на надворешната трговија врз економскиот раст во Република Македонија, Економски институт - Скопје, Скопје, 2013 година.
2. **Реферат:** Улогата на малите бизниси со потенцијал на раст во економијата на знаење, Скопје, 2013 година, во коавторство со д-р Дејан Пендев и д-р Васил Поповски (Зборник на трудови од научната конференција под наслов „Предизвиците на науката во економијата базирана на знаење – состојби и перспективи“, Економски институт – Скопје, одржана во мај 2012 година).
3. **Реферат:** The influence of the non-price factors of competitiveness on the advancement of the export offer of the Republic of Macedonia within CEFTA (co-authors: d-r Tatjana Petkovska Mirchevska, d-r Tatajana Petkovska and d-r Jasmina Majstorovska), International Conference: Regional trade integration of the SEE countries: benefits and challenges, Institute of economics – Skopje and London School of Economics and Political Science, Skopje, 2012.
4. **Статија:** „Улогата на странските директни инвестиции и начинот за нивно поттикнување“, Економски развој, год. 11, бр. 1-2, Економски институт – Скопје, Скопје, 2009 година.
5. **Статија:** „Зона на слободна трговија во регионот на Југоисточна Европа“, Економски развој, год. 10, бр. 3, Економски институт – Скопје, Скопје, 2008 година.
6. **Статија:** „Трговските односи на земјите од Југоисточна Европа“, Списание: Економски развој, год. 10, бр. 1, Економски институт – Скопје, Скопје, 2008 година.

7. **Дискусија на тема:** „Регионално интегрирање на пазарот, конкуренција и иновации“ (објавено во зборник на трудови од научниот собир: Претприемништво – иновации и конкурентност), Економски институт - Скопје, Скопје, 2008 година.
8. **Магистерски труд:** Можности и проблеми на регионалната економска интеграција на земјите од Југоисточна Европа, магистерски труд, Економски институт, Скопје, 2006.
9. **Статија:** „Сиромаштијата и улогата на државата (поим, мерење и карактеристики)“, Економски развој, Год. 7, бр. 1-2-3, Економски институт - Скопје, 2005 година.
10. **Статија:** „Управување со промените во рамки на работењето на Економскиот институт“, Економски развој, Год. 7, Бр. 1-2-3, Економски институт - Скопје, 2005 година.
11. **Дискусија на тема:** „Регионална комора Скопје - Асоцијација за поттикнување на развојот на малите и средните претпријатија“, Зборник на трудови на Фондацијата „Фридрих Еберт“, Скопје, 2003 година.
12. **Дискусија на тема:** „Предности на струмичкиот регион за организирање на Агро-берза“, Зборник на трудови на Фондацијата „Фридрих Еберт“, Скопје, 2003 година.
13. **Приказ на книгата:** "Институционална поддршка за извоз на производи од агрокомплексот на Република Македонија" од м-р Наташа Данилоска, Економски развој, год. 4, бр. 2-3, Економски институт - Скопје, 2002 година.

б) Учество во научноистражувачки проекти

- Формирање на претприемачка лабораторија на Економскиот институт при Универзитетот „Св. Кирил и Методиј“ во Скопје, Универзитет „Св. Кирил и Методиј“ – Скопје, Економски институт – Скопје, 2012-2013 година.
- Научната дијаспора од Република Македонија – Универзитет „Св. Кирил и Методиј“ – Скопје, Економски институт – Скопје, 2011-2012 година.
- Можности за унапредување на регионалните трговски интеграции на Република Македонија – Универзитет „Св. Кирил и Методиј“ – Скопје, Економски институт – Скопје, 2010-2012 година.
- Летна школа „Глобализација со хумано лице“ - Економски институт – Скопје и Фондација „Институт отворено општество“, Охрид, 2004 година.
- Експанзијата на извозот од Република Македонија во функција на развојот, Економски институт - Скопје, 2004 година.
- Микроекономски аспекти на интегрирањето на македонското стопанство во регионалните и меѓународни интеграции, Економски институт - Скопје, 2003 година.
- Менаџерска економија и финансиски менаџмент во единиците на локалната самоуправа, UNDP, 2003 година.
- Проект за развој на мали и средни претпријатија (SME-Art project, SINTEF), Скопје, 2002-2003 година.
- Странските директни инвестиции во Република Македонија - проблеми и можности, Економски институт - Скопје, 2001-2003 година.

в) Учество на конференции, научни собири и работилници

- **Семинар:** „Финансиска писменост и управување со долгови“, ФООМ, ФЕЦ, Скопје, 21 и 22 август 2012 година.
- **Конференција:** „Предизвиците на науката во економијата базирана на знаење – состојби и перспективи“, Економски институт – Скопје, Скопје, 30 мај 2012 година.

- **Меѓународна конференција:** Регионалната трговска интеграција на земјите од Југоисточна Европа: придобивки и предизвици – Универзитет „Св. Кирил и Методиј“ – Скопје, Економски институт – Скопје и London School of Economics and Political Science, Скопје, декември 2011 година.
- **Меѓународен научен собир:** „Дваесет години самостојност на Република Македонија (1991-2011)“, МАНУ, 24-25 ноември 2011 година.
- **Семинар:** Инфо ден – FP7 "People" Specific Programme, Fellowships for all categories of Researchers, Министерство за образование и наука, Македонска академија на науките и уметностите, 5 јуни 2008 година, Скопје,.
- **Научен собир:** „Претприемаштво, иновации и конкурентност“, Економски институт - Скопје, Факултет за бизнис администрација - ЈИЕ Тетово, Агенција за промоција на претприемаштвото во Република Македонија, Скопје, 25 јануари 2008 година.
- **Работилница:** "Индикатори во науката и технологијата во Југоисточна Европа", УНЕСКО, 27-31 март 2007 година, Скопје.
- **Работилница:** Оценување на влијанието на странските директни инвестиции во ЈИЕ – Студија на случај и практични алатки, OECD Investment Compact for South East Europe, поддржано од ЕС 2003 КАРДС - програма, 2006, Загреб, Хрватска.
- **Тренинг семинар:** Регионална интеграција и развој на метропоите во Јие, RIMED INTERREG III B CADSES, Lead Partner - University of Thessaly, Волос, 2005.
- **Семинар:** Презентација на Национален извештај за човековиот развој од 2004 - Македонија; Децентрализација за човековиот развој - UNDP, 2004 година.
- **Работилница:** "Промоција на извозот на услуги" (ОЕЦД и Меѓународен центар за трговија), 2004 година.
- Идентификување на извозно-увозните интереси: Мерки на трговијата со услуги и квантитативни методи, ОЕЦД, 2004 година.
- **Научен собир:** "Напред или назад - надминување на пречките за имплементација на политиката за развој на секторот на МСП во стопанството на Македонија", Економски институт - Скопје и Фондација „Институт отворено општество“, 13 декември 2004 година.
- **Научен собир:** "Макроекономската политика и макроекономското моделирање", Економски институт - Скопје, Фондација „Фридрих Еберт“, 11 ноември 2003 година.
- **Научен собир:** "Намалување на сиромаштијата и економски менаџмент во Европа и Централна Азија" - Светска банка, 2003 година.
- **Научен собир:** "Финансирање на инвестициите и на развојот во Република Македонија", Економски институт - Скопје, Фондација „Фридрих Еберт“, 27 март 2003 година.
- **Научен собир:** "Семејните бизниси и можности за инвестирање и вработување", Економски институт - Скопје, Фондација „Фридрих Еберт“, 31 јануари 2003 година.
- **Научен собир:** "Можности за стопански развој на примерот на една општина", Економски институт - Скопје, Фондација „Фридрих Еберт“, 17 јануари 2003 година.
- **Семинар** за конкурентноста на македонското стопанство (USAID Macedonian Fiscal Reform Project), 2003 година.
- **National seminar** on non preferential rules of origin (World customs organization and the Customs administration of the Republic of Macedonia in collaboration with the Customs administration of Japan), 2003.
- **Работилница** од областа на европската интеграција на тема: "Внатрешен пазар на Европската Унија и Република Македонија" (Влада на Република Македонија; генерален секретаријат – Сектор за европска интеграција во обработка со

Македонски центар за европско образование и Фондација „Институт отворено општество“), 2003 година.

- **Работилница** во рамките на "Проектот за поддршка на високото образование во општествените науки во Македонија", 2003 година;
- The Fundamentals of Microeconomic Theory (USAID Macedonian Fiscal Reform Project), 2002.
- Финансирање на земјите во транзиција и поддршка на структурните реформи (AIESEC), 2001.

Приказ и оцена на поважните трудови поднесени за рецензија

1) Докторски труд: „Влијанието на надворешната трговија врз економскиот раст во Република Македонија“, Економски институт - Скопје, 2013 година.

Во докторскиот труд кандидатката истражува една актуелна, но досега не толку детално разработена тема со фокус на надворешната трговија и нејзиното влијание врз економскиот раст. Таа го обработила трудот на соодветен методолошки начин и содржински целосно успеала да ги опфати релевантните прашања од оваа област.

Во трудот се согледани актуелните состојби во делот на надворешната трговија и економскиот раст како во светот, така и во Република Македонија на сеопфатен начин; земени се предвид теоретските консидарации за поврзаноста како од аспект на теориите на надворешна трговија, така и од аспект на теориите за економски раст; направена е и опсежна анализа на широката емпириска литература и поголемиот дел од досега направените регресиони анализи, а сето тоа со цел на вистински начин да се постават економетриските модели кои се применети во трудот. Значајна придобивка на трудот претставуваат направените економетриски анализи со кои на своевиден начин кандидатката успева да го процени влијанието на надворешната трговија врз економскиот раст како во светот, така и во Република Македонија и со тоа да даде одговор на основната хипотеза и да ја постигне целта на истражувањето. Особено значаен аспект во трудот е укажувањето на причините за неповолната состојба во трговскиот биланс и, секако, за добиеното позитивно, но статистички незначајно влијание на трговијата врз растот (утврдено при спроведувањето на економетриската анализа). Имено, кандидатката укажува дека во основа причините за таквата состојба секако треба да се бараат пред сè во делот на неповолната структура на извозот која се провлекува со години.

Како резултат на извршените анализи, кандидатката доаѓа до издржани заклучоци и дава реални препораки за надминување на неповолните состојби на надворешнотрговската размена на земјата, а со тоа и на економскиот раст, преку креирање на подобра надворешнотрговска политика. Во таа насока, кандидатката укажува на фактот дека покрај подигнување на извозната ориентираност на стопанството со примена на поагресивни промотивно-пропагандни програми, потребно е да се оствари зајакнување на квалитетот на извозот преку имплементација на меѓународните стандарди, следење на технолошките промени и јакнење на конкурентноста, подобрување на постојната и развивање на нова инфраструктура, стимулирање на приливот на СДИ, понатамошно рафинирање на регулаторната рамка на начин кој ќе ја стимулира надворешната трговија, зајакнување на регионалната економска соработка, развојот на човечки ресурси, како и спроведувањето структурни реформи во домашната економија кои би имале за цел да се развива висококонкурентен корпоративен сектор ориентиран кон извоз. Таа констатира дека надворешнотрговската политика и нејзината либерализација создаваат услови за поттикнување на трговската размена, но и дека

резултатите во овој дел зависат и од многу други аспекти и политики. Следствено на тоа, укажува и на неопходноста од истовремено спроведување на усогласени економски политики кои ја надополнуваат надворешнотрговската политика, постојано унапредување на правните и институционалните услови за работење на економските субјекти, одржување на макроекономската стабилност и создавање на повољно опкружување кое ќе го олесни спроведувањето на мерките и активностите насочени кон подобрувањето на надворешнотрговската размена и економскиот раст во Република Македонија.

2) *The influence of the non-price factors of competitiveness on the advancement of the export offer of the Republic of Macedonia within CEFTA (co-authors: d-r Tatjana Petkovska Mirchevska, d-r Tatjana Petkovska and d-r Jasmina Majstorovska), International Conference: Regional trade integration of the SEE countries: benefits and challenges, Institute of economics – Skopje and London School of Economics and Political Science, Skopje, 2012.*

Во овој труд се потенцира дека опстанокот и растежот на националните економии, во услови на глобализација, не е можен без извозна ориентираност на компаниите и постигнување конкурентност на национално, регионално и глобално ниво. Во услови на се поголема либерализација на пазарите, преку членување во разни мултилатерални и билатерални договори за слободна трговија, конкурентноста станува императив за успешно опстојување и освојување на потенцијалните пазарни можности.

Кандидатката во трудот укажува дека ефектите од регионалните трговски интеграции можат да бидат статички - кои се остваруваат на пократок и динамички - кои се остваруваат на подолг рок. Во основа, тие условуваат потреба за зголемување на конкурентноста поради конкурентскиот притисок на пазарите, при што до израз доаѓаат неценовните фактори на конкурентноста.

Во трудот се истакнува важноста на неценовните фактори на конкурентност во промовирањето на извозната понуда на Република Македонија со ЦЕФТА. Притоа, анализирани се динамиката и структурата на размената и природата на конкурентноста (ценовна и неценовна), а со користење на индикатори - единечни цени на извозот и увозот за секторите кои покажуваат суфицит во размената, се утврдува дали станува збор за ценовна или неценовна конкурентност, изразена преку квалитетот. Врз основа на теоретска елаборација, квантитативни податоци и квалитативна анализа, дадени се насоки и можности за зголемување на конкурентноста од аспект на неценовните фактори на различни нивоа, што е од значење за унапредување на мултилатералната соработка како битен услов за просперитет и идно членство во ЕУ.

3) *Трговските односи на земјите од Југоисточна Европа, Економски развој, год. 10, бр. 1, Економски институт – Скопје, Скопје, 2008 година, 95-116.*

Во овој труд се анализираат трендовите на меѓусебната трговска размена помеѓу земјите од Југоисточна Европа, како и трендовите на нивната размена со ЕУ. На самиот почеток, а во интерес на понатамошната анализа, кандидатката наведува некои поважни аспекти за поддржување на интрарегионалната трговија. Притоа, во трудот таа настојува да го воочи постојното ниво на економската интеграција на земјите од Југоисточна Европа и прави обид да утврди зошто економската соработка помеѓу овие земји треба активно да се поттикнува.

Во трудот, анализата на трендовите на трговијата на земјите од ЈИЕ води до заклучокот дека меѓусебната економска соработка на земјите од ЈИЕ е на релативно ниско ниво, иако тие се упатени една на друга, тие се повеќе поврзани со другите пазари отколку помеѓу себе. Се потенцира дека регионот Југоисточна Европа е пред сè географски поим, а не економски регион. Со тоа, во економски поглед регионот сè повеќе

заостанува зад развиената Европа. Фактот дека поттикнувањата за соработка доаѓаат надвор од регионот покажува, помеѓу другото, дека во земјите од ЈИЕ сè уште не постои соодветна свест и сознание за интересот од меѓузависноста и заемната поврзаност, па и за незаменливото значење на добрососедските односи, за што всушност и се изјаснуваат овие земји.

Кандидатката на крајот истакнува дека иако регионот Југоисточна Европа не се квалификува како економски интегриран регион, тоа не значи дека трговската либерализација нема да биде од корист и нема да доведе до негова поголема интеграција во иднина. Таа заклучува дека независно од економскиот потенцијал за зголемување на трговијата во Југоисточна Европа, либерализацијата на трговијата може да има голем број позитивни ефекти, и политички и економски.

4) Зона на слободна трговија во регионот на Југоисточна Европа", Економски развој, Год. 10, Бр. 3, Економски институт – Скопје, Скопје, 2008 година, 135-150.

Во овој труд се елаборирани процесот на регионална трговска интеграција на земјите од Југоисточна Европа (Албанија, Босна и Херцеговина, Хрватска, Македонија, Србија и Црна Гора) и можните ефекти на зоната на слободна трговија на овие земји. Во него е потенцирано дека со оглед на фактот дека економиите на овие земји се мали, со ниско ниво на економски развој, за нив е неопходно да дејствуваат заедно преку разни форми на регионално вмрежување и интеграција. Создавање на зона на слободна трговија на земјите од ЈИЕ се смета како можно решение за интензивирање на ЈИЕ - регионалната трговија. Склучувањето на ЦЕФТА 2006 претставува голем чекор напред во овој поглед.

Во трудот согледувајќи ги сите овие аспекти направен е обид да се даде одговор на прашањата колкава е важноста на регионалната трговија во ЈИЕ и дали воопшто постои потенцијал за зголемување на таа трговија?

Исто така, во трудот се истакнува дека ЦЕФТА 2006 се очекува да го олесни интензивирањето на регионалната трговија, за да се овозможи побрзо и поефикасно приспособување на економиите на земјите од ЈИЕ на конкуренција од другите пазари, да се стимулираат домашните и странските инвестиции и да се придонесе кон градење на економии од обем во регионот. Затоа, кандидатката укажува дека ЦЕФТА 2006 може значително да ја промени економската перспектива на регионот, но реалните ефекти не може да се очекуваат без сериозни економски реструктурирања на земјите од ЈИЕ и нивната економска проекција во регионален контекст.

5) Улогата на странските директни инвестиции и начинот за нивно поттикнување", Економски развој, год. 11, бр. 1-2, Економски институт – Скопје, Скопје, 2009 година, 117-136.

Примарната цел на овој труд е да укаже на важноста на странските директни инвестиции и нивното влијание во модерната економија, како и да ги објасни можните начини за поттикнување на странските инвестиции. За таа цел во трудот се анализираат влијанието на СДИ врз развојот на земјата-примател и стратегиите за привлекување на СДИ. Во него се потенцира дека континуираниот процес на интеграција на светската економија довел до промени во ставовите на примачот во однос на странските директни инвестиции. На ваквите инвестиции, земјите во развој веќе не гледаат со сомневање и воздржаност, и контролата и ограничувањата за влез ги замениле со селективни владини политики кои се дизајнирани за да поттикнат прилив на СДИ. За да биде сликата целосна, во трудот, се прикажува и состојбата, односно приливот на СДИ и можноста за нивно поттикнување во Република Македонија.

Врз основа на добиените резултати од истражувањето, кандидатката констатира дека, сепак, сите земји не се подеднакво успешни, ниту пак ефектите или странските директни инвестиции во сите земји се еднакви. Успехот на избраната стратегија првенствено зависи од нивото на

целокупниот општествен и економски развој на земјата. Притоа, се потенцира дека е потребно владата и домашните компании да бидат способни оптимално да ги искористат придобивките од странските директни инвестиции.

Мислење и предлог на Комисијата

Врз основа на доставената документација за наставно-научната активност на кандидатката д-р Искра Станчева-Гигов, Комисијата констатира дека таа повеќе од една деценија активно работи во областа на меѓународната економија. Како асистент-истражувач во Економскиот институт во Скопје, д-р Станчева-Гигов континуирано била посветена на продлабочување на знаењата и вештините неопходни за истражувачка работа, а покрај тоа поседува и неколкугодишно искуство како асистент на постдипломските студии по меѓународна економија при Економскиот институт во Скопје со што се стекнала со методолошко-дидактички способности потребни за вршење на наставна дејност во оваа област.

Анализата на поднесените трудови за рецензија, како и севкупната научноистражувачка активност на кандидатката покажуваат дека се работи за сериозна и исполнителна кандидатка, која ја има совладано научноистражувачката методологија и дава свој придонес од областа на меѓународната економија. Во таа смисла, Комисијата утврди дека д-р Искра Станчева-Гигов има објавено релевантни трудови и учествувало на домашни и меѓународни научни конференции и стручни собири, а воедно има ангажман и на научноистражувачки проекти во рамките на Економскиот институт или во соработка со други институции и организации. Од научноистражувачките трудови на кандидатката посебно се издвојува нејзината докторска дисертација под наслов: ***Влијанието на надворешната трговија врз економскиот раст во Република Македонија***, која обработува актуелна проблематика во која се третираат исклучително значајни и досега недоволно обработени аспекти од областа на меѓународната економија со што се дава значаен придонес за македонската научна мисла во оваа област. Воедно, во докторскиот труд се забележува квалитативна димензија која ги потврдува научноистражувачките вештини на кандидатката д-р Искра Станчева Гигов и нејзиниот капацитет за натамошни истражувања од третираната област.

Врз основа на изнесеното, Комисијата со задоволство цени дека кандидатката ги има потребните квалификации, капацитет и посветеност за вршење на наставни активности и научноистражувачка работа и му предлага на Научниот совет на Економскиот институт да ја избере д-р Искра Станчева-Гигов во наставно-научното звање доцент, во областа меѓународна економија.

Скопје, 29.8.2013 година

Рецензентска комисија

1. **Д-р Силвана Мојсовска, с.р.**
редовен професор
2. **Д-р Таџана Петковска, с.р.**
редовен професор
3. **Д-р Верица Јанеска, с.р.**
редовен професор

ОБРАЗЕЦ
КОН ИЗВЕШТАЈОТ ЗА ИЗБОР ВО НАСТАВНО-НАУЧНО, НАУЧНО И
НАСТАВНО-СТРУЧНО ЗВАЊЕ

Кандидат: Искра Лазар Станчева-Гигов
Институција: Економски институт – Скопје
Научна област: Меѓународна економија

НАСТАВНО-ОБРАЗОВНА ДЕЈНОСТ

Ред. Број	Назив на активност:	Поени
1.	Одржување на настава од втор циклус студии	0,5
	Часови за академско пишување (Економски институт/насока: меѓународна економија 3+2/4+1, зимски семестар 2012/13; 2011/2012; 2011/2010) (0,05 x 2 часа на почеток од семестарот)	0,3
	Часови за академско пишување (Економски институт/насока: меѓународна економија 3+2/4+1, летен семестар 2011/12; 2010/2011) (0,05 x 2 часа на почеток од семестарот)	0,2
2.	Настава во школи и работилници	1
	Учесник во летна школа под наслов „Globalization with a human face“ - Економски институт – Скопје и Фондација „Институт отворено општество“, Охрид, 2004 година	1
3.	Одржување на вежби	15,75
	Глобална економија (Економски институт, зимски семестар во учебна 2012/13; 2011/2012; 2010/2011 година), 0,03 (поени за часови неделно) x 1 (час неделно) x 15 (недели) - задолжителен предмет - вежби	1,35
	Меѓународна трговија (Економски институт, зимски семестар во учебна 2012/13; 2011/2012; 2010/2011 година), 0,03 (поени за часови неделно) x 1 (час неделно) x 15 (недели) - задолжителен предмет - вежби	1,35
	Меѓународни финансии (Економски институт, зимски семестар во учебна 2012/13; 2011/2012; 2010/2011 година), 0,03 (поени за часови неделно) x 1 (час неделно) x 15 (недели) - задолжителен предмет – изработка на семинарски труд	1,35
	Глобална економија (Економски институт, летен семестар во учебна 2011/12; 2010/11 година), 0,03 (поени за часови неделно) x 1 (час неделно) x 15 (недели) - задолжителен предмет - вежби	0,90
	Меѓународна трговија (Економски институт, летен семестар во учебна 2011/12; 2010/2011 година), 0,03 (поени за часови неделно) x 1 (час неделно) x 15 (недели) - задолжителен и изборен предмет - вежби	0,90
	Меѓународни финансии (Економски институт, летен семестар во учебна 2011/12; 2010/2011 година), 0,03 (поени за часови неделно) x 1 (час неделно) x 15 (недели) - задолжителен предмет - изработка на семинарски труд	0,90
	Економика на претпријатија (Економски институт, зимски семестар во учебна 2012/13 година), 0,03 (поени за часови	0,45

	неделно) x 1 (час неделно) x 15 (недели) - задолжителен предмет – изработка на семинарски труд	
	Меѓународен финансиски менаџмент (Економски институт, зимски семестар во учебна 2012/13 година), 0,03 (поени за часови неделно) x 1 (час неделно) x 15 (недели) - задолжителен предмет – изработка на семинарски труд	0,45
	Меѓународен финансиски менаџмент (Економски институт, летен семестар во учебна 2011/12 година), 0,03 (поени за часови неделно) x 2 (часа неделно) x 15 (недели) - задолжителен и изборен предмет - изработка на семинарски труд	0,45
	Инвестиционен менаџмент (Економски институт, зимски семестар во учебна 2012/13 година), 0,03 (поени за часови неделно) x 1 (час неделно) x 15 (недели) - задолжителен предмет – изработка на семинарски труд	0,45
	Инвестиционен менаџмент (Економски институт, летен семестар во учебна 2011/12 година), 0,03 (поени за часови неделно) x 2 (часа неделно) x 15 (недели) - задолжителен предмет - изработка на семинарски труд	0,45
	Менаџерско сметководство (Економски институт, зимски семестар во учебна 2012/13 година), 0,03 (поени за часови неделно) x 1 (час неделно) x 15 (недели) - задолжителен предмет – изработка на семинарски труд	0,45
	Финансирање и управување на МСП (Економски институт, зимски семестар во учебна 2012/13 година), 0,03 (поени за часови неделно) x 1 (час неделно) x 15 (недели) - задолжителен предмет – изработка на семинарски труд	0,45
	Управување со средства и извори (Економски институт, зимски семестар во учебна 2012/13 година), 0,03 (поени за часови неделно) x 1 (час неделно) x 15 (недели) - задолжителен предмет – изработка на семинарски труд	0,45
	Корпоративски финансии (Економски институт, зимски семестар во учебна 2012/13; 2011/2012 година), 0,03 (поени за часови неделно) x 1 (час неделно) x 15 (недели) - задолжителен предмет – изработка на семинарски труд	0,90
	Корпоративски финансии (Економски институт, летен семестар во учебна 2011/12; 2010/2011 година), 0,03 (поени за часови неделно) x 2 (часа неделно) x 15 (недели) - изборен предмет - изработка на семинарски труд	0,90
	Инвестиции, технологија и трансфер на технологија (Економски институт, летен семестар во учебна 2011/12; 2010/2011 година), 0,03 (поени за часови неделно) x 1 (час неделно) x 15 (недели) - изборен предмет - изработка на семинарски труд	0,90
	Инвестиции, технологија и трансфер на технологија (Економски институт, зимски семестар во учебна 2010/11 година), 0,03 (поени за часови неделно) x 2 (часа неделно) x 15 (недели) - изборен предмет – изработка на семинарски труд	0,45
	Меѓународен менаџмент (Економски институт, летен семестар во учебна 2011/2012; 2010/11 година), 0,03 (поени за часови неделно) x 1 (час неделно) x 15 (недели) - задолжителен предмет – изработка на семинарски труд	0,90
	Стратегиски менаџмент (Економски институт, летен семестар во учебна 2010/11 година), 0,03 (поени за часови неделно) x 1 (час неделно) x 15 (недели) - задолжителен предмет – изработка на семинарски труд	0,45

	Менаџмент на човечки ресурси (Економски институт, летен семестар во учебна 2010/11 година), 0,03 (поени за часови неделно) x 1 (час неделно) x 15 (недели) - задолжителен предмет – изработка на семинарски труд	0,45
	Меѓународен маркетинг (Економски институт, летен семестар во учебна 2010/11 година), 0,03 (поени за часови неделно) x 1 (час неделно) x 15 (недели) - изборен предмет - изработка на семинарски труд	0,45
4.	Подготовка на нов предмет	1
	Вежби за предметот Меѓународна трговија, Економски институт - Скопје, 2010/2011 година	0,5
	Вежби за предметот Глобална економија, Економски институт - Скопје, 2010/2011 година	0,5
5.	Консултации со студенти	2,002
	Глобална економија, Економски институт – Скопје, 2012/2013; 2011/2012; 2010/2011; (зимски/летен семестар, 4+1/ 3+2) – задолжителен и изборен, 68 студенти	0,136
	Меѓународна трговија, Економски институт – Скопје, 2012/2013; 2011/2012; 2010/2011 (зимски/летен семестар, 4+1/3+2) – задолжителен и изборен, 59 студенти	0,118
	Меѓународни финансии, Економски институт – Скопје, 2012/2013; 2011/2012; 2010/2011 (зимски семестар, 4+1/3+2) – задолжителен, 55 студенти	0,11
	Меѓународен менаџмент, Економски институт - Скопје, 2011/2012; 2010/2011 (зимски/летен семестар, 4+1/3+2) – задолжителен и изборен, 68 студенти	0,136
	Стратегиски менаџмент, Економски институт - Скопје, 2010/2011 (зимски/летен семестар, 4+1/ 3+2) – задолжителен, 55 студенти	0,11
	Менаџмент на човечки ресурси, Економски институт- Скопје, 2010/2011 (зимски/летен семестар, 4+1) – задолжителен, 41 студенти	0,082
	Менаџмент на човечки ресурси во аграрот, Економски институт – Скопје, 2010/2011 (летен семестар, 4+1/3+2) – изборен, 1 студент	0,002
	Меѓународен маркетинг, Економски институт- Скопје, 2010/2011 (зимски/летен семестар, 3+2) – задолжителен и изборен, 22 студент	0,044
	Водство, Економски институт- Скопје, 2010/2011 (летен семестар, 4+1) – изборен, 14 студенти	0,028
	Методологија во научно-истражувачката работа, Економски институт – Скопје, 2010/2011 (летен семестар, 4+1) – изборен, 4 студенти	0,008
	Економија на европската интеграција, Економски институт – Скопје, 2012/2013; 2011/2012; 2010/2011 (зимски/летен семестар, 4+1/3+2) – изборен, 43 студенти	0,086
	Инвестиции, технологија и трансфер на технологија, Економски институт – Скопје, 2011/2012; 2010/2011 (летен/зимски семестар, 4+1/3+2) – изборен, 9 студенти	0,018
	Меѓународно бизнис опкружување, Економски институт – Скопје, 2010/2011 (летен семестар, 4+1/3+2) – изборен, 1 студент	0,002
	Корпоративски финансии, Економски институт – Скопје, 2012/2013, 2011/2012, 2010/2011 (зимски/летен семестар, 4+1/3+2) – задолжителен и изборен, 72 студенти	0,144

	Проектен менаџмент, Економски институт – Скопје, 2012/2013; 2011/2012; 2010/2011 (зимски/летен семестар, 4+1/3+2) – изборен, 86 студенти	0,172
	Глобално претприемништво, Економски институт – Скопје, 2010/2011 (зимски семестар, 4+1/3+2) – изборен, 5 студенти	0,01
	Меѓународен финансиски менаџмент, Економски институт – Скопје, 2012/2013; 2011/2012 (зимски/летен семестар, 4+1/3+2) – задолжителен и изборен, 72 студенти	0,152
	Инвестиционен менаџмент, Економски институт – Скопје, 2012/2013; 2011/2012 (зимски/летен семестар, 4+1/3+2) – задолжителен, 70 студенти	0,14
	Менаџерско сметководство, Економски институт – Скопје, 2012/2013 (зимски семестар, 4+1/3+2) – задолжителен, 60 студенти	0,12
	Финансирање и управување на МСП, Економски институт – Скопје, 2012/2013 (зимски семестар, 4+1/3+2) – задолжителен, 4 студенти	0,008
	Управување со средства и извори, Економски институт – Скопје, 2012/2013 (зимски семестар, 4+1/3+2) – задолжителен, 4 студенти	0,008
	Финансиска анализа и известување, Економски институт – Скопје, 2011/2012 (зимски/летен семестар, 4+1/3+2) – изборен, 52 студенти	0,104
	Креативност, иновативност и претприемаштво, Економски институт – Скопје, 2011/2012 (зимски/летен семестар, 4+1/3+2) – изборен, 47 студенти	0,094
	Меѓународен бизнис и МСП, Економски институт – Скопје, 2012/2013, 2011/2012 (зимски/летен семестар, 4+1/3+2) – изборен, 52 студенти	0,104
	Економика на претпријатија, Економски институт – Скопје, 2012/2013 (зимски семестар, 3+2) – задолжителен, 10 студенти	0,02
	Комерцијално банкарство, Економски институт – Скопје, 2012/2013 (зимски семестар, 4+1/3+2) – изборен, 22 студенти	0,044
6.	Пакет материјали за одреден предмет	2
	Пакет материјали за глобална економија, Економски институт – Скопје, 2010/2011	1
	Пакет материјали за Меѓународна трговија, Економски институт – Скопје, 2010/2011	1
	Вкупно	22,252

НАУЧНОИСТРАЖУВАЧКА ДЕЈНОСТ

Ред. број	Назив на активност:	Поени
1.	Учесник во меѓународен научен проект	15
	Microeconomic Aspects of the Integration of Macedonian Economy into Regional and International Integration (учесник во меѓународен научен проект), 2003	5
	Проект за развој на мали и средни претпријатија, SME-Art project, SINTEF (учесник во меѓународен научен проект), 2002-2003 година	5
	Менаџерска економија и финансиски менаџмент во единиците на локалната самоуправа - UNDP, 2002-2003 година (учесник во меѓународен научен проект)	5
2.	Учесник во национален научен проект	21

	Формирање на претприемачка лабораторија на Економскиот институт при Универзитетот „Св. Кирил и Методиј“ во Скопје, Универзитет „Св. Кирил и Методиј“ во Скопје, Економски институт – Скопје, 2012 – 2013 година	3
	Научната дијаспора од Република Македонија - Универзитет „Св. Кирил и Методиј“ во Скопје, Економски институт – Скопје, 2011 - 2012 година	3
	Можности за унапредување на регионалните трговски интеграции на Република Македонија – Универзитет „Св. Кирил и Методиј“ – Скопје, Економски институт – Скопје, 2010-2011	3
	Менаџментот со човечките ресурси и економскиот развој, Економски институт - Скопје, 2007 година	3
	Глобализација со хумано лице - Економски институт – Скопје и Фондација институт отворено општество, Охрид, 2004 година	3
	Експанзијата на извозот од Република Македонија во функција на развојот - Скопје, 2004 година	3
	Странските директни инвестиции во Република Македонија-проблеми и можности, Економски институт - Скопје, 2001-2003 година (национален научен проект-учесник)	3
3.	Монографија	16
	Влијанието на надворешната трговија врз економскиот раст во Република Македонија, докторска дисертација, Економски институт – Скопје, 2013 година	8
	Можности и проблеми на регионалната економска интеграција на земјите од Југоисточна Европа, магистерски труд, Економски институт - Скопје, 2006 година	8
4.	Трудови со оригинални научни резултати, објавени во стручно-научно популарно списание	9,8
	Улогата на странските директни инвестиции и начинот за нивно поттикнување, Економски развој, год. 11, бр. 1-2, Економски институт – Скопје, 2009 година.	2
	Зона на слободна трговија во регионот на Југоисточна Европа, Економски развој, год. 10, бр. 3, Економски институт – Скопје, 2008 година.	2
	Трговските односи на земјите од Југоисточна Европа, Економски развој, год. 10, бр. 1, Економски институт – Скопје, 2008 година.	2
	Сиромаштијата и улогата на државата (поим, мерење и карактеристики)", Економски развој, год. 7, бр. 1-2-3, Економски институт - Скопје, 2005 година.	2
	Елизабета Мишева, Искра Станчева, Управување со промените во рамки на работењето на Економскиот институт, Економски развој, Год. 7, бр.1-2-3, Економски институт - Скопје, 2005 година, (секој добива по 90% од бодовите: $2 \times 0,9 = 1,8$).	1,8
6.	Трудови со оригинални научни резултати, објавени во зборник на трудови на научен/стручен собир	8,8
	Улогата на малите бизниси со потенцијал на раст во економијата на знаење (коавтори: д-р Дејан Пендев и д-р Васил Поповски), Скопје, 2012 година, Зборник на трудови од научната конференција под наслов „Предизвиците на науката во економијата базирана на знаење – состојби и перспективи“, Економски институт – Скопје, (кога се 3 автори, секој добива по 80 % од бодовите: $2 \times 0,8 = 1,6$)	1,6

	The influence of the non-price factors of competitiveness on the advancement of the export offer of the Republic of Macedonia within CEFTA (co-authors: d-r Tatjana Petkovska Mirchevska, d-r Tatajana Petkovska and d-r Jasmina Majstorovska), International Conference: Regional trade integration of the SEE countries: benefits and challenges, Institute of economics – Skopje and London School of Economics and Political Science, 2012 (кога се 4 и повеќе автори, секој добива по 60 % од бодовите: $2 \cdot 0,6 = 1,2$)	1,2
	Регионално интегрирање на пазарот, конкуренција и иновации, (објавено во зборник на трудови од научниот собир: Претприемништво – иновации и конкурентност), Економски институт, Скопје, 2008 година	2
	Предности на струмичкиот регион за организирање на Агро-берза", Научен собир, Зборник на трудови „Стопански и регионален економски развој, семејни бизниси и здружување“, Економски институт – Скопје, Здружение за одржлив развој – Скопје и Фондација „Фридрих – Еберт“ канцаларија Скопје, Скопје, 2003 година	2
	Регионална Комора Скопје – Асоцијација за поттикнување на развојот на малите и средни претпријатија" (објавена во зборник на трудови на Фондацијата „Фридрих Еберт“), Скопје, 2003 година	2
	Вкупно	70,6

СТРУЧНО-АПЛИКАТИВНА ДЕЈНОСТ

Ред. број	Назив на активност:	Поени
1.	Техничка подготовка на елаборат за нова студиска програма	1
	Техничка подготовка на Предлог - проект за воведување на едногодишни студиски програми од втор циклус студии на Економскиот институт во Скопје, 2009 година	0,5
	Техничка подготовка на Предлог - проект за воведување на двегодишни студиски програми од втор циклус студии на Економскиот институт во Скопје, 2009 година	0,5
2.	Учество во промотивни активности на факултетот/институтот	1
	Промотивни материјали и ажурирање на веб-страницата на Економскиот институт	0,5
	Промоција и изготвување на промотивни материјали за насоките на постдипломските студии на Економскиот институт во Скопје	0,5
	Дејности од поширок интерес	
3.	Член на организационен или програмски одбор на меѓународен научен/стручен собир	
	Член на Организационен одбор за подготовка и реализација на меѓународната конференција на тема: Regional trade integration of the SEE countries: benefits and challenges, Institute of economics – Skopje and London School of Economics and Political Science, декември 2011, Скопје	1
4.	Член на факултетска (институтска) комисија	3,5
	Член на Комисија за јавни набавки (Одлука бр. 02-2496/1, Одлука	1,5

	бр. 02-2495/1, Одлука бр. 02-2285/2) (3*0,5)	
	Член на Комисија за изготвување на акт за систематизација на работните места во Економскиот институт (Одлука бр. 02-1935/1)	0,5
	Член на пописна комисија (Одлука бр. 02-18/1 и Одлука бр. 02-11/1) (2*0,5)	1
	Член на дисциплинска комисија (Одлука бр.02-1666/1)	0,5
	Вкупно	6,5

НАСТАВНО-ОБРАЗОВНА ДЕЈНОСТ	22,252
НАУЧНОИСТРАЖУВАЧКА ДЕЈНОСТ	70,6
СТРУЧНО-АПЛИКАТИВНА ДЕЈНОСТ	6,5
Вкупно	99,352

ЧЛЕНОВИ НА КОМИСИЈАТА

1. **Д-р Силвана Мојсовска, с.р.**
редовен професор, претседател
2. **Д-р Таџана Петковска, с.р.**
редовен професор, член
3. **Д-р Верица Јанеска, с.р.**
редовен професор, член

РЕЦЕНЗИЈА
НА ДОКТОРСКАТА ДИСЕРТАЦИЈА „КЛИНИЧКИ ИМПЛИКАЦИИ НА
ПРОЛАКТИНОТ КАЈ ОПИЈАТНИТЕ ЗАВИСНИЦИ НА ТРЕТМАН СО МЕТАДОНСКА
ТЕРАПИЈА НА ОДРЖУВАЊЕ" ОД АС. ДР. АНЕТА СПАСОВСКА ТРАЈАНОВСКА,
ПРИЈАВЕНА НА МЕДИЦИНСКИОТ ФАКУЛТЕТ ВО СКОПЈЕ

Наставно-научниот совет на Медицинскиот факултет при Универзитетот „Св. Кирил и Методиј“ во Скопје, на својата XVII редовна седница, одржана на 23. 5. 2013 година, а по предлог на Научниот одбор, донесе Одлука за формирање на Комисија за оцена на докторската дисертација на ас. д-р Анета Спасовска Трајановска, вработена во Психијатриска болница „Скопје“, под наслов „Клинички импликации на пролактин кај опијатни зависници на третман со метадонска терапија на одржување“, во состав:

1. проф. д-р Марија Ралева
2. проф. д-р Весна Пејоска Герасова
3. проф. д-р Бранкица Крстевска.

По разгледувањето на приложената докторска дисертација, Рецензентската комисија до Наставно-научниот совет го поднесува следниов

ИЗВЕШТАЈ

Доставената докторска дисертација од м-р Анета Спасовска Трајановска носи наслов „Клинички импликации на пролактин кај опијатни зависници на третман со метадонска терапија на одржување“, е изнесена на 146 страници. Докторската дисертација е структурирана во неколку клучни подрачја карактеристични за научноистражувачка студија: Вовед, Мотив и дефиниција на поставениот проблем, Цели на истражувањето, Материјал и методи, Резултати, Дискусија, Заклучоци и Литература.

Воведот е организиран во неколку целини, при што во почетокот е даден историјат на хероинот и неговата фармакодинамика и фармакокинетика, како нелегална дрога, како и историјат на метадонот и неговата фармакодинамика и фармакокинетика, како супституциона терапија кај опијатни зависници. Д-р Спасовска Трајановска дава осврт на промените на хипоталамично-хипофизарната-адренална оскоса кои настануваат под влијание на метадонската терапија и долготрајната хероинска злоупотреба. При тоа нагласува дека малку се знае за ендокрините нарушувања кај хероински зависници, односно за патофизиолошкиот механизам на хероинот и метадонот врз хормоналниот систем како и нивните можни клинички импликации. Разни ендокрини нарушувања можат да се сретнат кај оваа популација зависници: зголемено ниво на тироидни хормони (Т3 и Т4), абнормалности во метаболизмот на гликозата со појава на дијабетес тип 2, покачени нивоа на пролактин со редукција на сексуалните хормони и појава на сексуална дисфункција, ниски вредности на катехоламини и покачени вредности на кортизол, што може да резултира со психијатриско нарушување од депресивен спектар. Сето ова е поткрепено со податоци од истражувања од оваа област. Во натамошната разработка на проблемот, таа се осврнува на несакаваните ефекти на злоупотребата на хероинот и метадонот, како и на неуроендокрините нарушувања кај хероински зависници и кај пациенти на метадонски третман на одржување. Кандидатката заклучува дека една од

најзначајните компликации кои се јавуваат при долготрајната хероинска зависност, како и при третман со метадонска терапија е синдромот на хиперпролактинемијата. Овој синдром е присутен и кај хероинските зависници и кај пациенти на метадонска програма на одржување, кој доведува до репродуктивна дисфункција (ановулација, губење на менструалниот циклус, стерилитет, намалена естрогена и тестостеронска продукција), како и до сексуална дисфункција (намалено либидо, еректилна дисфункција, проблеми со ејакулацијата, импонтенција и сл.).

Кај пациенти на метадонска програма на одржување исто така се присутни одредени психо-невроендокрини дисфункции условени од дејствувањето на опијатите и метадонот врз хипоталамично-хипофизарната-адренална оска, особено зголемено ниво на кортизолот и намалено ниво на катехоламините, што е во корелација со анксиозно-депресивните состојби кои се јавуваат како придружни психијатриски состојби.

Овие лица, за да го надминат овој проблем најчесто злоупотребуваат стимулативни дроги, сами ја редуцираат метадонската терапија до потполно напуштање на терапијата како еден од начините на самолекување, заклучува кандидатката.

Во делот „Мотив и дефиниција на поставениот проблем“, кандидатката истакнува дека постојат контрадикторни сознанија од литературата на досегашните истражувања на овој проблем. Имено, според едни студии, долготрајното метадонско одржување над две години доведува до стабилизација на невроендокрините нарушувања, а според мал број други студии, тие и по долготрајниот третман со метадонска терапија се уште перзистираат. Оттаму произлегува и определбата за изработка на ова истражување со цел да се утврди дали долготрајниот метадонски третман доведува до нормализирање на нивото на пролактинот и сексуалното функционирање и со тоа ја стабилизира состојбата на пациентот или, напротив и натаму се одржува хиперпролактинемијата со сите придружни манифестации, т.е. потребата да се согледа ефикасноста на долгогодишниот метадонски третман (над две години) со стабилна метадонска доза врз нормализирањето на серумското ниво на пролактинот и сексуалното функционирање. Бидејќи хероинските зависници се претежно млади лица, ваквите невроендокрини нарушувања престапуваат сериозен медицински проблем, како и опасност од нивното напуштање на метадонскиот третман и злоупотреба на други стимулативни психоактивни супстанции.

Поаѓајќи од мотивот за ова истражување, кандидатката ги формулира и целите на истражувањето. Главна цел на ова истражување беше токму да се согледа влијанието на хероинот, односно метадонот врз невроендокриниот систем. Оттаму произлегуваат и другите специфични цели: да се одредат плазматските нивоа на пролактинот меѓу испитуваните групи, како и разликите помеѓу нив, да се одреди влијанието на должината на хероинската злоупотреба кај хероински зависници, како и должината на метадонскиот третман на одржување (ММТ) кај пациенти поставени на ММТ врз плазматското ниво на пролактинот, врз сексуалната функционалност и врз депресивноста; да се одреди поврзаноста на нивото на пролактинот и сексуалната дисфункционалност кај групата на хероински зависници, но и во групата кај пациенти поставени на метадонски третман, да се одреди поврзаноста помеѓу сексуалната дисфункционалност и

депресивноста помеѓу испитуваните групи на хероински зависници, но и кај пациенти поставени на метадонски третман; да се одреди влијанието на метадонската доза врз плазматските концентрации на пролактинот, врз сексуалната дисфункционалност, врз депресивноста кај пациенти поставени на метадонски третман на одржување.

Д-р Спасовска Трајановска спроведе проспективна, трансверзална студија со која беа опфатени хероински зависници кои користат хероин по парантерален и инхалаторен пат амбулантски јавени во ЈЗУ Психијатриска болница „Скопје“, како и на Универзитетската клиника за токсиколошки ургентни состојби при Медицинскиот факултет во Скопје. Во делот кој се однесува на материјалот и методите, таа ги наведува основните критериуми за вклучување во студијата, како и критериумите за исклучување од студијата. Во студијата вкупно се проследени 120 испитаници поделени во две групи: група 1-хероински зависници кои консумираат непречистен т.н. уличен хероин –амбулантски јавени во наведените институции (60 испитаници) и група 2-хероински зависници поставени на метадонска програма на одржување подолго од две години во Дневната болница за превенција и третман од психоактивни супстанции К. Вода (60 испитаници).

Методологијата за добивање на податоците ги опфаќа следниве лабораториски претраги и мерни инструменти користени во истражувањето: медицинска документација, лабораториски испитувања (серолошко испитување за квалитативно присуство на ХИВ и хепатит Ц, квалитативни анализи во урина за одредување на хероин, канабис, кокаин, одредување на серумското ниво на пролактинот, и психијатриски скали -Скалата за процена на сексуалното функционирање и Бековата скала за процена на депресивноста.

Статистичката обработка на податоците опфаќа: дескриптивни статистички методологии- мерки на централна тенденција и мерки на отстапувања; тестирање на значајност на разликите во испитуваните параметри меѓу две испитувани групи (т-тест за независни примероци) и непараметриски методи: Mann –Whitney U test , X^2 test, за два примероци; непараметриски и параметриски методи на корелација (Spearman-ов коефициент на рангкорелација и Pearson-ов коефициент на корелација). Поставените хипотези се тествани со ниво на значајност $p < 0,05$, а за високо сигнификатна вредност $p < 0,01$.

Во делот кој се однесува на добиените резултати во студијата, зависниците на уличен хероин имаат повисоки просечни вредности на серумското ниво на пролактинот во однос на хероинските зависници поставени на метадонски третман, но добиената разлика е со статистичка незначајност. Резултатите укажуваат дека постои корелација помеѓу времетраењето на метадонската терапија и плазматското ниво на пролактинот, како и развој на депресивната симптоматологија, следени преку Бековата скала на депресивност кај жени и кај мажи, но оваа поврзаност е статистички несигнификантна. Во студијата е добиена висока стапка на сексуалната дисфункционалност кај пациенти поставени на метадонски третман на одржување, и кај машката популација 64,68% и кај женската популација 66,67%. Но, и тука повторно не постои некоја значајна разлика помеѓу времетраењето на метадонската терапија и развојот на сексуалната дисфункционалност. Но од друга страна, пак корелацијата помеѓу должината на хероинската зависност и серумското ниво на пролактинот кај хероински зависници од машки и од женски пол е со позитивна статистичка

сигнификатност. Испитаниците со поголем стаж на хероинска злоупотреба имаат повисоки вредности на скоровите од БДИ- скалата и обратно. Оваа корелација е и високо статистички сигнификатна и за машката и за женската популација. Машките зависници на уличен хероин кои имаат сексуална дисфункционалност се со високо сигнификантен подолг стаж на хероинска зависност во споредба со зависници кај кои не постои сексуална дисфункција, додека за женската популација не е најдена статистичка значајност. За разлика од нив, резултатите покажаа дека кај пациенти (но, во многу мал процент) кои се поставени на метадонска терапија на одржување, како и во групата на хероински зависници кои се со висока стапка на сексуална дисфункција, имаат статистички значајно повисоки серумски нивоа на пролактин во однос на пациенти поставени на метадонска терапија на одржување и хероински зависници кои се без присуство на сексуална дисфункција. Во однос на придружните психијатриски нарушувања, статистичката анализа потврди дека депресијата значајно почесто се регистрира при постоење на сексуална дисфункционалност кај пациенти поставени на метадонски третман на одржување (ММТ), во однос на оние испитаници кои исто така се поставени на ММТ, но кај кои не е присутна сексуалната дисфункционалност. Машките зависници на уличен хероин, со или без нарушување во сексуалното функционирање, високо сигнификатно се разликуваат во однос на постоењето на депресивни симптоми, што не се однесува и на женските зависнички на уличен хероин, при што постои статистичка незначајност (пред се поради малиот примерок). Висината на метадонската доза е статистички несигнификатно корелирана со плазматските концентрации на пролактин, додека во однос на сексуалната дисфункција, како и во однос на скоровите на депресијата постои висока статистички сигнификатна корелација. Повисоките метадонски дози 80-120 мг. доведуваат и до повисок степен на сексуална дисфункција и депресивни состојби во однос на ниските метадонски дози 10-65 мг.

Во дискусијата д-р Спасовска Трајановска се осврнува на бројни студии кои ги потврдуваат или ги доведуваат во прашање добиените резултати, но кои главно се на иста линија со резултатите од оваа студија, укажувајќи на фактот дека и покрај покачената пролактинемија и кај зависниците на уличен хероин и кај пациенти на метадонска терапија на одржување и придружните нарушувања во сексуалната функција и симптомите на депресија, тие се значително помалку застапени во групата пациенти на метадонска терапија отколку кај корисници на уличен хероин.

Во делот кој се однесува на заклучоците, д-р Спасовска Трајановска укажува на согледувањата од оваа студија дека зависници на уличен хероин имаат повисоки просечни вредности на плазматското ниво на пролактинот во однос на хероинските зависници поставени на метадонски третман, но без статистичка значајност. Поврзаноста помеѓу должината на метадонскиот третман и плазматските концентрации на пролактинот е присутна, но со статистичка незначајност. Исто така, постои поврзаност помеѓу должината на метадонскиот третман и показателите на депресивноста кај двата пола на испитаници поставени на ММТ, но повторно статистички несигнификатна. Во студијата е добиена висока стапка на застапеност на сексуална дисфункција кај обата пола на испитанци поставени на ММТ, иако не постои значајна статистичка разлика помеѓу времетраењето на Метадонската терапија и развојот на сексуалната

дисфункција. За разлика од испитаниците поставени на метадонска терапија на одржување, кај испитаниците од двата пола од групата на хероински зависници се најдени поголеми вредности на плазматските концентрации на пролактинот, како и повисоки скорови на депресивноста со статистички сигнификатна корелација. При тоа постои значајна статистичка поврзаност помеѓу времетраењето на хероинската зависност и развојот на сексуалната дисфункција кај машки зависници на уличен хероин.

Просечната вредност на пролактинот во групата на машки зависници поставени на ММТ кои имаат сексуална дисфункционалност се повисоки споредбено со групата хероински зависници поставени на ММТ без сексуална дисфункционалност. Во групата на зависници од машки пол на уличен хероин кои имаат проблеми со сексуалното функционирање се регистрираат сигнификатно повисоки вредности на плазматското ниво на пролактинот компарирано со групата без сексуална дисфункција.

Депресијата значајно почесто се регистрира при постоење на СД и кај пациенти поставени на ММТ, но и кај испитаници на уличен хероин во однос на оние испитаници од двете групи кај кои не е присутна СД.

Иако висината на метадонската доза нема сигнификатно влијание врз плазматските концентрации на пролактинот, има високо сигнификатно влијание врз сексуалната функција и врз манифестација на симптомите на депресијата кај пациенти поставени на ММТ. Д-р Спасовска Трајановска заклучува дека поради фактот што пациенти поставени на ММТ се млади луѓе, оваа состојба за нив претставува сериозен проблем, поради што е потребна психоедукација околу можните хормонални нарушувања кои се јавуваат при третман со ММТ, заради рана детекција на состојбата, како и побрз тераписки учинок. Во литературата се цитирани 146 релевантни, рецентни студии и истражувања од биомедицинските научни списанија, наведени во редоследот на цитирање во текстот.

ЗАКЛУЧОК

Оценувајќи ја поднесената докторска дисертација под наслов „Клинички импликации на пролактинот кај опијатните зависници на третман со метадонска терапија на одржување“, на ас. д-р Анета Спасовска Трајановска, Комисијата констатира дека таа во целост ги исполнува критериумите што треба да ги исполнува една научноистражувачка работа. Значајноста на темата на истражувањето, изведувањето и одговорот на поставените цели со добивање на резултатите и нивната дискусија како и изведувањето на заклучоците, укажува на релевантноста на ова истражување во третманот на опијатните зависници кои се поставени на метадонската терапија на одржување дека е од особена важност земањето предвид на можните несакани ефекти од третманот, како што се развојот на симптомите на сексуалната дисфункција и депресивност, и нивното натамошно третирање и подобрување, а со тоа и подобро придржување до третманот и спречување на напуштањето на метадонската терапија на одржување.

ПРЕДЛОГ

Врз основа на изнесениот извештај, Рецензентската комисија позитивно ја оценува докторската дисертација под наслов „Клинички импликации на пролактинот кај опијатните зависници на третман со метадонска терапија на одржување ", на ас. д-р Анета Спасовска Трајановска, и на Наставно-научниот совет на Медицинскиот факултет има чест да му предложи да го прифати извештајот и да овозможи натамошна постапка за јавна одбрана на докторската дисертација.

Скопје , 22.8.2013

Рецензентска комисија

1. Проф. д-р Марија Ралева с.р
2. Проф. д-р Весна Пејовска Геразова с.р
3. Проф. д-р Бранкица Крстевска с.р

РЕЦЕНЗИЈА
НА ДОКТОРСКАТА ДИСЕРТАЦИЈА
“ДИНАМИЧКИ СИСТЕМИ: ЛОРЕНЦОВ СИСТЕМ, РЕШАВАЊЕ И АНАЛИЗА НА НЕГОВОТО
ОДНЕСУВАЊЕ ВО ЗАВИСНОСТ ОД ПАРАМЕТРИТЕ И ПРИМЕНА” ОД М-Р БИЛЈАНА
ЗЛАТАНОВСКА, ПРИЈАВЕНА НА ПРИРОДНО-МАТЕМАТИЧКИОТ ФАКУЛТЕТ ВО
СКОПЈЕ

Наставно-научниот совет на Природно-математичкиот факултет, на седницата одржана на 30.5.2013 година, донесе одлука бр. 07-2305/14 за избор на Рецензентска комисија за оцена и одбрана на докторската дисертација под наслов “ДИНАМИЧКИ СИСТЕМИ: ЛОРЕНЦОВ СИСТЕМ, РЕШАВАЊЕ И АНАЛИЗА НА НЕГОВОТО ОДНЕСУВАЊЕ ВО ЗАВИСНОСТ ОД ПАРАМЕТРИТЕ И ПРИМЕНА” изработена од м-р Билјана Златановска, во состав: акад. Дончо Димовски, акад. Љупчо Коцарев, д-р Никита Шекутковски, д-р Борко Илиевски и д-р Боро Пиперевски.

По разгледувањето на поднесената докторска дисертација, како членови на Рецензентската комисија, до ННС на ПМФ го поднесуваме следниов

ИЗВЕШТАЈ

I. Изработената докторска дисертација “Динамички системи: Лоренцов систем, решавање и анализа на неговото однесување во зависност од параметрите и примена” од м-р Билјана Златановска е напишана на 206 страници, а е поделена на: Вовед (2); пет глави, и тоа: Динамички системи (10); Нумеричка анализа на однесувањето на Лоренцовиот систем (40); Модели на Лоренцовиот систем (98); Трансформација на Лоренцовиот систем во диференцен систем кој зависи само од a_i (50); и Примена на динамичките системи (6) и Литература (2). Во дисертацијата и литературата се вклучени и трудови од областа на дисертацијата, објавени и презентирани од страна на м-р Билјана Златановска.

II. Лоренцовиот систем

$$\begin{aligned}\dot{x} &= \sigma(y - x) \\ \dot{y} &= x(r - z) - y \\ \dot{z} &= xy - bz\end{aligned}$$

е нелинеарен, тридимензионален динамички систем, со три параметри: σ , r , b . Овој систем бил разгледуван и испитуван уште на почетокот на 60-тите години во минатиот век, а од тие испитувања произлегле зачетоците на теоријата на хаосот, чудните атрактори и ефектот на пеперутка. Голем број трудови се посветени на анализата на Лоренцовиот систем, преку испитување на стабилноста на фиксни точки, периодични решенија и гранични циклуси за соодветни параметри. Покажано е дека за одредени параметри во стабилни точки се јавува Хопфова бифуркација и губење на стабилноста, така што системот се однесува хаотично, односно се јавува чуден атрактор.

За Лоренцовиот систем се уште нема експлицитно решение иако системот е испитуван во многу трудови, најчесто врз основа на нумеричко решавање. Досега, нема ни целосна нумеричка анализа на однесувањето на системот во зависност од менувањето на параметрите. За негово анализирање и делумна контрола во некои трудови, системот се трансформира во систем погоден за работа со испуштање или додавање на некои делови на првобитниот систем. Во последните две години, во голем број трудови се разгледува однесувањето на Лоренцовиот систем и добиени се одредени резултати за областите на параметрите каде што се јавува бифуркација и каде што системот е хаотичен.

III. 1.

Во првата глава се изнесени основните поими за динамички системи, а потоа е разгледан Лоренцовиот систем и изнесени се познати резултати за неговото однесување во околина на фиксни точки.

III. 2.

Во втората глава од дисертацијата, Билјана Златановска, го испитува однесувањето на Лоренцовиот систем при: а) менување на еден од параметрите кога другите два се фиксни; б) менување на два од параметрите кога еден параметар е фиксен; в) менување на трите параметри. Ова испитување е направено со компјутерски пресметки за соодветните менувања на параметрите, засновани на методот на Рунге – Кута и со него Билјана Златановска добива груб опис на области во просоторот на параметрите за однесувањето на Лоренцовиот систем. Во последните две-три години од други автори е добиен многу подобар опис на такви области за однесувањето на Лоренцовиот систем.

III. 3.

Во третата глава, тргнувајќи од претпоставка дека решенијата на Лоренцовиот систем се развиени во Маклоренови редови, испитуван е системот диференцни равенки:

$$\begin{aligned}a_n &= \sigma(b_{n-1} - a_{n-1}) \\ b_n &= (r - c_0)a_{n-1} - b_{n-1} - a_0 \cdot c_{n-1} - \sum_{i=1}^{n-2} \binom{n-1}{i} a_i \cdot c_{n-i-1} \\ c_n &= b_0 \cdot a_{n-1} + a_0 \cdot b_{n-1} - bc_{n-1} + \sum_{i=1}^{n-2} \binom{n-1}{i} a_i \cdot b_{n-i-1}\end{aligned}$$

со почетни услови a_0, b_0, c_0 . По неколку трансформации на овој систем, согледани се неколку врски кои се појавуваат во претставувањето на a_n, b_n, c_n , односно во секој од нив се јавуваат делови $\hat{L}_q^{n,n}$, кои имаат форма на полиноми што се решенија на диференцната равенка:

$$\hat{L}_q^{n,n} = A \hat{L}_{q-1}^{n,n} + B \hat{L}_{q-2}^{n,n} + C \hat{L}_{q-3}^{n,n} + D \hat{L}_{q-4}^{n,n},$$

каде што $A = 1 + \sigma + b$, $B = \sigma r - a_0^2 - \sigma c_0$, $C = \sigma a_0 b_0$, $D = -\sigma^2 b_0^2$, или на

$$\hat{L}_q^{n,n} = A \hat{L}_{q-1}^{n,n} + B \hat{L}_{q-2}^{n,n} + \bar{C} \hat{L}_{q-3}^{n,n} + D \hat{L}_{q-4}^{n,n},$$

каде што $A = 1 + \sigma + b$, $B = \sigma r - a_0^2 - \sigma c_0$, $\bar{C} = \sigma a_0 b_0 - \sigma b c_0$, $D = -\sigma^2 b_0^2$.

Претходните диференцни равенки се решени и со замена на добиените решенија во претходните системи диференцни равенки, добиени се апроксимации за коефициентите во Маклореновите редови, во експлицитен облик, означени со $a_n(\approx)$, $b_n(\approx)$, $c_n(\approx)$. На овој начин добиени се степенски редови:

$$\sum_{n=0}^{\infty} a_n(\approx) \frac{t^n}{n!}; \quad \sum_{n=0}^{\infty} b_n(\approx) \frac{t^n}{n!}; \quad \sum_{n=0}^{\infty} c_n(\approx) \frac{t^n}{n!}.$$

како апроксимаци за решенијата на Лоренцовиот систем $x(\approx)$, $y(\approx)$, $z(\approx)$. Прашањата за конвергенција на овие степенски редови и за тоа колку добра апроксимација тие даваат за решенијата на Лоренцовиот систем, се отворени. Со компјутерски симулации се добива дека овие степенски редови локално се однесуваат како решенијата на Лоренцовиот систем.

Понатаму, во третата глава тргнувајќи од претходно споменатите експлицитни решенија, формиран е нов систем диференцијални равенки:

$$\begin{aligned}\dot{x} &= \sigma(y - x) \\ \dot{y} &= x(r - z) - y \\ \dot{z} &= -(A + b)z + (B - Ab)\ddot{z} - (C - Bb)\ddot{z} + (D - Cb)\dot{z} + Dbz\end{aligned}$$

(5) (4)

кој локално се однесува како Лоренцовиот систем.

Со ваквиот пристап, Билјана Златановска има дадено оригинален придонос во испитувањето на Лоренцовиот систем.

III. 4.

Во четвртата глава, со истата претпоставка како во третата глава, најдени се експлицитни формули за коефициентите a_n, b_n, c_n во соодветните Маклоренови редови изразени само во зависност само од $a_1, 0 \leq i < n$ и нивни производи. Ваквото изразување, од една страна, дава подобрување на резултатите од третата глава, затоа што не се земаат апроксимации, но од друга страна, добиените експлицитни изрази се многу гломазни и Билјана Златановска сè уште не успеала да направи соодветни примени на добиените оригинални резултати во соодветни компјутерски симулации.

III. 5.

Во петтата глава е разгледан еден пример на примена на динамички системи во електротехника, објавен во труд во кој Билјана Златановска е коавтор, а потоа како илустрација е даден пример на примена на Лоренцовиот систем во економија објавен од други автори.

IV.

При разгледувањето на поднесената докторска дисертација, како членови на Рецензентската комисија согледаваме можности за подобрување на дисертацијата. Тие можности и се предочени на Билјана Златановска која со благодарност ги прифати, и тие ќе бидат внесени во завршната верзија на дисертацијата.

V. Заклучок и предлог

Врз основа на направената анализа, како членови на Комисијата заклучуваме дека во изработената докторска дисертација “Динамички системи: Лоренцов систем, решавање и анализа на неговото однесување во зависност од параметрите и примена” е направено успешно истражување во областа на динамичките системи, а специјално за Лоренцовиот систем диференцијални равенки, при што со оригинален пристап се добиени соодветни апроксимации за решенијата на системот во експлицитен облик.

Како членови на Комисијата оценуваме дека дисертацијата претставува ново научно достигнување во теоријата на динамичките системи, а специјално за Лоренцовиот систем диференцијални равенки, го продлабочува разбирањето на оваа област и отвора можности за понатамошно истражување и откривање нови резултати и според тоа, ги задоволува критериумите за докторска дисертација од областа на математичките науки.

Врз основа на претходното образложение, како членови на Комисијата препорачуваме Наставно-научниот совет на Природно-математичкиот факултет да го прифати извештајот и на м-р Билјана Златановска да и одобри јавна одбрана на докторската дисертација “Динамички системи: Лоренцов систем, решавање и анализа на неговото однесување во зависност од параметрите и примена”.

Членови на Рецензентската комисија

1. Акад. Дончо Димовски, ред. проф. на ПМФ, с.р.
2. Акад. Љупчо Коцарев, ред. проф. на ФИНКИ, с.р.
4. Д-р Борко Илиевски, ред. проф. на ПМФ, с.р.
5. д-р Боро Пиперевски, ред. проф. на ФЕИТ (во пензија), с.р.

РЕЦЕНЗИЈА
НА ДОКТОРСКАТА ДИСЕРТАЦИЈА
„ДИНАМИЧКИ СИСТЕМИ: ЛОРЕНЦОВ СИСТЕМ, РЕШАВАЊЕ И АНАЛИЗА НА
НЕГОВОТО ОДНЕСУВАЊЕ ВО ЗАВИСНОСТ ОД ПАРАМЕТРИТЕ И ПРИМЕНА” ОД М-Р
БИЛЈАНА ЗАЛАТАНОВСКА ПРИЈАВЕНА НА ПРИРОДНО-МАТЕМАТИЧКИОТ
ФАКУЛТЕТ ВО СКОПЈЕ

На дневен ред на седницата на Наставно-научниот совет на Природно-математичкиот факултет одржана на 30.5.2013 година, беше избор на Комисија за оцена на ракописот од м-р Билјана Златановска со наслов ДИНАМИЧКИ СИСТЕМИ: ЛОРЕНЦОВ СИСТЕМ, РЕШАВАЊЕ И АНАЛИЗА НА НЕГОВОТО ОДНЕСУВАЊЕ ВО ЗАВИСНОСТ ОД ПАРАМЕТРИТЕ И ПРИМЕНА, пријавен за докторска дисертација за здобивање на степен **доктор на математички науки**. По предлог на Институтот за математика од седницата одржана на 27.5.2013, Наставно-научниот совет формира рецензентска комисија за оцена на докторската дисертација, во состав:

- акад. Дончо Димовски, редовен професор на Институтот за математика на ПМФ
- акад. Љупчо Коцарев, редовен професор на ФИНКИ
- д-р Никита Шекутковски, редовен професор на Институтот за математика на ПМФ
- д-р Борко Илиевски, редовен професор на Институтот за математика на ПМФ
- д-р Боро Пиперевски редовен професор на ФЕИТ (во пензија).

Како Раководител на Институтот за математика на ПМФ и како Раководител на докторските студии по математички науки и примени на Универзитетот „Св. Кирил и Методиј“, имам посебна одговорност за стандардите за стекнување на звањето Доктор на математички науки.

По разгледувањето на поднесениот ракопис, до Наставно-научниот совет на ПМФ го поднесувам следниов

ИЗВЕШТАЈ

Предмет на ракописот е Лоренцовиот систем

$$\begin{aligned}\dot{x} &= \sigma(y - x) \\ \dot{y} &= x(r - z) - y \\ \dot{z} &= xy - bz\end{aligned}\quad (1)$$

каде што $x(t)$, $y(t)$ и $z(t)$, се три непознати функции од времето t , додека σ , r , b се параметри.

Системот е многу добро познат и за него се напишани илјадници трудови.

Решавањето на овој систем значи определување на непознатите функции $x(t)$, $y(t)$ и $z(t)$. Овие функции можеме да ги толкуваме како координати на точка која се движи во просторот во временски момент t . Земајќи ги сите положби на точката за $-\infty < t < \infty$ се добива траекторија на точката.

Познато е дека Лоренцовиот систем во општ случај не може да се реши. Во разни компјутерски програми **се користат приближни методи, чија конвергенција е претходно математички докажана.**

Првото поглавје е воведно, а во **второто поглавје** од ракописот се користи приближното решавање на системот со програмот Математика за цртање на траекториите за одредени вредности на параметрите σ , r , b . Од изгледот на трајекторијата кандидатот изведува заклучок за регуларното или хаотично однесување на системот.

Резултатите од поглавјето 2 на ракописот се многу посеопфатно и подетално обработени во трудот:

[1] Behavior patterns in multiparametric dynamical systems: Lorenz model, Roberto Barrio, Fernando Blesa and Sergio Serrano, International Journal of Bifurcation and Chaos, Vol. 22, No. 6 (2012) 1230019,

при што однесувањето на системот е попрецизно опишано во зависност од параметрите – дали има хомоклинички и хетероклинички орбити, бифуркација на Хопф, “pitchfork” бифуркација, а не само дали системот се однесува хаотично или регуларно.

Како што кажува и самото име на журналот *International Journal of Bifurcation and Chaos (in Applied Sciences and Engineering)*, тој повеќе го третира инженерскиот пристап кон проблематиката и е меѓу водечките журналы од овој тип.

Во **третото поглавје**, за приближно решавање на Лоренцовиот систем е применет методот со развивање на непознатите функции $x(t)$, $y(t)$ и $z(t)$ во бесконечен степенски ред,

$$\begin{aligned}x(t) &= a_0 + a_1 t + a_2 t^2 + a_3 t^3 + \dots \\y(t) &= b_0 + b_1 t + b_2 t^2 + b_3 t^3 + \dots \\z(t) &= c_0 + c_1 t + c_2 t^2 + c_3 t^3 + \dots\end{aligned}\quad (2)$$

Ова е многу добро познат метод, кој е обработен во многу книги.

Се состои во определување на првите коефициенти a_n , b_n , c_n , до некој природен број и наместо со вистинските решенија се работи со приближувањата:

$$\begin{aligned}\tilde{x}_n(t) &= a_0 + a_1 t + a_2 t^2 + \dots + a_n t^n \\ \tilde{y}_n(t) &= b_0 + b_1 t + b_2 t^2 + \dots + b_n t^n \\ \tilde{z}_n(t) &= c_0 + c_1 t + c_2 t^2 + \dots + c_n t^n\end{aligned}\quad (3)$$

Во курсот по математичка анализа во прва година се покажува дека приближувањата $\tilde{x}_n(t) \rightarrow x(t)$ за секое t од некој интервал $(-r, r)$ кој се нарекува интервал на конвергенција, а $r > 0$ радиус на конвергенција.

Со замена на функциите $x(t)$, $y(t)$ и $z(t)$, претставени како бесконечни степенски редови, во Лоренцовиот систем се добива системот диференцијални равенки:

$$\begin{aligned}a_n &= \sigma(b_{n-1} - a_{n-1}) \\ b_n &= (r - c_0)a_{n-1} - b_{n-1} - a_0 \cdot c_{n-1} - \sum_{i=1}^{n-2} \binom{n-1}{i} a_i \cdot c_{n-i-1} \\ c_n &= b_0 \cdot a_{n-1} + a_0 \cdot b_{n-1} - bc_{n-1} + \sum_{i=1}^{n-2} \binom{n-1}{i} a_i \cdot b_{n-i-1}\end{aligned}\quad (4)$$

од каде што треба да се определат коефициентите a_n , b_n , c_n .

Лоренцовиот систем е познат од 60-тите години на минатиот век, методот за приближно решавање со степенски ред е познат многу поодамна и е презентираан во многу книги, така што треба да се очекува дека е веќе применет. Така, системот од диференцијални равенки (4) се појавува во трудовите на повеќе автори.

Во магистерската работа објавена во 1994 година на ([2] Andrea Zypchen, Series Solutions of Lorenz system and Duffing equation, Master thesis, Carleton University, Ottawa, Canada) <https://curve.carleton.ca/theses/24003>

е испитан и радиусот на конвергенција на степенските редови (2) со коефициенти a_n, b_n, c_n , што не е направено во ракописот.

Во ракописот на Златановска, не се определени вистинските вредности на коефициентите a_n, b_n, c_n , туку вредности $\tilde{a}_n, \tilde{b}_n, \tilde{c}_n$ за кои авторката верува дека со нивна замена на местото на a_n, b_n, c_n во (3), добиените функции:

$$\begin{aligned}\tilde{x}_n(t) &= \tilde{a}_0 + \tilde{a}_1 t + \tilde{a}_2 t^2 + \dots + \tilde{a}_n t^n \\ \tilde{y}_n(t) &= \tilde{b}_0 + \tilde{b}_1 t + \tilde{b}_2 t^2 + \dots + \tilde{b}_n t^n \\ \tilde{z}_n(t) &= \tilde{c}_0 + \tilde{c}_1 t + \tilde{c}_2 t^2 + \dots + \tilde{c}_n t^n\end{aligned}\quad (5)$$

повторно ќе бидат добра апроксимација на вистинските решенија $x(t)$, $y(t)$ и $z(t)$ на Лоренцовиот систем.

Ова тврдење не е математички докажано, и воопшто не е докажано каде конвергираат бесконечните степенски редови со коефициенти $\tilde{a}_n, \tilde{b}_n, \tilde{c}_n$, и ако конвергираат, дали конвергираат баш кон вистинските решенија $x(t)$, $y(t)$ и $z(t)$ на Лоренцовиот систем.

Единственото оправдување е дека неколку траектории добиени со функциите $\tilde{x}_n(t)$, $\tilde{y}_n(t)$, $\tilde{z}_n(t)$ и нацртани со програмот Математика личат на соодветните траектории нацртани со вградениот програм (во програмот Математика), кој приближно го решава Лоренцовиот систем ?!

Траектории има непреброиво многу, а истотака секој од параметрите σ, r, b може да се бира на непреброиво многу начини, така што сличноста на траекториите за неколку избори никако не може да биде оправдување на методата, посебно за систем како што е Лоренцовиот, каде што и за мали промени на параметрите, однесувањето на системот може да премине од регуларно во хаотично. Ова јасно се гледа од анализата направена во трудот [1].

Истата математичка неоправданост на методата се провлекува и во **поглавјето 4**.

Во ракописот упорно се форсира приближното решавање на Лоренцовиот систем со развој на непознатите функции во степенски ред, иако методот е многу добро познат и веќе употребуван, и покрај прекомплицираноста на формулите со кои се пресметуваат $\tilde{a}_n, \tilde{b}_n, \tilde{c}_n$, кои пак и не се вистинските вредности на коефициентите a_n, b_n, c_n во степенскиот ред.

Конечно, основна специјалност на менторот не се динамичките системи и нумеричките методи за приближно решавање, и во оваа област тој нема публикувано трудови во последните 15 години.

И нумеричките методи напредуваат и се појавуваат нивни подобрувања. Едно вакво подобрување на методот со развој на непознатите функции во степенски ред е методот на хомотопска пертурбација (HPM), кој се појави околу 2000 година и е применет за Лоренцовиот систем во трудот:

[3] M.S.H. Chowdhury et al. The multistage homotopy-perturbation method: A powerful scheme for handling the Lorenz system, Chaos Solitons & Fractals, 40 (2009) 1929–1937.

Можни се натамошни истражувања и споредувања на резултатите добиени со понови методи како методот на хомотопска пертурбација и неговите модификации со други приближни методи кои се математички оправдани.

ЗАКЛУЧОК

Земајќи предвид сè што е погоре изнесено, сметам дека во ракописот се направени сериозни пропусти. Математичката неоправданост на методот кој се користи за довивање приближни решенија на Лоренцовиот систем оневозможува ракописот да добие позитивна рецензија како докторска дисертација за стекнување степен -доктор на математички науки.

Се надевам дека кандидатката ќе успее да ги коригира пропустите, и ќе достави нова верзија на ракописот во рок од шест месеци, рок кој е пропишан со Универзитетскиот правилник.

Рецензент

Проф. д-р Никита Шекутковски,
редовен професор на
Институтот за математика на ПМФ во Скопје, с.р.

Рецензија

на ракописот „КОМЕНТАР НА ЗАКОНОТ ЗА КАТАСТАР НА НЕДВИЖНОСТИ“

ОД АВТОРИТЕ Д-Р РОДНА ЖИВКОВСКА - РЕДОВЕН ПРОФЕСОР, Д-Р ТИНА ПРЖЕСКА - ДОЦЕНТ, Д-Р
СОЊА ДИМОВА - СОВЕТНИК ЗА ПРАВНИ РАБОТИ НА ДИРЕКТОРОТ НА АГЕНЦИЈАТА ЗА КАТАСТАР
НА НЕДВИЖНОСТИ И НЕША ПЕТРУШЕВСКА - СОВЕТНИК ЗА ПРАВНИ РАБОТИ НА ДИРЕКТОРОТ НА
АГЕНЦИЈАТА ЗА КАТАСТАР НА НЕДВИЖНОСТИ

На свое лично задоволство прифатив да бидам рецензент на книгата *Коментар на Законот за катастар на недвижности*. Откако со внимание и интерес го проучив текстот на Коментарот, го приложувам следниов

ИЗВЕШТАЈ

I. Приказ на трудот

Книгата *Коментар на Законот за катастар на недвижности* содржи: Предговор (9 страници), Значење на употребени кратенки (2 страници), Законски одредби со коментар (377 страници) и Регистар на поими (6 страници).

Во предговорот, професорите даваат краток осврт на новините содржани во Законот за катастар на недвижности од 2013 година во споредба со законските решенија содржани во Законот за катастар на недвижности од 2008 година. Во предговорот, професорите укажуваат и на пошироките импликации кои новините на Законот ќе ги имаат врз правниот поредок на Република Македонија. Како новини ги наведуваат: востановување на катастарот на инфраструктурни објекти, пресметување и евидентирање на вредноста на недвижностите и на закупните во ГКИС, воведување нови регистри во ГКИС, т.е. Графички регистар за градежно земјиште и Графички регистар за улици и куќни броеви, вршење геодетски работи за посебни намени од страна на Агенцијата и пропишување норми за премер на државната граница. Професорите по право за најзначајна новина го сметаат востановувањето на инфраструктурниот катастар како дел од катастарот на недвижности. Тргувајќи од законскиот третман на инфраструктурните објекти за недвижни ствари, професорите децидно и со право укажуваат дека треба да се изврши редефинирање на поимот „недвижни ствари“ во генералниот Законот за сопственост и други стварни права. Анализирајќи ги другите новини имплементирани со Законот за катастар на недвижности, професорите доаѓаат до заклучок дека тие се во насока на зголемување на транспарентноста и модернизација на работата на Агенцијата за катастар на недвижности.

Во предговорот, професорите го потенцираат фактот дека во Република Македонија е прифатен катастарскиот систем на запишување на правата на недвижностите, укажувајќи на јасната интенција на Владата на Република Македонија овој систем и понатаму да се задржи, да се развива и да се модернизира.

Понатаму, во предговорот, професорите зборуваат и за значењето на катастарското право во правниот систем на Република Македонија кое се рефлектира и во развој на посебна научна дисциплина во рамките на стварното право позната како катастарско право или стварно право 3, а која се изучува на мастерските студии на Правниот факултет „Јустинијан Први“ во Скопје.

Авторите, имајќи предвид дека во текстот на Коментарот се користени голем број на правни извори, успешно изработиле листа на користени кратенки во Коментарот. На тој начин тие ја зголемиле прегледноста на текстот, притоа овозможувајќи на читателот полесно да ја следи мислата во текстот.

Делот – Законски одредби со коментар е суштествениот дел од книгата. Содржината на Коментарот е мошне прегледно претставена и тоа на начин што авторите прво јасно ја диференцирале содржината на законската одредба од теоретскиот дел -коментарот за таа одредба. Притоа, за секој член, без оглед дали е составен од повеќе ставови или не, авторите прво даваат појаснување на природата на одредбата (императивна, диспозитивна, советодавна, директивна итн.), а потоа пристапуваат кон детална анализа на содржината на секој став (одредба). Толкувањето кое го даваат авторите не е само од аспект на позитивното право (позитивноправен метод на толкување), туку содржи еволуција на одредбата (историски метод на толкување), причини за нејзино донесување (телеолошки метод на толкување), имплементација и влијание на одредбата во правниот живот (емпириски метод на толкување).

Содржината на коментираниите одредби покажува дека тој е напишан од автори кои како група успеваат да дадат севкупна анализа на одредбите и тоа од аспект на граѓанското материјално право, управното право и управната постапка и геодезијата.

Гледано од призмата на граѓанското материјално право, паѓа во очи дека авторите имаат широки познавања на законската регулатива која го уредува правниот режим на недвижните ствари чие стекнување денес е условено со запишување во катастарот на недвижности како јавна книга. Станува збор за: Законот за сопственост и други стварни права, Законот за просторно и урбанистичко планирање, Законот за градежно земјиште, Законот за градење, Законот за постапување со бесправно изградени објекти, Законот за приватизација и закуп на градежно земјиште во државна сопственост, Законот за денационализација, Законот за експропријација и многу други.

Управното право и управната постапка доследно и правилно се претставени во текстот на Коментарот преку анализа на Законот за општата управна постапка, Законот за управните спорови и други специјални закони. Авторите во текстот со право укажуваат дека Законот за општата управна постапка има супсидијарна примена во Законот за катастар на недвижности бидејќи во овој Закон се уредени посебни управни постапки што во претежен дел ја исклучува примената на Законот за општата управна постапка. Управните постапки уредени во Законот за катастар на недвижности се детално анализирани од страна на авторите. Притоа, авторите не се задржуваат само на позитивноправна анализа на законските одредби, туку укажуваат и на свои видувања поткрепени со соодветни одлуки на судската практика. Во оваа насока, авторите го поддржуваат законското решение во посебните управни постапки пред катастарот на

недвижности да се носи потврда (потврда за прифаќање или одбивање на пријавата), што покажува дека се на иста линија со ставот на Уставниот суд на Република Македонија потврдата да се смета за конкретен управен акт. Коментарите на законските одредби во поглед на водењето на управните постапки пред Агенцијата за катастар на недвижности содржат мошне корисни упатства за ефикасно и законито постапување на вработените, дури и во случај кога одредбите не се доволно прецизни и доведуваат до различно толкување на правната регулатива. Ова значи дека Коментарот може да се смета како значајно помагало во работата на Агенцијата за катастар на недвижности, т.е. во работата на правниците и геодетите вработени во Агенцијата за катастар на недвижности.

Во Коментарот детално се анализирани одредбите кои ја уредуваат судската заштита против потврдите донесени од страна на Агенцијата за катастар на недвижности. Од текстот на Коментарот е очигледно дека авторите се запознаени со сите дилеми што се појавуваат во судската практика при примената на одредбите за судската заштита. Придонесот на авторите во поглед на овие одредби се состои во давањето одговор на повеќе спорни прашања околу судската заштита. Мошне значајна е улогата на авторите во давање одговор на прашањето за дистинкција помеѓу двете тужби пропишани со Законот. Авторите јасно објаснуваат дека првата тужба пропишана со членот 237 можат да ја поднесат само точно определени лица кои точно се наведени во коментарот на таа одредба. Поаѓајќи од дилемите кои во минатото постоеја во врска со стварната надлежност на судот и активната легитимација, авторите при анализа на втората тужба пропишана со членот 238 на Законот јасно укажуваат дека оваа тужба се поднесува пред Управниот суд како стварно надлежен суд (што јасно произлегува од одредбата). Што се однесува до активната легитимација, авторите објаснуваат како треба да се толкува терминот „заинтересирано лице“ во смисла на одредбите од членот 238. Според авторите, во оваа законска одредба под терминот „заинтересирано лице“ треба да се подразбере лице кое има правен интерес да бара бришење на запишаното во катастарот на недвижности.

Коментарот на Законот за катастар на недвижности содржи значајни податоци како за правната регулатива поврзана со Геодетско-катастарскиот информациен систем, така и за геодетските работи кои овластените геодети ги извршуваат во функција на Геодетско-катастарскиот информациен систем или во функција на остварување на правата и интересите на физичките и правните лица – носители на права на недвижностите. Авторите даваат детална анализа на проблематиката поврзана со извршување на геодетските работи од аспект на правилата на геодетската струка. Притоа, авторите успешно ја претставуваат паралелата која со Законот за катастар на недвижности е поставена помеѓу нормативата (правото) и геодезијата (правилата и стандардите на струката). Еден ваков пристап кон толкувањето на нормите поврзани со работата на овластените геодети овозможува, од една страна, правниците поблиску да се запознаат со природата и значењето на геодетските работи, а од друга страна им овозможува на геодетите полесно да го усогласат своето работење не само со правилата и стандардите на струката, туку и со правната регулатива. На тој начин, преку коментарот, авторите прават значителен чекор кон приближувањето на двете категории професионалци (правниците и геодетите) кои неизбежно мора да соработуваат во сите работи поврзани со катастарот на недвижности и пошироко со Геодетско-катастарскиот информациен

систем. Имајќи го ова предвид, неспорно е дека Коментарот е корисна литература како за правниците, така и за геодетите.

Посебно внимание во Коментарот авторите посветуваат и на толкувањето на одредбите со кои се уредува статусот на вршителите на геодетската дејност (трговците поединци овластени геодети и трговските друшва за геодетски работи). Коментарите на одредбите кои авторите ги даваат се јасни и мошне прецизни.

Последен елемент од содржината на Коментарот на Законот за катастар на недвижности е Регистарот на поими, кој е прегледен и му овозможува на читателот лесно да ги пронајде одделните институти уредени во Законот за катастар на недвижности. Со оглед на фактот што текстот на Законот за катастар на недвижности е обемен (содржи 271 член), регистарот на поими за читателот, не е само корисен, туку и неопходен.

II. Оцена на трудот

Целокупниот текст на книгата *Коментар на Законот за катастар на недвижности* е пишуван во јазичен стил кој овозможува читателите лесно да ја следат мислата на авторите, нивните ставови и толкувања на законските одредби. Во својата содржина, текстот на книгата е исполнет со значајни и корисни податоци за читателите, како во поглед на правилното толкување на прозитивноправната регулатива, така и во поглед на примената на Законот за катастар на недвижности во правниот живот.

Предговорот е одличен вовед кон содржината на Коментарот бидејќи му овозможува на читателот веднаш да се запознае со новините кои Законот за катастар на недвижности ги имплементираше во правниот систем на Република Македонија со почетокот на неговата примена во април 2013 година. Во предговорот се содржани и значајни информации за читателите поврзани со развојот на катастарскиот систем во Република Македонија, што е особено значајно за оние читателите кои за прв пат се запознаваат со катастарското право.

Делот - Законски одредби со коментар, претставува сеопфатен приказ и анализа на одредбите на Законот за катастар на недвижности. Пристапот на авторите при анализата на секоја од одредбите на Законот за катастар на недвижности не е ограничен само на позитивноправниот метод, туку се користат историскиот, телеолошкиот и емпирискиот метод, што секако му овозможува на читателот еден поширок поглед во толкувањето на правните норми. Во своите анализи и коментари на законските одредби, авторите успеваат на читателите јасно да им ја претстават целокупната проблематика поврзана со примената на Законот за катастар на недвижности. Авторите покажуваат исклучителна способност преку толкувањето на одредбите на Законот да ги претстават дилемите поврзани со неговата примена и истовремено да понудат соодветни и аргументирани решенија за споменатите дилеми. Во целокупниот текст на Коментарот, авторите бескомпромисно и недвосмислено ги изразуваат своите ставови во поглед на законските одредби придржувајќи се кон еден научен и, во одредена мера, критички пристап.

Широките познавања на авторите од предметната материја (граѓанско право, управно право, управна постапка и геодезија) му овозможува на читателот да добие целосна претстава за сите сегменти од

работата на правниците и геодетите која е во функција на катастарот на недвижности и на целокупниот Геодетско-катастарски информациона систем. Во коментираниите одредби, авторите доследно ги претставуваат двете перспективи на Законот за катастар на недвижности – перспективата на правниците и перспективата на геодетите. На овој начин, авторите даваат и свој придонес во олеснување на соработката помеѓу правниците и геодетите.

Другите два сегмента од содржината на книгата *Коментар на Законот за катастар на недвижности* - Значење на употребени кратенки и Регистар на поими се мошне корисни во функција на суштинскиот дел од Коментарот – Законски одредби со коментар. Преку претставување на значењето на употребените кратенки во текстот на Коментарот, професорите им овозможуваат на читателите лесно и прегледно да ја следат содржината на текстот. Регистарот на поими кои го изготвиле професорите им го олеснува на читателите пребарувањето на институтите уредени со Законот за катастар на недвижности. Неспорно е дека овие два сегмента од содржината на книгата се мошне значајни за читателите и со нивното изготвување професорите значително ја збогатиле содржината на книгата.

III. Заклучок и предлог

Читањето на текстот на книгата *Коментар на Законот за катастар на недвижности* за мене, како рецензент, беше повеќе задоволство, отколку задача. Текстот е одлично систематизиран, јасен и интересен за читање. Несомнено е дека начинот на кој е претставена материјата лесно ќе го задржи вниманието на читателите, а воедно ќе им понуди значајни сознанија поврзани со примената на Законот за катастар на недвижности.

Моето мислење како рецензент е дека книгата *Коментар на Законот за катастар на недвижности* е корисна, но истовремено и неопходна литература за сите читатели чија професија е поврзана со работата на Агенцијата за катастар на недвижности: судиите (од граѓанскиот, а особено од Управниот суд), нотарите, адвокатите, извршителите, другите правници вработени во државните институции и геодетите. Текстот на Коментарот, кој е исклучително јасен и лесен за читање, истовремено служи и како учебник за студентите. Од овие причини ракописот насловен *Коментар на Законот за катастар на недвижности* со задоволство го препорачувам на сите категории читатели.

Скопје, 2013

Рецензент

Проф. д-р Борче Давитковски с.р.

*Рецензија на ракописот***КОМЕНТАРОТ НА ЗАКОНОТ ЗА КАТАСТАР НА НЕДВИЖНОСТИ**

ОД АВТОРИТЕ Д-Р РОДНА ЖИВКОВСКА, Д-Р ТИНА ПРЖЕСКА, Д-Р СОЊА ДИМОВА И НЕША ПЕТРУШЕВСКА

Почестена сум од понудата да бидам рецензент на книгата со наслов „Коментар на Законот за катастар на недвижности“ од авторите д-р Родна Живковска (редовен професор), д-р Тина Пржеска (доцент), д-р Соња Димова (советник за правни работи на директорот во Агенцијата за катастар на недвижности) и Неша Петрушевска (советник за правни работи на директорот во Агенцијата за катастар на недвижности). Текстот што ми беше предаден го прочитав со внимание и врз основа на тоа го давам следниов

ИЗВЕШТАЈ**I. ПРИКАЗ НА ТРУДОТ**

Книгата насловена како *Коментар на Законот за катастар на недвижности* се состои од четири дела компјутерски обработен текст: *Предговор* (9 страници), *Значење на употребени кратенки* (2 страници), *Законски одредби со коментар* (377 страници) и *Регистар на поими* (6 страници).

Во првиот дел – Предговор проф. д-р Родна Живковска и доц. д-р Тина Пржеска накратко вршат компарација помеѓу Законот за катастар на недвижности од 2008 година и Законот за катастар на недвижности кој е донесен во април 2013 година. Преку компарацијата на двата законски текста, професорите имаат за цел на читателот да му прикажат јасна слика за новините кои Законот за катастар на недвижности од 2013 година ги внесува во правниот систем на Република Македонија. Според професорите, меѓу значајните новини на Законот за катастар на недвижности се вбројуваат: воспоставување на катастарот на инфраструктурни објекти, пресметување и евидентирање на вредноста на недвижностите и евидентирањето на вредноста на закупните во Геодетско-катастарскиот информационален систем (ГКИС), новите регистри воведени во ГКИС - Графички регистар за градежно земјиште и Графички регистар за улици и куќни броеви, новата надлежност на Агенцијата за катастар на недвижности - вршење геодетски работи за посебни намени и нормите со кои се уредува премерот на државната граница. Во текстот на Предговорот јасно е изразено мислењето на професорите дека катастарот на инфраструктурни објекти е најзначајната новина на Законот за катастар на недвижности која ќе има далекусежни импликации во сите сфери на граѓанското право. Професорите посебно истакнуваат дека запишувањето на инфраструктурните објекти во катастарот на недвижности, како и нивното третирање за самостојни недвижни ствари создава потреба од редефинирање на поимот недвижности и во Законот за сопственост и други стварни права кој претставува генерален закон од стварноправната област.

Во предговорот професорите исто така укажуваат и на влијанието на другите новини на Законот за катастар на недвижности кои, според нивно мислење, доведуваат до дигитализација, транспарентност и севкупна модернизација на работата на Агенцијата за катастар на недвижности.

Со предговорот професорите на читателот му даваат и мал увид во целокупниот процес на изработка на Законот за катастар на недвижности, споменувајќи ги лицата кои биле инволвирани во тој процес и нивниот придонес кон единствената цел во Република Македонија - да се модернизира катастарскиот систем на запишување на правата на недвижностите и да се воведат катастар на инфраструктурни објекти.

Исто така, во предговорот, професорите ја претставуваат и другата страна на катастарското право, т.е. катастарското право како научна дисциплина која е составен дел на стварното право и која се изучува како посебен (изборен и опционен предмет) на магистерските студии на Правниот факултет „Јустинијан Први“ во Скопје.

Вториот дел на книгата е *Значењето на употребените кратенки*. Очигледно е дека авторите се користат со голем број на кратенки преку кои ги означуваат многубројните закони кои се цитирани во текстот, што е во интерес на читателот да му овозможи полесно следење на мислата во текстот.

Третиот дел – *Законски одредби со коментар*, е најзначајниот дел од книгата. Авторите во овој дел на јасен и концизен начин даваат стручно толкување (коментар) за секоја од одредбите на Законот за катастар на недвижности. Посебно е значајно што авторите пред да пристапат кон толкување на содржината на одредбата даваат краток вовед во кој го појаснуваат значењето на самата одредба, како и нејзиниот правен карактер. При самото толкување на законските одредби авторите вршат една широка интерпретација на правната норма, укажувајќи притоа на нејзиното значење, имплементација во правниот живот, а кога е потребно го прикажуваат и историскиот развој, како и целта што законодавецот сака да ја постигне со правната норма.

Од текстот на коментираниите одредби јасно се гледа дека се опфатени сите области од правото (граѓанско, управно, трговско и др.) кои имаат допирни точки со Законот за катастар на недвижности. Исто така, при толкувањето на правните норми се респектираат и правилата на геодетската струка. Несомнено е дека ваквото толкување на правните норми сведочи за високиот степен на стручност и компетентност на авторите.

При толкувањето на општите одредби содржани во Законот за катастар на недвижности, авторите даваат преглед на новините кои се предмет на уредување, како и анализа на позначајните институти уредени со овој Закон.

Одредбите со кои се уредуваат статусот, организацијата, принципите на работа и надлежностите на Агенцијата за катастар на недвижности, авторите детално ги анализираат и притоа укажуваат на спорните прашања за правниот статус на Агенцијата. Авторите го застапуваат ставот дека Агенцијата има статус на државен орган иако тоа во законскиот текст не е прецизирано.

Предмет на детална анализа од страна на авторите е Геодетско-катастарскиот информативен систем уреден со одредбите од третата глава на Законот за катастар на недвижности. Во неговото коментирање, авторите не се задржуваат само на позитивноправната анализа на правните норми, туку тие даваат и свои мислења како овие одредби треба да се применуваат во практиката. Авторите ги разгледуваат и можните проблеми кои можат да произлезат од примената на законските норми и даваат своевидување за начините на кои тие проблеми можат да бидат надминати.

Во толкувањето на одредбите за основните геодетски работи, премерот на недвижности, геодетските работи за посебни намени и топографските карти како сублимат помеѓу правото и геодезијата, авторите успеале да ги поврзат знаењата од областа на правото и знаењата од областа на геодезијата и на тој начин му понудиле на читателот едно сестрано толкување на Законот.

Познавањата на авторите од областа на трговското право особено доаѓаат до израз при толкувањето на одредбите со кои е уредена работата на трговците-поединци овластени геодети и трговските друштва за геодетски работи. При анализата и толкувањето на овие одредби, авторите ги имале предвид, покрај Законот за катастар на недвижности, и другите специјални закони, особено Законот за трговските друштва.

Толкувањето што авторите го даваат на одредбите со кои се уредуваат катастарот на недвижности, правниот основ и видовите исправи за запишување на правата на недвижностите, востановувањето на катастарот на инфраструктурни објекти и одржувањето на катастарот, дава јасна претстава како за правната регулатива, така и за нејзиното влијание во правниот систем. Очигледно е дека авторите, во толкувањето на нормите, подеднакво ги користат своите академски и практични познавања од предметната материја. Ова посебно доаѓа до израз во коментарите на одредбите со кои се уредени видовите запишувања во катастарот на недвижности (укнижувањето, предбележувањето и прибележувањето). Авторите даваат одговор на значајни прашања поврзани со правното дејство и значењето на видовите запишувања во катастарот на недвижности. Појаснувањата на овие одредби се поврзани со анализа на работата на Агенцијата за катастар на недвижности и проблемите на кои секојдневно наидуваат во поглед на уписите во катастарот на недвижности. Исто така, авторите детално ги анализираат и толкуваат одредбите поврзани со исправите за правен основ врз основа на кои се врши запишување во катастарот на недвижности. Со анализата се опфатени сите видови исправи за правен основ врз основа на кои може да се изврши запишување во катастарот на недвижности.

Посебно внимание при толкувањето авторите посветуваат на нормите кои се однесуваат на востановувањето на катастарот на инфраструктурни објекти, што е суштинска новина на Законот.

Авторите покажуваат и солидни познавања на управната материја, кои доаѓаат до израз при анализата и толкувањето на одредбите кои ги уредуваат посебните управни постапки.

Податоците, анализите и толкувањата поврзани со споменатите одредби особено се корисни за судиите, нотарите, извршителите, вработените во Агенцијата за катастар на недвижности и вработените во другите институции и државни органи.

Соодветно внимание авторите посветиле на толкувањето на одредбите кои го уредуваат пресметувањето и евидентирањето на вредноста на недвижностите како новина на Законот. Притоа,

авторите ги анализираат правните норми и укажуваат на нивното значење во правниот живот, како што е, на пример, даночното право.

Во анализата на одредбите со кои го уредуваат водењето на регистри од страна на Агенцијата за катастар на недвижности (Регистарот за просторни единици и новите – Графичкиот регистар за улици и куќни броеви и Графичкиот регистар за градежно земјиште), авторите мошне јасно ги објаснуваат функцијата и значењето на овие регистри.

Како посебно значајни можат да се издвојат коментарите на авторите поврзани со одредбите за судската заштита (членовите 237 и 238). Имајќи предвид дека судската заштита уредена со претходниот Закон за катастар на недвижности од 2008 година беше предмет на бројни дискусии, авторите во Коментарот даваат детална анализа на споменатите членови. Притоа, авторите ги појаснуваат сите дилеми кои можат да произлезат од толкувањето на овие одредби како што се: надлежноста на Управниот суд, кое лице има активна легитимација да поднесе тужба, што треба судот да утврдува во постапката и сл. Толкувањата што авторите ги даваат во коментарот ќе бидат мошне корисни, пред се за адвокатите и судиите од Управниот суд.

Одредбите кои се однесуваат на внатрешната контрола и ревизија на работата на Агенцијата за катастар на недвижности, надзорот на работата на трговците-поединци овластени геодети и трговските друштва за геодетски работи и прекршочната одговорност, авторите ги толкуваат како од аспект на Законот за катастар на недвижности, така и од аспект на специјалните закони кои се однесуваат на оваа материја.

Авторите даваат коментар и на преодните и завршни одредби од Законот и притоа ги појаснуваат сите дилеми околку примената на овој Закон.

Четвртиот дел од книгата е *Регистарот на поими*. Во регистарот професорите по право успеваат да ги издвојат сите значајни поими на Законот за катастар на недвижности, со што на читателот му овозможуваат полесно да ги пронајде овие поими во текстот на книгата.

II. ОЦЕНА НА ТРУДОТ

Стилот на кој е пишувана книгата насловена како *Коментар на Законот за катастар на недвижности* е јасен и прецизен. Читателот без никакви тешкотии може да ја следи мислата на авторите и да се запознае со нивните размислувања и лични ставови во поглед на толкувањето и примената на Законот за катастар на недвижности. Начинот на кој авторите одлучиле да ја презентираат материјата во оваа книга придонесува таа да има двојно значење - како академска литература и како практично помагало.

Во *предговорот* се содржани основни информации поврзани со одредбите на Законот за катастар на недвижности преку кои читателот се запознава со новините на Законот за катастар на недвижности и нивното значење во правниот систем на Република Македонија. Предговорот несомнено претставува значаен дел од книгата кој е во функција на целината, а посебно на третиот дел - Законски одредби со коментар.

Вториот дел - *Значењето на употребените кратенки* во текстот, исто така, е неопходен. Со подготовка на овој дел од книгата, авторите им овозможуваат на читателите прегледност на содржината на текстот.

Третиот дел - *Законски одредби со коментар*, содржи детална анализа и толкување на одредбите на Законот за катастар на недвижности. Толкувањето на одредбите содржано во овој дел на книгата е систематско, продлабочено и академско. Авторите не го превиделе ни фактот дека толкувањето на одредбите, покрај академска, треба да има и практична вредност. Имајќи го ова предвид, текстот на книгата изобилува со примери од практиката преку кои се акцентираат проблемите кои настанувале во минатото или можат да настанат во текот на примената на новиот Закон за катастар на недвижности. Авторите при претставувањето и анализата на практичните проблеми поврзани со примената на Законот за катастар на недвижности даваат и свои сугестии за можните решенија. Фактот што во толкувањето на правните норми тие не се ограничиле само на правото, туку и на геодетската дејност, на книгата и дава посебно значење и вредност.

Четвртиот дел - *Регистарот на поими*, кој авторите несомнено го изготвиле во интерес на читателите, го олеснува пребарувањето на поимите низ текстот на книгата. Ова е особено корисно за читателите кои книгата, меѓу другото, ќе ја користат како практично помагало во својата работа.

III. ЗАКЛУЧОК И ПРЕДЛОГ

Во заклучокот, најпрво, сакам да го изразам своето задоволство што имав можност да бидам меѓу првите читатели на книгата насловена *Коментар на Законот за катастар на недвижности*.

Како рецензент имам само позитивни оценки за содржината на оваа книга. Предметната материја е одлично претставена. Анализите на авторите преточени во коментари на правните норми се суштински, научно издржани и корисни за читателот. Без сомнение, книгата заслужува поддршка и препорака за студентите по право како учебно помагало.

Книгата посебно им ја препорачувам на моите колеги судии, адвокати, нотари, извршители, правници вработени во државните органи и други институции. Покрај посебната препорака упатена кон моите колеги, мое лично убедување е и дека секој правник или геодет треба да ја поседува оваа книга со цел да има патоказ во стекнувањето на правото на сопственост и на другите стварни права кое се стекнува во моментот на запишување во катастарот на недвижности.

Скопје, 2013 година

Рецензент

Оливера Китанова – Мицевска,

државен правобранител на Република Македонија с.р.

РЕЦЕНЗИЈА
НА ДОКТОРСКАТА ДИСЕРТАЦИЈА
„ЕКОНОМСКИТЕ ЕФЕКТИ НА ФИСКАЛНАТА ПОЛИТИКА“
ОД М-Р ЕЛИЗАБЕТА ЦАМБАСКА,
ПРИЈАВЕНА НА ЕКОНОМСКИОТ ФАКУЛТЕТ ВО СКОПЈЕ

Врз основа на член 120 од Законот за високото образование (Сл.весник на РМ бр. 64/00, 49/03, 113/05 и 51/07), член 56,57,58,59,60 и 61 од Правилникот за единствените основи за организирање на последипломски и докторски студии на Универзитетот „Св. Кирил и Методиј“ во Скопје (Универзитетски гласник бр. 7/2001) и член 39 од Правилникот за внатрешните односи и работењето на Економскиот факултет во Скопје, во состав на Универзитетот „Св. Кирил и Методиј“ во Скопје, Наставно-научниот совет на Економскиот факултет во Скопје, на седницата одржана на 19.6.2013 година, донесе одлука со која сме именувани за членови на Комисијата за оцена и одбрана на докторската дисертација под наслов „Економските ефекти на фискалната политика“, поднесена од кандидатката м-р Елизабета Цамбаска.

По прегледувањето на докторската дисертација, Комисијата до Наставно-научниот совет на Економскиот факултет во Скопје го поднесува следниов

ИЗВЕШТАЈ

I. СОДРЖИНА НА ДОКТОРСКАТА ДИСЕРТАЦИЈА

Докторската дисертација содржи вкупно 315 страници. Содржината на трудот, листата на табели и графикони, како и воведот, се презентирани на првите 17 страници. Основниот текст е 260 страници и е придружен со 23 табели и 29 графикони, 20 страници заклучни согледувања, 10 страници прилози и 8 страници користена литература.

Образложената материја во докторската дисертација е систематизирана и презентирана во 5 (пет) глави, според следниов редослед:

Вовед

Глава 1. Значењето на фискалната политика за остварување на целите на економската политика

Глава 2. Макроекономски и микроекономски ефекти на фискалната политика

Глава 3. Емпириски искуства за економските ефекти на фискалната политика

Глава 4. Економски ефекти на фискалната политика во Република Македонија

Глава 5. Анализа на ефектите на фискалната политика

Заклучок

Прилози

Користена литература

Во **воведот** на докторската дисертација, кандидатката го образложува значењето и актуелноста на фискалната политика за остварување на економските цели во современите држави, што било повод да се определи за оваа тема на истражување. Во овој дел, подетално се образложени како предметот на докторската дисертација, така и целите на истражувањето. Исто така, потенцирани се методите на истражувањето, и тоа: анализа и синтеза, индуктивно-дедуктивен метод, историски како и компаративен метод, квантитативен и квалитативен метод, математички, статистички и економетриски метод.

Во првата глава од докторската дисертација, насловена **„Значењето на фискалната политика за остварување на целите на економската политика“**, најпрво се презентирани гледиштата и ставовите на различните економски школи, кои нудат теориско објаснување за улогата и значењето на фискалната политика во остварувањето на целите на економската политика. Во таа смисла, подетално се презентирани ставовите на кејнзијанското учење, на функционалните финансии и учењето на Аба Лернер, на синтетичката концепција на Пол Самуелсон, како и концепцијата на економијата на понудата. Во продолжение на првата глава се образложуваат начините на кои преку даночниот систем и политиката на јавни расходи можат да се остварат најважните социјално-политички и економско-политички цели, како што се прераспределбата на доходот, економската рамнотежа со полна вработеност, одржлива стапка на економски раст, рамнотежа во надворешно-трговската размена и макроекономска стабилност. Во врска со остварувањето на овие цели, се истакнува дека исклучително значење има поставеноста на даночниот систем и структурата на даноците, политиката на даночни стимулации, како и општите правно-економски и социјално-политички прилики во државата, што влијаат врз креирањето на поволна бизнис - клима. Кандидатката нагласува дека еден добар даночен систем во современо значење треба да се базира како на задоволувањето на социјално-политичките начела за праведно оданочување, така и на критериумите за фискална ефикасност (обезбедувањето доволно приходи за финансирање на јавните добра и услуги) и економска ефикасност, поради потребата даночниот систем да биде стимулативен за поттикнување на понудата на труд и зголемувањето на штедењето и инвестициите на приватниот сектор. За остварувањето на економската ефикасност особено е важно даночниот систем и даночната политика да се стабилни и предвидливи на подолг рок и да базираат на определбата за ниско општо даночно оптоварување. Во делот на анализата на јавните расходи и нивното економско значење, пред сè, се прави осврт на општиот историски и актуелен тренд на пораст на јавните расходи, што се должи на зголеменото финансирање на јавните добра, но и на зголемениот интервенционизам на државата, во стабилни и особено во кризни периоди. Во врска со ова, кандидатката ја потенцира „теоријата на филтер“, според која големите државни расходи претставуваат пренасочување на дел од националниот доход, што е зафатен со оданочувањето, за општокорисни цели и унапредувањето на општествената благосостојба. Благосостојбата е поголема кога едно општество успева да креира структура на јавни расходи во која е високо учеството на капиталните расходи, со кои се унапредуваат социјалниот развој и стапката на економскиот раст. На крајот од оваа глава, се презентираат бројни студии на конкретни случаи, врз основа на кои се искристализирани општоприфатливи сознанија за реалните и потенцијалните дострели на инструментариумот на фискалната политика во однос на остварувањето на пожелни ефекти на економски план. Научните сознанија од оваа глава, кандидатката ги зема како појдовна основа за анализа на економските ефекти на фискалната политика во одделни развиени земји и во Европската унија (за што се расправа во третата глава од дисертацијата), како и за истражувањето на овие ефекти во нашата земја (четвртата и петтата глава).

Втората глава од докторската дисертација под наслов **„Макроекономски и микроекономски ефекти на фискалната политика“** има темелно значење за трудот. Опфаќа 90 страници и е посветена на елаборацијата на ефектите на инструментариумот на фискалната политика врз круцијалните економски прашања, како што се зголемувањето на штедењето, инвестициите и економскиот раст, потоа порастот на вработеноста и остварувањето на макроекономска стабилност. Анализата во трудот е базирана на проширениот неокласичен модел на Солоу, според кој економскиот раст е

определен од основните фактори на производството, односно од трудот, капиталот и технолошкиот прогрес. Влијанието на фискалната политика врз штедењето, акумулацијата на физички и човечки капитал и унапредувањето на технолошкиот прогрес најпрво се разгледува преку дејството на мерките на даночната политика. Кандидатката во овој дел сеопфатно ги образложува промените во нивото на приватното, државното и националното штедење, што резултираат од спроведувањето на соодветна даночната политика. Анализата на оваа проблематика упатува на некои битни констатации. Имено, економиите што сакаат да го поттикнат штедењето треба да водат сметка за општото ниво на даночното оптоварување, за нивото на даночното оптоварување на одделни сектори од стопанството и на одделни категории на даночни обврзници. Исто така, за унапредувањето на вкупното штедење и порастот на инвестициите важна е структурата на даноците во даночниот систем. Ова е особено значајно во случајот на економски понеразвиените земји со недоволна сопствена акумулација. Даноците, генерално, влијаат врз намалувањето на штедењето, при што директните даноци, односно даноците на доход, имаат директно влијание на намалувањето на доходот од кој се формира штедењето. Ефектот на индиректните даноци, односно на даноците на потрошувачка, не е директно неповолен за формирањето на штедењето. Врз основа на ваквото сознание, во дисертацијата се преферира даночна структура што се потпира првенствено врз индиректните даноци. Кандидатката во посебен поднаслов од оваа глава, подетално ги разгледува и ги оценува, фискалните мерки што би биле делотворни за поттикнувањето на странските директни инвестиции. Презентираните резултати од повеќе емпириски истражувања на случајот на одредени земји покажуваат дека постои позитивна корелација на фискалните мерки, поконкретно помеѓу поволните даночни мерки и приливот на странски директни инвестиции. Во најголем дел од истражувањата се потврдува дека влијанието на фискалните мерки во привлекувањето на странски директни инвестиции е поголемо кога се исполнети базичните предуслови за поволна инвестициска клима, како што се политичката и економската стабилност, инфраструктурната развиеност, конкурентното пазарно окружување, функционирањето на институциите, праведното судство и слично. Понатаму, во оваа глава од докторската дисертација се анализираат и ефектите што фискалната политика ги предизвикува врз трудот како фактор на производството. Оданочувањето на трудот ги вклучува сите видови законски пропишани давачки, без разлика дали се наплатуваат како данок на доход или како придонеси за пензиско и социјално осигурување. Кандидатката потенцира дека влијанието на оданочувањето врз вработеноста тешко може да се изолира и да се квантифицира. Сепак, одредени решенија и процеси имаат евидентно влијание. Така, оптимално одмерениот даночен товар, како и можноста за негово пренесување од едни на други субјекти (даночната инцидентца) директно се одразуваат на понудата на труд, а исто така и на побарувачката на работна сила. Во врска со даночната инцидентца, во анализата се подвлекува дека во општества и економии во кои постои силна преговарачка моќ на синдикатите и униите за заштита на правата на работниците, како и поголема флексибилност на понудата на работната сила даночниот товар се пренесува и во поголем дел паѓа врз работодавачите. Затоа, зголемувањето на даночното оптоварување ја намалува побарувачката на работна сила. Обратно, во економии кои се карактеризираат со состојба на нерамнотежа на пазарот на работна сила и со слабо и незначително влијание на синдикалните организации на работниците, даночниот товар најчесто го снесат работниците. Нивната реакција зависи од доминацијата на еден од ефектите: ефектот на супституција или ефектот на доход. Супститутивниот ефект ја намалува понудата на работна сила, додека ако превладува ефектот на доход, работниците реагираат со зголемување на работниот ангажман, односно на понудата на труд, со што ја компензираат загубата на доход од помесествувањето на даночниот товар. Мерките на фискалната политика во остварувањето на

макроекономската стабилност се исто така предмет на елаборирање во рамките на втората глава. Во овој дел најпрво се дава осврт на различни економски школи и нивните погледи за начинот на кој се остварува една од основните цели на економската и на фискалната политика – макроекономската рамнотежа. Потоа, детално се анализираат општоприфатените економски мислења за регулирањето на агрегатната побарувачка и агрегатната понуда, како и дилемата околу спроведувањето на рестриктивна или експанзивна фискална политика во функција на остварувањето на стабилизационите цели. Заради заокружување на анализата за економските ефекти на фискалната политика, во оваа глава соодветно внимание се посветува на улогата на јавните расходи, односно првенствено на буџетските расходи, во остварувањето на економските цели. Во оваа смисла, посебно се елаборира значењето на структурата на јавните расходи и големината и намената на капиталните расходи. Ставот што се наметнува во дисертацијата е дека со капиталните расходи во вид на јавни инвестиции е можно значајно да се придонесе во создавањето на услови и претпоставки за повисока стапка на економски раст. Тоа ќе биде случај ако капиталните расходи се насочени во развојот на социјалните служби, во квалитетно образование и во изградба и унапредување на патната и енергетската инфраструктура. Со таква политика на јавни, односно капитални расходи, како што истакнува кандидатката, би се подобриле општите услови неопходни за зголемување на инвестициите на приватниот сектор и за привлекувањето на странски капитал во домашната економија.

Третата глава од докторската дисертација под наслов **„Емпириските искуства за економските ефекти на фискалната политика“** претставува презентација на искуствата од спроведувањето на фискалната политика во земјите од Европската унија и САД. Во делот што се однесува на Европската унија, кандидатката најпрвин дава хронолошки приказ на процесот на интеграција до степенот на унија. Во ЕУ, наднационалниот фискален суверенитет е слаб и оневозможува да се води единствена фискална политика, што би била ефикасна за Унијата во целина, во однос на остварувањето на основните економски цели, што се предмет на анализа во дисертацијата. Фискалниот суверенитет им припаѓа на земјите - членки, во однос на креирањето на даночниот систем и даночната политика, како и на политиката на јавни расходи. Координацијата на даночните политики и политиките на јавното финансирање се остварува преку прифаќање на определбите утврдени во општоважечките директиви. Сепак, разликите меѓу земјите - членки во однос на фискалните политики што ги креираат и водат се релативно големи. Поради тоа, искуствата во однос на ефектите на фискалната политика во остварувањето на економскиот раст, вработеноста и макроекономската стабилност се многу различни и се оценуваат од успешни (Германија, скандинавските членки) до неуспешни, односно кризни (во повеќето членки). Во однос на јавниот долг и буџетскиот дефицит постојат ограничувања утврдени со директивите на Унијата, кои, навидум, се поригорозни од оние поврзани со даночните политики и политиките на јавните расходи. Но, и покрај тоа, отстапувањата во јавното задолжување и висината на буџетскиот дефицит меѓу земјите - членки се големи и таа состојба била една од основните причини за појавата и одржувањето на финансиската и економската криза од 2008 година наваму. Кандидатката во оваа глава истакнува дека стабилизационата стратегија во Европската унија се состоеше во надополнување на дејството на автоматските стабилизатори со дискреционите буџетски затегнувања, зголемување на даноците на потрошувачка (на ДДВ и акцизите), а исто така и на даноците за заштита на животната средина (еколошките даноци) и даноците на имот. Во продолжение на оваа глава се презентираат резултатите од емпириските истражувања за земјите од Европската унија, со цел да се утврди корелациската зависност на даночните промени и стапката на

економскиот раст. Резултатите потврдуваат позитивна корелација помеѓу промените на даноците на потрошувачка, даноците на имот и даноците за заштита на животната средина и економскиот раст, додека промените односно покачувањето на корпоративниот и на персоналниот данок негативно влијаело на растот. Како посебен проблем за остварувањето на повисок економски раст и за одржувањето на макроекономската стабилност во Унијата, кандидатката ги издвојува големите буџетски дефицити и нараснатиот јавен долг во повеќето членки, при што во некои достигнале драматични размери (Грција, Ирска, Италија, Шпанија), со што се подгревало перзистирањето на финансиската криза. Во продолжение на третата глава се елаборираат емпириските искуства од фискалната политика во САД. Кандидатката дава краток историски преглед на поголемите фискални промени што се случувале во економската политика на оваа земја и ги анализира ефектите врз економскиот раст. Презентирани се резултати и од емпириски истражувања, кои ги тестирале ефектите на превземените фискални промени врз економскиот раст, вработеноста и макроекономската стабилност. Во дисертацијата се констатира дека историски, но и актуелно, фискалната политика во САД е исправена пред голем предизвик за изнаоѓање решенија за големиот буџетски дефицит и за јавниот долг.

Во четвртата глава под наслов **„Економските аспекти на фискалната политика во Република Македонија“**, во почетокот се дава хронолошки приказ на макроекономската состојба во земјата, поткрепен со низа релевантни економски индикатори, како стапката на економски раст, стапката на инфлација, нивото на вработеност, односно невработеност, реалниот БДП и сл. Посебен осврт е направен на пазарот на работна сила, како и на системот за пензиско осигурување, здравствениот систем и здравствената заштита и на системот на социјална заштита, со што е презентирана една покомплетна слика за економските и социјално-политичките состојби во Република Македонија. Анализата го опфаќа периодот од раните години на транзицијата, кога со мерките на монетарната и фискалната политика се воспостави ефикасна макроекономска стабилност, до 2010 година. Кандидатката нагласува дека постигнатата макроекономска стабилност била неопходниот услов за остварување на економскиот и социјалниот развој на Република Македонија во транзициониот период. Во анализата посебно внимание заслужува делот во кој се презентирани пресметките за сметководството на растот. Тие се однесуваат на детерминирањето на изворите на економскиот раст во Република Македонија за периодот 1996 – 2003 година и 2003 – 2010 година. Резултатите за анализираниот период покажуваат дека најголем придонес во просечната стапка на економски раст имал резидуалниот фактор (вкупната продуктивност). Емпириската анализа кандидатката ја базира на проширениот неокласичен модел на Солоу, претпоставувајќи дека врз вкупната факторска продуктивност се влијае, меѓу другото, и со мерките на фискалната политика. Во продолжение на оваа глава, аналитички и издржано, со користење на бројни податоци, се елаборираат структурата и карактеристиките на системот на јавни приходи, односно даночниот систем, и политиката на буџетски расходи во Република Македонија. Во однос на даночниот систем се истакнува модерната даночна реформа, врз основа на која е воспоставен компатибилен даночен систем со современите стандарди во овај домен. Критериумите врз кои базира даночниот систем, преферирањето на принципот на економска ефикасност наспроти големите редистрибутивни ефекти, определбата за ниско општо и секторско даночно оптоварување и критериумското практикување на даночните стимулации, според анализата на кандидатката, имале значајно позитивно влијание врз економскиот раст и во создавањето поволна бизнис клима и привлекувањето на странски капитал. Причините, пак, за скромноста на стапките на економскиот раст, високата невработеност и умерениот прилив на странски инвестиции не се наоѓаат во доменот на

даночниот систем и даночната политика. Во делот на анализата на политиката на јавни расходи, кандидатката се концентрира првенствено на структурата на буџетските расходи, истакнувајќи ја потребата од натамошно зголемување на капиталните расходи за инфраструктурни и енергетски проекти и за развојот на квалитетно образование. Во однос на движењето на јавните расходи, се констатира дека тенденцијата на раст на јавните расходи не кореспондира со промените кај најважните макроекономски индикатори, особено со стапката на реалниот раст на БДП. Четвртата глава се заокружува со анализа на големината и структурата на јавниот долг во Република Македонија.

Во последната, петтата глава од докторската дисертација, насловена „**Анализа на ефектите на фискалната политика**“, се презентирани добиените резултати од применетиот економетриски модел. Како што е наведено погоре, емпириската анализа е базирана на неокласичниот проширен модел на Солоу и Коб-Дагласовата производна функција. Применети се статистички модели на повеќекратна регресија, при што пресметките на статистичките параметри се добиени со софтверскиот пакет XLSTAT 2012. Во конкретниот случај на Република Македонија, кандидатката го оценува влијанието и меѓузависноста на стапката на реален БДП, како зависна променлива, и независните променливи - капиталот, трудот и вкупната факторска продуктивност. Во првиот случај, статистичката оценка на независните променливи, што ја детерминираат вкупната факторска продуктивност, се добива со тестирање на променливите бруто инвестиции, странските директни инвестиции и даночните приходи и придонесите. Во вториот случај, кога се проценува зависноста на економскиот раст од нивото и структурата на јавните расходи, во моделот наизменично се вклучуваат и исклучуваат повеќе независни променливи, како детерминанти на вкупната факторска продуктивност (финалната потрошувачка на домаќинствата, јавната потрошувачка, вкупните јавни расходи, трансферите и капиталните расходи). Резултатите потврдуваат статистичка оправданост за независните променливи бруто инвестициите, капиталните расходи, јавната потрошувачка, трансферите и даночните приходи и придонесите. Анализата покажува дека ефектите на фискалната политика во изминатиот период не кореспондираат целосно со напред елаборираните теориски поставки за ефикасноста на фискалната политика.

Во **заклучокот** се сумирани клучните констатации кои произлегуваат од секоја обработена глава од докторската дисертација.

II. ОЦЕНА НА ДОКТОРСКАТА ДИСЕРТАЦИЈА

Појавата на светската економска и финансиска криза од 2008 година, проследена со намалување на агрегатната побарувачка, пад на производството и на вработеноста, и со енормен пораст на јавниот долг и буџетските дефицити, наново ја актуализира улогата на фискалната политика во економската политика на современите држави. Кризните состојби што подолг период жилаво перзистираат во рамките на глобалната економија ја оспорија доминантната неолиберална доктрина и воедно фрлија сомнеж врз ефикасноста на „семоќната“ и „невидлива“ рака на пазарот. Нетипичното потфрлање на пазарниот механизам ја реинкарнира идејата за економскиот интервенционизам и потребата за регулација на пазарните односи. Тоа, нормално, не подразбира потполно негирање ниту некој вид суспензија на пазарниот механизам, туку негова корекција во областите каде што пазарниот неуспех е најмногу изразен. Во регулирањето на тие односи, фискалната политика добива сè понагласена улога и примарно значење, првенствено во стабилизацијата на економските и финансиските текови и во однос на обезбедувањето на стабилен и одржлив економски раст. Поради тоа, проучувањето на улогата на фискалната политика во остварувањето на примарните економски цели претставува своевиден научен предизвик. Докторската дисертација на кандидатката м-р Елизабета Цамбаска, под

наслов „**Економските ефекти на фискалната политика**”, е посветена токму на оваа актуелна проблематика.

Во трудот на кандидатката успешно се споени теориските елаборации и емпириските истражувања на случајот на развиени држави и заедници на држави, како и на случајот на Република Македонија. Во таа смисла, дисертацијата претставува прв интегрален и издржан научен труд во нашата земја за економските ефекти на современата фискална политика. Конкретните истражувања даваат реална слика за можните потенцијални ефекти, но и за ограничувањата на инструментите на фискалната политика, односно на јавните приходи (даноците) и јавните (буџетските) расходи. Анализата на дејствувањето на фискалните инструменти е концентрирана на ефектите врз економскиот раст и макроекономската стабилност, што се, инаку, невралгични проблеми на актуелната глобална финансиска криза. Кандидатката успеала да направи вредна и научно фундирана анализа за влијанието на оданочувањето врз штедењето и врз понудата на труд, од што битно зависи динамиката на економскиот раст и вработеноста.

Во врска со квалитетот на дисертацијата, за одбележување е експлицитноста во делот на анализата на современиот модел на даночен систем, и на даночната политика, кои би биле оптимална солуција од аспект на стимулирањето на штедењето, поттикнувањето на работниот напор, за креирањето поволна бизнис - клима и за привлекувањето на странски капитал во домашната економија. Со тоа, кандидатката дава конкретен придонес за потенцијалното креирање на економски ефикасен даночен систем и на предвидлива и стимулативна даночна политика.

Посебен научен придонес на дисертацијата претставува емпириското истражување, засновано на економетриски модели и статистички анализи. Со оваа анализа е направена издржана оцена на влијанието на оданочувањето и на јавните, односно првенствено на буџетските расходи, врз економскиот раст во Република Македонија. Преку оцена на фактичките и потенцијалните економски ефекти на даноците и на капиталните буџетски расходи, на креаторите на фискалната политика им е понудена можност да го согледаат и проценат реалниот потенцијал и опортуноста на мерките на актуелната фискална политика. Извлечените заклучоци во трудот се преточени во препораки, што укажуваат на тоа кои мерки се соодветни за остварување на поставените цели на економската политика преку фискалните инструменти. Валидноста на мерките на фискалната политика во делот на оданочувањето и во делот на политиката на буџетските расходи може да се верифицира преку компарација со практичните искуства, што се презентирани во дисертацијата со опстојната анализа на фискалните политики на земјите - членки на ЕУ и на САД.

Во однос на начинот на кој е организиран материјалот во докторската дисертација, може да се констатира дека кандидатката м-р Елизабета Џамбаска правилно и логички ги има подредено концептуалните делови во рамките на трудот. Содржината на трудот е презентирана на јасен академски стил, кој е разбирлив за стручните лица во оваа област, а техничката обработка на текстот на докторската дисертација е на високо ниво.

Во реализацијата на трудот е користена обемна, современа и релевантна литература, доминантно од странски автори, студии на меѓународни финансиски институции, како и богата статистика од странски и домашни извори, со што е обезбедена валидноста на спроведеното истражување.

Врз основа на продлабочената анализа и начинот и методите на елаборација на материјата во дисертацијата, Комисијата за оцена и одбрана дојде до заклучок дека кандидатката м-р Елизабета Џамбаска е компетентен познавач на истражуваната тема.

Тргувајќи од сето што е погоре изнесено, Комисијата за оцена и одбрана констатира дека основните цели, како и конкретните задачи поставени со тезите на докторската дисертација, се во целост реализирани. Во трудот на кандидатката успешно е спроведена анализа на ефектите на фискалната политика, со што се овозможува реално да се проценат потенцијалите и ограничувањата на фискалните инструменти, како и опортуноста на концептот на фискалната политика, во рамките на економската политика. Врз основа на ова, може да се заклучи дека во случајов се работи за солидна и самостојно изготвена докторска дисертација со квалитетна научна содржина.

Проверката на докторската дисертација под наслов **„Економските ефекти на фискалната политика“** од кандидатката м-р Елизабета Џамбаска, иницирана од менторот проф. д-р Живко Атанасовски, потврдува 1,89% совпаѓање со други трудови, врз основа на зборови од општа употреба.

III ЗАКЛУЧОК И ПРЕДЛОГ

Докторската дисертација на кандидатката м-р Елизабета Џамбаска, под наслов **„Економските ефекти на фискалната политика“**, обработува мошне значајна и актуелна тема, која е од интерес за економската политика и за стручната јавност. Комисијата е уверена дека дисертацијата претставува успешно структуриран, теориски фундиран и емпириски поткрепен труд со современ методолошки пристап. Со него дополнително се збогатува литературата на македонски јазик од доменот на фискалната економија.

Комисијата за оцена и одбрана на докторската дисертација, тргнувајќи од погоре изнесените факти за содржината, квалитетите и научниот придонес со трудот, има задоволство да му предложи на Наставно-научниот совет на Економскиот факултет во Скопје, при Универзитетот „Св. Кирил и Методиј“ во Скопје:

1. да го прифати извештајот за докторската дисертација на тема: **„Економските ефекти на фискалната политика“**, поднесена од кандидатката м-р Елизабета Џамбаска;
2. да одобри јавна одбрана на докторската дисертација.

Скопје, 15.8.2013 година Членови на Комисијата

1. Проф. д-р Живко Атанасовски, с.р.
2. Проф. д-р Михаил Петковски, с.р.
3. Академик проф. д-р Таки Фити, с.р.
4. Проф. д-р Методија Стојков, с.р.
5. Проф. д-р Владимир Филиповски, с.р.

РЕЦЕНЗИЈА

НА ДОКТОРСКАТА ДИСЕРТАЦИЈА „ВЛИЈАНИЕТО НА СЕКЈУРИТИЗАЦИЈАТА ВРЗ ФИНАНСИСКИТЕ СИСТЕМИ НА РАЗВИЕНИТЕ И ТРАНЗИЦИОНИТЕ ЕКОНОМИИ ВО УСЛОВИ НА ГЛОБАЛНАТА ФИНАНСИСКА КРИЗА“,

ИЗРАБОТЕНА ОД М-Р РАДИЦА ДИШЛИЕСКА,
ПРИЈАВЕНА НА ЕКОНОМСКИОТ ФАКУЛТЕТ ВО СКОПЈЕ

Врз основа на одлука на Наставно - научниот совет на Економскиот факултет во Скопје, донесена на седницата одржана на 19. 6. 2013 година, определени сме за членови на Комисијата за оцена и одбрана на докторската дисертација на кандидатката **м-р Радица Дишлиеска** на тема: **ВЛИЈАНИЕТО НА СЕКЈУРИТИЗАЦИЈАТА ВРЗ ФИНАНСИСКИТЕ СИСТЕМИ НА РАЗВИЕНИТЕ И ТРАНЗИЦИОНИТЕ ЕКОНОМИИ ВО УСЛОВИ НА ГЛОБАЛНАТА ФИНАНСИСКА КРИЗА.**

По опстојното прегледување на трудот, Комисијата, пред членовите на Наставно - научниот совет, го поднесува следниов

ИЗВЕШТАЈ

Докторската дисертација на кандидатката м-р Радица Дишлиеска содржи вкупно 430 страници, од кои 405 страници се основен текст, 14 страници се библиографија, 4 страници се речник на изрази, 4 страници содржина, 3 страници апстракти и анекси.

Покрај вовед и заклучни согледувања, материјата во докторската дисертација е структурирана во три широкоопфатни делови, според следниов редослед:

1. **ГЛОБАЛНАТА ФИНАНСИСКА КРИЗА 2007-2008 ГОДИНА И НЕЈЗИНИТЕ ЕФЕКТИ ВРЗ ФИНАНСИСКИТЕ СИСТЕМИ**
2. **ВЛИЈАНИЕТО НА СЕКЈУРИТИЗАЦИЈАТА ВРЗ ФИНАНСИСКИТЕ СИСТЕМИ НА РАЗВИЕНИТЕ ЕКОНОМИИ ВО УСЛОВИ НА ГЛОБАЛНА ФИНАНСИСКА КРИЗА**
3. **ВЛИЈАНИЕТО НА СЕКЈУРИТИЗАЦИЈАТА ВРЗ ФИНАНСИСКИТЕ СИСТЕМИ НА ТРАНЗИЦИОНИТЕ ЕКОНОМИИ ВО УСЛОВИ НА ГЛОБАЛНА ФИНАНСИСКА КРИЗА**

Секјуритизацијата, сфатена како процес на креирање на нови комплексни финансиски инструменти врз основа на здружување (pooling) на (колатерализирани) долгови, претставува една од најзначајните финансиски иновации во развиените земји во последните две-три декади. Како таква, таа беше основа за значително зголемување на волуменот на финансиските фондови кои им станаа достапни на финансиските институции за да можат преку нивно ангажирање да го зголемат волуменот на кредитирање на своите клиенти. Тоа го намали трошокот за ангажирање финансиски фондови од страна на банките и понатаму овозможи зголемување на потенцијалот за финансирање на потрошувачката и на деловните активности. Исто така, секјутиризацијата во принцип создаде можности за дополнителна диверсификација на кредитниот и

пазарниот ризик, преку проширување на инвеститорската база, повеќеслојно структурирање на новите финансиски продукти и инволвирањето на владините агенции за гарантирање на обврските по издадените хипотекарни инструменти. Но, еволуцијата на процесот на секјуритизација во исто време ги создаваше условите таа самата да стане еден од значајните фактори кои доведоа до големата финансиска криза 2007-2008, една од најголемите финансиски кризи во развиените економии по Втората светска војна. Оттука, може да се констатира дека секјуритизацијата беше и остана контроверзен процес кој создаваше механизми и инструменти за подобрување на алокационата ефикасност на финансиските пазари, но кој, во исто време, креираше несоодветни деловни поттици, посебно кај финансиските институции, кои доведоа до влошување на квалитетот на кредитирањето и зголемување на ризиците не само на ниво на поединечни финансиски институции, туку и на ниво на целиот финансиски систем (т.н. системски ризик).

Првиот дел на докторската дисертација на кандидатката м-р Радица Дишлиеска носи наслов: „Глобалната финансиска криза 2007-2008 година и нејзините ефекти врз финансиските системи“. Во него, кандидатката прави опсежна анализа на причините, односно факторите за појавата на финансиската криза, притоа проследувајќи ја и еволуцијата на настаните и формите на манифестација на кризата на финансиските институции и пазари од 2007-2008, пред сè во развиените економии: САД и Европската унија. Како фактори за кризата се посочува на една комбинација на макроекономски политики и микроекономски аспекти на дејствувањето на финансиските институции и регулациските агенции во финансискиот сектор. Експанзивната монетарна политика (со ниски каматни стапки на централната банка), политиките на стимулирање на сопственоста на домови во САД и сл., водеа кон тренд на зголемување на цените на средствата, посебно на домувањето и недвижностите воопшто. Понудата на заштеди од економиите во подем (земјите од т.н. БРИК група), која завршуваше на пазарите на капитал во САД, влијаеше за пораст на цените на хартиите од вредност, но и за стимулирање на приватната потрошувачка финансирана со задолжување, за сметка на намалување на приватното штедење. Банките (и другите финансиски институции) го поддржуваа ваквиот процес со креирање на сложени, т.е. структурирани финансиски инструменти, во основа базирани на колатерал на традиционалните финансиски инструменти (на пример, кредити за домување), што, во суштина, значеше експанзија на кредитирањето, како и на тргувањето на финансиските пазари. Ваквото окружување овозможи и силна експанзија на некласичните форми на финансиски институции (хед фондови, специјални инвестициски ентитети, монолиниски осигурителни друштва и сл.) кои беа инволвирани во процесите на финансиски иновации и секјутиризација, додека паралелно со тоа, зајакна улогата на кредитните рејтинг агенции. Ваквите интензивни промени во пазарните структури на финансискиот сектор создаваа големи предизвици пред регулациските институции, кои не секогаш можеа адекватно и навремено да се приспособат на новите прашања и проблеми поврзани со идентификување и управување на финансиските ризици, во услови на зголемување на комплексноста на финансиските инструменти и на организациските структури на финансиските институции. Во овој прв дел, кандидатката преку една логички конзистентна

анализа ги обработува и прашањата на кризата во секторот на хипотекарното позајмување (т.н. криза на супстандардните хипотекарни заеми), дерегулацијата во финансискиот сектор, појавата на шпекулативни ценовни меури на финансиските пазари, како и макроекономските ефекти на кризата во форма на макро-финансиска нестабилност, предизвикана од крахот на довербата во финансиските институции, што потоа се транспонира во зголемување на макроекономската неизвесност, пад на агрегатната побарувачка и на крајот, до „Големата рецесија“ во економиите на развиените земји. Кандидатката се осврнува и на одговорот на макроекономските и посебно на финансиско-регулациските политики при соочувањето со оваа финансиска криза: интервенциите за спасување на големите банки и други финансиски институции и плановите за справување со т.н. токсични активи, регулациските реформи поврзани со пазарите на финансиски деривати и со дејствувањето на кредитните рејтинг агенции и првите идеи за воспоставување на т.н. макропруденцијална супервизија на финансискиот сектор.

Вториот дел од докторската дисертација носи наслов: **„Влијанието на секјуритизацијата врз финансиските системи на развиените економии во услови на глобална финансиска криза“**. Опфатот на земји, т.е. економии во овој дел на трудот е поврзан со фактот дека и секјуритизацијата и финансиската криза 2007-2008 се одвиваа главно во развиените земји, па дури и во таа група на земји, пред сè во САД. Оттука, овој втор дел внатре е структуриран во седум посебни точки/глави.

Првата точка/глава се однесува на секјуритизацијата и финансиската криза во најрелеватната земја во овој контекст – САД. Во овој сегмент од дисертацијата е дадена анализа на функционирањето на различните типови на финансиски институции во САД во текот на финансиската криза 2007-2008: при тоа е следена следната класификација на финансиските институции: банки и штедилници; осигурителни компании; финансиски компании; претпријатија за посебна намена (каде се опфатени т.н. владино-спонзорирани претпријатија за поддршка на финансирање на домувањето преку издавање/гарантирање на хипотекарни хартии од вредност – Freddie Mac и Fannie Mae); друштва за инвестиционен менаџмент; пензиски фондови; и посебно, хед фондови.

Втората точка/глава од вториот дел на дисертацијата се однесува директно на механизмите на секјуритизацијата во САД и нивното влијание врз појавата на финансиската криза во таа земја. Тука се опфатени некои од клучните проблеми поврзани со финансирањето на домувањето и секјуритизацијата во САД: политиките на државата за стимулирање на сопственоста на домови и достапност на кредити за домување на широките слоеви на населението, проследено со политики на ниски каматни стапки (од централната банка) и намалување на пруденциските стандарди при одобрување на станбени кредити (од страна на банките) – т.н. супстандардни заеми (sub-prime loans); издавање на структурирани должнички хартии од вредност не само врз основа на хипотека на станови/куќи, туку и врз основа на други типови на кредитни побарувања (заеми за автомобили или врз основа на кредитни картички); издавање на заеми за домување со приспособлива (флукуирачка) каматна стапка, посебно за кредитокорисни со понизок доход; експанзија на банките-во-сенка, т.е. недепозитни финансиски институции кои се инволвираат во финансирањето на недвижнините преку

креирање и инвестирање во хипотекарни хартии од вредност а притоа се финансираат недепозитно, т.е. преку пазарот на пари и краткорочни хартии од вредност.

Третата точка/глава во рамките на вториот дел од дисертацијата ја обработува проблематиката на финансиските деривативи, нивните пазари и поврзаноста со финансиската криза 2007-2008. Обработувајќи ги различните типови финансиски деривативни инструменти, кандидатката, со право, релативно најголемо внимание посветила на т.н. кредитни деривативи, а во тие рамки, на своповите на кредитна несолвентност (Credit Default Swaps - CDS). Експанзијата на своповите на кредитна несолвентност (СКН) може лесно да се поврзе токму со секјуритизацијата, при што ваквите свопови претставувале инструмент за заштита (осигурување) од ризикот од несолвентност на издавачите на хипотекарни обврзници, иницијално предизвикана од несолвентноста на должниците по хипотекарни заеми. СКН во силно светло ја рефлектираат инхерентната противречност на деривативните инструменти воопшто: од една страна, СКН овозможуваат хеџирање на ризикот, но, од друга страна, креираат поттици за преземање непрудентно ниво на ризик (морален hazard), потпомогнато од недоволната покриеност со регулациски правила, што им овозможувало на финансиските институции (пред сè банките) да го зголемуваат ефективното ниво на кредитен леверџ, пренесувајќи ги деривативните инструменти во вонбилансната евиденција. Во овој сегмент од дисертацијата, кандидатката прави осврт на поврзаноста на пазарите на финансиски деривати и финансиската криза – во тој контекст, станува значајна разликата помеѓу пазарите на стандардизирани деривативни инструменти, со кои се тргува на берзански пазари и на кои постојат клириншки куќи, и пазарите преку шалтер, кои се во основа билатерални пазари, без стандардизирани услови на договорите и без постоење континуелен секундарен пазар. Првиот тип пазари успеа да одржи задоволителна ликвидност и трговска активност во текот на финансиската криза, додека на вториот тип пазари се генерираше еден од изворите на самата финансиска криза – т.н. ризик на спротивната (договорна) страна (counterparty risk) – ризик кој произлегува од опасноста една од странките на деривативниот договор да стане несолветна, да не може да ги исполни своите договорни обврски, што понатаму може да повлече несолвентност на други учесници на пазарот и да доведе на крај до крах на пазарот. Оттука, една од најзначајните регулациски иницијативи во насока на справување со финансиската криза во сферата на пазарите на деривативи беше во насока на воспоставување на институционален аранжман на пазарите преку шалтер кој би ги имал функциите на клириншките куќи кои постојат на берзанските пазари на деривати.

Четвртата точка/глава на првиот дел од дисертацијата се однесува на секјуритизацијата во рамките на пазарот на обврзници на Европската унија гледан во целина. Процесот на евроинтеграција беше проследен со либерализација на тековите на капиталот меѓу земјите-членки и дерегулација на нивните финансиски системи. Ваквите процеси позитивно влијаеја врз експанзијата на пазарите на обврзници и паралелно со тоа, експанзија на секјуритизацијата на заеми преку издавање на хипотекарни обврзници. Најчесто издавачи на секјуритизирани обврзници во ЕУ се финансиските институции (посебно оние чија главна активност е хипотекарното кредитирање), а како едни

од најактивните национални пазари се оние во Велика Британија и Германија (хипотекарните обврзници познати под името Pfandbriefe).

Петтата точка/глава од вториот дел е анализа на секјуритизацијата во Велика Британија, како земја-лидер во овој контекст меѓу земјите-членки на ЕУ. Кандидатката, со право, во овој дел ја истакнува во прв план поврзаноста на секјуритизацијата со финансирањето на недвижнините, посебно во секторот на кредитирање на домувањето. Во Велика Британија, една институционална промена во банкарскиот сектор беше особено важна за секјуритизацијата – тоа беше демјутуализацијата (претворањето од взаемна во акционерска сопственост) на т.н. „градежни друштва“ (Building Societies) во втората половина на 1980-тите, со што почна да се напушта традиционалниот модел на финансирање на домувањето преку здружување на заштедите на барателите на станови. Исто така, важна улога во сејкуритизациските трансакции и во Велика Британија имаа финансиските институции кои во основа функционираат како инвестициони банки, што е една посебна карактеристика на британскиот систем во однос на континентално-европскиот. Во оваа точка/глава, кандидатката се осврнува и на детерминантите на побарувачката и понудата на пазарот на домување во Велика Британија, при тоа посебно акцентирајќи ги демографските промени и фактори (пораст на бројот на домаќинства, зголемена имиграција, пораст на бројот на разводи и сл.), кои значително влијаеја на силна експанзија на побарувачката за станови и следствено, на подолготраен пораст на цените на становите/куќите пред кризата; покрај демографските, посочени се економски фактори како што се: намалувањето на каматните стапки, порастот на доходот на домаќинствата (чиј ефект е важен со оглед на високиот коефициент на доходна еластичност на побарувачката за станови во земјата), финансиската дерегулација, даночни промени и сл. Во контекст на манифестирањето на финансиската криза во Велика Британија, објаснет е случајот на хипотекарната банка (т.е. „градежното друштво“) Northern Rock, случај кој е важен од два аспекта: прво, по долгогодишен стабилен развој на модерното британско банкарство, тоа беше прв класичен случај на навала врз банка (bank run) во првата деценија од 21. век; второ, промените во изворите на финансирање на банките, од класично депозитно финансирање кон секјуритизација и позајмување на т.н. пазари на пари на големо (wholesale money markets), доведоа до раст на изложеноста кон волатилноста на пазарот на пари и системскиот ризик.

Шестата точка/глава од вториот дел на дисертацијата се однесува на пазарите на деривативи во Велика Британија и нивната поврзаност со финансиската криза. Имено, британскиот сектор на недвижностите е особено значаен сегмент на економијата, така што цените на недвижнините и агрегатните индекси на пазарот на недвижности беа основа за креирање на цела колекција на финансиски деривативни инструменти, со кои се тргува како на берзи така и на пазари преку шалтер. Во дисертацијата се спомнати неколку покарактеристични деривативни инструменти: фјучерси на индекси на недвижности, покриени варианти (т.е. опции) на индекс на недвижности, сертификати на доход од недвижности, структурираните свопови и др. Она што е важно е дека ваквите деривати во принцип им овозможуваа на одредени инвеститори (вклучувајќи и некои големи банки) да вршат хеџирање на ризиците од флукуациите на цените на пазарите на недвижности.

Седмата точка/глава од вториот дел претставува еден вид компаративна анализа на факторите и манифестациите на финансиската криза 2007-2008 во САД и во Велика Британија, а во тој контекст и на значењето на секјуритизацијата. На пример, наведени се две разлики помеѓу двете земји: прво, концентрацијата на ризикот од несолвентност во САД беше кај инвестиционите банки, додека во Велика Британија кај комерцијалните банки; второ, секјуритизираниите средства во САД најчесто биле пренесувани во вонбилансна евиденција, додека во Велика Британија биле заджувани во билансите на банките. Во овој дел е опфатена и важната улога на американските т.н. заемни фондови на пазарот на пари (Money Market Mutual Funds - MMMF) кои беа едни од најзначајните финансиски институции во т.н. сектор на банкарство во сенка (или паралелни банки). Имено, иако во суштина инвестициски фондови, што значи уделите на инвеститорите во нив не биле опфатени со шемите на осигурување на депозити, активностите на овие фондови станале мошне слични на оние на депозитните банки – дури, овие фондови станале финансиери на големо на самите банки, а инвестирале и во колатерализирани хартии од вредност. Пропаста на банката Lehman Brothers практично креирала навала врз овие фондови (поднесување на уделите на откуп кај фондовите), т.е навала врз „банкарскиот сектор во сенка“.

Третиот дел на докторската дисертација, со наслов: „**Влијанието на секјуритизацијата врз финансиските системи на транзиционите економии во услови на глобална финансиска криза**“, е посветен на секјуритизацијата во транзиционите економии. Во тој контекст, најголем простор е посветен на секјуритизацијата во Полска, како своевидна студија на случај, со оглед на тоа дека полското искуство со секјуритизацијата е едно од најрелевантните во групата на транзициони економии.

Во првата точка/глава посветена на Полска, анализирана е проблематиката на станбеното финансирање во таа земја. Клучна поента на оваа глава е големото значење за развој на станбеното хипотекарно позајмување на структурните реформи во банкарскиот сектор во транзицискиот период – приватизација; демонополизација на финансирањето на станбеното кредитирање и напуштање на програмите на државно субвенционирано кредитирање; засилување на конкуренцијата во банкарскиот сектор и експанзијата на банкарството на мало; влез на странски капитал и програми за развој на хипотекарното кредитирање поддржани од мултилатерални финансиски институции; и сл. Полското искуство, исто така, индицира дека формирањето специјализирани хипотекарни банки не дало супериорни резултати во однос на вклучувањето на универзалните банки во сегментот на хипотекарно станбено кредитирање.

Втората точка/глава на делот за Полска е посветена директно на секјуритизацијата во таа земја. Тука централно значење има улогата на специјалните финансиски институции, т.н. секјуритизациони фондови. Се работи за затворени инвестициони фондови, кои издаваат т.н. инвестициони сертификати врз основа на секјуритизациони трансакции; покрај тоа, овие фондови можат да издаваат и обврзници како инструмент за нивно финансирање. Практично, секјуритизационите фондови во Полска се посебна и добро регулирана форма во која се јавуваат т.н. претпријатија за специјална намена, кои се присутни во развиените економии. Исто така, во овој дел се наведени и одредени потенцијални придобивки од секјуритизацијата во земји како Полска:

диверсификација на изворите на финансирање на издавачите на секјуритизирани инструменти, нивен пристап до поширок пул на инвеститори и до фондови со подолги рокови и пониски трошоци (поврзано со поволните оценки за кредитен рејтинг) и сл.

Третата точка/глава од третиот дел е посветена на функционирањето на пазарот на хипотекарно позајмување и пошироко, на пазарите на недвижности во Полска, како и нивната поврзаност со финансиската криза. Резултатите во макроекомската стабилизација (редуцирање на инфлацијата), економскиот раст и со него поврзаниот раст на просечниот доход на домаќинствата, демографските фактори (релативно поволна стапка на раст на бројот на домаќинствата во однос на порастот на населението), влез на странски капитал, зголемување на конкуренцијата во банкарскиот сектор и интегрирањето на полскиот финансиски сектор во финансиските пазари на ЕУ – сето тоа поволно влијаело врз развојот на пазарот на хипотекарно позајмување. Финансиската криза краткорочно ги зголеми неизвесноста и ризиците, иако полскиот банкарски систем релативно добро ги поднесе кризните влијанија. Во иднина, за состојбата на финансискиот систем можеби поважно ќе биде влијанието на рецесионите тенденции во ЕУ и нивното евентуално надминување, како и состојбите во банкарските системи и монетарните движења во рамките на ЕУ.

Втората транзициона економија која е анализирана во дисертацијата е Словенија. Во петтата точка/глава од третиот дел, даден е осврт врз станбеното финансирање и хипотекарниот пазар во оваа земја, која нуди добра основа за компарација со Република Македонија. За разлика од Полска, Словенија на почетокот на транзицијата наследи банкарски систем во кој не постоеја класични специјализирани хипотекарни банки. Комерцијалните банки од универзален тип применуваа прилично конзервативен пристап при одобрување на заеми обезбедени со станбени хипотеки: вредноста на земите била мала во однос на вредноста на хипотеката, роковите на достасување биле релативно кратки и сл. Со тоа изостана појавата на кредитирање на нискоквалитетни должници и негативните последици од тоа по банкарскиот сектор и економијата на земјата воопшто (на пример, во форма на формирање шпекулативни ценовни балони). Основниот структурен дефицит на пазарот на домување беше недоволната понуда, што создаваше притисоци за пораст на цените на становите; но, од друга страна, изостана појава на неодржлив бум во градежништво и во секторот на домување, што оневозможи појава на нагли крахови на цените на недвижнините.

Петтата точка од овој трет дел на дисертацијата **претставува една посебна целина која е целосно посветена на состојбите и перспективите на сејкуритизацијата во Република Македонија**. Секјуритизацијата во Република Македонија (РМ) имаше специфична форма и беше поврзана со издавање на државни хартии од вредност (обврзници) врз основа на специфични нисколиквидни средства. Една група на тие „средства“ (на штедачите) беа штедните влогови деноминирани во странски валути, кои македонските банки ги наследија како обврски при распадот на поранешната федерација и кои тие не можеа да ги сервисираат. Државата *de facto* ги презеде овие банкарски обврски како „свои“ и на нивна основа креира ликвиден финансиски инструмент – структурна државна обврзница. Втората група на средства беа реалните физички имоти кои државата ги беше стекнала врз основа на национализацијата во

поранешната федерација. За дел од тие имоти, наместо реституција, беа издадени неколку емисии на обврзници за денационализација, како втор вид државни структурни обврзници. Државните структурни обврзници одиграа значајна улога во развојот на младиот и мал пазар на капитал во РМ. Кандидатката презентира анализа со пресметка на индикатори за учеството на структурните обврзници во вкупниот промет на Македонската берза, потоа за коефициентот на обрт (т.е. ликвидноста) на истите, просечните приноси и просечниот степен на ризичност (волатилност) на цените на обврзниците. Индикаторите покажуваат дека во текот на некои, особено во кризните години, структурните обврзници претставуваа значаен инструмент за тргување на инвеститорите на македонскиот берзански пазар (во 2012 учествувале со скоро 44% во вкупниот берзански промет); исто така, тие биле поликвиден инструмент отколку акциите, а очекувано, оствариле пониски просечни приноси, но и далеку пониска ризичност во споредба со акциите.

Вториот сегмент на точката за РМ се однесува на хипотекарното позајмување во земјата, а во тие рамки, пред сè на станбеното кредитирање. Во првата деценија од транзицијата, станбеното кредитирање било на релативно ниско ниво; како фактори за ваквата состојба кандидатката ги наведува: краткорочноста на депозитната база на банките, релативно ниското ниво на доход на домаќинствата, а високите цени на становите (пазарен дебаланс посебно кај страната на понудата), високите трошоци за банките при евентуална продажба на имотот кој е заложен и сл. Остварувањето позитивни стапки на економски раст и сопственичкото и конкуренциското реструктурирање на банкарскиот сектор овозможиле посериозно забрзување на станбеното кредитирање во првата половина на 2000-тите. Ефектот на финансиската криза се почувствува во 2009 преку затегнување на кредитните услови и забавување на растот на станбеното кредитирање; додека во 2010 и 2011 се јавуваат знаци на извесно опоравување. Кандидатката се осврнува на резултатите од економетриските анализи правени во НБРМ кои индицираат дека во РМ изостана формирањето ценовен балон во станбениот сектор, а во поширок контекст, и на ефектите на финансиската криза врз различните сегменти на финансискиот систем во РМ.

Во контекст на РМ, посебно треба да се истакне дека кандидатката направила сериозен обид да ги согледа ограничувањата и перспективите на секјуритизацијата во Македонија. Најпрво, создавањето на ефикасен пазар на недвижности, што значи создавање на примарен и секундарен пазар на недвижности, би создало услови за подобра алокација на ресурсите во економијата воопшто и за економски раст. Во овој контекст, кандидатката сугерира развивање на систем на секјуритизација на хипотекарните заеми, при што, посебно кај секундарниот пазар, би можело да се оди на издавање на т.н. хипотекарни заложници. Развојот на пазарот на вакви секјуритизирани инструменти би помогнал за сегментирање на ризиците кои се инхерентни за хипотекарните заеми (кредитен, каматен, инфлационен, ликвидносен) и подобро управување со нив; исто така, би се помогнало раздвојувањето на трите функции на финансиските институции во врска со хипотекарното позајмување: креирање, сопственост и сервисирање, со позитивен ефект врз капацитетот на банките за дополнително позајмување, како и проширување на понудата на инструменти достапна за инвеститорите на пазарот на капитал. При тоа, кандидатката смета

дека тука има простор за улогата на државата, посебно како гарант на хипотекарните заеми кои би биле вклучени во секјуритизацијата, како и на хипотекарните хартии од вредност. Кандидатката, всушност, сугерира реформирање на цела една комплексна структура за која таа го користи поимот „финансиска инфраструктура“ и кој опфаќа неколку компоненти на таквата инфраструктура: законска и регулациска; информациска; за вреднување на ризикот; за клиринг и порамнување и за финансиска стабилност. Се разбира, клучна реформа би била создавањето на „правна рамка за поддршка на финансиските иновации“, дури и преку посебни закони: за секјуритизација; за специфичните финансиски институции поврзани со тој процес и за финансиските деривативи (што би овозможило услови за креирање синтетички, т.е. покомплексни финансиски инструменти). Исто така, спомнати се и некои аспекти поврзани со оданочувањето на секјуритизациските трансакции; потоа, потребата за ефикасен систем на регистрација и на пренос на недвижностите и нивното заложување; значењето на рејтинг-агенциите и институциите поврзани со осигурување на хипотекарните финансиски инструменти и сл.

ОПШТА ОЦЕНА НА ДИСЕРТАЦИЈАТА И ПРЕДЛОГ

Секјуритизацијата во основа претставува процес на интензивно креирање финансиски иновации. Тој процес вклучува: нови комплексни финансиски инструменти, нови типови на финансиски институции, нова комплексна мрежа на меѓузависности помеѓу институциите во финансискиот систем, нови предизвици на финансиската регулација. Токму овие аспекти се прилично детално елаборирани во докторската дисертација на кандидатката м-р Радица Дишлиеска со наслов: **„Влијанието на секјуритизацијата врз финансиските системи на развиените и транзиционите економии во услови на глобалната финансиска криза“**. Кандидатката, користејќи обемна и релевантна литература, успеала да ги истакне клучните елементи на комплексната структура на инструменти и институции кои настанале како резултат на настојувањето да се подобри управувањето со финансиските ризици, пред се со кредитниот ризик, преку издавање структурирани инструменти базирани на здружување на поголем број поединечни кредитни побарувања/активи и нивно трансформирање во ликвидни хартии од вредност. Настојувајќи да ги осознае комплексностите на овој процес, кандидатката презентира детална анализа на природата и вреднувањето на стандардизираните и нестандардизираните деривативни финансиски инструменти, улогата на т.н ентитети за специјална намена (кај кои се пренесуваат хипотекарните заеми и кои издаваат хипотекарни обврзници), улогата на државните финансиски институции посебно при гарантирањето на долговите по хипотекарните заеми и обврзници, и сл. Во овој контекст, може да се каже дека кандидатката дала своевиден придонес во анализата на теоретските и институционалните аспекти на самиот процес на секјуритизација, што придонесува за подобро разбирање на процесот.

Вториот аспект при оцената на дисертацијата се однесува на анализата на поврзаноста на секјуритизацијата со големата финансиска криза 2007-2008. Кандидатката успеала да го идентификува миксот на макроекономски и микроекономски фактори кои довеле до кризата. Макроекономските фактори биле поврзани со експанзивноста на монетарната политика во периодот пред

кризата, како и програмите на државна поддршка на сегментот на кредитирање на домувањето. Секјуритизацијата пак е поврзана со влијание врз однесувањето, т.е. деловните поттици на банките (и другите финансиски институции): трансферирањето на кредитниот ризик преку секјуритизацијата создавало поттици за спуштање на прудентните стандарди при кредитирањето, тешко одржлива експанзија на кредитната активност и свртување кон пазарите на пари на големо за обезбедување фондови со кои ќе се финансира кредитната експанзија. Паралелно со ова, секјуритизацијата, заедно со дерегулацијата, овозможила експанзија на секторот на банкарство во сенка. Сето ова создало комплексна и меѓусебно испреплетена институционална финансиска структура која креирала поволен амбиент за експанзија на т.н. системски ризик – несолвентноста на една институција може да доведе до крах на довербата помеѓу останатите институции, замрзнување на пазарите на пари и ширење на несолвентноста во системски размери. Кандидатката успеала да ги согледа и да ги објасни ваквите комплексни меѓузависности и посебно да ги илустрира со примери на некои познати, големи финансиски институции, кои доживеале банкрот во класичен стил на т.н. навала на банка (bank run).

Во контекст на финансиската криза, кандидатката посветува должно внимание и на уште еден важен сегмент од економијата – тоа е секторот на недвижностите, а во тие рамки, финансиските инструменти кои се колатерализирани со недвижности. Шпекулативниот меур на цените на недвижностите, потхрануван и од експанзивната монетарна политика, создаде основа за неодржливиот кредитен раст, додека неизбежното прскање на тој меур ја пренесе кризата на пазарите на хипотекарно позајмување, но и пошироко, на останатите финансиски пазари и во крајна инстанца, ја иницира и Големата рецесија.

Посебен придонес во дисертацијата е анализата на секјуритизацијата во транзиционите економии, со Полска, Словенија и Македонија како поединечно анализирани случаи. Анализата на кандидатката ги покажува клучните специфичности за транзиционите во однос на развиените економии: во транзиционите економии, постојат само некои елементарни облици на сејкуритизација, така што нејзиниот развој во иднина би значел модернизација на банкарски доминирани финансиски системи во овие земји и воведување нови, иновативни финансиски инструменти со кои би се збогатила понудата на домашните пазари на капитал. При тоа, кандидатката го посочува секторот на кредитирање на домувањето и на недвижностите воопшто како најзначен за креирање примарни имоти кои би биле вклучени во секјуритизацијата. Исто така, на примерот на Полска, кандидатката посочува една институционална форма на секјуритизација која би била адекватна за условите на транзиционите економии – тоа се т.н. сејкуритизациони фондови, кои се затворени инвестициони фондови кои издаваат инвестициони сертификати врз основа на секјуритизација. Понатаму, даден е осврт и кон дилемата дали се потребни специјални хипотекарни банки или сејкуритизацијата би можеле да ја изведат и класичните банки од универзален тип.

Делот од дисертацијата посветен на Македонија е посебно значаен, бидејќи во него кандидатката успеала да ги расветли сите значајни аспекти на секјуритизацијата, како од аспект на мошне скромните искуства досега, така и од

аспект на идните перспективи. Со статистичката анализа, кандидатката ја покажува важната улога на државните структурирани обврзници, како инструменти креирани врз основа на своевидна сејкуритизација, во функционирањето и обезбедувањето одредена ликвидност на македонскиот берзански пазар на хартии од вредност. Во однос на перспективите, кандидатката успеала да понуди прилично елабориран и систематизиран предлог на реформски мерки во финансискиот систем, кој опфаќа реформи на правната и институционалната рамка на финансискиот систем и развој на примарниот и секундарниот пазар на недвижности, што сè заедно би овозможило поставување основи за иновации и модернизација во областа на финансиските пазари и институции во Република Македонија.

На дисертацијата може да ѝ се забележи дека содржи поими кои не секогаш се најсоодветен превод на оригиналните концепти од англискиот јазик на македонски јазик; но, тоа не влијае врз општото ниво на квалитетот на трудот, со оглед на тоа дека секјуритизацијата е област во која објективно е многу тешко секогаш да се пронајде соодветен превод на поими кои се тесно врзани за институционалното и културното милје на англосаксонските финансиски системи.

Врз основа на изнесените карактеристики на содржината и на квалитативните особености на трудот, Комисијата со задоволство му предлага на Наставно-научниот совет на Економскиот факултет при Универзитетот „Св. Кирил и Методиј“ во Скопје:

- **прво**, да го усвои извештајот за докторската дисертација на тема: **ВЛИЈАНИЕТО НА СЕКЈУРИТИЗАЦИЈАТА ВРЗ ФИНАНСИСКИТЕ СИСТЕМИ НА РАЗВИЕНИТЕ И ТРАНЗИЦИОНИТЕ ЕКОНОМИИ ВО УСЛОВИ НА ГЛОБАЛНАТА ФИНАНСИСКА КРИЗА**, поднесена од кандидатката м-р Радица Дишлиеска;
- **второ**, да дозволи јавна одбрана на докторската дисертација.

Скопје, август 2013 год.

Членови на Комисијата

1. Проф. д-р Владимир Филиповски с.р.
2. Проф. д-р Михаил Петковски с.р.
3. Проф. д-р Живко Атанасовски с.р.
4. Акад. Таки Фити с.р.
5. Проф. д-р Љубе Трпески с.р.

РЕФЕРАТ

ЗА ИЗБОР НА НАСТАВНИК ВО СИТЕ НАСТАВНО-НАУЧНИ ЗВАЊА ВО НАУЧНАТА ОБЛАСТ ПРОИЗВОДНО МАШИНСТВО, ТЕХНОЛОГИИ И СИСТЕМИ НА МАШИНСКИОТ ФАКУЛТЕТ ВО СКОПЈЕ

Наставно-научниот совет на Машинскиот факултет при Универзитетот „Св. Кирил и Методиј“ во Скопје, на својата редовна седница одржана на 29.VIII 2013 год., со одлука бр. 02-1727/2 од 29.VIII 2013 год. не определи за членови на Рецензентската комисија за избор на еден наставник во сите наставно-научни звања во научната област производно машинство, технологии и системи на Машинскиот факултет во Скопје.

На конкурсот за избор на наставник, објавен во дневните весници „Дневник“ и „Коха“ од 28.VI 2013 год., се пријави кандидатот д-р Глигорче Вртаноски, дипл. маш. инж., вонреден професор, вработен на Машинскиот факултет при Универзитетот „Св. Кирил и Методиј“ во Скопје.

Врз основа на предлогот и анализата на доставената конкурсна документација, како и од личното познавање на кандидатот, Рецензентската комисија го поднесува следниов

ИЗВЕШТАЈ

1. БИОГРАФСКИ ПОДАТОЦИ

Глигорче Вртаноски е роден на 15.IV 1966 год. во Прилеп, каде што ги завршил основното и средното образование со континуиран одличен успех. За време на основното и средното образование учествувал и бил наградуван повеќепати на натпреварите по ракетна техника и математика.

На Машинскиот факултет во Скопје се запишал во учебната 1984/85 год. По запишувањето бил на отслужување на воениот рок, а од учебната 1985/86 год. редовно ја следел наставата. Машинскиот факултет го завршил во предвидениот рок и дипломирал на 5.VI 1991 год. со дипломската работа *Автоматско проектирање на технологија и конструкција на алат за степенест дел со ладно истиснување*

Од 1.XI 1991 год. се запишал на постдипломски студии на Машинскиот факултет во Скопје, на насоката флексибилна автоматизација. Предвидените испити ги положил со одличен успех. Магистерската работа со наслов *Интегриран CAD/CAM/CAE систем за развој на структури со композитни материјали* успешно ја одбранил на 9.VII 1996 год. на Машинскиот факултет во Скопје.

Докторската дисертација со наслов *Истражување и развој на носечки структури од полимер бетони кај металорезачките машини*, успешно ја одбранил на 23.X 2003 год. на Машинскиот факултет во Скопје, под менторство на проф. д-р Владимир Дуковски од Машинскиот факултет во Скопје.

Кандидатот д-р Глигорче Вртаноски учествувал на повеќе симпозиуми и конференции во земјава и во странство, а активен учесник е во повеќе научноистражувачки проекти финансирани од Министерството за образование и наука на Република Македонија. За одбележување е и неговото учество во неколку меѓународни проекти.

Активно го познава англискиот јазик, а пасивно германскиот и рускиот.

1.1. Работно искуство

По завршувањето на студиите, кандидатот д-р Глигорче Вртаноски има работно искуство, и тоа:

- од 1.IV 1992 до 30.XI 1993 год., инженер-дизајнер во Одделението за развој и конструкции во Макпетрол-Композити, Скопје;
- од 1.XII 1993 до 3.IV 1995 год., раководител на Одделението за развој и конструкции во Макпетрол-Композити, Скопје;
- од 4.IV 1995 год. е вработен како стручен соработник, на определено време, при Институтот за производно машинство на Машинскиот факултет во Скопје;
- од 23.IV 1998 год. е избран во соработничкото звање асистент при Институтот за производно машинство на Машинскиот факултет во Скопје;
- од 6.III 2000 год. е преизбран во соработничкото звање асистент при Институтот за производно машинство на Машинскиот факултет во Скопје;
- од 26.II 2004 год. е избран во наставно-научното звање доцент од областа на производните технологии и системи на Машинскиот факултет во Скопје;
- од 18.XII 2008 год. е избран во наставно-научното звање вонреден професор од областа на производните технологии и системи на Машинскиот факултет во Скопје.

1.2. Студиски престои

Во текот на својот работен век, кандидатот д-р Глигорче Вртаноски има реализирано повеќе студиски престои, меѓу кои:

- во периодот јули-август 1989 год., едномесечен студиски престој на Краковската политехника во Краков, Полска, по програмата на билатерална соработка помеѓу универзитетите;
- во периодот јуни-јули 1998 год., едномесечен престој на Техничкиот универзитет во Берлин, Германија, по програмата TEMPUS-IMG;
- во периодот февруари-март 1999 год., едномесечен студиски престој на Техничкиот универзитет во Софија, финансиран од проектот PHARE Multi-Country Programme in Distance Education;

- во ноември 2000 год., двонеделен студиски престој на Техничкиот универзитет во Вилдау, финансирани од Билатерален проект на Машинскиот факултет со Техничкиот универзитет од Wildau – Германија;
- во периодот јануари – февруари 2001 год., двонеделен студиски престој на Техничкиот универзитет во Вилдау, финансирани од Билатерален проект на Машинскиот факултет со Техничкиот универзитет од Wildau – Германија;
- во периодот од август 2001 до јануари 2002, шестмесечен студиски престој во научноистражувачкиот и образовен центар при Универзитетот во Нагоја, Јапонија, финансиран од JICA Јапонија;
- во септември 2005 год., двонеделен студиски престој на Техничкиот универзитет во Диселдорф, Германија, по проект финансиран од WIPO - Женева, Швајцарија;
- во декември 2005 год., еднонеделен престој во Државниот завод за интелектуална сопственост, Загреб, Хрватска, по проект финансиран од WIPO - Женева, Швајцарија;
- во февруари 2007 год., еднонеделен престој на Универзитетот во Марибор, Словенија, по проект финансиран од TEMPUS SCM WEBLAB;
- во март 2007 год., еднонеделен престој на Техничкиот универзитет во Букурешт, Романија, по проект финансиран од WIPO - Женева, Швајцарија;
- во јуни 2008 год., еднонеделен престој на Техничкиот универзитет во Шегедин, Унгарија, по проект финансиран од WIPO - Женева, Швајцарија;
- во јули 2008 год. еднонеделен престој на Истражувачкиот центар на FujiFilm, Диселдорф, Германија, по проект финансиран од FujiFilm Токио, Јапонија;
- во јуни 2009 год. еднонеделен престој на Политехничкиот универзитет во Киев, Украина, по проект финансиран од WIPO - Женева, Швајцарија;
- во јуни 2011 год. еднонеделен престој на Универзитет во Баку, Азербејџан, по проект финансиран од WIPO - Женева, Швајцарија;
- во јануари 2012 год. еднонеделен престој на Универзитет во Торино, Италија, по проект финансиран од WIPO - Женева, Швајцарија;
- во април 2012 год. еднонеделен престој на Универзитет во Тбилиси, Грузија, по проект финансиран од WIPO - Женева, Швајцарија;
- во јуни 2012 год. десетдневен престој на Техничкиот универзитет во Вухан, Кина, по проект финансиран од CSR - Пекинг, Кина;
- во ноември 2012 год. двонеделен престој на Техничкиот универзитет во Ченгду, Сичуан, Кина, по проект финансиран од CSR - Пекинг, Кина;
- во март 2013 год. еднонеделен престој на Техничкиот универзитет во Минхен, Германија, по проект финансиран од Knor-Bremse – Минхен, Германија;

- во мај 2013 год. двонеделен престој на Истражувачкиот центар на CSR и Универзитет Мичиген од САД, во Пекинг, Кина, по проект финансиран од CSR - Пекинг, Кина.

1.3. Награди и признанија

За истакнување е заедничкото авторство со проф. д-р Владимир Дуковски, во областа на примената на полимерните бетони во современите машини, од која произлегле повеќе патенти и научна монографија, препознаени и одликувани со повеќе домашни и интернационални признанија, како:

- **Гран при и пехар од Стопанската комора на Македонија на 23. Меѓународна изложба на пронајдоци, технички унапредувања, нови производи и творештво на млади „Макинова 2003“;**
- **Награда за најуспешна иновација на универзитетите во Република Македонија од Министерството за образование и наука на Република Македонија, на 23. Меѓународна изложба на пронајдоци, технички унапредувања, нови производи и творештво на млади „Макинова 2003“;**
- **Награда за најуспешна иновација на Макинова 2003 од Сојузот на пронаоѓачите и авторите на технички унапредувања на Македонија, 2003;**
- **Диплома за постигнати особени резултати на полето на иновациите и техничките унапредувања што се применуваат во стопанството, доделена од Стопанската комора на Македонија, 2004;**
- **Патентот бр.20030433 е избран во конкуренцијата за пет патентни остварувања во Република Македонија за „Патент на годината“ 2004;**
- **Патентот бр.20030433 е награден со златен медал (Golden Medal) на 53. Светска изложба на иновации, истражувања и нови технологии (53rd World Exhibition of Innovation, Research and New Technology) „Eureka 2004“, Брисел, 16-21 ноември 2004 год.;**
- **Патентот бр.20030433 е награден со специјална награда од ректорот на Политехничкиот универзитет во Лоѓ, Полска (Price of His Excellence of the Vice-chancellor of Polytechnic of Lodz) на 53. Светска изложба на иновации, истражувања и нови технологии (53rd World Exhibition of Innovation, Research and New Technology) „Eureka 2004“, Брисел, 16-21 ноември 2004 год.;**
- **Научната монографија „Примена на полимерните бетони во машинските конструкции“ од авторите проф. д-р Владимир Дуковски и доц. д-р Глигорче Вртаноски е оценета за особено значајно остварување од интерес на Република Македонија во областа на науката и е наградена со наградата „Гоце Делчев“ за 2005 год.;**

- **Плакета од ректорот на Универзитетот „Св. Кирил и Методиј“ во Скопје**, за придонесот во развојот и афирмацијата на Универзитетот, 24 мај 2005 год.;
- **Наградата „13 Ноември“** – општествено признание за особено значајни остварувања од интерес на градот Скопје во областа на науката, 13 ноември 2005 год.;
- **Плакета од ректорот на Универзитетот „Св. Кирил и Методиј“ во Скопје**, за придонесот во развојот и афирмацијата на Универзитетот, 24 мај 2006 год.

1.4. Членство во асоцијации

Кандидатот е член на повеќе асоцијации и здруженија:

- од 1995 год. на Здружението за производно инженерство на РМ;
- од 2002 год. на Здружението за производно машинство и индустриски менаџмент;
- од 2002 на Здружението за машини и механизми на РМ;
- од 2003 на Македонското здружение на инженери;
- од 2005 на Македонската асоцијација за искористување на енергијата од биомаса – МАИЕБ;
- од 2007 е претседател на Македонската асоцијација за ветерна енергија – МАВЕ;
- од јуни 2008 до мај 2011 е во одборот на Техничкиот комитет од областа на пластика и пластичните маси (ИСПМ ТК 28 - Пластика) - Институт за стандардизација на Република Македонија.

1.5. Други активности:

Од другите активности на д-р Глигорче Вртаноски можат да се споменат:

- од 2000 год. – член е на Наставно-научниот совет на Машинскиот факултет;
- од 2003 год. – во рамките на Институтот за производно машинство избран е и ја врши функцијата раководител на Лабораторијата за металорезачки машини и обработка со режење;
- од септември 2005 год. – од страна на Светската организација за интелектуална сопственост WIPO - Женева е номиниран за универзитетски координатор за интелектуална сопственост во Република Македонија;
- од јануари 2006 год. до април 2009 год. – во рамките на Институтот за производно машинство ја врши и функцијата раководител на

Инспекциско тело за преглед и испитување на безбедност при работа на машини и уреди;

- од септември 2008 год. – во рамките на Институтот за производно инженерство и менаџмент, избран е и ја врши функцијата раководител на Лабораторијата за производни технологии и процеси;
- од јули 2008 год. до јули 2011 год. – член е на уписната комисија на Машинскиот факултет во Скопје;
- од декември 2006 год. до ноември 2009 год. – раководител е на мрежата CEEPUS II Program RO-0013-02-0607 Network: Teaching and Research of Environment-Oriented Technologies in Manufacturing (2006-2007);
- од мај 2006 год. - член е на Националниот совет за претприемаштво и конкурентност на Република Македонија;
- од јуни 2007 год. - член на Одборот за донесување на Стратегијата за интелектуална сопственост на Република Македонија 2009-2012 и Акциониот план на активности за оперативно споредување на Стратегијата, 28.седница на Влада на Република Македонија, 7.IX 2009 год.;
- од јуни 2011 год. – во рамките на Институтот за производно инженерство и менаџмент, избран е и ја врши функцијата раководител на Катедрата за производни системи и технологии;
- член на Programme Committee of IV International Symposium New Horizons 2013 of Transport and Communications, 22-23 November 2013 in Doboj.

2. НАСТАВНО-ПЕДАГОШКА АНГАЖИРАНОСТ

Во изминатиот период, кандидатот д-р Глигорче Вртаноски активно беше ангажиран во изведувањето на наставата и во научноистражувачката работа на Институтот за производно машинство.

До изборот во наставно-научното звање вонреден професор, како стручен соработник, помлад асистент и асистент, д-р Глигорче Вртаноски бил ангажиран во подготовката и одржувањето на вежбите од повеќе предмети, а потоа и како доцент е ангажиран за изведување на наставата (предавања и вежби) по повеќе предмети на додипломските студии на Машинскиот факултет во Скопје (согласно со старата студиска програма и новосоздадената студиска програма според ЕКТС, сите елаборирани во Билтенот на Универзитетот „Св. Кирил и Методиј“ бр.953, од 1.XII 2008 год., при изборот во звањето вонреден професор.

Како вонреден професор, д-р Глигорче Вртаноски е ангажиран за изведување на наставата (предавања и вежби) по следните предмети на додипломските студии на Машинскиот факултет во Скопје, на студиските програми имплементирани согласно со ЕКТС: **интернет и веб дизајн, 3Д инженерство 2, развој на нови производи и услуги, компјутерски дизајн, процеси и нивна метрика, машини и обработка, развој на нови производи, роботика и опрема за заварување, менаџмент на квалитетот, менаџмент на развој на производи, пракса во индустрија, мали и средни претпријатија.**

На студиите од втор циклус на Машинскиот факултет, д-р Глигорче Вртаноски е ангажиран на:

- редовните постдипломски студии - **part time**
- во истражувачките подрачја флексибилна автоматизација и менаџмент и контрола на квалитетот, во реализација на повеќе предмети: **современи металорезачки машини и системи, автоматизирано заварувачко производство, експериментални методи за изучување на алатните машини, индустриски работи, компјутерски интегрирани системи (CIM), компјутерски потпомогнато инженерство (CAE), компјутерски потпомогнато производство (CAM), CAD/CAM системи, менаџмент на развој на нови производи, статистичко управување на процесите (SPC), менаџмент на квалитет, целосен менаџмент на квалитетот (TQM), обезбедување на квалитет, анализа на проблемите со квалитет, методи за проектирање на карактеристиките на квалитет и менаџмент преку трошоците на квалитет.**

- редовните постдипломски студии - **full time:**
- на студиската програма производно машинство, во реализација на следниве предмети: **моделирање и симулација на физички системи, менаџмент на процесите и развој на производи;**
- на студиската програма менаџмент на животниот циклус на производ, во реализацијата на предметот: **развој и менаџмент на производи;** и
- на студиската програма метрологија, менаџмент и контрола на квалитетот, во реализацијата на следниве предмети: **одбрани поглавја од мерната техника и методи, менаџмент со мерната опрема и процесите на мерење, статистичко управување на процесите (SPC), менаџмент на развој на нови производи и процеси, методи и техники на TQM.**

На докторските студии од трет циклус кои се кординирани од Машинскиот факултет во Скопје, д-р Вртаноски ќе ги води следниве предмети од студиската програма машинство: **менаџмент на развој на нови производи, САх технологии, супституција на материјалите.**

Д-р Вртаноски, во моментот е ментор на **2** кандидатата кои работат докторски дисертации на Машинскиот факултет во Скопје и коментор на **еден** кандидат, кој работи докторска дисертација на Техничкиот универзитет во Битола.

Во изминатиот период, вонр. проф. д-р Вртаноски бил определен за член на **3** комисији за оцена и одбрана на магистерски трудови, а **5** кандидати ги работат своите магистерски трудови под негово менторство. Исто така бил и член на рецензентска комисија за магистерска тема на Стоматолошкиот факултет во Скопје.

Како вонреден професор, кандидатот бил ментор при изработка и одбрана на **20** дипломски работи на апсолвенти од насоките производно инженерство, индустриско инженерство и менаџмент и производна информатика и учествувал во комисија за оценка и одбрана на над **30** дипломски работи.

3. НАУЧНОИСТРАЖУВАЧКА И СТРУЧНО-АПЛИКАТИВНА ДЕЈНОСТ

Активностите и објавените трудови на кандидатот д-р Глигорче Вртаноски до изборот во звањето доцент претставени се во рефератите објавени во Билтенот на Универзитетот „Св. Кирил и Методиј“ во Скопје, бр. **843** од 15.I 2004 год., како и до изборот во звањето вонреден професор во Билтенот на Универзитетот бр. **953** од 1.XII 2008 год.

Во својата дваесетгодишна професионална кариера, д-р Вртаноски учествувал во изработката на над 250 научни и стручни трудови, кои се презентирани на домашни и на меѓународни научни собири и публикувани во списанија.

Во периодот по изборот за вонреден професор, од 2008 година до денес, активноста на д-р Глигорче Вртаноски е широко застапена во наставната, научноистражувачката и стручно-апликативната дејност. Кандидатот реализирал богати научни истражувања, при што за истакнување е значителниот број на проекти и трудови публикувани во земјата и во странство, претставени во документацијата во Анекс 2.

4. КРАТОК ОСВРТ НА ТРУДОВИТЕ

Трудовите што д-р Глигорче Вртаноски ги изработил во овој период, самостојно или во соработка, можат според третираната проблематика да се поделат на неколку области.

Во областа на биоинженерството, д-р Глигорче Вртаноски посветил посебно внимание на примената на современи материјали во стоматологијата. Истражувањата вклучуваат адекватност на изборот на материјалите (Анекс 2, II-25, II-26, и II-27), технологијата на нивната примена (Анекс 2, II-40, II-41, II-42 и II-44), моделирање со методот на конечни елементи (Анекс 2, II-45), со цел за определување на напонско-деформационата состојба која помага за соодветна замена на биолошкиот материјал со вештачки импланти. Развиена е метода на мастикациска сила и создадена е експериментална инсталација за определување на трајноста на забите изработени од различни материјали (Анекс 2, II-39).

Втора област во која кандидатот д-р Глигорче Вртаноски прикажува значајна активност е интелектуалната сопственост. Како координатор на Светката организација за интелектуална сопственост WIPO - Женева за Република Македонија и интернационален предавач и тренер, д-р Вртаноски заеднички со соработниците од WIPO организира бројни работилници (семинари), каде што учествува и со свои трудови во кои се разработуваат актуелната состојба во високото образование за интелектуална сопственост (Анекс 2, II-28, II-29, II-33, II-35 и II-38), интелектуалната сопственост и трансферот на технологијата на универзитетите и истражувачко-развојните институти (Анекс 2, II-30 и II-33), развивање на WIPO-алатка за менаџирање на интелектуалната сопственост (Анекс 2, II-34 и II-37) и потребата за заштита на иновациите (Анекс 2, II-31).

Посебна активност кандидатот д-р Вртаноски пројавува во областа на железничките средства и транспортот (Анекс 2, II-46 и II-47). Во рамките на оваа област реализирал соработка со Светка банка (Анекс 2, II-9 и II-10) и Кинеските железници – CSR (Анекс 2, II-11 и II-12) и ЕБРД (Анекс 2, II-13 и II-14) во процесот на прием на нови товарни вагони, како и имплементацијата на новите техничките стандарди за интероперабилност (TSI).

Во делот на стручни активности реализирал: судски вештачење и експертизи (Анекс 2, III-7, III-8, III-30, III-31, III-33, III-76, III-78, и III-79), приемни испитувања на машинска опрема на ХЕЦ „Света петка“ (Анекс 2, III-6, III-15, III-16, III-17, III-18, III-19, III-20, III-21, III-22, III-23, III-24, III-25 и III-32), утврдување на техничката вредност на железничките средства (Анекс 2, III-26, III-27, III-28, III-29, III-73, III-74 и III-75), како и испитување на техничка исправност на машини (Анекс 2, референци од III-35 до III-72).

Посебно е за одбележување учеството на кандидатот д-р Глигорче Вртаноски во научноистражувачките проекти (Анекс 2, II-4, II-5, II-6, II-7, II-8, II-16, II-17 и II-18). Неговите пошироки познавања од компјутерската техника му овозможуваат да се вклучи во истражувања не само во потесната област на неговото дејствување, но и пошироко, во областа на машинството. За одбележување е и неговото успешно ангажирање во меѓународните проекти (Анекс 2, II-9, II-10, II-11, II-12, II-13 и II-14).

ЗАКЛУЧОК И ПРЕДЛОГ

Врз основа на активностите и резултатите на кандидатот дадени во овој извештај, Комисијата може да констатира дека д-р Глигорче Вртаноски, во периодот од неговото вработување на Машинскиот факултет во Скопје до денес, вложил големи напори не само во наставната туку и во научноистражувачката и апликативната дејност. Во најголемиот број случаи се работи за истражувања кои добиле и интернационална верификација, со што се оправдува и нашата поранешна констатација дадена при изборот во звањето вонреден професор.

Оценувајќи го целосниот опус на кандидатот, Комисијата посебно може да ги истакне реализираните истражувања во областа на полимерните бетони применети во машинските структури, преку кои тој не само што ја потврдил својата репутација на сериозен истражувач, туку и придонесол за интернационалната афирмација на нашиот Факултет и Универзитет.

Со задоволство можеме да констатираме дека д-р Глигорче Вртаноски се профилира во препознатлив научен и наставен кадар, како во земјава така и надвор од неа, преку големиот меѓународен ангажман и учество во научноистражувачки и стручни проекти во соработка со меѓународни институции.

Имајќи ги предвид постигнатите резултати во изминатиов период и врз основа на изнесените анализи, како и освоените поени од наставно-образовната дејност (142,03), научноистражувачката дејност (201,70), стручно-апликативната дејност (82,00) и дејностите од поширок интерес (21,00), т.е вкупно **444,73** поени, според Правилникот за критериумите и постапката за избор во наставно-научни, научни, наставно-стручни и соработнички звања на Универзитетот „Св. Кирил и Методиј“ во Скопје, Рецензентската комисија заклучува дека во целост се исполнети условите пропишани со Законот за високото образование на Република Македонија, одредбите од Правилникот за критериумите и постапката за избор во наставно-научни, научни, наставно-стручни и соработнички звања на Универзитетот и има за чест да му предложи на Наставно-научниот совет на Машинскиот факултет во Скопје, да утврди предлог-одлука за избор на вонр. проф. д-р Глигорче Вртаноски, дипл. маш. инж., во наставно-научното звање

редовен професор во научната област производно машинство, технологии и системи на Машинскиот факултет во Скопје.

Истовремено му предлага на Универзитетскиот сенат на Универзитетот „Св. Кирил и Методиј“ во Скопје да го избере кандидатот д-р Глигорче Вртаноски, дипл. маш. инж., за наставник во научната област производно машинство, технологии и системи во звањето редовен професор.

Скопје, 30.VIII 2013

Рецензентска комисија

1. Проф. д-р Владимир Дуковски, с.р.
Машински факултет, УКИМ – Скопје
(редовен професор во пензија)
2. Проф. д-р Миколај Кузиновски, с.р.
Машински факултет, УКИМ – Скопје
3. Проф. д-р Зоран Пандилов, с.р.
Машински факултет, УКИМ – Скопје

АНЕКС 2

ОБРАЗЕЦ

**КОН ИЗВЕШТАЈОТ ЗА ИЗБОР ВО НАСТАВНО-НАУЧНО, НАУЧНО,
НАСТАВНО-СТРУЧНО И СОРАБОТНИЧКО ЗВАЊЕ**

Кандидат: Глигорче Борислав Врганоски
Институција: Машински факултет - Скопје
Научна област: производно машинство, технологии и системи

I. НАСТАВНО-ОБРАЗОВНА ДЕЈНОСТ

Р.број	Назив на активноста	Поени
	ПРВ ЦИКЛУС СТУДИИ	
	Одржување на настава	
1	ЗД инженерство 2 (V сем. – ПИНФ), (2+2), зимски 2008/2009, 2009/2010, 2010/2011, 2011/2012, 2012/2013 (2 x 0,04 x 15 x 5 = 6)	6
2	Интернет и веб дизајн (IV сем. – ПИНФ), (2+2), летен 2008/2009, 2009/2010, 2010/2011, 2011/2012, 2012/2013 (2 x 0,04 x 15 x 5 = 6)	6
3	Компјутерски дизајн (VI сем. – ПИНФ), (2+2), летен 2008/2009, 2009/2010, 2010/2011, 2011/2012, 2012/2013 (2 x 0,04 x 15 x 5 = 6)	6
4	Машини и обработка (IV сем. – ТИ и АФИ), (2+2), летен 2008/2009, 2009/2010, 2010/2011, 2011/2012, 2012/2013 (2 x 0,04 x 10 x 5 = 4)	4
5	Роботика и опрема за заварување (VI сем. – МЗКИ), (2+2), летен 2009/2010, 2011/2012, 2012/2013 (2 x 0,04 x 15 x 3 = 6)	3,6
6	Пракса во индустрија, мали и средни претпријатија (VII сем. – ПИ), (3+3), зимски 2008/2009, 2009/2010, 2010/2011, 2011/2012, 2012/2013 (3 x 0,04 x 15 x 5 = 9 / 2 = 4,5)	4,5
7	Менаџмент на квалитетот (V сем. – ИИМ), (2+2), зимски 2011/2012, 2012/2013 (2 x 0,04 x 15 x 2 = 2,4)	2,4
8	Развој на нови производи и услуги (VI сем. – ПИНФ), (3+3), летен 2011/2012, 2012/2013 (3 x 0,04 x 15 x 2 = 3,6)	3,6
9	Процеси и нивна метрика (VI сем. – ПИНФ), (2+2), летен 2011/2012, 2012/2013 (2 x 0,04 x 15 x 2 = 2,4)	2,4
		38,5
	Одржување на вежби	
10	ЗД инженерство 2 (V сем. – ПИНФ), (2+2), зимски 2008/2009, 2009/2010, 2010/2011, 2011/2012, 2012/2013 (2 x 0,03 x 15 x 5 = 4,5)	4,5
11	Менаџмент на квалитетот (V сем. – ИИМ), (2+2), зимски 2008/2009, 2009/2010, 2010/2011 (2 x 0,03 x 15 x 3 = 2,7)	2,7

12	Развој на нови производи (III сем. – ИНД), (2+2), зимски 2008/2009, 2009/2010, 2010/2011 ($2 \times 0,03 \times 15 \times 3 = 2,7$)	2,7
13	Менаџмент на развој на производи (VII сем. – ИИМ), (2+2), зимски 2008/2009, 2009/2010, 2010/2011 ($2 \times 0,03 \times 15 \times 3 = 2,7$)	2,7
14	Интернет и веб дизајн (IV сем. – ПИНФ), (2+2), летен 2008/2009, 2009/2010, 2010/2011, 2011/2012, 2012/2013 ($2 \times 0,03 \times 15 \times 5 = 4,5$)	4,5
15	Компјутерски дизајн (VI сем. – ПИНФ), (2+2), летен 2008/2009, 2009/2010, 2010/2011, 2011/2012, 2012/2013 ($2 \times 0,03 \times 15 \times 5 = 4,5$)	4,5
16	Машини и обработка (IV сем. – ТИ и АФИ), (2+2), летен 2008/2009, 2009/2010, 2010/2011 ($2 \times 0,03 \times 10 \times 5 = 1,8$)	1,8
17	Роботика и опрема за заварување (VI сем. – МЗКИ), (2+2), летен 2009/2010, 2011/2012, 2012/2013 ($2 \times 0,03 \times 15 \times 3 = 2,7$)	2,7
18	Развој на нови производи и услуги (VI сем. – ПИНФ), (3+3), летен 2008/2009, 2009/2010, 2010/2011, 2011/2012, 2012/2013 ($3 \times 0,03 \times 15 \times 5 = 4$)	6,75
19	Процеси и нивна метрика (VI сем. – ПИНФ), (2+2), летен 2008/2009, 2009/2010, 2010/2011, 2011/2012, 2012/2013 ($2 \times 0,03 \times 15 \times 5 = 4$)	4,5
		37,35
	ВТОР ЦИКЛУС НА СТУДИИ	
	Одржување на настава	
20	Развој и менаџмент на производи (II сем. – ПЛМ), (2+2), зимски 2011/2012, 2012/2013 ($2 \times 0,05 \times 15 \times 2 = 3$)	3
21	Менаџмент и сумулации на физички системи (II сем. – ПИ), летен (2+2), 2011/2012, 2012/2013 ($2 \times 0,05 \times 15 \times 2 = 3 * 50\% = 1,5$)	1,5
22	Развој на производи (II сем. – ПИ), (2+2) (менторски), летен 2011/2012, 2012/2013 ($2 \times 0,05 \times 15 \times 2 = 3 * 50\% = 1,5$)	1,5
23	Развој на производи и менаџмент на иновации (II сем. – ИДМ), (2+2) (менторски), летен 2011/2012 ($2 \times 0,05 \times 15 \times 1 = 1,5 * 50\% = 0,75$)	0,75
24	Компјутерски интегрирани системи (СИМ) (II сем. – ПИ), (2+2) (менторски), 2009/2010, 2010/2011, 2011/2012, 2012/2013 ($2 \times 0,05 \times 15 \times 4 = 6 * 50\% = 3$)	3
25	Менаџмент на квалитетот (II сем. – ПИ), (2+2) (менторски) 2008/2009, 2009/2010, 2010/2011, 2011/2012, 2012/2013 ($2 \times 0,05 \times 15 \times 5 = 7,5 * 50\% = 3,75$)	3,75
26	Менаџмент на развој на нови производи (II сем. – ПИ), (2+2) (менторски) 2008/2009, 2009/2010, 2010/2011, 2011/2012, 2012/2013 ($2 \times 0,05 \times 15 \times 5 = 7,5 * 50\% = 3,75$)	3,75
27	CAD/CAM системи (II сем. – ПИ), (2+2) (менторски), зимски 2010/2011, 2011/2012, 2012/2013 ($2 \times 0,05 \times 15 \times 3 = 4,5 * 50\% = 2,25$)	2,25
		19,5
	Подготовка на нов предмет	
28	Подготовка на нов предмет: Менаџмент на квалитетот (прв циклус)	1
29	Подготовка на нов предмет: Развој на нови производи и услуги (прв циклус)	1
30	Подготовка на нов предмет: Процеси и нивна метрика (прв циклус)	1
31	Подготовка на нов предмет: Развој и менаџмент на производи (втор циклус)	1

32	Подготовка на нов предмет: Одбрани поглавја од мерната техника и методи (втор циклус)	1
33	Подготовка на нов предмет: Менаџмент со мерната опрема и процесите на мерење (втор циклус)	1
34	Подготовка на нов предмет: Статистичко управување со процесите (SPC) (втор циклус)	1
35	Подготовка на нов предмет: Менаџмент на развој на производи и процеси (втор циклус)	1
36	Подготовка на нов предмет: Методи и техники на TQM (втор циклус)	1
		9
	Консултации со студенти	
37	Консултации со студенти 2008/2009 (182 студенти)	0,364
38	Консултации со студенти 2009/2010 (212 студенти)	0,424
39	Консултации со студенти 2010/2011 (195 студенти)	0,39
40	Консултации со студенти 2011/2012 (146 студенти)	0,292
41	Консултации со студенти 2012/2013 (153 студенти)	0,306
		1,776
42	Ментор на дипломска работа (20 студенти)	4
43	Член на комисија за оценка или одбрана на магистратура (3 студенти)	0,9
44	Член на комисија за оценка или одбрана на дипломска работа (30 студенти)	3
		7,9
45	Интерна скрипта од предавање: Машини и обработка, (дел обработка со режење), МФС, 2008	4
46	Интерна скрипта од предавање: Интернет и Веб дизајн, МФС, 2009	4
47	Интерна скрипта од предавање: Компјутерски дизајн и анимации, МФС, 2010	4
48	Интерна скрипта од предавање: 3Д инженерство 2, МФС, 2010	4
49	Интерна скрипта од предавање: Бизнис процеси и нивна метрика, МФС, 2011	4
50	Интерна скрипта од предавање: Дизајн и развој на производи и менаџмент на иновации, МФС, 2011	4
51	Интерна скрипта од предавања: Развој и менаџмент на производ, МФС, 2011 (предавања за MAS-PLM проект plm-courses.mf.edu.mk)	4
		28
	ВКУПНО	142,03

II. НАУЧНОИСТРАЖУВАЧКА ДЕЈНОСТ

Р.број	Назив на активноста	Поени
1	Ментор на докторска дисертација (2 во тек)	6
2	Коментор на докторска дисертација (1 во тек)	1,5
3	Ментор на магистерска работа (5 во тек)	5

		12,5
	Раководител на национални проекти	
4	Вртаноски Г. , Дуковски В., и др.: Зголемување на конкурентноста преку квалитетот на производите и процесите, Развојно – истражувачки проект софинансиран од Министерство за наука на Република Македонија и Квантум Доо – Скопје, јануари 2008 – јануари 2009.	6
5	Вртаноски Г. , и др.: Развој на нови производи за медицинската и автомобилската индустрија, Стручно–апликативен проект финансиран од Алкалоид АД Скопје, јануари 2007 – декември 2009.	6
6	Vrtanoski G.: Quality Inspection and Acceptance of New Flat-Bed Freight Wagon Regnss-z (K) – Gosa FSV, Smedervska Palanka, Serbia, (05/2010 – 03/2011) – Quality inspection of the works for manufacturing and final acceptance in the process of purchasing of new 11 flat-bed freight wagon for Macedonian Railway Transport AD Skopje, according to the UIC and TSI standards; Client: / Funding: MZ Transport AD Skopje, Position: QA Team Leader.	6
7	Vrtanoski G.: Quality Inspection and Acceptance of New Freight Wagon Rgns-z (K) – TZV Gredelj, Zagreb, Croatia, (05/2010 – 05/2011) – Quality inspection of the works for manufacturing and final acceptance in the process of purchasing of new 25 freight wagon for Macedonian Railway Transport AD Skopje, according to the UIC and TSI standards; Client: / Funding: MZ Transport AD Skopje, Position: QA Team Leader.	6
8	Вртаноски Г. , и др.: Имплементација на системот за производство на медицински помагала ISO 13485 во фабриката за производство на медицински раствори, Стручно–апликативен проект финансиран од Алкалоид АД Скопје, јануари 2009 – декември 2011.	6
		30
	Раководител на меѓународни проекти	
9	Vrtanoski G. (team leader): Supervision of activities for Freight Wagons Regnss-z (K) – Contract No. Po83499 IFB No. FB-RWMRT 2009/2, (09/2009 – 05/2011) – Supervision of implementation of the activity for building and delivery of new 11 flat-bed freight wagon for Macedonian Railway Transport AD Skopje, according to the UIC and TSI standards; Client: / Funding: IFB, Position: Rolling Stock Railway Expert.	9
10	Vrtanoski G. (team leader): Supervision of activities for Freight Wagons Regnss-z (K) – Contract No. Po83499 IFB No. FB-RWMRT 2009, (10/2009 – 06/2011) – Supervision of implementation of the activity for building and delivery of new 25 freight wagon for Macedonian Railway Transport AD Skopje, according to the UIC and TSI standards; Client: / Funding: IFB, Position: Rolling Stock Railway Expert.	9
11	Vrtanoski G. (team leader): Transponding European Norms of the Technical Interoperability Standards in Quality Production of the New Developed Locomotives, DMU and EMU – CSR Zhuzhou Electric Locomotive Co., Ltd, Zhuzhou, Hunan, China, (06/2012 – 05/2015) – Quality inspection of the works for design, development, manufacturing, quality assurance and final acceptance of the process for the TSI Certification; Client: / Funding: CSR Zhuzhou Electric Locomotive Co., Ltd, Zhuzhou, Hunan, China; Position: QA Expert.	9

12	Vrtanoski G. (team leader): Transponding European Norms of the Technical Interoperability Standards in Quality Production of the New Freight Wagons – CSR Meishan Co., Ltd, Meishan City, Sichuan, China, (12/2012 – 11/2015) – Quality inspection of the works for design, development, manufacturing, quality assurance and final acceptance of the process for the TSI Certification; Client: / Funding: CSR Meishan Co., Ltd, Meishan City, Sichuan, China; Position: QA Expert.	9
13	Vrtanoski G. (local team leader): Macedonian Railways Rolling Stock Renewal Project, EBRD Project No. 43997, (10/2012 – 03/2016) – TCS ID: 37045: Macedonian Railways Rolling Stock Renewal Project – Assistance to PIU for TS: Freight Wagon; Contract No.: C26160/AUS1-2013-03-03, Client: / Funding: EBRD Grant to MRT JSC Skopje / EBRD Grant, SubContractor: iC consulenten ZT GmbH, Vienna, Austria, Position: Freight Wagon Specialist.	9
14	Vrtanoski G. (team leader): Macedonian Railways Rolling Stock Renewal Project, EBRD Project No. 43997, (10/2012 – 03/2016) – TCS ID: 7040-37045: Macedonian Railways Rolling Stock Renewal Project – Assistance to PIU for TS: Electric Locomotive GO Modernization; Contract No.: 907/1-05.07.2013, Client: / Funding: MRT JSC Skopje / EBRD Loan Funded, SubContractor: URS Infrastructure & Environment UK Limited, Glasgow, United Kingdom, Position: Electric Locomotives Maintenance Specialist.	9
		54
	Национален координатор на меѓународен проект	
15	Национален координатор на меѓународен научен проект: CII-RO-0013-02-0607 „Teaching and Research of Environment-Oriented Technologies in Manufacturing”, CEEPUS, project network, 2006-2007, 2007-2008, 2008-2009 (Vrtanoski G. – coordinator for MK)	6
		6
	Учесник во национални проекти	
16	Gecevska V. (coordinator), Dukovski V., Vrtanoski G. , Radonjanin Z., Josifovski S. etc: Design and Production of new acrylic bath products; Development and Investigation Project financed by the Ministry of Education and Science of the Republic of Macedonia, Beneficiary company: Luxor Aquamatic-Skopje, 2008-2009.	3
17	Мојсоска Л., Богоевски С., Vrtanoski G. : Симулации и конзерваторски интервенции на живописот на црквата „Св. Богородица Перивлептос” во Охрид, Научно – истражувачки проект финансиран од Министерство за култура на Република Македонија, Музеј на град Охрид, септември 2008 – февруари 2009.	3
18	Дуковски В., Vrtanoski G. , и др.: CAD/CAM интеграција во производството на модели за пумпи, Развојно – истражувачки проект софинансиран од Министерство за наука на Република Македонија и МЗТ Пумпи АД – Скопје, јануари 2008 – јануари 2009.	3
19	Вртески Ј. (координатор), Христов Г., Vrtanoski G. : Студија за потребите од идни инвестиции во водоводна и канализациона инфраструктура во Североисточниот плански регион со критериуми за приоритизација на инвестициите и системи на управување, Балкан девелопмент солутионс БДС ДОО Скопје, Клиент-Центар за развој на Североисточниот плански регион, јули 2009 – март 2010, стр 114.	3

20	Вртески Ј. (координатор), Христов Г., Вртаноски Г. : Стратегија за заедничка прекугранична економска соработка на областа Кустендил (Република Бугарија) и североисточниот плански регион (Република Македонија) со акционен план 2012-2017, Балкан девелоупмент солутсионс БДС ДОО Скопје, ИПА Прекугранична соработка проект, Клиент-Центар за развој на Североисточниот плански регион, декември 2011 - мај 2012, стр 64.	3
21	Вртески Ј. (координатор), Христов Г., Вртаноски Г. : Моделирање и изработка на ГИС геодата база за компонентите на природните ресурси и компонентите на потенцијалните ризици од природните несреќи и катастрофи во општината Пехчево (Република Македонија) и општина Симитли (Република Бугарија), Балкан девелоупмент солутсионс БДС ДОО Скопје, ИПА Прекугранична соработка проект, Клиент-општина Пехчево, декември 2011 - септември 2013.	3
		18
	Учесник во меѓународни проекти	
22	Gecevska V. (coordinator), Dukovski V., Cus F., Vrtanoski G. , Pandilov Z., Anisic Z., Cosic P.: Development of Optimization Methodology for NC Machining by Using Heuristics Methods, Scientific Project with International Cooperation financed by the Ministry of Education and Science of the Republic of Macedonia, three year period (2006-2009).	5
23	Verification Consultant of the project EU/EBRD SME Competitiveness Support Facility (SME-CSF), Contract No. C21259/ECWB-2010-11-31 (11/2011 – 11/2013) – Verification consultant for sub-projects in the field of environmental protection, occupational health and safety and product quality and safety.; Client: / Funding: KPMG Bulgaria OOD Sofia, subcontract KPMG Dooel Skopje, Republic of Macedonia, Position: OHSAS expert / Verification Consultant - Vrtanoski G.	5
24	Matushek K. (coordinator): Macedonian Railways Rolling Stock Renewal Project, EBRD Project No. 43997, (10/2012 – 03/2016) – TCS ID: 37045: Macedonian Railways Rolling Stock Renewal Project – Assistance to PIU for TS: DMU/EMU; Contract No.: C26160/AUS1-2013-03-03, Client: / Funding: EBRD Grant to MRT JSC Skopje / EBRD Grant, SubContractor: iC consulenten ZT GmbH, Vienna, Austria, Position: Traction Specialist - Vrtanoski G.	5
25	Millar R. (coordinator): Macedonian Railways Rolling Stock Renewal Project, EBRD Project No. 43997, (10/2012 – 03/2016) – TCS ID: 7040-37045: Macedonian Railways Rolling Stock Renewal Project – Assistance to PIU for TS: Energy Efficiency OIS; Contract No.: 907/1-05.07.2013, Client: / Funding: MRT JSC Skopje / EBRD Loan Funded, SubContractor: URS Infrastructure & Environment UK Limited, Glasgow, United Kingdom, Position: Buildings Energy Efficiency Specialist - Vrtanoski G.	5
		20
	Трудови со оригинални научни резултати, објавени во научно/стручно списание	
25	Andonovic V., Vrtanoski G. : Growing Rapid Prototyping as a Technology in Dental Medicine, Mechanical Scientific Engineering Journal, Vol. 29, No. 1, pp 31-39, Skopje 2010, Coden: MINSC5, ISSN 1857-5293, UDC 621.	3,6
26	Vrtanoski G. , Andonovic V.: Shape Memory Alloys in Dental Medicine, Mechanical Engineering Scientific Journal, Vol. 30, No. 1-2, pp 17-21, Skopje 2012, Coden: MINSC5, ISSN 1857-5293, UDC 621.	3,6
27	Andonovic V., Vrtanoski G. : Biomaterials in Dental Practice, Mechanical Engineering Scientific Journal Vol. 30, No. 1-2, pp 23-28, Skopje 2012, Coden: MINSC5, ISSN 1857-5293, UDC 621.	3,6
		10,8
	Трудови со оригинални научни резултати, објавени во зборник на	

	трудови од научен/стручен собир	
28	Vrtanoski G.: Current Status of Teaching Intellectual Property at University of Skopje, WIPO Inter-Regional Workshop on Reviewing the Study “Management of Academic Intellectual Property and Early Stage Innovation in Countries in Transitions, December 15 – 17, 2008, Budapest, Hungary.	2
29	Vrtanoski G.: Management of Academic Intellectual Property and Early Stage Innovation in Countries in Transition, Sub-Regional Seminar on the Commercialization and Enforcement of Intellectual Property Rights, April 1 – 3, 2009, Skopje, Macedonia.	2
30	Vrtanoski G.: Management of IP and Transfer of Technologies for Universities and R&D Institutions, WIPO Regional Workshop on Intellectual Property Management and Successful Technology Licensing (STL) for Universities, June 9 – 10, 2009, Kiev, Ukraine.	2
31	Vrtanoski G.: Why, When and Where to Protect Inventions, WIPO National Seminar on the Patent Cooperation Treaty (PCT), November 19 – 20, 2009, Skopje, Macedonia.	2
32	Vrtanoski G.: IP Situation in the Republic of Macedonia at Technical Faculties in High Education, Regional Conference on Teaching Intellectual Property in Higher Education Establishments, September 1 – 2, 2010, Beograd, Serbia.	2
33	Vrtanoski G.: Current Status of Teaching Intellectual Property at Higher Education Institutions, WIPO Inter-Regional Consultations, October 27, 2010, Budapest, Hungary.	2
34	Vrtanoski G.: WIPO Tool on Management of Academic Intellectual Property, WIPO National Seminar on IP Assets Valuation for Technology Transfer, October 28, 2010, Budapest, Hungary.	2
35	Vrtanoski G.: Needs and Expectations Regarding Technology Transfer Issues at the Higher Education, WIPO Regional Seminar on Technology Transfer Issues, June 9 – 10, 2011, Baku, Azerbaijan.	2
36	Нусев С., Вртаноски Г. , Андоновиќ В.: Биоматеријали во денталната пракса, Зборник на трудови Технички факултет – Битола, Универзитет “Св. Климент Охридски” – Битола, октомври 2011.	1,6
37	Vrtanoski G.: The Role of Technology Transfer and IP Commercialization in Economic Future Prospective, WIPO National Seminar on Technology Transfer, November 17 – 18, 2011, Skopje, Macedonia.	2
38	Vrtanoski G.: Intellectual Property at the Higher Education in the Republic of Macedonia, WIPO Inter-Regional Workshop on Technology Transfer Issues, April 11 – 12, 2012, Tbilisi, Georgia.	2
		21,6
	Трудови со оригинални научни/стручни резултати, објавени во зборник на трудови од научен/стручен собир со меѓународен уредувачки одбор	
39	Vankovski V., Kovaceska G., Vrtanoski G.: Clinical and laboratory experiences with zirconium, First International Congress of New Technologies in Dental Medicine – Zirconium, December 13, 2008, Zagreb, Croatia.	2,4
40	Andonovic V., Vrtanoski G.: Novel Rapid Technology Approach Used in Dental Medicine, International Virtual Journal, Machines, Technologies, Materials, MTM, Year IV, Issue 6 / 2010, Sofia, Bulgaria, pp 53-57, ISSN 1313-0226.	2,7
41	Vrtanoski G. , Andonovic V.: Smart Materials in Dental Medicine, Proceedings of International Conference on innovative Technologies, IN-TECH 2010, Prague, Czech Republic, September 14 – 16, 2010, pp357-361, ISBN 978-80-904502-2-6.	2,7

42	Runcev D., Vrtanoski G. , Trpkovski Lj.: Heated Tool Butt Welding of Polyethylen Pipes, Proceedings of International Conference DEMI 2011, Banja Luka, Bosnia and Herzegovina, May 26 – 28, 2011, pp337-342, ISBN 978-99938-39-36-1.	2,4
43	Vrtanoski G. , Andonovic V.: Rapid Technology in Dental Biomechanics, Proceedings of International Conference DEMI 2011, Banja Luka, Bosnia and Herzegovina, May 26 – 28, 2011, pp413-418, ISBN 978-99938-39-36-1.	2,7
44	Andonovic V., Vrtanoski G. : CAD/CAM Technology in Dental Medicine, Proceedings of International Conference DEMI 2011, Banja Luka, Bosnia and Herzegovina, May 26 – 28, 2011, pp259-264, ISBN 978-99938-39-36-1.	2,7
45	Vrtanoski G. , Trajkov K., Kovachevska G.: Approach to the Modeling of the Biomechanical System, Proceedings of International Conference DEMI 2013, Banja Luka, Bosnia and Herzegovina, May 30 – June 1, 2013 (во печат).	2,4
46	Dimanoski K., Vrtanoski G. , Stojić G.: Definisanje parametara koji utiču na planiranje transportnih kapaciteta u železničkom teretnom saobraćaju, IV International Symposium New Horizons 2013 of Transport and Communications, Doboj, Bosnia and Herzegovina, November 22 – 23, 2013 (во печат).	2,4
47	Korunoski I., Vrtanoski G. , Dimanoski K.: Modernization od DMU Train, Series 712 - Macosa, IV International Symposium New Horizons 2013 of Transport and Communications, Doboj, Bosnia and Herzegovina, November 22 – 23, 2013 (во печат).	2,4
		22,8
	Секциско предавање на научен/стручен собир со меѓународно учество	
48	Vrtanoski G. : Management of Academic Intellectual Property and Early Stage Innovation in Countries in Transition, Sub-Regional Seminar on the Commercialization and Enforcement of Intellectual Property Rights, April 1 – 3, 2009, Skopje, Macedonia.	2
49	Vrtanoski G. : Why, When and Where to Protect Inventions, WIPO National Seminar on the Patent Cooperation Treaty (PCT), November 19 – 20, 2009, Skopje, Macedonia.	2
50	Vrtanoski G. : The Role of Technology Transfer and IP Commercialization in Economic Future Prospective, WIPO National Seminar on Technology Transfer, November 17 – 18, 2011, Skopje, Macedonia.	2
		6
	ВКУПНО	201,70

III. СТРУЧНО-АПЛИКАТИВНА ДЕЈНОСТ

Р.број	Назив на активноста	Поени
	Експертски активности: евалуација, стручна ревизија, супервизија, проценка на капитал, систематизација, методологија	
1	Рецензент на проекти за технолошки развој во рамките на програмата на Министерството за образование и наука на Република Македонија, конкурси во 2009, 2010 год.	2

2	Рецензент на билатерални проекти во рамките на програмата на Министерството за образование и наука на Република Македонија, конкурс во 2011 год.	1
3	Рецензент на научноистражувачки проекти во рамките на програмата на Министерството за образование и наука на Република Македонија, конкурс во 2010 год.	1
4	Рецензент за избор на "Најмлад научник" во 2011, награда на Претседателот на Република Македонија, февруари 2012 год.	1
5	Дуковски В., Вртаноски Г.: Судско вештачење за машина за екструдирање на пластични цевки, Основен суд Велес, Технички извештај бр. 03-2001/1, Машински факултет - Скопје, декември 2008, стр. 19.	1
6	Вртаноски Г.: Извештај за преглед на турбинско вратило од ХЕ „Света петка“, Витковице, Острава, Чешка, 22-23.01.2009 год., Машински факултет - Скопје, февруари 2009, стр. 5.	1
7	Дуковски В., Вртаноски Г.: Судско вештачење за машина за обработка на дрво, Основен суд Тетово, Технички извештај бр. 03-3629/1, Машински факултет - Скопје, март 2009, стр. 8.	1
8	Дуковски В., Вртаноски Г.: Дополнување кон судско вештачење за машина за обработка на дрво, Основен суд Тетово, Технички извештај бр. 03-3629/1, Машински факултет - Скопје, септември 2009, стр. 4.	1
9	Вртаноски Г.: Развој на единствен систем за пакување и затворање на ПЕТ шишина и канистри, Алкалоид АД Скопје, април 2009.	1
10	Вртаноски Г.: Технички фајл за кертриџ од сув дел Б за дијализен раствор, Алкалоид АД Скопје, јули 2009.	1
11	Вртаноски Г.: СОП-стандардни оперативни процедури за воведување на ИСО 13485, Алкалоид АД Скопје, септември 2009.	1
12	Вртаноски Г.: Автоматски систем за контрола на средината во магацин за готова роба, Алкалоид АД Скопје, октомври 2009.	1
13	Вртаноски Г.: Автоматски систем за полнење на течни минерални ѓубрива, Алкалоид АД Скопје, февруари 2010.	1
14	Вртаноски Г.: Развој на нов производ - раствор за леќи, Алкалоид АД Скопје, јуни 2010.	1
15	Вртаноски Г., Стојковски В.: Димензиска хомологност на статорските прстени (stay ring) и облогите на турбинската шахта (pit liner) од турбина 1 и турбина 2 во фаза – после машинска обработка за ХЕЦ „Света петка“, Ѓуро Ѓаковиќ, Славонски Брод, Хрватска, 28.06-01.07.2010 год, Стручен извештај, Машински факултет - Скопје, јули, 2010, стр. 16.	1
16	Вртаноски Г., Стојковски В.: Фабричка монтажа на заптивката од турбинското вратило за агрегат 2 на ХЕЦ „Света петка“, Литострој Повер, Љубљана, Словенија, 14.03-18.03.2011 год, Стручен извештај, Машински факултет - Скопје, март, 2011, стр. 2.	1
17	Вртаноски Г., Стојковски В.: Хидростатско испитување на склопот од пневматска заптивка од агрегат 2 на ХЕЦ „Света петка“, Литострој Повер, Љубљана, Словенија, 14.03-18.03.2011 год, Стручен извештај, Машински факултет - Скопје, март, 2011, стр. 2.	1
18	Вртаноски Г., Стојковски В.: Димензиска контрола на склопот од дифузорскиот конус за агрегат 2 на ХЕЦ „Света петка“, Литострој Повер, Љубљана, Словенија, 14.03-18.03.2011 год, Стручен извештај, Машински факултет - Скопје, март, 2011, стр. 4.	1

19	Вртаноски Г., Стојковски В.: Димензиска контрола на склопот од спроводниот апарат за агрегат 2 на ХЕЦ „Света петка”, Литострој Повер, Љубљана, Словенија, 14.03-18.03.2011 год, Стручен извештај, Машински факултет - Скопје, март, 2011, стр. 4.	1
20	Вртаноски Г., Стојковски В.: Фабричка монтажа на турбинското водечко лежиште за агрегат 2 на ХЕЦ „Света петка”, Литострој Повер, Љубљана, Словенија, 14.03-18.03.2011 год, Стручен извештај, Машински факултет - Скопје, март, 2011, стр. 3.	1
21	Вртаноски Г., Стојковски В.: Димензиска контрола на кукиште од турбинското лежиште за агрегат 2 на ХЕЦ „Света петка”, Литострој Повер, Љубљана, Словенија, 14.03-18.03.2011 год, Стручен извештај, Машински факултет - Скопје, март, 2011, стр. 2.	1
22	Вртаноски Г., Стојковски В.: Димензиска контрола на конус 3 од агрегат 2 на ХЕЦ „Света петка”, Литострој Повер, Љубљана, Словенија, 14.03-18.03.2011 год, Стручен извештај, Машински факултет - Скопје, март, 2011, стр. 2.	1
23	Вртаноски Г., Стојковски В.: Димензиска контрола на конус 2 од агрегат 2 на ХЕЦ „Света петка”, Литострој Повер, Љубљана, Словенија, 14.03-18.03.2011 год, Стручен извештај, Машински факултет - Скопје, март, 2011, стр. 2.	1
24	Вртаноски Г., Стојковски В.: Димензиска контрола на конус 1 од агрегат 2 на ХЕЦ „Света петка”, Литострој Повер, Љубљана, Словенија, 14.03-18.03.2011 год, Стручен извештај, Машински факултет - Скопје, март, 2011, стр. 2.	1
25	Вртаноски Г., Стојковски В.: Димензиска контрола на заптивен прстен 2/2 за агрегат 2 на ХЕЦ „Света петка”, Литострој Повер, Љубљана, Словенија, 14.03-18.03.2011 год, Стручен извештај, Машински факултет - Скопје, март, 2011, стр. 2.	1
26	Вртаноски Г.: Преглед, анализа и утврдување на техничка вредност на отпишани локомотиви од серија 661, во фирмата „МЖ-Транспорт АД” - Скопје, Стручен извештај бр. 07-603/4, ЦИРКО, Машински факултет - Скопје, април 2011, стр. 57.	1
27	Вртаноски Г.: Преглед, анализа и утврдување на техничка вредност на отпишани дизел моторни возови (ДМУ) од серија 712, во фирмата „МЖ-Транспорт АД” - Скопје, Стручен извештај бр. 07-603/5, ЦИРКО, Машински факултет - Скопје, април 2011, стр. 69.	1
28	Вртаноски Г.: Преглед, анализа и утврдување на техничка вредност на отпишани патнички вагони, во фирмата „МЖ-Транспорт АД” - Скопје, Стручен извештај бр. 07-603/6, ЦИРКО, Машински факултет - Скопје, мај 2011, стр. 60.	1
29	Вртаноски Г.: Преглед, анализа и утврдување на техничка вредност на отпишани товарни вагони, во фирмата „МЖ-Транспорт АД” - Скопје, Стручен извештај бр. 07-603/7, ЦИРКО, Машински факултет - Скопје, мај 2011, стр. 93.	1
30	Дуковски В., Вртаноски Г.: Вештачење за индустриски дизајн на „делови за амортизери” со регистарски број 642, „СТД” Доо Нов Дојран, Вешт наод и мислење бр. 07-2023/3, Машински факултет - Скопје, септември 2011, стр. 29.	1
31	Вртаноски Г.: Записник од судско вештачење од стручен увид на „Карусел струг”, Основен суд Скопје 1, Стручен извештај - Записник бр. 03-3297/2, Машински факултет - Скопје, декември 2011, стр. 4.	1
32	Вртаноски Г., Марков З.: Димензиска контрола на склопот од генераторско и турбинско вратило од агрегат 2 на ХЕЦ „Света петка”, Стручен извештај, Машински факултет - Скопје, април 2012, стр. 4.	1

33	Вртаноски Г.: Вештачење и проценка на штета на превезуван оштетен товар: цилиндричен сад – резервоар (стерилен танк), Стручен наод и мислење по врска штета бр. 5100000007/12, „КЈУБИ Македонија” АД – Скопје, август 2012, стр. 9.	1
34	Вртаноски Г.: Проценка на опрема инсталирана во живинарската фарма „Демир Хисар” – с. Белче, Стручен наод и мислење, „КЈУБИ Македонија” АД – Скопје, септември 2012, стр. 5.	1
35	Вртаноски Г.: Преглед и испитување на техничка исправност на бандаж струг: W. Hegenscheidt K.G. 105, инсталиран во фирмата „МЖ Транспорт АД” – Скопје, К.Г., Технички извештај и Стручен наод бр. 07-10124/001, Машински факултет - Скопје, септември 2012, стр. 5.	1
36	Вртаноски Г.: Преглед и испитување на техничка исправност на струг: Saechs Maschinenfabrik Chemnitz, инсталиран во фирмата „МЖ Транспорт АД” – Скопје, Технички извештај и Стручен наод бр. 07-10124/002, Машински факултет - Скопје, септември 2012, стр. 5.	1
37	Вртаноски Г.: Преглед и испитување на техничка исправност на карусел струг: ILR Zeleznik DK.1600, инсталиран во фирмата „МЖ Транспорт АД” – Скопје, Технички извештај и Стручен наод бр. 07-10124/003, Машински факултет - Скопје, септември 2012, стр. 5.	1
38	Вртаноски Г.: Преглед и испитување на техничка исправност на валц преса: Heche & Grohs Hugkeswagen, инсталирана во фирмата „МЖ Транспорт АД” – Скопје, Технички извештај и Стручен наод бр. 07-10124/004, Машински факултет - Скопје, септември 2012, стр. 5.	1
39	Вртаноски Г.: Преглед и испитување на техничка исправност на карусел струг: TOS HULIN SKJ20, инсталиран во фирмата „МЖ Транспорт АД” – Скопје, Технички извештај и Стручен наод бр. 07-10124/005, Машински факултет - Скопје, септември 2012, стр. 5.	1
40	Вртаноски Г.: Преглед и испитување на техничка исправност на струг за ракавци: SEELERS, инсталиран во фирмата „МЖ Транспорт АД” – Скопје, Технички извештај и Стручен наод бр. 07-10124/006, Машински факултет - Скопје, септември 2012, стр. 5.	1
41	Вртаноски Г.: Преглед и испитување на техничка исправност на дупчалка: FRANZ BRAUN, инсталирана во фирмата „МЖ Транспорт АД” – Скопје, Технички извештај и Стручен наод бр. 07-10124/007, Машински факултет - Скопје, септември 2012, стр. 5.	1
42	Вртаноски Г.: Преглед и испитување на техничка исправност на комбинирана столарска машина: FMRU Arsenije Spasic KSM-500, инсталирана во фирмата „МЖ Транспорт АД” – Скопје, Технички извештај и Стручен наод бр. 07-10124/008, Машински факултет - Скопје, септември 2012, стр. 5.	1
43	Вртаноски Г.: Преглед и испитување на техничка исправност на столарска пила: EDOARDO, инсталирана во фирмата „МЖ Транспорт АД” – Скопје, Технички извештај и Стручен наод бр. 07-10124/009, Машински факултет - Скопје, септември 2012, стр. 5.	1
44	Вртаноски Г.: Преглед и испитување на техничка исправност на струг: ADA Potisje Mogando PA30, инсталиран во фирмата „МЖ Транспорт АД” – Скопје, Технички извештај и Стручен наод бр. 07-10124/0010, Машински факултет - Скопје, септември 2012, стр. 5.	1
45	Вртаноски Г.: Преглед и испитување на техничка исправност на комбинирана столарска машина: MIO Standard NOBI 83, инсталирана во фирмата „МЖ Транспорт АД” – Скопје, Технички извештај и Стручен наод бр. 07-10124/0011, Машински факултет - Скопје, септември 2012, стр. 5.	1

[illegible]

60	Вртаноски Г.: Преглед и испитување на техничка исправност на краткоодна рендисалка: INFRATIREA 1502, инсталирана во фирмата „МЖ Транспорт АД“ – Скопје, Технички извештај и Стручен наод бр. 07-10124/0026, Машински факултет - Скопје, септември 2012, стр. 5.	1
61	Вртаноски Г.: Преглед и испитување на техничка исправност на брусилка: Prvomajska UOZA-5, инсталирана во фирмата „МЖ Транспорт АД“ – Скопје, Технички извештај и Стручен наод бр. 07-10124/0027, Машински факултет - Скопје, септември 2012, стр. 5.	1
62	Вртаноски Г.: Преглед и испитување на техничка исправност на дупчалка: TIGAR SARLAN TB-13A, инсталирана во фирмата „МЖ Транспорт АД“ – Скопје, Технички извештај и Стручен наод бр. 07-10124/0028, Машински факултет - Скопје, септември 2012, стр. 5.	1
63	Вртаноски Г.: Преглед и испитување на техничка исправност на дупчалка: TIGAR SARLAN 39, инсталирана во фирмата „МЖ Транспорт АД“ – Скопје, Технички извештај и Стручен наод бр. 07-10124/0029, Машински факултет - Скопје, септември 2012, стр. 5.	1
64	Вртаноски Г.: Преглед и испитување на техничка исправност на струг: Prvomajska TES-3-250/1500, инсталиран во фирмата „МЖ Транспорт АД“ – Скопје, Технички извештај и Стручен наод бр. 07-10124/0030, Машински факултет - Скопје, септември 2012, стр. 5.	1
65	Вртаноски Г.: Преглед и испитување на техничка исправност на дупчалка: ISKRA Kranj MVS, инсталирана во фирмата „МЖ Транспорт АД“ – Скопје, Технички извештај и Стручен наод бр. 07-10124/0031, Машински факултет - Скопје, септември 2012, стр. 5.	1
66	Вртаноски Г.: Преглед и испитување на техничка исправност на дупчалка: Prvomajska STB-32, инсталирана во фирмата „МЖ Транспорт АД“ – Скопје, Технички извештај и Стручен наод бр. 07-10124/0032, Машински факултет - Скопје, септември 2012, стр. 5.	1
67	Вртаноски Г.: Преглед и испитување на техничка исправност на дупчалка: TIGAR SARLAN 23, инсталирана во фирмата „МЖ Транспорт АД“ – Скопје, Технички извештај и Стручен наод бр. 07-10124/0033, Машински факултет - Скопје, септември 2012, стр. 5.	1
68	Вртаноски Г.: Преглед и испитување на техничка исправност на струг: Kikinda PUS-2000, инсталиран во фирмата „МЖ Транспорт АД“ – Скопје, Технички извештај и Стручен наод бр. 07-10124/0034, Машински факултет - Скопје, септември 2012, стр. 5.	1
69	Вртаноски Г.: Преглед и испитување на техничка исправност на дупчалка: DALMASTROJ BD-4, инсталирана во фирмата „МЖ Транспорт АД“ – Скопје, Технички извештај и Стручен наод бр. 07-10124/0035, Машински факултет - Скопје, септември 2012, стр. 5.	1
70	Вртаноски Г.: Преглед и испитување на техничка исправност на дупчалка: TIGAR SARLAN 23, инсталирана во фирмата „МЖ Транспорт АД“ – Скопје, Технички извештај и Стручен наод бр. 07-10124/0036, Машински факултет - Скопје, септември 2012, стр. 5.	1
71	Вртаноски Г.: Преглед и испитување на техничка исправност на комбинирана столарска машина: FMRU Arsenije Spasic KSM-500, инсталирана во фирмата „МЖ Транспорт АД“ – Скопје, Технички извештај и Стручен наод бр. 07-10124/0037, Машински факултет - Скопје, септември 2012, стр. 5.	1
72	Вртаноски Г.: Преглед и испитување на техничка исправност на струг: ADA Potisje Morando US-51, инсталиран во фирмата „МЖ Транспорт АД“ – Скопје, Технички извештај и Стручен наод бр. 07-10124/0038, Машински факултет - Скопје, септември 2012, стр. 5.	1

73	Вртаноски Г.: Преглед, анализа и утврдување на техничка вредност на отпишани локомотиви од серија 661, во фирмата „МЖ-Транспорт АД” - Скопје, Стручен извештај бр. 07-936/5, ЦИРКО, Машински факултет - Скопје, октомври 2012, стр. 45.	1
74	Вртаноски Г.: Преглед, анализа и утврдување на техничка вредност на отпишани локомотиви од серија 621, 643, 732, 734, во фирмата „МЖ-Транспорт АД” - Скопје, Стручен извештај бр. 07-936/7, ЦИРКО, Машински факултет - Скопје, ноември 2012, стр. 45.	1
75	Вртаноски Г.: Преглед, анализа и утврдување на техничка вредност на отпишани дизел моторни возови од серија 712, во фирмата „МЖ-Транспорт АД” - Скопје, Стручен извештај бр. 07-936/8, ЦИРКО, Машински факултет - Скопје, ноември 2012, стр. 29.	1
76	Вртаноски Г.: Вештачење на оштетен надворешен метален силос - силокула, кој е инсталиран во кругот на фирмата Д.П.Т.Т. „Кокра е арте 1” Дооел од с. Порој, Стручен наод и мислење по врска штета бр. 4000000101/12, „КЈУБИ Македонија” АД – Скопје, декември 2012, стр. 10.	1
77	Вртаноски Г.: Преглед, анализа и утврдување на техничка вредност на отпишани товарни вагони од серија 3, во фирмата „МЖ-Транспорт АД” - Скопје, Стручен извештај бр. 07-936/10, ЦИРКО, Машински факултет - Скопје, февруари 2013, стр. 86.	1
78	Вртаноски Г.: Судско вештачење за увид на „моторна гарнитура 712-107/108”, Основен суд Кочани, Стручен извештај бр. 03-1518/2, Машински факултет - Скопје, јуни 2013, стр. 29.	1
79	Вртаноски Г.: Вештачење на зголемена потрошувачка на моторно масло кај Тојота Аурис 1,4 D-4D, Вешт наод и мислење, Тојота Авто Центар - Скопје, август 2013, стр. 42.	1
		80
	Раководител на лабораторија	
80	Раководител на Лабораторија за металорезашки машини и обработка со режење, на Машински факултет –Скопје, период: 2003-2009	1
81	Раководител на Лабораторија за производни технологии и процеси, на Машински факултет –Скопје, период: 2009-	1
		2
	ВКУПНО	82
ДЕЈНОСТИ ОД ПОШИРОК ИНТЕРЕС		
	Член на научен /програмски одбор на меѓународен научен собир	
82	Вртаноски Г. - член на Programme Committee of IV International Symposium New Horizons 2013 of Transport and Communications, 22-23 November 2013 in Doboj	1
		1
	Студиски престој во странство – до 3 месеци	
83	Јуни 2009 год. – еднонеделен престој на Политехничкиот универзитет во Киев, Украина, по проект финансиран од WIPO - Женева, Швајцарија;	0,5
84	Јуни 2011 год. – еднонеделен престој на Универзитет во Баку, Азербејџан, по проект финансиран од WIPO - Женева, Швајцарија;	0,5
85	Јануари 2012 год. – еднонеделен престој на Универзитет во Торино, Италија, по проект финансиран од WIPO - Женева, Швајцарија;	0,5

86	Април 2012 год. – еднонеделен престој на Универзитетот во Тбилиси, Грузија, по проект финансиран од WIPO - Женева, Швајцарија	0,5
87	Јуни 2012 год. – десетдневен престој на Техничкиот универзитет во Вухан, Кина, по проект финансиран од CSR - Пекинг, Кина;	0,5
88	Ноември 2012 год. – двонеделен престој на Техничкиот универзитет во Ченгду, Сичуан, Кина, по проект финансиран од CSR - Пекинг, Кина;	0,5
89	Март 2013 год. – еднонеделен престој на Техничкиот универзитет во Минхен, Германија, по проект финансиран од Knor-Bremse - Минхен, Германија;	0,5
90	Мај 2013 год. – двонеделен престој на Истражувачкиот центар на CSR и Универзитет Мичиген од САД, во Пекинг, Кина, по проект финансиран од CSR - Пекинг, Кина.	0,5
		4
	Изготвување и пријавување на научен меѓународен проект	
91	Носител на изготвен и пријавен меѓународен проект: „Network of Centers of Excellence for Society Support (NETCESS)", Application for Joint project 2009, Tempus IV.	2
92	Носител на изготвен и пријавен меѓународен проект: „Custom Made Implants Depending on Clinical Records Manufactured Through Selective Laser Sintering (CUSTIMP)", Application for FP7-REGPOT-2011, December 7. 2010.	2
		4
	Раководител на внатрешна организациона единица	
93	Раководител на Катедрата за производни системи и технологии, на Машинскиот факултет во Скопје, период: 2011-	3
		3
	Национален координатор за одредена стручна област	
94	Од страна на Светската организација за интелектуална сопственост WIPO - Женева е номиниран за универзитетски координатор за интелектуална сопственост во Република Македонија, период: 2005-	3
		3
	Подготовка на национални документи (стратегии, закони и сл.)	
95	Член на Одборот за донесување на Стратегијата за интелектуална сопственост на Република Македонија 2009-2012 и Акциониот план на активности за оперативно споредување на Стратегијата, 28.седница на Влада на Република Македонија, 7.IX 2009 год.	3
		3
	Учество во комисии и тела на државни и други органи	
96	Член на Националниот совет за претприемаштво и конкурентност на Република Македонија, период: 2006-	3
		3
	ВКУПНО	21
	ВКУПНО	101,00

--	--

ПРОФЕСИОНАЛНИ РЕФЕРЕНЦИ НА КАНДИДАТОТ ЗА ИЗБОР ВО ЗВАЊЕ	Поени
НАСТАВНО-ОБРАЗОВНА ДЕЈНОСТ	142,03
НАУЧНОИСТРАЖУВАЧКА ДЕЈНОСТ	201,70
СТРУЧНО-УМЕТНИЧКА ДЕЈНОСТ	/
СТРУЧНО-АПЛИКАТИВНА ДЕЈНОСТ	101
ВКУПНО	444,73

Скопје, 30.VIII 2013

Рецензентска комисија

1. Проф. д-р Владимир Дуковски, с.р.
Машински факултет, УКИМ – Скопје
(редовен професор во пензија)
2. Проф. д-р Миколај Кузиновски, с.р.
Машински факултет, УКИМ – Скопје
3. Проф. д-р Зоран Пандилов, с.р.
Машински факултет, УКИМ – Скопје